Cüneyt Kanat
Devrim Burçak

SORULARLA HAÇLI SEFERLERİ

YEDİTEPE

SORULARLA
HAÇLI SEFERLERİ

SORULARLA HAÇLI SEFERLERİ

Cüneyt KANAT
Devrim BURÇAK

Yayın Yönetmeni
Mustafa Karagüllüoğlu

Editör
Aykut Can

© Yeditepe Yayınevi
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 16427

ISBN: 978-605-5200-29-9

Yeditepe Yayınevi: 208
Araştırma İnceleme: 174

1. Baskı: Eylül 2013

Sayfa Düzeni
İrfan Güngörür

Kapak Tasarımı
Sercan Arslan

Baskı-Cilt
Şenyıldız Yay. Matbaacılık Ltd. Şti.
Gümüşsuyu Cad. No:3/2 - Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 483 47 91-92 (Sertifika No: 11964)

YEDİTEPE YAYINEVİ
Çatalçeşme Sk. No: 27/15 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78
www.yeditepeyayinevi.com | bilgi@yeditepeyayinevi.com
online alış-veriş: www.kitapadresi.com

SORULARLA HAÇLI SEFERLERİ

Cüneyt KANAT
Devrim BURÇAK

YEDİTEPE
İstanbul 2013

PROF. DR. CÜNEYT KANAT

1962 İzmir/Bayındır doğumludur. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu (1986). 1990 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde asistan olarak görev yapmaya başladı. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda "Memluk-Timurlu Münasebetleri (1382-1447)" başlıklı teziyle doktor oldu (1996). Daha sonra Doçent (2002) ve Profesör (2009) ünvanlarını aldı. Halen Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaya devam etmektedir.

Kanat'ın "Bir Haçlının Hatıraları" başlıklı haçlı kaynağı çevirisi ile, "Ortaçağ Türk Devletlerinde Suç ve Ceza" (2010) ve "Tarihin Medya ile İmtihanı" (2012) adlı eserleri vardır.

DEVRİM BURÇAK

1974 İstanbul doğumludur. İlk ve orta ögrenimini Bursa'da tamamladıktan sonra 1998 yılında Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden, 2008 yılında da Ege Üniversitesi Tarih bölümünden mezun oldu. Halen Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Orta Çağ Tarihi anabilim dalında doktora çalışmasına devam etmektedir.

Türkiye'deki Haçlı Seferleri çalışmalarına
hem eserleriyle, hem yetiştirdiği bilim adamlarıyla
büyük katkılar sağlamış olan
değerli hocamız rahmetli
Prof. Dr. Işın DEMİRKENT'in
anısına...

İçindekiler

Önsöz 15

NEDEN HAÇLI SEFERLERİ

1. Haçlı Seferleri ne demektir? 21
2. Haçlı Seferleri'nden önce Avrupa'nın sosyo-ekonomik durumu ve siyasal coğrafyası nasıldı? 24
3. Haçlı Seferleri'nden önce Yakın Doğu'nun sosyo-ekonomik durumu ve siyasal coğrafyası nasıldı? 30
4. Haçlı Seferleri'nden önce Avrupalılar İslam dini ve Müslümanlar hakkında ne biliyorlardı? 32
5. Haçlı Seferleri'nden önce Müslümanlar Batı Avrupalı Hristiyanlar hakkında ne biliyorlardı? 34
6. Haçlı Seferleri bir hac yolculuğu muydu? 34
7. Haçlı Seferleri arefesinde Batılı Hristiyanlar'ın yaptıkları hac yolculukları Müslümanlar tarafından engelleniyor muydu? 36
8. Anadolu'nun fethinden sonra Türkler Hristiyanlar'a zulmetmiş midir? 37
9. Haçlı Seferleri Müslüman fetihlerine verilen bir cevap mıdır? 38
10. Haçlı Seferleri'ne neden olan faktörler nelerdir? Bu seferlere niçin çıkılmış, hangi hedeflere ulaşmak amaçlanmıştır? 41

11. Haçlı Seferleri'ne kaç kişi katılmıştır? 45
12. Haçı almak veya haçı kabul etmek ne demektir? 47
13. Neden Kudüs? 48

HAÇLI SEFERLERİ

Birinci Haçlı Seferi 51
1. İlk sefer çağrısı nasıl ve kim tarafından yapılmıştır? 51
2. Clermont Konsili'nde yapılan çağrı Avrupa'da nasıl karşılanmıştır? 56
3. Pierre l'Ermite kimdir? Düzenlediği seferin Birinci Haçlı Seferi'nin gelişimi üzerinde ne gibi etkileri olmuştur? 57
4. Sefer öncesinde Avrupa'daki Yahudi soykırımının Haçlı Seferleri ile ilgisi nedir? 62
5. Birinci Haçlı Seferi'ne kimler katılmıştır? 64
6. Birinci Haçlı Seferi ne zaman yapılmıştır? Hangi güzergâh izlenmiş ve haçlılar yolda hangi faaliyetlerde bulunmuşlardır? 65
7. Bizans Devleti, Birinci Haçlı Seferi ordularına karşı nasıl bir politika izlemiştir? 73
8. Ana haçlı ordularının Türkler ile ilk karşılaşmaları nasıl olmuştur? 76
9. İznik'in kaybı, Türkler üzerinde nasıl bir etki yaratmıştır? 78
10. Dorylaion Savaşı hangi tarihte ve nasıl gerçekleşmiştir? Birinci Haçlı Seferi'ndeki önemi nedir? 80
11. Haçlıların bir kısmı niçin Çukurova üzerine yürümüşlerdir? Bu hareket kime, ne fayda sağlamıştır? 82
12. İlk haçlı devleti nerede ve ne zaman kurulmuştur? 84
13. Haçlılar Antakya'yı nasıl ele geçirmişlerdir? Antakya Haçlı Devleti nasıl kurulmuştur? 86
14. Haçlıların Kudüs'ü istilası nasıl gerçekleşmiştir? Bu istilanın ne gibi sonuçları olmuştur? 93
15. Askalân Savaşı hangi tarihte ve kimler arasında meydana gelmiştir? Sonuçları nelerdir? 99

16. Haçlıların Avrupa'ya dönüş yolculuğu nasıl gerçekleşti?..... 100
17. Kudüs'ü ele geçirmelerinin ve Askalân Savaşı'nın ardından haçlılar Yakın Doğu'da hangi faaliyetlerde bulunmuşlardır?. 101
18. Birinci Haçlı Seferi'nin devamı olan 1101 yılı Haçlı Seferi hangi amaçla gerçekleştirilmiştir? Sefere kimler katılmıştır ve ne gibi sonuçlar doğurmuştur?..... 105
19. Birinci Haçlı Seferi'nin sonuçları nelerdir?..... 109

İkinci Haçlı Seferi 112

1. Birinci ve İkinci Haçlı Seferleri arasında Yakın Doğu'da neler oldu? 112
2. Neden İkinci Haçlı Seferi? 116
3. İkinci Haçlı Seferi çağrısı nasıl yapılmıştır? Bu çağrının Avrupa'daki akisleri nasıl olmuştur? 116
4. İkinci Haçlı Seferi'ne kimler katılmıştır? 118
5. İkinci Haçlı Seferi'ne karşı Bizans ve Türkiye Selçuklu Devletleri nasıl bir politika izlemişlerdir? 119
6. İkinci Haçlı Seferi nasıl cereyan etmiştir? Sefer sırasında hangi çatışmalar yaşanmıştır?..... 120
7. Haçlıların Dımaşk (Şam) kuşatması nasıl sonuçlanmıştır? 124
8. İkinci Haçlı Seferi, Batı ve İslam dünyası açısından ne gibi sonuçlar doğurmuştur?..... 125

Üçüncü Haçlı Seferi 128

1. İkinci ve Üçüncü Haçlı Seferleri arasında Yakın Doğu'da hangi gelişmeler yaşanmıştır?..... 128
2. Üçüncü Haçlı Seferi'ne neden olan faktörler nelerdir? Sefer çağrısı nasıl yapılmıştır?..... 135
3. Akkâ'nın Hristiyanlar tarafından yeniden ele geçirilmesi nasıl olmuştur? Bunun Yakın Doğu'daki haçlı varlığı üzerindeki etkileri nelerdir?..... 136

4. Üçüncü Haçlı Seferi'ne kimler katılmış, ordulara kimler komuta etmiştir? Bu ordular hangi güzergâhı takip etmişlerdir? 137
5. Üçüncü Haçlı Seferi sırasında haçlılar ile İslam orduları arasında hangi çatışmalar yaşanmıştır? Sonuçları ne olmuştur? 139
6. Üçüncü Haçlı Seferi'nin sonuçları nelerdir? 143

Dördüncü Haçlı Seferi 145

1. Üçüncü ve Dördüncü Haçlı Seferleri arasında Avrupa'da hangi gelişmeler yaşanmıştır? 145
2. Üçüncü ve Dördüncü Haçlı Seferleri arasında Yakın Doğu'da hangi gelişmeler yaşanmıştır? 146
3. Batı dünyası hangi amaçla yeni bir sefer hazırlıklarına başlamıştır? Sefer çağrısı nasıl gerçekleştirilmiştir? 148
4. Dördüncü Haçlı Seferi niçin Bizans Devleti üzerine yapıldı? .. 149
5. İstanbul haçlılar tarafından nasıl ele geçirilmiştir? Latin Krallığı nasıl kurulmuştur? 153
6. Dördüncü Haçlı Seferi'nin sonuçları nelerdir? 156

Beşinci Haçlı Seferi 158

1. Beşinci Haçlı Seferi'nden önce Avrupa'da hangi gelişmeler yaşanmıştır? 158
2. Çocukların Haçlı Seferi nasıl gerçekleşmiştir? 159
3. Beşinci Haçlı Seferi'nden önce Yakın Doğu'da hangi gelişmeler yaşanmıştır? 163
4. Beşinci Haçlı Seferi çağrısı nasıl yapılmıştır? Çağrıyı kimler kabul etmiştir? 164
5. Beşinci Haçlı Seferi'ne hangi amaçla çıkılmıştır? Hangi güzergâh izlenmiştir? 165
6. Beşinci Haçlı Seferi sırasında haçlılar Dimyat'ı nasıl ele geçirdiler? 167

7. Beşinci Haçlı Seferi sırasında Müslümanlar Dimyat'ı nasıl geri aldılar? 168
8. Beşinci Haçlı Seferi'nin sonuçları nelerdir? 169

Altıncı Haçlı Seferi 171

1. Yedi sene gibi kısa bir süre içerisinde niçin yeni bir haçlı seferine çıkıldı? 171
2. Beşinci ve Altıncı Haçlı Seferleri arasında Yakın Doğu'da hangi gelişmeler yaşanmıştır? 172
3. Altıncı Haçlı Seferi'ne kimler katılmıştır? Bu seferi diğerlerinden ayıran özellik nedir? 173
4. Yakın Doğu'daki haçlı baronları, aforoz edilmiş bir imparatorun seferini nasıl karşıladılar? 174
5. Altıncı Haçlı Seferi sırasında Haçlılar Kudüs'ü savaşmadan nasıl ele geçirdiler? 175
6. Altıncı Haçlı Seferi sırasında Kudüs'ün haçlılar tarafından ele geçirilmesi, Müslüman ve Hristiyan dünyasında nasıl karşılandı? 176
7. Altıncı Haçlı Seferi'nin sonuçları nelerdir? 177

Yedinci Haçlı Seferi 178

1. Yedinci Haçlı Seferi'nden önce Yakın Doğu'da hangi gelişmeler yaşanmıştır? 178
2. Yedinci Haçlı Seferi çağrısı nasıl yapılmıştır? Çağrıyı kimler kabul etmiştir? 182
3. Yedinci Haçlı Seferi nereye yapılmıştır? Sefer esnasında hangi olaylar yaşanmıştır? 183
4. Mısır'da Eyyûbî hâkimiyeti nasıl sona erdi? Memlûk Devleti nasıl kuruldu? 186
5. Mısır'daki iktidar değişikliği, Yedinci Haçlı Seferi'ni ve bölgedeki haçlı varlığını nasıl etkiledi? 187
6. Yedinci Haçlı Seferi nasıl sonuçlanmıştır? 188

Sekizinci Haçlı Seferi 189

1. Yedinci ve Sekizinci Haçlı Seferleri arasındaki dönemde İtalyan devletleri arasındaki mücadeleler Yakın Doğu'daki haçlı varlığını nasıl etkiledi? 189
2. Moğol istilasının haçlı devletleri ve Müslümanlar üzerindeki etkileri nelerdir? 190
3. Memlûkler haçlı devletlerine karşı nasıl bir politika izlemişlerdi? 194
4. Sekizinci Haçlı Seferi çağrısı nasıl yapılmış ve bu çağrıyı kimler kabul etmiştir? 195
5. Sefer nereye gerçekleştirilmiş ve nasıl sonuçlanmıştır? 195
6. Sekizinci Haçlı Seferi'nin sonuçları nelerdir? 196

Yakın Doğu'daki Haçlı Varlığının Sona Ermesi 197

1. Sekizinci Haçlı Seferi'nin sonuçlanmasının ardından Memlûk Devleti Haçlı Devletleri'ne ve Moğollara karşı nasıl bir politika izledi? 197
2. Akkâ Haçlı Krallığı nasıl sona ermiştir? 200

Haçlı Devletleri 202

1. Yakın Doğu'da kurulan haçlı devletleri hangileridir? 202
2. Haçlı devletleri, seferler sırasında hangi fonksiyonu icra etmişlerdir? 207

HAÇLI SEFERLERİ'NE TOPLU BİR BAKIŞ

1. Haçlı Seferleri sırasında Müslümanlar ve haçlılar arasında ittifaklar yaşanmış mıdır? 233
2. Seferler sırasında haçlıların kendi aralarında çatışmalar yaşanmış mıdır? 236
3. Haçlı Seferleri'nden hemen önce Selçuklulardaki parçalanma, seferlerin sonuçlarını etkiledi mi? 239

4. Haçlı Seferleri sırasında tarafların savaş yöntemleri ve silahları nelerdi? 240
5. Yakın Doğu'nun yerli Hristiyan halkı haçlıları nasıl karşıladı? 243
6. Haçlı Seferleri'ne bizzat katılan ve destek veren Hristiyan milletler hangileridir? 244
7. Haçlı Seferleri'ne katılma karşılığında ücret alan Hristiyanlar oldu mu? 247
8. Türklerin haçlılarla mücadeledeki önemi nedir? 248
9. Eyyûbîlerin Haçlılarla mücadeledeki önemi nedir? 250
10. Haçlı Seferleri'nin Anadolu'nun Türkleşmesine etkisi olmuş mudur? 252
11. Haçlı Seferleri'ne katılan Batılıların Türkler hakkındaki düşünceleri nelerdi? 254
12. Müslümanlar haçlıları nasıl görüyorlardı? 256
13. Haçlılar seferler sırasında nasıl besleniyorlardı? 259
14. Haçlılar Yakın Doğu'da insan eti yedi mi? 260
15. Haçlı Seferleri sırasında ahlak dışı olaylar yaşanmış mıydı? Bunun ne gibi yaptırımları vardı? 262
16. Haçlı Seferleri sadece Müslümanlar üzerine mi yapıldı? 263
17. Haşhaşiler Haçlı Seferleri süresince nasıl bir politika izlemişlerdir? 264
18. İtalyan deniz devletleri Haçlı Seferleri sırasında nasıl bir politika izlemişlerdi? 268
19. Hospitalier, Templier ve Alman şövalye tarikatları hangi amaçlarla kurulmuşlardır? Bunlar Haçlı Seferleri süresince nasıl bir rol oynamışlardır? 272
20. Salgın hastalıklar Haçlı Seferleri'ni etkiledi mi? 276
21. Haçlı Seferleri'ne katılanlar arasında hatıralarını yazanlar var mıydı? 279
22. Haçlılar Müslümanlar'dan neler öğrenmişlerdir? 280

23. Haçlılar ve Müslümanlar arasında mimari ve sanat alanında etkileşim olmuş mudur? 282
24. Haçlılar ve Müslümanlar arasında kişisel dostluklar kurulmuş mudur? 285
25. Haçlı Seferleri sırasında din değiştirme olayları yaşanmış mıdır? 286
26. Haçlılar ve Müslümanlar arasında silah ticareti yapılıyor muydu? 288
27. Haçlı Seferleri sırasında karşılıklı alınan esirlere nasıl davranıldı? 289

HAÇLI SEFERLERİ'NİN GENEL SONUÇLARI

1. Haçlı Seferleri'nin Bizans üzerindeki etkileri nelerdir? 293
2. Haçlı Seferleri, İslam toplumu ve Batı dünyası açısından ne gibi sonuçlar doğurmuştur? 296
3. Günümüz Yakın Doğu'sunda haçlıların mavi gözlü torunları yaşıyor mu? 301
4. Haçlı Seferleri bitti mi? 301

Kaynakça 307

Önsöz

Haçlı seferleri, Dünya Tarihi bakımından Doğu ile Batı'nın, Hristiyanlar ile Müslümanlar'ın karşı karşıya ve bir araya geldiği önemli olaylardan birisidir. Doğu ile Batı, Haçlı Seferleri'nden önce de pek çok kereler karşı karşıya gelmişti. Ancak bu kez bu çatışmanın taraflarından Batı, Hristiyanlığı, Doğu ise Müslümanlığı temsil ediyordu. Yani çatışmanın görünen boyutunda "inanç" belirleyici bir görünüm arz ediyor gibiydi. Fakat acaba durum gerçekten böyle miydi? Bugüne dek özellikle Batı'da yapılan Haçlı Seferleri ile ilgili çalışmaların büyük çoğunluğunda bu yaklaşım yani "inanç" faktörü neden hep ön planda tutulmaya çalışıldı. Özellikle batılı tarihçiler niye bunu tercih ettiler? Bu tercih bazı gerçekleri gizleme çabasıyla mı ilgiliydi? Yoksa gerçekten işin aslı böyle miydi? Diğer taraftan Haçlı Seferleri'nin günümüze dek uzanan etkileri ve bir argüman olarak hala kullanılmasının sebepleri nelerdi? Hepsinden önemlisi ise, günümüz Orta Doğu'sunda yaşanan savaşlar ve buna bağlı olarak her gün ölen pek çok insan sebebiyle ortaya çıkan kaos ortamının, artık tarihin derinliklerinde kaldığını zannettiğimiz Haçlı Seferleri ile bir ilişkisi var mıydı? Ayrıca Türklerin ve Anadolu'nun Türkler tarafından fethinin bu seferler ile ilişkisi neydi? Bu ve

buna benzer pek çok sorunun cevabını arayıp bulmak bu kitabı yazmaktaki temel hedefimiz olmuştur.

Tarihin gördüğü en geniş kapsamlı kolonizasyon hareketlerinden biri olan Haçlı Seferleri, 1096-1291 yılları arasında milyonlarla ifade edilebilecek sayıda Avrupalının Roma Kilisesi'nin çağrılarına uyarak Yakın Doğu coğrafyasına akın etmesine neden olmuştu. Bu süre boyunca yapılan sekiz büyük askeri sefer ve seferler arasında bitmek tükenmek bilmeyen nüfus trafiği, ortaya koyduğu sonuçlar bakımından Orta Çağ tarihi için en önemli olaylardan biridir. Haçlı Seferleri sonucunda, seferlerin çıkış ve hedef noktalarında meydana gelen sosyal, siyasal ve ekonomik dönüşümlerin izlerini günümüzde de görmek mümkündür.

Haçlı Seferleri'nin Batı'da bilimsel meraka konu olmaya başladığı dönem, XIX. yüzyılın ortalarıdır. Bu dönemde Haçlı Seferleri, Batılı insanın dünyanın geri kalmış bölgelerini yönetme ve kaynaklarını sömürme hak ve yetkisinin kendisinde olduğu iddiasına dayanak haline getirilmeye çalışıldı. Bununla birlikte amaç ne olursa olsun, yüz elli yıldır sürdürülen bu çalışmalar, Batı'da büyük bir Haçlı Seferleri külliyatının ortaya çıkmasını sağladı. Büyük çoğunluğu Latince yazılmış Haçlı kronikleri ve Arapça veya Farsça yazılmış İslam kaynakları modern Batı dillerine çevrildi, pek çok monografi kaleme alındı. Haçlı Seferleri araştırmaları Batı'da günümüzde de tüm yoğunluğuyla devam etmekte ve her yıl konuyla ilgili pek çok kitap basılmaktadır.

İslam dünyasının Haçlı Seferleri'ne olan ilgisi, Batılıların dini ve milliyetçi yaklaşımlarına ve Haçlı Seferleri'ni kendi kimliklerinin temeline yerleştirme çabalarına bir tepki olarak ortaya çıktı. Bununla birlikte Haçlı Seferleri konusu, Orta Doğu coğrafyasında genellikle Batılılara ait bir araştırma sahası olarak algılana geldiğinden, Haçlı Seferleri ile ilgili bilimsel bilgi üretimi Batı'nın oldukça gerisinde kaldı. Başlangıçta ülkemizde de geçerli olan bu durum, öncülleri olmakla birlikte özellikle merhum hocamız Prof.

Dr. Işın Demirkent'in çabaları, yayınları ve yönlendirmeleriyle Haçlı Seferleri tarihi araştırmalarında bir Türk ekolü yaratma yolunda dönüşüme uğramaktadır. Bazı Haçlı ve İslam kaynakları dilimize çevrilmiş, Haçlı Seferleri ile ilgili bilimsel yayın sayısında artış olmuştur. Bu kitabın yazarlarından birisi, daha 2002 yılında Haçlı kaynaklarından önemli bir eseri (Jean de Joinville, Bir Haçlının Hatıraları) Türkçe'ye kazandırdığında, çeviriye yazdığı sunuşta merhum hocası Işın Demirkent'in şu ifadelerine yer vermişti: *"....Haçlı saldırılarına başından sonuna kadar karşı koyan Türkler olmuş ve Türkiye Selçuklu sultanı I. Kılıç Arslan'dan Memlûk Sultanı Baybars'a, Kalâvun ve Eşref'e kadar Haçlılarla mücadeleyi aralıksız sürdürmüşlerdir.... Ne var ki, tarihimizi bu kadar yakından ilgilendiren, hatta tarihimizin bir parçası olan Haçlı Seferleri konusu üzerinde ülkemizde bilimsel çalışmaların hemen yok denecek kadar az olması hayret vericidir. Bu konuya neden önem verilmediğini izah etmek de zordur. Hâlbuki yakın geçmişimizin temelini teşkil eden Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin tarihinde böylesine önemli yer tutan Haçlı Seferlerini bütün ayrıntılarıyla öğrenmek ve edinilecek bilgileri değerlendirmek, hiç şüphesiz diğer milletlere mensup bilim adamlarından daha çok bize düşen bir görevdir ve tabiatıyla elde edeceğimiz bu yeni bilgilerle, tarihimizin karanlıkta kalan veya henüz kesin hükme varılamamış olan noktalarını aydınlatmak mümkün olacaktır. Bugüne kadar ihmal ettiğimiz bu konudaki çalışmaların en kısa zamanda başlayacağını ümit ediyor ve yarının bilim adamları olacak gençlerimizin bu çalışmaları gerçekleştireceklerine inanıyorum".* Bu kitabın her iki yazarı da yukarıdaki düşünceleri yürekten paylaştığı için, elinizdeki eseri bu konudaki eksiklikleri giderebilmek amacıyla kaleme almışlardır.

Ülkemizde Haçlı Seferleri ile ilgili bilimsel yayın sayısının halen yeterli olmamakla birlikte son yıllarda görece artması, maalesef popüler yayınlara yansımamış görünmektedir. Doğrudan

doğruya üzerinde yaşadığımız coğrafyaya yapılan, sonuçları değişik şekillerde günümüze kadar yansıyan ve bugün de tartışılmaya devam eden Haçlı Seferleri'ne karşı, düzenli olarak tarih kitapları okuyan kişilerde dahi bir ilgisizlik göze çarpmaktadır. Bu ilgisizliğin birçok sebebi olabilir; olayların bin yıl önce cereyan etmesi, günümüze etkilerinin nispeten az olduğunun düşünülmesi, daha popüler ve ilgi çekici tarihi konuların varlığı vb. Ancak tüm bu sebepler, temel bir sorunu gözümüzden kaçırmamalıdır: Tarihsel bir konu ilgi çekmiyorsa, bu konuyu araştıran ve yayımlayan biz tarihçilerin bunda önemli bir sorumluluğu vardır. Tarihsel bilgiyi geniş okur kitlelerine ulaştırmak; onu ancak sıkıcı kronolojik bilgilerin ardı ardına sıralanmasından ibaretmiş gibi göstermemekle mümkün olur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bunu yapma sorumluluğu, aynı zamanda akademik bilgiyi üreten tarihçilerdedir.

Hazırladığımız bu çalışma, Haçlı Seferleri tarihiyle ilgili detaylı okumalara bir temel kazandırması amacıyla kaleme alınmıştır. Haçlı Seferleri tarihiyle ilgili siyasi ve askeri konularla birlikte, popüler tarih yayıncılığında üzerinde maalesef bugüne dek az durulmuş olduğunu düşündüğümüz, seferler sırasında yaşanan bazı ilginç olaylara çalışmamızda yer vermeye çalıştık. Bunu yaparken de soru-cevap yöntemini benimsedik. Bu yöntemi benimsememizde iki unsur etkili oldu. Birincisi, anlatımı ve dolayısıyla okumayı daha akıcı hale getirebilmekti. İkincisi, okuyucunun doğrudan doğruya merak ettiği konuları okuyabilmesine imkan sağlamaktı. Bunu elimizden geldiğince birbirinden bağımsız sorular oluşturarak gerçekleştirmeye çalıştık. Siyasi ve askeri olayların anlatısı sırasında elbette kronolojik sıra takip edildi; bununla birlikte, örneğin sadece Kudüs'ün haçlılar tarafından nasıl ele geçirildiğini öğrenmek isteyen bir okuyucunun, önceki ve sonraki soruları okumasına gerek kalmadan söz konusu isteğini karşılayabilmesi, çalışmayı bu şekilde hazırlamamızdaki en temel gayedir. Ancak bu yazım tekniğinin beraberinde getirdiği temel

bir sonuç ise, çalışmada bazı tekrarların ortaya çıkmasıdır. Kitabımızı kaleme alırken tekrarları minimum düzeyde tutarak hem soruların bağımsızlığını sağlamaya çalıştık hem de okuyucunun sıkılmadan okumasını kolaylaştırdık.

Kitapta bulunan resim, minyatür ve gravürlerin büyük bir bölümü beynelmilel kütüphanelerde bulunmaktadır. Bunların büyük bir kısmını değerli hocamız Işın Demirken'in "Haçlı Seferleri" adlı eserinden aldığımızı belirtmeliyiz. Çalışmamızı hazırlarken eserlerinden yararlandığımız ve kaynakçada belirttiğimiz tüm bilim insanlarını ve araştırmacıları burada tek tek belirtmek mümkün değil. Ancak her birinin bu çalışmada dolaylı olarak emeği vardır. Bu sebeple hepsine şükran ve saygılarımızı sunuyoruz. Ayrıca, çalışmamızı taslak halindeyken okuma nezaketi gösteren, konuyla ilgili derin bilgi birikimleri ve tecrübeleriyle bize ışık tutan, yaptıkları eleştiriler ve verdikleri tavsiyelerle çalışmamıza değer katan Prof. Dr. Mehmet Ersan'a, Doç. Dr. Birsel Küçüksipahioğlu'na ve Doç. Dr. Ebru Altan'a; çalışmanın hazırlık aşamasında verdikleri değerli fikirlerle bizi yönlendiren, bölümleri okuyarak eleştiriler getiren ve kendi çalışma alanlarıyla ilgili kaynaklar konusunda bizi bilgilendiren Yrd. Doç. Dr. Mustafa Alican'a, Onur Kutlu Şentürk'e ve Şebnem Arda'ya teşekkürü borç biliriz.

Bu noktada, çalışmamızı yayımlayan Yeditepe Yayınevi için ayrı bir paragraf açmamız gerekir. Son yıllarda değerli tarihçilerin eserlerini basan ve böylece ülkemizdeki tarih yayıncılığına yeni bir soluk getiren, tarih araştırmalarını akademik dünyadan geniş okur kitlelerine ulaştıran Yeditepe Yayınevi'nin tüm çalışanlarına, başta Genel Yayın Yönetmeni sayın Mustafa Karagüllüoğlu olmak üzere şükranlarımızı sunuyoruz.

Cüneyt KANAT
Devrim BURÇAK
İZMİR/29.08.2013

NEDEN HAÇLI SEFERLERİ

1. Haçlı Seferleri ne demektir?

Haçlı Seferleri kavramı, Roma Kilisesi tarafından yapılan çağrılara istinaden 1096-1270 yılları arasında Avrupa'dan Yakın Doğu coğrafyasına yapılan sekiz askeri seferi tanımlamak için kullanılır. Kavram daha sonra Avrupa'daki pagan halklar arasında Hristiyanlığı yaymak için yapılan seferler için de kullanılmıştır. "Kutsal toprakları kurtarmak" gibi dini bir sloganla tetiklendiğinden ve sefere katılmayı kabul edenlerin üzerinde haç figürleri olan giysiler ve kalkanlar taşımalarından dolayı "Haçlı" sözcüğü kullanılmaktadır. İki yüzyıl boyunca Avrupa'nın farklı toplumsal katmanlarına mensup milyonlarca insan, dini-ekonomik gerekçelerle savaşmak için Haçlı Seferleri'ne katılmışlardır. Bu anlamda, seferlerin dünyanın gördüğü en geniş kapsamlı kolonizasyon hareketlerinden biri olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu büyük hareket, hem seferlerin hedef noktası olan Yakın Doğu'da, hem de çıkış noktası olan Avrupa'da dünya tarihindeki çok az olayla kıyaslanabilecek sonuçlar doğurmuştur. Siyasi coğrafya tamamen değişmiş, seferlerin başlangıç ve hedef noktaları arasındaki ticari ilişkiler ve kültürel etkileşim önemli ölçüde artmıştır.

Yakın Doğu ve Kuzey Afrika'ya yapılan son haçlı seferi 1270 tarihinde olmakla birlikte, Haçlı Seferleri tarihi 1291 yılına kadar olan gelişmeleri kapsar. Bunun sebebi, bölgedeki haçlı varlığının 1291 tarihine kadar devam etmiş olmasıdır. Bu tarihte, haçlıların elindeki son iki şehir olan Akkâ ve Sûr Memlûk Devleti tarafından fethedilerek bölgedeki haçlı varlığına son verilmiştir.

İki yüzyıllık Haçlı Seferleri tarihinde sekiz ana sefer yapıldığından yukarıda bahsetmiştik. Söz konusu zaman dilimi içerisinde bu seferler dışında da Avrupa'dan Yakın Doğu'ya olan nüfus hareketleri devam etmiştir. Macera peşinde koşan ve Müslümanlar'la savaşmak isteyen gruplar, hac ziyareti yapanlar, tacirler ve bölgede toprak ele geçirerek yeni bir yaşam kurmak isteyenler, Avrupa ve Yakın Doğu arasında sürekli bir nüfus trafiği oluşturmuşlardır. İki dünya arasındaki kültürel etkileşimde, büyük seferlerle birlikte bu hareketlerin de önemli bir payı bulunmaktadır.

Haçlı Seferleri kavramını bu şekilde sınırlandırdıktan sonra akla şu soru gelebilir: Kutsal savaş argümanı Hristiyan dünyası tarafından 1096 yılından önce veya 1291 yılından sonra kullanılmamış mıdır? Eğer kullanıldı ise Haçlı Seferleri dönemini niçin sekiz sefer ve iki yüzyıllık bir zamanla sınırlıyoruz? Hristiyan dünyası, tarihleri boyunca Hristiyan olmayan halklarla sınır komşusu olmuş, zaman zaman bunlarla savaşmışlardır. İlk Hristiyan devlet olarak tanımlanan Bizans İmparatorluğu, bu gayri-hıristiyan unsurlarla en fazla karşı karşıya kalan devlettir. Zira geniş sınırları dolayısıyla, Hristiyan olmayan birçok halkla sürekli olarak savaş boyutunu da içeren bir ilişki içerisinde olmuşlardır. Bununla birlikte Bizans, hem kuzey Avrupalı kavimlerle, hem de İranlı Sasani Devleti ile girdiği savaşları Hristiyanlık adına yapılan kutsal savaşlar olarak değil, sınır güvenliğini ve hakimiyet bölgelerini ilgilendiren savaşlar olarak görüyordu. Bunun bir istisnası, Kudüs'ü ele geçiren İranlı Sasanilere karşı imparator Heraklios'un 622 yılında düzenlediği seferdi. İmparator sefer öncesinde kendisini

ve ordusunu Tanrı'ya adamış, birçok kişi onu bir Hristiyan savaşçı olarak selamlamıştı. İslam dininin yayılmaya başlaması ve Müslümanlar'ın fetihlerle Bizans topraklarını ele geçirmeleri de Bizans açısından farklı bir anlam taşımıyordu. Diğer bir ifadeyle Müslümanlar için "cihad" anlamı taşıyan bu savaşlar, Bizans Devleti için bir toprak kazanma-kaybetme meselesiydi. İslam fetihleri büyük bir hızla devam edip Batı Avrupa'da İspanya'ya sıçrayınca, Hristiyan dünyası kutsal savaş argümanını kullanmaya başlamıştır. Ancak bu kutsal savaş, bir haçlı seferi olarak değerlendirilemez. Zira İspanya'daki mücadele, Hristiyanlar tarafından kendi ülkelerine gelen istilacı bir güce karşı yapılan savunma savaşı olarak algılanmaktaydı. Ayrıca Haçlı Seferleri, aslında silahlı bir hac ziyaretiydi ve hac ziyaretinin yapılacağı yer Kudüs'tü.

Roma Kilisesi tarafından yapılan haçlı seferi çağrıları, 1291 tarihinden sonra da devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin hızlı yükselişi ve özellikle Balkanlardaki fetih hareketlerinin Avrupa'da yarattığı korku Kilise'yi harekete geçirmiş, Avrupalı devletlerin birçok kez haçlı bayrağı altında toplanmalarına sebep olmuştu. Osmanlı Devleti tarihinden bildiğimiz Niğbolu, Varna ve Preveze savaşları, Osmanlı Devleti'nin müttefik haçlı ordularına karşı yaptığı savaşlardı. Ancak Orta Çağ'da Yakın Doğu üzerine düzenlenen Haçlı Seferleri'nin ayırt edici özelliği, Batı Avrupalılar'ın ya da o günün tabiriyle söylememiz gerekirse Frankların İslam coğrafyasında bazı bölgeleri ele geçirerek buralarda devletler kurmalarıdır. Haçlı Seferleri tarihi, aynı zamanda bu devletlerin ve o dönem Yakın Doğu coğrafyasının tarihidir. Bu sebeple, Osmanlılar üzerine düzenlenen Haçlı Seferleri'nde de Kilise'nin yaptığı bir haçlı çağrısı olmasına karşın, bu seferler literatürde genel olarak diğer Haçlı Seferleri olarak değerlendirilir. Yine Roma Kilisesi tarafından Avrupa'daki pagan halklara Hristiyanlığı yaymak amacıyla düzenlenen seferler de, Batılı tarihçiler tarafından Haçlı Seferleri olarak adlandırılmaktadır.

2. Haçlı Seferleri'nden önce Avrupa'nın sosyo-ekonomik durumu ve siyasal coğrafyası nasıldı?

Haçlı Seferleri'nin başlangıç noktası olan Avrupa'nın Orta Çağ boyunca geçirdiği siyasal, toplumsal ve ekonomik süreçleri bilmek, Haçlı Seferleri gibi karmaşık bir tarihsel olayın ardında yatan nedenleri anlamak açısından hayati önem taşır. Avrupa halklarının hangi siyasal organizasyonlar altında yaşadıkları, toplumsal sınıfları, inandıkları din, yaşayış şekilleri ve ekonomik faaliyetleri, bize bu insanların neden binlerce kilometre uzaklıktaki bambaşka bölgelere gidip savaştıklarıyla ilgili önemli ip uçları verir.

Roma İmparatorluğu önce iki parçaya bölünüp, Batı kolu Kuzeyli kavimler tarafından yıkılınca, sonradan Bizans Devleti olarak adlandırılan Doğu Roma İmparatorluğu Avrupa'nın en güçlü merkezi devleti olarak ön plana çıktı. Bizans, İtalya topraklarına yapılan barbar akınları nedeniyle bu coğrafyada oluşan otorite boşluğunu değerlendirerek bölgeyi ele geçirmişse de bunu uzun süre koruyamadı ve İtalya, Lombardlar tarafından istila edildi. VI. yüzyılda Germen kavimlerinden olan Frankların Hristiyanlığı kabul etmeleri önemlidir; zira Frank kralları kısa süre içerisinde bugünkü Fransa, Almanya, İsviçre, Hollanda, Belçika ve Kuzey İtalya'yı istila ederek Karolenjiyen Devleti'ni kurmuşlar, Bizans Devleti'nden sonra Avrupa'da ikinci bir Hristiyan devlet durumuna gelmişlerdir. Papa tarafından Roma İmparatoru ünvanı verilen Karolenjiyen Devleti'nin büyük hükümdarı Şarlman'ın (Charlemagne veya Büyük Karl adıyla da bilinir) ölümü bu merkezi devleti zayıflatmış, hanedan arasında bölüşülen bölgelerden olan Batı Frank Krallığı, zamanla günümüzdeki Fransa'ya dönüşmüştür. Ardından Germen krallarından Otto, daha önce Karolenj Devleti'ne ait olan toprakların büyük bir kısmını ele geçirmiştir. Otto'nun kurduğu bu devlet, papa tarafından Kutsal Roma Germen İmparatorluğu olarak tanınmıştır.

Bu esnada İtalya coğrafyası da karışıktır. Lombard istilasına karşı Papa'nın Şarlman'dan yardım istemesi hem Papalık devletinin kuruluşunun, hem de İtalya'da bin yıl kadar sürecek siyasal parçalanmışlığın temellerini atmıştır. Zira Şarlman bölgeye müdahale ettikten sonra orta İtalya'yı Papa'ya vermiş, İtalya coğrafyasında Venedik, Cenova, Napoli, Floransa gibi şehir devletleriyle Lombard birliği ayrı ayrı güç kazanmaya başlamışlardı. Bu şehir devletleri, ileride göreceğimiz üzere Haçlı Seferleri'nde çok önemli roller oynayacaklardır.

Avrupa'daki pek çok bölge gibi önceleri Roma İmparatorluğu'nun eyaleti olan Britanya Adası'nda, yerli Kelt kabileleri yaşamaktaydı. Adaya V. yüzyılda Anglosaksonlar göç etti. Ardından XI. yüzyılın ortalarında da Normanlar adayı istila ettiler. Bu siyasal süreç, bugünkü İngiltere'nin temellerini atmıştır.

Normanların faaliyeti sadece Britanya'yı istila etmekle sınırlı kalmamıştı. XI. yüzyıl, aslında Avrupa'da Normanların yüzyılıdır demek yanlış olmayacaktır. İtalya coğrafyasında Bizans ve Lombardlar arasında bitmek tükenmek bilmeyen mücadeleler, Normanların paralı asker olarak büyük servetler kazanmalarına neden olmuştu. Normanlar önce İtalya'da Bizans ve Lombardların sahip çıkmadıkları topraklara yöneldiler; ardından önemli Norman soylularından Robert Guiscart liderliğinde Bizans'ın İtalya'daki topraklarını ele geçirmeye başladılar. Haçlı Seferleri'nin hemen arefesinde Normanlar Güney İtalya, Sicilya, Kuzey Fransa ve İngiltere'ye hakim durumda bulunuyorlardı. Normanlar, özellikle Birinci Haçlı Seferi'nin en önemli askeri güçlerinden birini oluşturacaklardır.

Germen kavimlerinden Vizigotların hakimiyetinde olan İber Yarımadası ise, VIII. yüzyıldan itibaren Müslüman akınlarına sahne olmuştur. Vizigot Krallığı'nı ağır bir yenilgiye uğratan Emevi Devleti, kısa süre içerisinde tüm yarımadayı ele geçirerek, böl-

gede uzun bir süre devam edecek olan Müslüman hakimiyetinin temellerini atmıştır.

Avrupa'daki siyasal yapı bu şekildeyken, görünürde uğruna büyük seferler düzenlenen ve kan dökülen Hristiyanlığın bu kıtadaki gelişimi ve etki alanı nasıldı? VI. yüzyılda Frankların Hristiyanlığı kabul edişlerinin öneminden yukarıda bahsetmiştik. Bu iki açıdan önemlidir. Birincisi; Karolenjiyen Devleti'nin etki sahasında olan Saksonlar ile kuzey ve orta Avrupa'daki pagan halklar, bu etkiyle Hristiyan olmaya başlamışlardı. Ardından IX. ve X. yüzyılda misyoner faaliyetleri ile Bohemyalılar, Hırvatlar, Polonyalılar, Macarlar ve İskandinavlar da Hristiyan oldular. İkincisi; artık Roma Kilisesi'nin bir koruyucusu vardı. Bizans'ın orta İtalya'yı kaybetmesinin ardından artan Lombard istilası siyasi istikrarsızlığı beraberinde getirmiş, Papalık makamını çok zor durumda bırakmıştı. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bölgeye müdahale eden Franklar, krallarına imparator ünvanı vermesi karşılığında orta İtalya bölgesini Papa'ya bırakmışlardı. Artık Bizans Devleti ile siyasal bir bağı da kalmayan Roma Kilisesi daha bağımsız hareket edecek, iki kilise arasındaki gerilim 1054 yılında kiliseler arasındaki kesin ayrılıkla doruk noktasına çıkacaktı. Teolojik düzlemdeki bu ayrılık, büyük bir hakimiyet mücadelesini de beraberinde getirdi. Artık iki rakip kilise için tek bir amaç vardı: Kendi iddiasını kabul ettirmek ve tüm Hristiyanlığı kendi inanç çatısı altında toplamak. Bu düşünceden hareketle Papalık, önce tüm batı Avrupa kiliselerindeki ayin ve adetleri tek tipleştirmeye çalıştı. Özellikle İspanya'da Müslümanlar ile yapılan savaşlarda ele geçirdikleri bölgelerin kiliselerinde bu çalışmalar hızla meyvelerini vermişti. Elbette bu çalışmalar sadece teolojik kaygılarla yapılmıyordu; zira Roma kilisesi yerel kiliselerin büyük mal varlıklarına sahip olduklarının farkındaydı. Aynı zamanda müstakil bir devlet olan Papalık, bu büyük mülklerden payını mutlaka almalıydı.

Hristiyanlığın savaşa bakış açısındaki dönüşüm de Haçlı Seferleri'ni anlamak açısından önemlidir. Orta Çağ boyunca din uğruna yapılacak bir savaşın Hristiyanlık bakımından doğru olup olmayacağı ile ilgili teolojik tartışmalar sürüp gitmiştir. Bununla birlikte barbar kavimlerin sürekli faaliyetleri sonucu Avrupa her zaman savaşın içerisindeydi. Şövalyelik müessesesi de gelişiyor, bunların savaşlardaki kahramanlıkları ozanlar vasıtasıyla halk arasında dilden dile yayılıyordu. Ortalama bir Avrupalı, şan, şeref ve ün kazanmanın yolunun savaş meydanlarından geçtiği şeklinde bir düşünceye sahipti ki o şartlar altında haksız da sayılmazdı. Müslümanlar'ın İspanya'yı fethetmeleri, kiliseye bu duyguları kendi çıkarı için kullanabileceği bir fırsat verdi. IX. yüzyılda Papalık, Hristiyanlığın müdafası için yapılan savaşta ölenlerin semâvi bir mükâfat kazanacaklarını ilân etti. Bundan birkaç yıl sonra ise bu uğurda ölenlerin şehit sayılacağı açıklandı. Papalığın bu politikaları, daha sonra kurulan Cluny tarikatı sayesinde Avrupa'da yaygınlaşmış, bunun sonucunda Hristiyanlık artık savaşı haklı görmenin ötesine geçmiş, bunu arzular hale gelmişti. Önce İspanya'daki Müslümanlar'la yapılan savaşlarda uygulanan bu politika, çok geçmeden tüm Yakın Doğu coğrafyasını kan ve ateş gölüne çevirecekti.

Haçlı Seferleri arefesinde Avrupa'daki temel iktisadi ve sosyal sistem feodalizmdi. En basit haliyle serf ve senyör arasındaki hukuki/iktisadi ilişkiler bütünü olarak tanımlayabileceğimiz feodal yapının temelleri, Roma İmparatorluğu'nun iktisadi kriz yaşadığı son dönemlerinde atılmıştı. Roma döneminde tarımsal üretim, özgür Romalı vatandaşların geniş arazilerinde, ağırlıklı olarak köle emeğiyle gerçekleştirilmekteydi. Büyük bir Akdeniz imparatorluğu olan Roma'nın ticaret yollarındaki hakimiyeti sayesinde bu üretim, dış pazarlara ve imparatorluğun uzak eyaletlerine yönelik de yapılabilmekteydi. Ticaret çok canlıydı; bu sayede şehir yaşamı da gelişmiş, şehirler hem ticari, hem de endüstriyel

merkezler olarak ortaya çıkmıştı. Fetihlerin durması ve toprak kayıpları sebebiyle gelirleri azalan merkezi Roma maliyesi, içine sürüklendiği krizi yeni vergiler koyarak aşmaya çalışmıştı. Yeni vergiler, tarımsal üretim yapanların alım güçlerinde düşüş meydana getirmiş, bu sebeple kentlerde zanaatkarlar tarafından üretilen endüstriyel ürünlere olan talep azalmaya başlamıştı. Bu, tam bir kısır döngüydü ve ticareti durma noktasına getirmişti. Kentlerdeki yaşam sönmeye başlamış, tarımsal üreticiler ise iflastan kurtulmak için yeni bir yol bulmuşlardı: Köleleri azad etmek. Zira pazar olmadığı için üretim yapılamıyordu; ancak köleleri beslemek gerekiyordu ki bu büyük bir iktisadi külfetti. Bu külfetten kurtulmak isteyen arazi sahipleri, kölelerini azad ederek toprakların bir bölümünü bunlara kira karşılığı dağıttılar. Köleler azad edilmekle birlikte tam anlamıyla özgür değillerdi, çünkü topraklarını terk edemiyorlardı. Sonuç olarak toprağı işleyen, bunun karşısında efendisine kira ödeyen yeni bir sınıf oluşuyordu: Serfler.

Temelleri Roma'nın son döneminde atılsa da, feodal üretim ilişkisinin Avrupa'da kurumsallaşması IX-X. yüzyıllara rastlar. Bunun sebebi, pulluk ve üzengi gibi önemli iki buluşun bu dönemde yaygınlaşmasıdır. Pulluk, aşırı yağışlar nedeniyle balçık haline gelen orta ve Kuzey Avrupa topraklarında tarımsal üretim yapılmasını sağladı. Bu döneme kadar Avrupa'da tarım çoğunlukla Akdeniz çevresinde yapılıyor, bu da nüfusun Avrupa'nın diğer bölgelerinde yoğunlaşmasını engelliyordu. Pulluğun kullanımıyla birlikte orta ve Kuzey Avrupa'nın tarımsal üretime açılması, nüfusun bu bölgelerde artışını sağladı. Artan tarım alanları ve yapılan verimli tarım sonucu ortaya çıkan artı ürün ise, Avrupa'yı barbar kavimlerin saldırılarından koruyacak bir askeri sınıfın beslenmesini olanaklı kılmıştı. Bu askeri sınıf şövalyelerdi. Şövalyeler, tarımsal üretim yapan köylülerin üzerinde, onları koruyan soylu sınıf olarak ortaya çıktı. Onlar köylüleri koruyor, köylüler de onları besliyordu. Üzenginin ortaya çıkarak kullanımının yaygınlaşması

ise, şövalyelerin ağır zırhlarla donatılmasına imkan verdi. Şövalyeler ağır zırh, kalkan ve mızraklarına rağmen üzengi sayesinde at üzerinde dengeli ve rahat bir biçimde durabiliyorlardı. Bu durum savaş taktiklerinde de kendisini göstermiş, şövalyeler artık durdurulması güç birer saldırı makinasına dönüşmüşlerdi.

Feodal üretim ilişkileri, Avrupa'daki siyasal yapıyı da belirlemiştir. Piramit şeklinde olan bu yapıda en üstte kral, altında asiller ve en alt tabakada serfler bulunuyordu. Kral, Roma imparatorları gibi merkezi bir güce sahip değildi. Bunun sebebi, temel üretim faktörü olan toprağın çok sayıda feodal beyin hakimiyetinde olmasıydı. Toprağın bölünmesi, aynı zamanda askeri gücün de bölünmesi anlamına geliyordu. Bu da kralların mutlak egemenlik kurmalarını engelleyici bir unsurdu.

En temel anlamda serf-feodal bey ilişkisi, yukarıda belirttiğimiz gibi bir besleyen-koruyan ilişkisiydi. Serfler kendi tüketecekleri az miktarda ürünü ayırıp gerisini senyöre veriyorlar, savaş zamanı onunla birlikte orduya katılıyorlardı. Senyörler de onların güvenlik ihtiyaçlarını karşılıyor ve ölmeleri durumunda çocuklarının masraflarını üstleniyorlardı. Serflerin topraklarını terk etmeleri, senyörün gelirlerini azaltacağı için yasaklanmıştı.

Sistemde feodal beyler de belirli bir hiyerarşi içerisindeydi. Bu hiyerarşik basamakları belirleyen ise, sahip olunan arazi miktarıydı. Alt düzeydeki asiller, daha üst düzeydeki asillerin hizmetine veya korumasına girebilir, karşılığında savaşlarda onun birliklerine şövalye olarak katılırlardı. Bu asiller dük, marki, kont, vikont, baron ve şövalye gibi ünvanlara sahiptiler.

Feodal yapının Haçlı Seferleri'ne en çok etki eden kurallarından biri de, bir asile ait toprakların o asilin çocukları arasında paylaştırılması yerine, tümünün en büyük erkek çocuğa miras bırakılmasıydı. Bu toprağın, gelirin ve dolayısıyla ailenin askeri gücünün bölünmemesi için uygulanan bir yöntemdi. İşte

ileride göreceğimiz üzere Haçlı Seferleri'ne çok sayıda topraksız, kendi yurtlarında bir gelecek umudu olmayan, bu sebeple şansını Doğu'da denemek isteyen asilzade katılacaktır.

3. Haçlı Seferleri'nden önce Yakın Doğu'nun sosyo-ekonomik durumu ve siyasal coğrafyası nasıldı?

Orta Çağ'da Yakın Doğu'nun tüm siyasal, sosyal ve ekonomik çehresi, Hz. Muhammed'in bir peygamber ve devlet kurucusu olarak ortaya çıkması sonucunda köklü bir değişime uğradı. İslam öncesinde çoğunluğu göçebe kabileler şeklinde yaşayan Arap halkı, hicretten peygamberin vefatına kadar geçen on yıllık sürede tüm Arap yarımadasında merkezi bir otorite altında birleşmişti. Artık büyük fetihlerle yarımadadan çıkmaya hazır bir devlet vardı ve çok geçmeden Müslüman Araplar Suriye, Filistin, İran, Kuzey Afrika ve İspanya'yı içine alan muazzam bir İslam İmparatorluğu kurdular. İmparatorluk, dört halife döneminin ardından yüz yıl boyunca Emevi hanedanının yönetiminde kaldı. Yönetim daha sonra Abbasi hanedanının eline geçti ve bu dönemde Bağdat, devlet, hilafet, bilim, kültür ve ticaret merkezi haline geldi. Bununla birlikte genişleyen sınırlar, merkezden uzak eyaletlerdeki yönetim sorununu beraberinde getirmişti. Buna İslam'daki mezhepsel ayrılıklar da eklenince IX. yüzyılın ortalarından itibaren Abbasilere ait topraklarda birçok devlet kurulmaya başlandı. Özellikle Kuzey Afrika'da kurulup daha sonra Mısır, Filistin ve Suriye bölgelerini ele geçiren Şii Fatımi Devleti döneminde Kahire, Bağdat'a karşı ikinci bir hilafet merkezi olarak ortaya çıktı.

Yakın Doğu'daki güç dengelerini değiştiren en önemli olaylardan biri, Türklerin bölgeye gelmeleridir. Türkler, IX. yüzyıldan beri Abbasi ordusunda görev yapmaktaydılar. Mısır'da Abbasilerden bağımsız ilk devletler olan Tolunoğulları ve İhşidiler devletlerini kuranlar, Abbasi ordusundaki Türk komutanlardı.

Ancak Türkleri Yakın Doğu'nun ve İslam dünyasının en önemli gücü haline getirenler Selçuklular olmuşlardır. Bu dönemde Selçuklular fethettikleri bölgelerin sadece askeri yöneticileri olarak kalmamışlar, Asya'dan gelen yoğun Türk göçünü İran ve özellikle Anadolu coğrafyasına kanalize ederek bölgeyi bir Türk yurdu haline getirmişlerdi. Selçukluların bölgedeki gücünü ve itibarını artıran en önemli olay ise, Bağdat'ta Büveyhilerin tutsağı haline gelen halifeyi kurtarmalarıydı. Selçuklular artık Sünni İslam'ın koruyucusu, *doğunun ve batının sultanları*ydılar. Halifeye bağlı ülkelerin dünyevi idaresi de onlara tevdi edilmişti. Selçuklular hakimiyet süreleri boyunca Şii Fatımi Devleti ve Bizans İmparatorluğu ile yoğun mücadelelere girişmiş, Bizans'ın elinde bulunan Anadolu'nun önemli bir bölümünü süratle fethetmişlerdi. Haçlı Seferleri'nin hemen arefesinde bölgenin büyük kısmı Selçuklular tarafından ikta verilmiş olan komutanların, Selçuklu hanedan üyelerinin, atabeylerin, küçük Arap emirliklerinin ve Mısır'da Şii Fatımi Devleti'nin kontrolünde bulunuyordu.

Yakın Doğu'da toplum, dini inançlarına göre müminler ve zımmiler olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Zımmiler, yani Müslümanlar dışında kitâbî bir dine mensup olanlar, İslam devletlerinde ender bazı olaylar dışında takibata uğramıyorlar, baskı ve zulüm görmüyorlardı. Cizye adındaki vergilerini ödemeleri kaydıyla inanç hürriyetleri tanınıyordu. Özellikle Doğu Hristiyanları, Bizans döneminde bulamadıkları özgürlük ortamını İslam yönetimi altında bulmuşlardı. Ayrıca, her ne kadar cizye ödemek zorunda olsalar da, bu vergi Bizans döneminde ödedikleri vergilerin ağırlığının yanında önemsizdi. Bu sebeplerle zımmiler, yeni yöneticilerini memnuniyetle kabul ediyorlar, "kurtarılmak" gibi bir düşünceyi akıllarından bile geçirmiyorlardı. Bunlar zamanla Arapça'yı da dilleri olarak kabul ettiler; özellikle Suriye bölgesindeki Hristiyanlar'ın büyük çoğunluğu Müslüman oldular.

İslam fetihlerinin ekonomik yapıya ilk ve kısa süreli etkisi, Akdeniz ticaretinin sekteye uğraması oldu. Zira Araplar genellikle çöllerin sınırlarında kalan veya kervan yolları üzerindeki şehirlerde yoğunlaşmışlardı. Dolayısıyla önceleri ticari olarak bu şehirler önem kazanmıştı. Emeviler döneminde devlet bir Akdeniz imparatorluğuna dönüşünce, özellikle Filistin ve Suriye'deki liman kentleri yeniden yükselişe geçti ve Müslüman nüfus bu bölgelerde artmaya başladı. Sicilya ve Girit'in de Müslümanlar'ın hakimiyetine geçmesi, Akdeniz ticaretinde onları önemli bir konuma yükseltti. Uzakdoğulu tacirler mallarını ya karayoluyla Bağdat'a, oradan da yine kervanlarla İstanbul'a gönderiyor, ya da yine Müslümanlar'a ait liman kentlerinden gemilere yükleyerek Avrupa'ya taşıyordu. İşte Akdeniz ticaretindeki bu üstünlük, Batı'nın kutsal toprakları kurtarmak bahanesiyle bölgeye Haçlı Seferleri düzenlemesindeki etkenlerden biri olacaktır.

4. Haçlı Seferleri'nden önce Avrupalılar İslam dini ve Müslümanlar hakkında ne biliyorlardı?

Avrupalılar'ın Müslümanlar'la ilk temasları, Emevilerin İspanya'yı fethetmeleri sonucu gerçekleşti. Bunu IX. yüzyıl boyunca Sicilya'ya yapılan akınlar ve adanın ele geçirilmesi izledi. Hem İspanya hem de Sicilya'da Müslüman ve Hristiyanlar'ın uzun bir ortak yaşam tecrübeleri oldu. Buna karşın bu bölgelerdeki Hristiyanlar'ın bile İslam dini ve Hz. Muhammed ile ilgili bilgileri çarpıtılmış anlatılara dayanır. Bu yanlış bilgiler de, Kütüphaneci Anastasius'un Bizanslı Theophanes'in vekayinamesini tercüme etmesiyle edinilmişti. Çünkü bu eserin bir bölümü Hz. Muhammed'e ayrılmıştı. Haçlı Seferleri öncesinde İslam dini ve Müslümanlar hakkındaki bütün bilinenler işte bu bölüme dayanıyordu. Claude Cahen ve Casim Avcı'nın ilgili bölümden aktardığına göre; "*Peygamberin gençliğinde dul bir hanımın hizmetinde*

ticaret yaptığı, Hristiyanlar'ın toplantılarına katılarak onlardan öğrendikleriyle ilkel Arapların arasında âlim gibi dolaştığı, daha sonra patronu olan kadınla evlendiği, şeytanın melek Cebrail'in kılığına girerek kendisine göründüğü" şeklinde genel bir kanı mevcuttu. Bununla birlikte Müslümanlar'ın putperest değil, cisimsiz tek Tanrı'ya inanan insanlar olduklarını biliyorlardı.

Avrupa'nın geri kalan kısmında ise İslam dini ve Müslümanlar'ın yaşayışları ile ilgili bir merak bulunmuyordu. Müslümanlar'ın eline esir düşenler veya Kudüs'e hac ziyaretinde bulunanlar vasıtasıyla Müslümanlar'ın Hz. İsa ve Hz. Musa'yı yücelttiklerini öğrenenler vardı, ancak bunlar çok az sayıdaydı. Batı Avrupa'da İslam üzerine doğru veya yanlış bilgi veren kitaplar, bir istisna dışında bilinmiyordu. Bu kitap ise yukarıda aktardığımız bilgileri içeren Bizanslı Theophanes'in vekayinamesiydi. Belirttiğimiz üzere bu eserin bir bölümü Hz. Muhammed'e ayrılmıştı ve Batı Avrupa'da Haçlı Seferleri'nden önce İslam dini hakkında bilinenler, bu bölümde yazan bilgilerden ve XI. yüzyıl boyunca Roma Kilisesi'nin yaptığı anti-İslam propagandasıyla yayılan dedikodulardan ibarettir. Hz. Muhammed'in dini bilgileri Musevi ve Hristiyanlar'la yaptığı temaslar sonucunda öğrendiği iddia edilen kitapta, Peygamber'in aslında sara hastası olduğu, İstanbul'dan sürgün edilen bir keşişin ona karısını teselli etmek için hastalık krizlerini peygamberliğinin bir işareti gibi göstermesini tavsiye ettiği yazmaktadır. Yine bazı dedikodularla Müslümanlar'ın Hz. Muhammed'in putuna taptıkları şeklindeki düşünce Avrupa toplumuna yayılırken, bazı halk ozanları Müslümanlar'ın eski antik tanrılara taptıklarıyla ilgili şarkılar ve şiirler söylüyorlardı.

Görülüyor ki Haçlı Seferleri'nden önce Avrupalılar'ın Müslümanlar ile ilgili bildikleri, birbiriyle ilgisiz ve büyük çoğunluğu yanlış bilgilendirmelere dayanıyordu. Bu yanlış bilgilendirme, özellikle XI. yüzyılda İslam'a karşı Hristiyanlık temelinde bir Avrupalı

kimliği oluşturabilmek amacıyla Roma Kilisesi tarafından bilinçli olarak yürütülen bir anti-İslam propagandasının sonucudur.

5. Haçlı Seferleri'nden önce Müslümanlar Batı Avrupalı Hristiyanlar hakkında ne biliyorlardı?

Haçlı Seferleri'nden önce Avrupalı Hristiyanlar'ın İslam dünyası hakkındaki genel bilgisizlikleri, aslında karşılıklıydı. İslam dünyasının da Avrupa hakkında bilgi edinmek gibi bir çabası olmadığı göze çarpmaktadır. İspanya ve Sicilya'daki Müslümanlar bir tarafa bırakılacak olursa, Yakın Doğu Müslümanları Avrupa'ya ve bu kıtanın dini ve sosyal hayatına ilgi duymamışlardır. Kur'an'da Hristiyanlık ve Hz. İsa ile ilgili bilgiler ile Yakın Doğu coğrafyasında yerli Hristiyan halkla birlikte yaşam, Müslümanların Hristiyanlık dini hakkında bilgi sahibi olmasını sağlıyordu. Bununla birlikte Batı Hristiyanlığı ve yaşam tarzı ile ilgili olarak İspanya Müslümanları tarafından kaleme alınan çok az sayıdaki eser ve bazı seyahatnameler dışında kaynak bulunmuyordu. İtalyan tacirler vasıtasıyla yürütülen ticari faaliyetler dışında iletişim yolu olmayan Avrupa ve Yakın Doğu İslam dünyası, Haçlı Seferleri öncesinde sadece kulaktan dolma bilgilerle birbirleri hakkında kanaat sahibiydiler.

6. Haçlı Seferleri bir hac yolculuğu muydu?

Hristiyanlık dininde hac ibadeti, İslam'da olduğu gibi bir zorunluluk değildi. Bununla birlikte Hz. İsa'nın doğduğu, dinini yaydığı ve çarmıha gerildiği coğrafyanın Hristiyanlar için her zaman bir duygusal çekiciliği olmuştu. Hac yolculuğu, Hristiyanlığın ilk dönemlerinde nadir olarak çıkılan bir yolculuktu; zira Roma İmparatorluğu bu ziyaretleri yasaklamış, hatta 70 yılında Kudüs kenti yerle bir edilmişti. Roma imparatoru Konstantinus'un 313 yılında Milano Fermanı ile Hristiyanlığa serbestlik tanıması, bu din için

bir dönüm noktası oldu. İmparatorun annesi Helena, Kudüs'te kazı çalışmaları yaptırarak Hz. İsa'nın çarmıha gerildiğine inanılan bölgeyi keşfedince, imparator buraya Kutsal Mezar Kilisesi'ni inşa ettirdi. Bu tarihten sonra hac ziyaretleri yavaş yavaş artmaya başladı. Müslüman fetihleri bu ziyaretleri durdurmadı, zira Müslümanlar, kendileri için farz olan hac ziyaretinin önemini biliyorlar ve Hristiyan hacılara hoşgörü ve özgürlük ortamı sunuyorlardı. Bununla birlikte Hristiyanlığın hacca bakış açısı değişmeye başladı ve hac ziyareti, insanların işledikleri günahların kefaretini ödemek için çıktıkları bir yolculuk halini aldı.

X. yüzyılda hac ziyaretleri büyük bir artış gösterdi. İslam dünyasındaki siyasi istikrar, Bizans Devleti'nin Anadolu yollarıyla Akdeniz'i güvenli bir hale getirmesi ve Hristiyanlığın orta Avrupa'da yayılarak bu bölgedeki yolların da güvenliğinin sağlanması, hac ziyaretlerinin artmasının en önemli sebepleriydi. Yine bu yüzyılda kurulup özellikle XI. yüzyılda faaliyetlerini artıran Cluny manastır tarikatı, hac yollarında kurduğu hanlar ve hastanelerle hac yolculuklarını daha güvenli ve rahat bir hale getirdi. Hac ziyareti artık, Batı Avrupalılar'ın nazarında itibarı tartışılmaz bir hal almıştı.

Haçlı Seferleri ve zihniyeti, aslında bu hac ziyaretlerinin evrilmesi sonucu ortaya çıkmıştı. Zira Kudüs'e atfedilen kutsallık ve buraya yüzyıllardır yapılan hac ziyaretleri olmasaydı, Haçlı Seferleri'nin ideolojik altyapısını oluşturacak argümanların üretilmesi mümkün olmayacaktı. Mesele sadece Türklerin Anadolu'yu fethederek karayoluyla yapılacak hac ziyaretlerini zorlaştırması değil, aynı zamanda Hz. İsa'nın doğduğu, dinini yaydığı, çarmıha gerildiği ve yeniden döneceğine inanıldığı kenti *inançsızlardan* kurtarmaktı. Böyle bir amacı gerçekleştirmek, ancak hac ziyaretinin silahlı olarak yapılmasıyla mümkündü. İlerideki sorularda da tartışacağımız üzere, Haçlı Seferleri'ne neden olan siyasi ve ekonomik faktörler veya bu seferlerden umulan siyasi ve ekonomik

çıkarlar ne olursa olsun, Haçlı Seferleri'nden hac ve Kudüs kavramlarını çıkardığımız zaman, seferlerin görünür olan tüm ideolojik ve tarihsel altyapısı çökecektir.

Haçlı Seferleri, yukarıda belirttiğimiz nedenden dolayı aynı zamanda bir hac yolculuğuydu. Ancak bu hacılar, silah taşıma imtiyazından faydalanıyorlardı. Haçlı savaşçısının taşıdığı kılıç, Mesih'in ordusunda bir asker olması sebebiyle kilise tarafından kutsanmıştı. Dönemin haçlı kronikleri de, Haçlı Seferleri'ni bir hac yolculuğu olarak tanımlamaktadırlar. Haçlıların savaşmak için yola koyulduklarında, yanlarına hacıların geleneksel teçhizatı olan asâ ve izin belgelerini de almaları, bunun önemli bir göstergesidir.

7. Haçlı Seferleri arefesinde Batılı Hristiyanlar'ın yaptıkları hac yolculukları Müslümanlar tarafından engelleniyor muydu?

Anadolu'nun Türkler tarafından fethi, Batılı Hristiyanlar için Kudüs'e karayolu ile yapılacak olan hac ziyaretlerini görünürde zorlaştırmıştı. Hristiyanlar tarafından Kudüs'e yapılan hac ziyaretleri özellikle X. yüzyıldan itibaren artış göstermiş, bu ziyaretler Fatımi halifesi el-Hâkim döneminde olduğu gibi nadir olarak gerçekleştirilen kısıtlamalar dışında sorunsuz olarak devam etmişti. Zira hac ziyaretleri, bölgedeki Müslüman devletler açısından da kazanç anlamına geliyordu. Bununla birlikte, özellikle Fatımi hakimiyetinde bulunan topraklarda Hristiyan hacı kafileleri, zaman zaman bedevi baskınları sonucu zarar görebiliyorlardı. Ancak bu, Müslümanların Hristiyan hacı kafilelerini sistematik olarak engelledikleri anlamına gelmemektedir. Türklerin Anadolu'yu fethi karayoluyla yapılacak hac ziyaretlerini belli ölçülerde zorlaştırsa da, Fransa ve İtalya'nın güneyi ile İstanbul'dan deniz yoluyla yapılan hac ziyaretleri kesintisiz ve sorunsuz olarak devam etmekteydi. Fakir hacı adaylarının geçiş vergilerini ödeyemedikleri için

sorun yaşadıkları görülmekteydi; ancak bu sorunlar, Bizans'ın hakim olduğu topraklarda da yaşanıyordu. Kısacası hac yolculuklarının Müslümanlar tarafından engellendiği argümanı, tıpkı doğulu Hristiyanlar'ın Müslümanlar tarafından zulme uğratıldıkları iddiası gibi XI. yüzyılda gerçekleştirilen anti-İslam propagandasının bir ürünüdür ve gerçeği yansıtmamaktadır.

8. Anadolu'nun fethinden sonra Türkler Hristiyanlar'a zulmetmiş midir?

XI. yüzyılda yürütülen anti-İslam propagandası sonucunda Avrupa'daki genel kanı, Müslümanlar'ın putperest ve kafir oldukları, fethettikleri yerlerde yerli Hristiyan halka zulmettikleri şeklindeydi. Nitekim Haçlı Seferleri vaaz edilirken seferlerin temel amaçlarından biri olarak bölgedeki yerli Hristiyanlar'ın Türk zulmünden kurtarılması gösterilmişti.

Anadolu'nun büyük bir kısmının fethi, Türkler tarafından çok hızlı bir biçimde gerçekleştirildi. 1071 yılından önce de Türkler tarafından akınlar düzenlenmekle birlikte, Malazgirt Savaşı Bizans Devleti'nin Türkler karşısındaki direncini tamamen kırdı. Malazgirt Savaşını takip eden on yıl içerisinde Türkler, Güney Marmara, Ege ve Akdeniz kıyılarına kadar yayılmış, Anadolu'nun doğal sınırlarına ulaşmışlardı. Ele geçirilen bölgelerdeki yerli unsurlar ise homojen bir yapı arz etmiyordu. Bizans Kilisesi'ne bağlı Hristiyanlar'la birlikte Süryani, Ermeni ve Monofizit Yakubî kiliselerine mensup halk, Anadolu'nun çeşitli bölgelerine dağılmış durumdaydı. Türklerin hızlı fetih hareketinin Anadolu'da ilk etapta bir istikrarsızlık ortamı yarattığı düşünülebilir. Bununla birlikte ilk dönem İslam fetihlerinde olduğu gibi yerli Hristiyan halk, Türk fatihlerin yönetimi altında Bizans dönemine göre çok daha rahat bir hayat sürmeye başlamıştı. Bizans Kilisesi'ne bağlı Ortodoks ruhban sınıf, fetihlerle birlikte Batı'da Bizans'a ait bölgelere

doğru çekilmişti; buna karşın diğer yerli unsurlar, başlangıçta savaştan başka bir şey bilmeyen oldukça sert insanlar olarak gördükleri Türklerle uzlaşmaya ve birlikte yaşamaya başlamışlardı. Zira Türkler onları koruyor ve en önemlisi Bizans'ın sağlamadığı inanç özgürlüğü ortamını kendilerine sunuyordu. Türkler, Antakya örneğinde görüldüğü üzere yerli Hristiyanlar'a ait kiliseleri camiye çevirmemiş, hatta Bizans Kilisesi'ne ait olan ve terk edilen ibadethaneleri bile onların kullanımına bırakmıştı. Tüm bu özgürlük ortamına daha düşük vergiler de eklenince, Anadolu'nun yerli Hristiyan nüfusunun Türk yönetimi altında çok daha rahat bir yaşam sürdükleri görülür. Bununla birlikte, kurtarılmak gibi bir beklentisi olmayan yerli Hristiyanlar, Türklerden hiçbir zaman görmedikleri zulmü, Haçlı Seferleri sırasında kendi dindaşlarından göreceklerdir.

9. Haçlı Seferleri Müslüman fetihlerine verilen bir cevap mıdır?

İslam diniyle birlikte dünya siyaset sahnesine önemli bir aktör olarak çıkan Araplar, çok kısa süre içerisinde gerçekleştirdikleri kapsamlı fetih hareketleriyle hem dinlerini yaymışlar, hem de Anadolu dışında tüm Yakın Doğu ve Kuzey Afrika bölgeleriyle İspanya'yı egemenlikleri altına almışlardı. Haçlı Seferleri ile Batılı Hristiyanlar'ın ele geçirmek istedikleri *kutsal topraklar,* daha VII. yüzyılın ilk yarısı sona ermeden Müslümanlar'ın elindeydi. Eğer Haçlı Seferleri'ni İslam fetihlerine bir cevap olarak değerlendireceksek, bunun dört yüz elli yıl sonra verilen, oldukça geç bir cevap olduğunu kabul etmemiz gerekir. Peki, bu mümkün müdür? Aralarında dört yüz elli yıllık oldukça uzun bir zaman dilimi olan iki olay arasında bir nedensellik bağı kurulabilir mi? Bu soruları daha iyi analiz edebilmek için, "Haçlı Seferleri Müslüman fetihlerine verilen bir cevap mıdır?" sorusunu ters çevirerek sormak gerekir: Müslüman fetihleri olmasaydı Haçlı Seferleri yapılır mıydı?

Haçlı Seferleri, ilgili sorularda da tartıştığımız üzere birçok faktörün bir araya gelmesi sonucu ortaya çıkmıştı. Antik dönemde Roma İmparatorluğu, Avrupa ve tüm Akdeniz'e egemen bir merkezi güçtü. Fetih stratejisi, tüm ticaret yollarının ve tarıma uygun bölgelerin ele geçirilmesine yönelikti. İmparatorluğun Cermen kavimlerinin saldırıları sonucunda parçalanmasının ardından İstanbul merkezli Doğu Roma (Bizans) Devleti, Doğu Avrupa, Anadolu, Doğu Akdeniz ve Mısır'ı hakimiyeti altında tutmaya devam etti. Bizans ayrıca güçlü donanmasıyla Akdeniz'in en önemli gücü durumundaydı. Müslümanlar, fetih hareketleriyle Bizans'ın bu gücüne büyük bir darbe indirdiler. Bizans, ekonomik gücünün en önemli dayanakları olan Doğu Akdeniz limanları ile Mısır'ı kaybetti; bununla birlikte zaman içerisinde oluşan jeopolitik denge, İslam Halifeliği ve Bizans Devleti arasında ticari ve diplomatik ilişkilerin kurulup gelişmesine yol açtı. Bu dönemde Batı Avrupa'nın İslam fetihlerine cevap verebilecek gücünün ve her şeyden önce niyetinin olmadığı aşikardır. İspanya'da Müslümanlar'a karşı mücadele devam etmektedir; bununla birlikte Avrupa'daki siyasal parçalanmışlık ve sınırlı dünya algısı sonucu Avrupalılar, Akdeniz egemenliği gibi geniş bir vizyon gerektiren düşünceyi akıllarına bile getirmiyorlardı. Ayrıca Müslümanlar fethettikleri bölgelerde geniş bir inanç özgürlüğü tanımışlardı. Yerli Hristiyanlar ibadetlerini rahatça yapabiliyorlar, hatta Bizans egemenliği altında yaşadıkları döneme göre çok daha az vergi ödüyorlardı. Bu dönemde Batı Avrupa'nın Kudüs'e olan ilgisi, hac ziyaretleri ve Karolenj imparatoru Şarlman'ın bu şehre yaptığı yardımlardan ibaretti ki bu da Abbasi Halifesi Harun Reşid'in teşvik ve izniyle gerçekleşmişti.

Yakın Doğu coğrafyasında Bizans ve İslam devletleri arasındaki politik dengeyi bozan Türkler oldu. Selçuklular, Halifeliğin dünyevi gücünü ele geçirip Anadolu'yu süratle fethederek, Bizans'a ağır bir darbe vurdu. Türklerin yaptığı basit bir yağma hareketi değildi, tam

bir fetih ve yurt edinme söz konusuydu. Ayrıca Suriye ve Irak bölgeleri, birbirlerine rakip Selçuklu hanedan üyeleri ve atabeyleri tarafından kontrol ediliyordu. Ticaret yolları üzerindeki bu kaos ortamı, zaten Anadolu'yu kaybederek önemli bir ekonomik dayanaktan yoksun kalan Bizans'ı daha da zor bir duruma soktu. İslam fetihleri dört yüzyıl sonra Türklerle birlikte yeniden başlamıştı ve bu kez İmparatorluğu doğrudan tehdit eder bir mahiyetteydi. Ancak Avrupa, dört yüzyıl önceki Avrupa değildi. Siyasal parçalanmışlık devam ediyordu; bununla birlikte Papalığın gayretleriyle Hristiyanlık temelinde bir Avrupalı kimliği oluşturulmaya çalışılıyor, bu da büyük bir anti-İslam propagandasıyla gerçekleştiriliyordu. Bu propaganda ile Müslümanlar'ın Doğulu Hristiyanlar'a zulmettiği ve Kudüs'e yapılan hac ziyaretlerini engellediği şeklindeki düşünce tüm Avrupa'ya yayıldı. İspanya'daki Müslüman varlığı, Roma Kilisesi'nin bu propagandasının en önemli dayanağıydı. Türklerin Yakın Doğu coğrafyasında yeni bir ruhla hakimiyeti ele geçirmesi ve Hristiyanlığın Doğu sınırını tehdit etmesi, Avrupa'daki İslam düşmanlığını daha da kuvvetlendirdi. Ayrıca Roma ve Bizans kiliseleri arasındaki anlaşmazlığın 1054'te kesin bir ayrılık ve karşılıklı aforozla sonuçlanmasıyla birlikte Roma Kilisesi, Bizans ve Müslüman hakimiyetinde bulunan tüm Doğu Hristiyanları'nı kendi yüksek hakimiyetinde birleştirme gayesini gütmeye başladı. Bunun için, yukarıda da belirttiğimiz gibi ortak bir Avrupalı kimliği gerekiyordu. Böylelikle birbirleriyle savaşan asiller ve geniş halk kitleleri, İslam düşmanlığı ve Kudüs sevgisiyle yoğruldu. Bizans imparatoru Aleksios'un tam da bu sırada Türklere karşı Batı'dan yardım istemesi, Roma Kilisesi'ne beklediği fırsatı sundu. Doğulu Hristiyanlar Müslüman zulmünden kurtarılmalı, Kudüs Hristiyan egemenliği altına alınmalıydı.

Bu noktada başlangıçtaki sorumuzu tekrar sormanın zamanı geldi: Haçlı Seferleri Müslüman fetihlerine verilen bir cevap mıdır? Yukarıdaki anlatıdan İslam fetihlerini ve İslam dininin diğer milletler arasında yayılmasını çekip çıkardığımız zaman, seferlerin

nedenleriyle ilgili analizin tamamen çökeceği açıktır. Bu fetihler olmasaydı ve İslam sadece Arabistan yarımadasında var olan yerel bir din olarak kalsaydı ya da Türkler Anadolu'yu feth etmemiş olsaydı, Batı Hristiyan dünyasının bir başka bahaneyle Bizans üzerine sefere kalkışması mümkün olur muydu? Mısır ve Doğu Akdeniz limanlarını elinde bulunduran, güçlü ekonomisi, büyük ordu ve donanmasıyla varlığını devam ettiren Bizans Devleti'ne karşı Avrupalı asiller ve halk, hangi ortak çıkarlarla saldırıya geçecekti? Normanlar başta olmak üzere Avrupalı bazı unsurların Bizans'a karşı savaştıkları ve başarılar elde ettikleri doğrudur. Ancak bunların, İslam fetihleriyle önce Mısır ve Doğu Akdeniz'i, sonra da Anadolu'yu kaybederek gücünü yitirmiş bir Bizans'a karşı kazanılan başarılar olduğu unutulmamalıdır.

Belçikalı Orta Çağ tarihçisi Henri Pirenne İslam fetihlerine o kadar büyük bir önem atfetmektedir ki, Antik Çağ'ı kapatıp Orta Çağ'ı açan olayı Roma İmparatorluğu'nun parçalanması olarak değil, İslam'ın ortaya çıkarak Akdeniz coğrafyasını ele geçirmesi olarak kabul eder. Müslümanlar, Roma'yı parçalayan Cermen kavimleri gibi Roma kültürü içerisinde asimile olmamışlar, tam aksine ele geçirdikleri coğrafyada kendi din ve dillerini yayarak kültürel bir dönüşüm gerçekleştirmişlerdi. Bölgedeki ticaretin Müslümanlar lehine el değiştirmesi Batı Avrupa'nın çökmesine ve Merovenj düzeninin sarsılmasına neden olmuş, Avrupa için karanlık Orta Çağ dönemini başlatmıştı. İslam dünyası ise bu dönemde bilim, sanat ve felsefe alanlarında altın çağını yaşamıştı.

10. Haçlı Seferleri'ne neden olan faktörler nelerdir? Bu seferlere niçin çıkılmış, hangi hedeflere ulaşmak amaçlanmıştır?

Haçlı Seferleri'ne neden olan etkenleri ortaya koymak için, başta bazı soruların cevaplanması gerekir. Bunlardan ilki, Haçlı Seferleri'ne katılan toplulukların homojen bir yapı sergileyip

sergilemedikleri sorusudur. Bu soru önemlidir, zira farklı toplumsal tabakalardan oluşan haçlıların hedeflerinin de farklı olması beklenebilir. Bir diğer soru, Haçlı Seferleri'nin tümünün aynı amaca mı hizmet ettiğidir. İki yüzyıl süren Haçlı Seferleri sırasında, hem seferlerin çıkış noktası olan Avrupa'da, hem de hedef noktası olan Yakın Doğu'da birçok siyasi ve ekonomik değişimler yaşanmıştır. Dolayısıyla 1096 yılında çıkılan Birinci Haçlı Seferi ile örneğin 1228'deki Altıncı Haçlı Seferi arasında amaçlar bakımından farklar bulunduğu muhAkkâktır. Haçlı Seferleri'nin nedenlerini tam olarak açıklayabilmek, ancak bu perspektiften bakarak mümkün olabilir kanaatindeyiz.

Haçlı Seferleri'nin görünürdeki nedeni, kutsal toprakları ve burada yaşayan Hristiyanlar'ı Müslümanlar'ın elinden kurtarmak ve hac yolunu güvenli bir hale getirmekti. Ancak kutsal topraklar olarak anılan Kudüs ve çevresi Müslümanlar'ın eline yeni geçmiş değildi. Bölgede dört yüzyıldır Müslüman hakimiyeti vardı. Peki hangi gelişmeler Batılıların dikkatini buraya çekmişti? En önemli gelişme kuşkusuz ki Türklerin Anadolu'yu süratle fethetmeleri ve Hristiyan dünyasının doğu sınırını oluşturan Bizans Devleti'ni tehdit etmeleriydi. Bizans bu tehdide karşı Piacenza Konsili'nde Batı'dan yardım istemiş, Papalık ise bunu kendi hakimiyetini Bizans'ta da kabul ettirebilmek için fırsat olarak kullanmıştı. Dini duyguların ön plana çıkarılacağı bir askeri sefer hem Anadolu'yu Türklerden temizleyecek, hem de 1054 yılından beri alevlenen Bizans ve Roma kiliseleri arasındaki hakimiyet mücadelesini Roma Kilisesi'nin kazanmasını sağlayacaktı. Bu, Roma Kilisesi'nin seferleri düzenlemekteki ana gayesiydi. Bununla birlikte siyasal olarak parçalanmış bir Avrupa'nın, bu seferlere katılması için ortak bir paydada birleştirilmesi gerekiyordu. XI. yüzyılın ortalarından itibaren bu ortak payda İslam düşmanlığı şeklinde ortaya çıktı. İspanya'da zaten Müslümanlar'a karşı savaşılıyordu; bunun düşünsel anlamda da kökleştirilerek Hristiyan *biz*e karşı

Müslüman *öteki* kavramının oturtulmaya başlaması bu dönemlere rastlar. Müslümanlar'ın aslında putperest kafirler oldukları, doğulu din kardeşlerine olmadık zulümler yaptıklarıyla ilgili hikayeler ve ithamlar Avrupa'nın her yerinde dilden dile yayılmaya başladı. Çıkılacak büyük seferlerle ilgili fikri altyapı bu şekilde yavaş yavaş oluşturuluyordu; bu savaş, haklı bir savaş olmalıydı. Roma Kilisesi, sonraki dönemlerde bu *öteki* kavramının sınırlarını iyice genişletmiş, Müslümanlar'la birlikte Katolik inancına mensup olmayan herkesi ötekileştirerek Avrupa içlerinde bunlar üzerine de seferler düzenlemiştir.

Haçlı Seferleri'nin ana askeri güçlerini oluşturan asilzadelerin, Roma Kilisesi ile aynı amaçlarla sefere çıktıkları iddia edilebilir mi? Yoksa farklı amaçların örtüşmesi mi söz konusuydu? Kuşkusuz ki bu asilzadeler, kiliselerden hangisinin üstün olacağı ile ilgili teolojik kaygılar taşımıyorlardı. Onların bu seferlere katılmalarına neden olan asıl itici güç, daha önce açıklamaya çalıştığımız feodal yapıydı. Feodal örgütlenme biçiminin ayırt edici özelliklerinden biri, arazi sahibi senyörün topraklarının çocukları arasında bölüştürülmesi yerine en büyük erkek çocuğa devredilmesiydi. Bu uygulama, feodal ailenin gücünün tek elde toplanmasını sağlıyordu; buna karşılık birçok unvan sahibi ama topraksız asilzade türemesine neden olmuştu. İşte, özellikle ilk haçlı çağrılarına en çok itibar eden kesim de Avrupa'da bir gelecek umudu olmayan bu tür asilzadeler oldu. Bunlar Doğu'nun zenginliklerinin hayali ve bölgede kendi feodal yapılarını kurma arzusuyla sefere katılacaklardı ki, ileride de göreceğimiz üzere sefer sırasındaki tüm icraatları bu yargıyı net olarak kanıtlar.

Haçlı Seferleri'ne katılanlar elbette sadece asillerden oluşmuyordu. Orduların esas vurucu gücünün, asil ailelere mensup tepeden tırnağa silahlı ve zırhlı şövalyeler olduğuna şüphe olmamakla birlikte, iki yüzyıl boyunca Orta Doğu'ya giden milyonlarca Avrupalı arasında bunların oranı düşüktür. Köylüler, kentliler,

suçlular, haydutlar ve ayak takımı şeklinde tanımlanabilecek büyük bir güruh bu seferlere katılmıştı. Bunların aralarında samimi bir dini inançla haçlı yemini edenler muhAkkâk vardı. Ancak seferler arefesinde Avrupa'daki ekonomik şartların ağırlığı, açlık, yoksulluk ve topraksızlık alt sosyoekonomik tabakadaki insanların da asiller gibi Doğu'daki zenginlik hayalleriyle ve ganimet hırsıyla seferlere katılmalarına neden olmuştu. Kilisenin, seferlere katılacakların günahlarının af olacağı ve uhrevi mükafatlara nail olacakları şeklindeki propagandası da, ortalama bir Orta Çağ insanı için bu savaşı cazip kılacak nedenlerdi.

Görüldüğü gibi özellikle ilk Haçlı Seferleri'nde toplum katmanlarının amaçları örtüşüyordu. Roma Kilisesi kendi gücünü tüm Ortodoks ve diğer Doğu Hristiyanları üzerinde hâkim kılmak istiyor, Anadolu, Suriye ve Filistin coğrafyasını Türk ve Müslümanlar'dan temizleyerek bizzat papanın yönettiği yeni bir Roma İmparatorluğu'nun hayallerini kuruyordu. Asiller, Yakın Doğu topraklarında kendi devletlerini kurmak arzusundaydılar. Açlık ve yoksulluğun pençesindeki alt tabaka ise ganimet, toprak, itibar ve uhrevi mükafat peşindeydi. Patlamaya hazır durumdaki Avrupa'da kıvılcımı çakan Papa II. Urbanus'un 1095 yılındaki çağrısı oldu. Ve papa dahil hiç kimse bu kadar büyük bir kitlenin toplanacağını beklemiyordu.

Batı dünyasının ilk Haçlı Seferleri'ne ne amaçlarla çıktığını açıklamaya çalıştık. Peki bu amaçlar tüm Haçlı Seferleri için geçerli miydi? Papa II. Urbanus'un veya sefere katılan asillerin, Doğu Akdeniz limanlarının ticari ve stratejik önemiyle ilgili geniş bir vizyonları olduğu şüphelidir. Ancak Yakın Doğu'ya gittikleri anda bu stratejik önemi hemen idrak ettikleri kesindir. İleriki sorularda da göreceğimiz üzere, Birinci Haçlı Seferi'nin başarıya ulaşmasının ardından Kudüs Krallığı'na bağlı haçlı orduları, Suriye ve Filistin'deki liman kentlerini birbiri ardına ele geçirerek Müslümanlar'ın denizle olan bağlantısını kesecekler ve deniz aşırı ticaretten aslan payını almaya

başlayacaklardır. Bu başarılarında, Birinci Haçlı Seferi'ne başlangıçta ilgi göstermeyen İtalyan devletlerinin payı büyüktür. İtalyanlar önceleri haçlı hareketini sonu belirsiz bir macera olarak değerlendirmişlerdi. Ancak seferin başarıya ulaşıp Kudüs'ün ele geçirilmesi iştahlarını kabartacak, muazzam filolarıyla hem transit ticareti ele geçirecekler, hem de ilk iki haçlı seferinden sonraki tüm seferlerde haçlı ordularını Yakın Doğu'ya taşıyacaklardı. Özellikle Üçüncü Haçlı Seferi'nden sonra Türkleri Anadolu'dan atmak gibi bir amaç artık söz konusu olmayacaktı. Bunda elbette ilk iki haçlı seferi ordularının Anadolu'da perişan edilmeleri etkilidir. Ancak artık seferlerin en önemli aktörleri konumundaki İtalyanlar da Anadolu'dan ziyade Suriye, Filistin ve Mısır limanlarını önemsiyorlardı. Bu durum öyle bir hal alacaktır ki, ileride detaylarıyla açıklanacağı üzere haçlılar beşinci seferde kendilerine altın tepside sunulacak olan Kudüs'e burun kıvırıp, Mısır'ın önemli kentlerinden Dimyat'a saldıracaklardır. Bu, haçlı düşüncesindeki çok büyük bir dönüşümü gösterdiği gibi, Müslümanlar'ın bakış açılarının da değiştiğini gösterir. Artık her iki taraf için de kutsal yönü ağır basan Kudüs yerine ticari yönü ağır basan liman kentleri önemli olacaktır.

Özetle; Avrupa'daki her toplumsal katmanın seferlerle ilgili farklı ama örtüşen amaçlar güttüğünü ve bu amaçların durağan değil değişken olduğunu söyleyebiliriz.

11. Haçlı Seferleri'ne kaç kişi katılmıştır?

Haçlı Seferleri'nin insan gücü sayısının tam olarak tespiti mümkün değildir. Bunun en önemli sebebi, kiliselerin haçı kabul edenlerin sayısını kaydetmemiş olmasıdır. Bir diğer ifadeyle elimizde bu konuyla ilgili arşiv kayıtları yoktur. Diğer yandan dönem kronikleri, birbirleriyle çelişkili ve çok farklı rakamlar vermektedirler. Katılımın en yoğun gerçekleştiği ve başarıya ulaşan tek haçlı seferi olan Birinci Haçlı Seferi'yle ilgili olarak Fulcherius

Carnotensis ve Albertus Aquensis 600 bin rakamını telaffuz etmektedirler. Buna karşın Ekkehard 300 bin, Raimundus Aguilers ise 100 bin kişiden bahseder. Haçlı kroniklerinin verdikleri bu rakamlardan bir çıkarım yapmak imkansızdır. Bununla birlikte bu büyük rakamların söylenmesi, kalabalığın da büyüklüğüne işaret eder. Burada şu noktanın altını çizmemizde fayda var; kaynaklar hangi sayıyı verirlerse versinler, bu sayı sadece savaşçıları değil, din adamlarını, savaşamayacak durumda olanları, kadınları, çocukları ve şövalyelerin maiyetlerini de kapsamaktadır. İngiliz tarihçi Steven Runciman, savaş dışı unsurların toplam sayının dörtte birini oluşturduğunu tahmin etmektedir. Yine Runciman'a göre şövalyelerin yayalara oranı bire yedidir. Runciman bu tahminini Anna Komnena'nın kroniğine dayandırmaktadır. Komnena, Aleksiad adlı eserinde Godefroi de Boullion'un 10 bin şövalye ve 70 bin piyade askeri olduğunu kaydetmiştir. Bir başka kaynak olan Willermus Tyrensis, seferin sonundaki Askalan Savaşı'nda 1200 şövalye ve 9 bin yayadan bahseder ki bu oran da yaklaşık bire yedidir. Bu rakam ayrıca haçlıların özellikle Anadolu'da ne kadar büyük kayıplar verdiklerinin de göstergesidir.

Diğer Haçlı Seferleri'nde de, Birinci Haçlı Seferi'nde olduğu gibi sayıyı belirlemek mümkün görülmemektedir. Tek gösterge, bu seferlere katılımın Birinci Haçlı Seferi'nden daha düşük olduğudur. Bununla birlikte Dördüncü Haçlı Seferi'ne katılan asillerden Villehardouin, Venediklilerle askerlerin taşınmasına ilişkin yaptığı pazarlıklarda, 4500 şövalye ve 20 bin piyadeden bahsetmektedir. Bu miktardaki askerin taşınması karşılığında Venedik'e 85 bin mark ödenmesi kararlaştırılmış, ancak anlaşmada belirlenen sayının sadece yarısı sefere katılınca haçlılar ödeme güçlüğü çekmişlerdi.

Düzenlenen sekiz büyük seferin dışında da Avrupa'dan Yakın Doğu'ya olan nüfus hareketleri devam etmiştir. Kaba bir tahminle, iki yüzyıllık bu süreç boyunca milyon sözcüğüyle ifade edilebilecek sayıda insanın Yakın Doğu'ya gittiği söylenebilir.

12. Haçı almak veya haçı kabul etmek ne demektir?

Haçı almak veya kabul etmek, en temel anlamıyla Kudüs'e gitmek ve kutsal toprakları Müslümanlar'dan kurtarmak için yemin ederek, haç figürünü elbise üzerine dikmek anlamına gelir. Haçı almak tabiri, Hristiyan teolojisindeki anlamını Matta İncil'inin 10:38-40 bölümünde bulmuştur. Bu bölümdeki ifade şu şekildedir: *"Ve haçını alıp ardımdan gelmeyen, bana layık değildir. Canını düşünen, onu kaybedecektir. Benim uğruma canını yitiren ise onu kurtaracaktır. Sizi kabul eden, beni kabul etmiş olur. Beni kabul eden de beni göndereni kabul etmiş olur."*. Bu ifadede haçı almak, yaşamın hiçe sayılarak, ya da tabir yerindeyse "kelleyi koltuğa alarak" Tanrı'nın yolunda hareket etmek olarak anlaşılır.

Bir Hristiyanın haçı almasının bazı sonuçları bulunmaktadır. Her şeyden önce haçı almak bir yemin ve tevbedir. Yeminin yerine getirilmemesi aforozla cezalandırılır. Haçı alana bazı dini ve dünyevi mükafatlar da vaat edilmektedir. İleriki sorularda da göreceğimiz üzere Birinci Haçlı Seferi çağrısını yapan papa II. Urbanus, haçı kabul edenlerin işlerinin kolaylaştırılmasını istemiş ve mallarının Kilise'nin koruması altında olacağını ilan etmişti. Papa ayrıca haçı alarak yeminini yerine getirenlerin tüm günahlarından affolacağını söylemişti.

Haçı almakla ilgili bir ritüel, İkinci Haçlı Seferi'ne katılan din adamlarından Odo de Deuil'in kroniğinde yer almaktadır. 31 Mart 1146'da Fransa'nın Vezelay kentinde yapılan büyük toplantıda Fransa kralı VII. Louis, papa tarafından kendisine gönderilen haçı vaiz Bernard de Clairvaux'nun elinden alarak elbisesine takmış, bunu gören halk vaiz Bernard'ın ateşli nutkunun da etkisiyle galeyana gelerek "bize haç verin!" diye bağırmaya başlamıştı. Hazırlanan haçlar yetmeyince vaiz Bernard kendi cübbesini parçalayarak bundan yeni haçlar yapılmasını emretti. Aynı törende kralla birlikte birçok asil haçı kabul etmişti.

13. Neden Kudüs?

Kudüs, dünyanın en eski şehirlerinden biridir. Hz. İbrahim'-den itibaren pek çok peygamberin yaşadığına inanılması, mukaddes olarak da tanımlanan bir bölgede bulunması, Hz. Süleyman'ın inşa ettiği büyük tapınağı barındırması, İsrâiloğulları'nın ve onlara gönderilen peygamberlerin mücadelelerine mekân olması açısından tüm semavî dinler geleneğinde önemli bir yere sahiptir.

Kudüs, İsrailoğulları'nın ikinci kralı olarak kabul edilen Davud tarafından M.Ö. 1000 yıllarında Kenanlıların elinden alınarak başkent yapılmıştı. Davud, Hz. Musa'ya indirildiğine inanılan on emrin tabletlerinin içinde bulunduğu ahit sandığını da buraya getirmişti. Sandık, daha sonra Davud'un oğlu ve üçüncü kral Süleyman tarafından yapılmış büyük bir tapınağa nakledilmişti. Bu tapınak, yüzyıllar içerisinde çeşitli istilalar sonucunda yağmalanmış ve harabe halini almıştı. Hristiyan inanışına göre çarmıha gerilen Hz. İsa'dan akan kanı bir kase içine dolduran havari Aramatyalı Yusuf, bu kaseyi daha sonra Süleyman tapınağında bulunan ahit sandığına koymuştu. Kudüs'ün Müslümanlar tarafından fethedildiği 638 yılında tapınak harabe halindeydi. Müslümanlar, önceleri Beytülmakdis adını verdikleri bu tapınağın yerine Mescid-i Aksâ'yı inşa etmişlerdir. Bugün Mescid-i Aksâ'nın çok yakınında bulunan Süleyman tapınağının harabe halindeki duvarı, Museviler tarafından Ağlama Duvarı adıyla bilinmektedir ve burası onların en kutsal mekanıdır. Hz. Musa'nın peygamberliğinin hem Hristiyanlar, hem de Müslümanlar tarafından kabul edilmesi, şehri onlar için de kutsal kılmıştır. Ayrıca İslam'daki Hz. Muhammed'in Mescid-i Aksâ'dan miraca çıkarıldığı inancı da Müslümanlar'ın şehre büyük bir sevgiyle bağlanmalarına neden olmuştur. Namaz ibadeti Müslümanlar'a bu miraç gecesinde farz kılınmış, Hz.Muhammed ilk kıble olarak Kudüs'ü işaret etmiştir. İslamın kıblesi, hicretten bir süre sonra Kâbe'ye dönmüştür.

Dinini Celile (Galilea) bölgesinde yaymaya başlayan Hz. İsa'nın Kudüs'te çarmıha gerilerek öldürüldüğüne inanmaları, Kudüs'ün Hristiyanlar'ın gözündeki kutsallığını artırmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz inanışa göre Hz. İsa'nın kanının bulunduğu kutsal kase, tapınaktaki ahit sandığındadır. Yine Hz. İsa'nın gerildiği gerçek haç da Kudüs'tedir. Şehirdeki Kutsal Mezar Kilisesi de, Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği ve defnedildiğine inanılan bölgeye yapılmıştır.

Tüm bu kutsal emanetleri barındırmasına rağmen Hristiyan dünyası, şehrin 638 yılında Halife Hz. Ömer tarafından fethedilmesine büyük bir tepki göstermedi. Zira Müslümanlar şehirdeki Hristiyan ve Musevilerin inanç özgürlüğünü kısıtlamamıştı. Bununla birlikte VIII. yüzyılda Avrupa'da hüküm süren Karolenj hükümdarı Şarlman'ın Kudüs'le ilgilendiği bilinmektedir. Bu ilgi bölge Hristiyanları tarafından olumlu karşılanınca, Abbasi halifesi Harun Reşid Şarlman'a elçiler göndererek onu şehirde vakıflar kurmak ve kiliseye sadaka göndermek konularında teşvik etti. Harun Reşid'in bu davranışının altında Bizans'a karşı bir ittifak arayışının izleri de olabilir. Karolenj Devleti dağıldıktan sonra Batı'da Şarlman'ın Kudüs sevgisi, biraz da abartılarak efsane şeklinde anlatıldı. Bu zamanla öyle bir hal aldı ki, birçok Avrupalı Şarlman'ın hac vazifesini yerine getirmek için Kudüs'e gittiğine inanır hale geldi. Haçlı Seferleri'nden önce Franklar, Kudüs'te hüküm sürmenin Şarlman'dan gelen bir hak olduğuna inanıyorlardı.

Birinci Haçlı Seferi (1096-1099/1101)

1. İlk sefer çağrısı nasıl ve kim tarafından yapılmıştır?

İlk sefer çağrısı, 18-28 Kasım 1095 tarihleri arasında Fransa'nın Clermont bölgesinde toplanan konsilde, papa II. Urbanus tarafından yapılmıştır.

Asıl adı Odo de Lagery olan II. Urbanus, 1088 yılında toplanan kardinaller meclisinde papa olarak seçilmişti. Doğu'ya karşı olan ilgisi, başlangıçta onu Bizans Devleti ile iyi ilişkiler kurmaya sevk etti. 1089 yılında Melfi'de toplanan konsilde, daha önce Bizans İmparatoru Aleksios'a karşı alınan aforoz kararını kaldırdı. Doğu Hristiyanlar'ıyla tartışmaya sebep olabilecek teolojik konuların gündeme getirilmesinden özenle uzak durdu. Avrupa içerisinde uzun seyahatlere çıkarak kilise örgütlenmesi ile ilgili çalışmalarda bulundu ve önemli iktidar sahipleriyle temas yolları aradı. 1095 yılında, kendi papalık döneminin ilk büyük konsilini Piacenza'da topladı. Bu konsilde dini konularla birlikte siyasi konular da tartışıldı. Konsilde Alman İmparatoru'nun oğlu Konrad'ın elçileri, İskandinav hanedan üyeleri ve Bizans elçileri

de hazır bulunmuşlardı. Bizans'ın Türklerle yaptığı mücadelelerden övgüyle bahsedilmiş, bu mücadelede Bizans Devleti'nin önemli bir asker ihtiyacı içerisinde olduğu dile getirilmiştir. Piacenza konsilindeki temel hedef, doğuya yapılacak muhtemel yardım seferine katılmanın dini bir gereklilik olduğu fikrini katılan piskoposlara aşılamaktı. Zira sadece ücret, bu büyük sefere beklenen katılımı sağlayacak motivasyon için yeterli değildi. Konsilin bu anlamda hedefine ulaştığı düşünülebilir. Yılın sonuna doğru Clermont'ta toplanacak konsil için uygun iklim, Piacenza'da toplanan konsilde yaratılmıştı.

Papa II. Urbanus, bu konsilin ardından Fransa'ya doğru yola çıktı. Ağustos ayında ulaştığı Le Puy'dan çevre ülkelerin piskoposlarına mektuplar yazarak, Kasım ayında Clermont'ta toplanacak konsile katılmalarını istedi. 18 Kasım 1095 günü toplanan konsilde birçok konu görüşüldü. Papa'nın 27 Kasım 1095 günü umumi ve açık bir toplantı yapacağı ve bu toplantıda çok önemli haberler vereceği duyuruldu. Bu toplantıya katılım çok büyük olunca, toplantının konsilin yapıldığı katedralde değil, açık havada yapılmasına karar verildi. Papa II. Urbanus bu toplantıda halka hitap ederek, önce Hristiyan dünyasının içinde bulunduğu durumu anlattı, Tanrı Barışı'nın tesis edilmesini istedi. Konsilde alınan dini kararları tebliğ ettikten sonra, Haçlı Seferleri ile ilgili tarihi çağrısını yaptı. Bu toplantıya katılanlar/katıldıklarını iddia edenler arasında dört kronik yazarının yazdıkları bugüne ulaşmıştır. Bunlardan, daha sonra Birinci Haçlı Seferi'ne, seferin liderlerinden Baudouin'in rahibi olarak katılan Fulcherius Carnotensis, Papa'nın konuşmasının sefer çağrısı ile ilgili bölümünü şu şekilde aktarmaktadır:

"Tanrı'nın oğulları! Kendi aranızda barışı koruyacağınıza ve kutsal kilisenin haklarını öncekinden daha içtenlikle muhafaza edeceğinize dair ona söz verdiniz. Burada Tanrı'ya amacınızın gücünü göstereceğiniz acil bir vazife söz konusu. Sizin, yardıma

ihtiyacı olan ve bunun için yalvaran doğudaki kardeşlerinize hemen yardım götürmeniz gerekmektedir. Bildiğiniz gibi Türkler onlara saldırıp Marmara Denizi kıyılarındaki Roma topraklarına kadar ilerlediler. Gittikçe daha fazla Hristiyan toprağını ele geçirip, savaşlarda onları yedi defa yendiler, birçok insanı öldürüp esir aldılar, kiliseleri yıktılar, Tanrı'nın krallığını harap ettiler. Eğer onlara müsaade ederseniz, Tanrı'nın müminlerini yenip topraklarını fethetmeye devam edecekler.

Bu nedenle Tanrı sizlere cesaret verip tıpkı İsa'nın müjdeleyicileri gibi sizin de, zamanla uzaklarda yaşayan Hristiyanlar'a yardım edip bir an önce topraklarımızdaki bu adi yarışa son vermenizi sağlamak için defalarca sizleri, tüm sınıflara mensup insanları, şovalyeleri ve yaya askerleri, fakir ve zenginleri sevk etmiştir.

Burada bulunanlara sesleniyorum; aramızda bulunmayanlara ve ayrıca Hristiyan askerlerine de bunu ilan ediyorum. Oraya gidecek herkes için söylüyorum, ister ovada yürüyün, ister denizi geçin, ister kafirlerle dövüşün. Zincirlenmiş hayatınız sona erdiğinde günahlarınız af olacak! Tanrı'nın bana verdiği yetkiyle bunu giden herkese bahşediyorum.

Eğer bu yarış iyice adileşir, yozlaşır ve şeytana esir olursa görkemli adıyla İsa'nın ve büyük Tanrı'nın dininin bahşedildiği insanlar yenilir ve bu gerçekten büyük bir rezalet olur! Kendini Hristiyan sayanlar, eğer onlara yardım etmezseniz İsa'nın bizzat kendisini karşınızda bulursunuz ve şiddetli tepkisiyle karşılaşırsınız.

Müminlere karşı sebepsiz yere mücadele etmeye alışkın olanlara, şimdi başlayan ve zaferle sona erecek olan bu savaşta imansızların üstüne yürümelerine izin verin. Uzun süreden beri haydut olanların şimdi İsa'nın askerleri olmasına izin verin. Bir zamanlar kardeşleriyle savaşanların şimdi barbarlara karşı

olan bu savaşa yasal olarak katılmalarına izin verin. Gümüşün ufak bir parçasının bile uşağı olan insanların şimdi ebedi ödüle ulaşmalarına izin verin. Bir yanda üzgün ve fakir diğer yanda neşeli ve zengin, Tanrı'nın düşmanları nerede ise dostları da oradadır.

Gideceklerin hiçbir şeyi geciktirmemelerini sağlayın. İşlerini halletmelerinde onlara yardım edin, para toplayın ve kış sona erip bahar gelince Tanrı'nın rehberliğinde gayretle uzun bir yolculuğa hazırlanıp çıkmalarında onlara destek olun."

Bu etkili nutkun ardından piskoposlar tekrar toplandı ve sefere katılacakların mülklerinin, sefer süresince kilisenin koruması altında olduğuna dair karar çıkartıldı. Bu kararda ayrıca, haçı kabul edip yemin eden herkesin kırmızı bezden yapılan haç işaretini giysilerinin üzerinde taşıyacağı, yemin etmesine rağmen sefere katılmayan veya sefere katılıp Kudüs'e varmadan geri dönenlerin aforoz edileceği, yaşlı ve sakatların sefere çıkamayacağı, sefere katılacak herkesin, Hz. Meryem'in göğe yükseldiği tarih olarak kabul edilen 15 Ağustos günü yurdunu terk ederek orduya katılması gerektiği belirtildi. Konsilin bir diğer ve önemli kararı ise, Le Puy piskoposu Adhemar'ı bu hareketin başına geçirmek oldu. Adhemar papanın elçisi sıfatıyla hareketi örgütleyecek ve taraftar toplayacaktı. Ayrıca hareketin başına bir piskoposun tayin edilmesi, bu hareketin önderinin kilise olduğu vurgusunu açıkça ortaya koymaktaydı. Adhemar, görünüşte haçı ilk kabul eden kişidir; Papa II. Urbanus tarihi konuşmasını yaptıktan sonra heyecanla haçlı yeminini etmiş ve bu davranışı halkta büyük bir galeyana sebep olmuştur. Ancak bunun bir mizansen olma olasılığı kuvvetle muhtemeldir. Zira papa, Clermont'ta toplanacak konsilin çağrısını, yukarıda da belirttiğimiz üzere Adhemar'ın piskoposluk görevini yürüttüğü Le Puy'da yapmıştır ve yapacağı konuşmayla ilgili Adhemar'la fikir alış verişinde bulunduğu düşünülebilir.

Papa II. Urbanus'un sefer çağrısında ve daha sonra alınan kararlarda yaptığı bazı vurgular dikkat çekicidir. Birinci vurgu Türklerin Hristiyan topraklarını fethetmeleri ve bunun durdurulması gerektiği üzerinedir. Çünkü ona göre Türkler kiliseleri yakıp yıkmakta, Hristiyanlar'ı acımasızca katletmekteydiler. Orta Çağ savaş hukukuna göre teslim olmayan, kılıç zoruyla ele geçirilen kentlerde yağma ve tahribat yapıldığı bilinmektedir. Bununla birlikte Türklerin egemen olduğu sahalarda gayrimüslim unsurların dini gerekliliklerini yerine getirebildikleri, tabiidir ki papanın da malumuydu. Ancak meselenin dini boyuta çekilmesi gerekmekteydi; bu sayede geniş halk kitlelerinin doğuya sevki mümkün olabilirdi. Zira İspanya'da Müslümanlar'a karşı girişilen mücadelede "kutsal savaş" fikri başarı kazanıyordu. Aynı düşüncenin, bu kez çok daha büyük bir ölçekte doğuya yapılacak sefer için kullanılması da başarıyı getirebilirdi.

İkinci önemli vurgu, Hristiyan dünyasındaki Tanrı Barışı'na yönelikti. Papa, konuşmasının önemli bir bölümünü Hristiyanlar'ın kendi aralarındaki savaşın son bulması ve güçlerini birleştirerek *"kafirlerin"* üzerine yürümeleri gerektiği fikrine ayırmıştı. Avrupa'nın yüzyıllardır süren iç çatışmalarını sona erdirmek, kuşkusuz ki doğuya yapılacak sefer için gerekli olan insan gücünü ve mali gücü sağlamak için zorunluydu. Karolenjiyen Devleti'nin yıkılmasından beri merkezi bir otoritenin değil, bir çok feodal gücün egemenliği altında bulunan Avrupa'da bunun sağlanması elbette zordu. Burada devreye vaizler giriyordu. Büyük halk kitlelerinde heyecan uyandıran toplantılar Avrupa'nın dört bir yanında düzenlenmekteydi. Doğudaki kardeşlerinin öcünü alma teması sürekli işleniyor, doğunun zenginlikleri hakkında gözleri kamaştıracak hikayeler anlatılıyordu. Avrupa'daki sosyal ve ekonomik buhranlar göz önüne alındığında, Papa'nın Tanrı Barışı çağrısı ve hedefi doğuya çevirme politikasının olumlu tepkiler alması son derece normaldir.

2. Clermont Konsili'nde yapılan çağrı Avrupa'da nasıl karşılanmıştır?

Clermont Konsili'nin kararları Avrupa'da büyük heyecan yaratmakla birlikte, kanaatimizce hiç beklenmeyen kararlar da değildi. Avrupa'nın seferler öncesindeki sosyal ve ekonomik durumunu tartıştığımız bölümde de belirttiğimiz üzere, bu büyük hareketin başlaması için gerekli şartlar yüzyıllar içinde oluşmuştu. II. Urbanus iyi bir analiz sonucu, Clermont Konsili'nde kıvılcımı ateşlemiştir.

II. Urbanus henüz Clermont'tan ayrılmadan önce, 1 Aralık 1095 günü Toulouse kontu Raymond'un elçileri, kontun haçlı yeminini etmeye hazır olduğuna dair haberler getirdiler. Raymond, 1096 yılında tüm mülkünü manastıra bağışlayarak niyetinin ciddi olduğunu gösterdi. Raymond'un dışında Vermandois dükü Hugue, Flandre kontu II. Robert, Normandiya dükü Robert, Blois kontu Etienne, Aşağı Lorraine dükü Godefroi de Bouillon ile kardeşleri Baudouin ve Eustache de haçı kabul ederek sefer hazırlıklarına başladılar. Ardından güney İtalya'daki Normanların liderlerinden Bohemund sefer çağrısına olumlu cevap verdi. Bohemund, onbeş sene önce babası ile birlikte Bizans Devleti'ne saldırmış, fakat başarı elde edememişti. Doğuya ilgisi eskiden beri vardı ve amcası ve kardeşinin hüküm sürdüğü güney İtalya'dan ziyade sefere katılarak doğuda kendisine yeni bir gelecek arıyordu. Bohemund ve yeğeni Tankred, ileride bahsedileceği üzere seferin en önde gelen liderlerinden olacaklardır.

Birçok araştırmacı, papa II. Urbanus'un tahmininin çok ötesinde bir gücün haçlı yemini ettiği hususunda fikir birliği içerisindedirler. O kadar büyük bir güç toplanmıştı ki, papa bunlar arasında ileride çıkacak olan çıkar çatışmalarının kilisenin kontrolü dışına taşabileceğinden endişe etmişti. Bu endişesinde haklılık payı olduğunu zaman gösterecektir. Asillerle birlikte halkın

da çağrıya karşı gösterdiği heyecan ve istek önüne geçilemez bir hal almıştı. Herkes malını satarak veya ipotek ettirerek yolculuk ve silahlar için para bulmaya çalışıyordu.

Clermont Konsili'ndeki çağrının ve sonraki vaazların halk üzerinde büyük etki yaratmasının bazı sebepleri vardır. Özellikle kuzey-batı Avrupa bölgesindeki köylü halk, oldukça olumsuz şartlar altında yaşamaktaydılar. Normanların istilaları ve yağma akınları, arazinin ekilmesini engelliyordu. Bu akınlar sırasında bentler yıkılmış ve tarlalar sular altında kalmıştı. Büyük arazi sahiplerinin himayesinden yoksun olan köyler her daim bu saldırılara açık halde idiler. Büyük arazi sahipleri müstahkem şehirler inşa edilmesine taraftardılar, ancak yerel baronlar egemenlik sahalarında buna karşı çıkıyorlardı. Doğrudan doğruya kölelik sistemi kalmamakla birlikte köylüler, feodal yükümlülüklerinden dolayı toprakları terk edemiyorlardı. Bu arada artan nüfus, zaten küçük hisselere bölünen toprak tarafından doyurulamıyordu. 1094 yılındaki sel ve salgın hastalıkları, 1095 yılında kuraklık ve açlık takip etmişti. Tüm bu şartlar, *"içinde bal ve süt akan"* kutsal topraklara yolculuk çağrısının olumlu yanıt bulmasında önemli etkenlerdir.

3. Pierre l'Ermite kimdir? Düzenlediği seferin Birinci Haçlı Seferi'nin gelişimi üzerinde ne gibi etkileri olmuştur?

Papa II. Urbanus, Clermont konsilindeki çağrının piskoposlar tarafından halka vaaz edilmesini istemişti. En etkili vaizlerden biri ise, Pierre l'Ermite adındaki gezgin bir keşişti. Yaşadığı devirde "Küçük Pierre" adıyla bilinirdi, sonrasında taktığı başlıktan dolayı Pierre l'Ermite (Münzevi Pierre) olarak tanındı.

Pierre'in Clermont Konsili'ne katıldığıyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak 1095 yılı bitmeden, özellikle kuzeydoğu Fransa'da vaaz vermeye başladı. Seyahatine Berry dükalığında

başlamış, Şubat ve Mart boyunca Orleannais, Champagne, Lorraine, Aachen ve Köln'de etkili vaazlar vermişti. Etrafına birçok taraftar toplamıştı; kendi gidemediği yerlere sefer vaazı vermesi için bu taraftarlarını gönderiyordu. Bunlardan en bilineni "Meteliksiz" namlı Gautier'dir. Pierre ve elçileri gittikleri yerlerde büyük ilgi görüyor, vaazını dinleyenler onu takip etmek için yurtlarını terk ediyorlardı. Köln'e geldiğinde onbeş bin kişilik bir kitlenin kendisini izlediği tahmin edilmektedir. Almanya'da da bunun dışında kendisine büyük sayıda insan katılmıştır.

Pierre'in etrafında topladığı kalabalık, her cins insandan oluşan galeyan halindeki bir kitleydi. Çoğunluğunu köylüler teşkil etmekle birlikte aralarında şehirliler, bazı şövalye ailelerinin küçük erkek oğulları, bir zamanlar eşkıyalık etmiş kimseler ve gerçek suçlular da vardı. Ortak noktaları koyu bir dinsel taassuptu. Oldukça sabırsızdılar, bir an önce vaazlarda kendilerine vaat edilen kutsal topraklara hareket etmek istiyorlardı. Pierre ise Köln'de bulunduğu süre boyunca bazı Alman asilzadelerini de taraftarları arasına katmak için çaba sarf etmiştir. Zira Fransa ve Flandre bölgesindeki asiller, bu sefere güçlü feodal beylerin yanında katılmak istemişler, Pierre'in hareketine rağbet göstermemişlerdi. Pierre'in Almanya'daki vaazları başarılı oldu ve Tübingen kontu Hugo, Schwarzenberg kontu Heinrich, Walter von Teck ve Zimmer kontunun üç oğlu Pierre ile birlikte hareket etme kararı aldılar.

Clermont Konsili'nde yapılan çağrıda, seferin 15 Ağustos 1096 tarihinde başlayacağı duyurulmuştu. Buna karşın Pierre'in yanında toplananlar bir an önce hareket etmek istiyorlardı. Bu kitle içerisinde birkaç bin kişiden oluşan bir Fransız grubu, Pierre'i dahi beklemeden Meteliksiz Gautier komutasında harekete geçip 8 Mayıs günü Macaristan sınırına ulaştılar. Burada Kral Koloman'dan erzak bulma konusunda yardım gördüler. Hareketine devam eden grup, buradan Belgrad şehrine geldi. Belgrad o dönemde Bizans Devleti'nin sınır şehriydi. Bizans, Haçlı kafilesini bu kadar erken

beklemediğinden hazırlıksız yakalanmıştı. Belgrad valisi, ellerinde fazladan yiyecek maddesi bulunmadığından bu kafileye yardım edemedi. Bunun üzerine Gautier'in adamları çevreyi yağmalamaya başladılar. Müdahale eden Bizans kuvvetleriyle yapılan çatışmalarda Gautier'in adamlarının çoğu öldürüldü. Ayrıca Belgrad'a gelmeyip Macaristan sınırları içinde kalan birkaç haçlı askeri, kavgaya karıştıkları gerekçesiyle Macar askerleri tarafından yakalanarak çırılçıplak soyulmuş ve bu halde Belgrad'a gönderilmişlerdi. Elbiseleri ve silahları da ibret olsun diye Semlin kentinin surlarına asılmıştı. İyice disiplinsiz hale gelen kafile, nihayet Bizans'tan gönderilen ve Peçenek Türklerinden oluşan bir muhafız birliği eşliğinde İstanbul'a getirildi.

Pierre l'Ermite idaresindeki haçlı grubu ise 20 Mayıs 1096 tarihinde Köln'den yola çıktı. Sayıları değişik kaynaklarda yirmi bin ile kırk bin arasında verilen bu büyük kafile, Meteliksiz Gautier'in güzergahını takip ederek önce Macaristan'a ulaştı. Kral Koloman onlara da erzak yardımında bulundu. Ancak kafile Semlin kentine geldiğinde, bir önceki kafilede Macarlar tarafından cezalandırılan haçlıların giysi ve silahlarının hala kentin surlarına asılı halde bulunduğunu gördüler. Ayrıca kentin valisinin sıkı güvenlik önlemleri de kafile ile Macarlar arasında gerginlik yaşanmasına neden olmaktaydı. Sonunda bu gerginlik çatışmaya dönüştü ve haçlılar şehre saldırarak iç kaleyi ele geçirdiler. Burada büyük bir katliam yaşandı ve dört bin kadar insan haçlılar tarafından öldürüldü. Haçlılar Kral Koloman'ın kendilerinden intikam alacağı korkusuyla buradan derhal hareket edip Sava nehrini sallarla geçmeye çalıştılar. Bizans'ın Belgrad valisi Niketas, kafilenin nehri tek bir noktadan geçmesi için bölgeye asker yolladıysa da başarılı olamadı. Bunun üzerine askerlerini Niş şehrine çekti. Bunu gören Belgrad halkı da şehri terk ederek dağlara çıktı. Belgrad'a gelince şehrin bomboş olduğunu gören Pierre l'Ermite idaresindeki haçlılar burayı yağmaladılar ve yaktılar. Daha sonra Niş

önlerine gelen kafile, burada da disiplinsiz hareketlerini sürdürünce Niketas'ın hücumuna uğradılar. Yapılan savaşta haçlılar büyük bir hezimete uğrayarak mevcudunun büyük çoğunluğunu kaybetti. Sağ kalanlar 12 Temmuz günü Sofya'ya ulaştılar ve burada Bizans imparatorunun gönderdiği refakat birliği ile karşılaştılar. Bu birliğin refakatinde Filibe ve Edirne üzerinden 1 Ağustos 1096 tarihinde İstanbul'a geldiler. Burada, daha önce şehre varan Meteliksiz Gautier'in kafilesiyle birleştiler.

İstanbul'a gelen kafile bu şehirde de rahat durmadı, bir çok hırsızlık ve yağma olayına karıştı. İmparator Aleksios bunları disiplin altında tutamayacağını anlayınca Anadolu yakasına geçirdi. Haçlılar, Anadolu topraklarında, Marmara kıyısı ve İzmit körfezi boyunca ilerlerken, bölgenin yerli Hristiyan halkına da saldırılar düzenlediler. İzmit'e geldiklerinde, kafile içerisinde ayrılıklar başladı ve Almanlar ile İtalyanlar Pierre'in idaresini reddederek Rinaldo adlı birini kendilerine lider seçtiler. Her iki grup da Aleksios'un kendilerine tahsis ettiği Yalova yakınlarındaki Civetot (Kibotos) karargâhına yerleştiler. Oldukça tecrübeli bir devlet adamı olan Bizans imparatoru Aleksios, bu haçlı kafilesinin Anadolu'da Türklerle mücadele edecek güçten ve komuta yeteneğinden yoksun olduğunu anladığından, onlara arkadan gelecek ana haçlı ordusunu beklemelerini ve hareket etmemelerini tavsiye etti. Ancak bu disiplinsiz kalabalık çevre köyleri yakıp yıkmaya ve yağmalamaya devam etti. Vahşet öyle bir boyuta ulaşmıştı ki, imparator Aleksios'un kızı olan ve yazdığı Alexiad adlı eseri ile o döneme ışık tutan Anna Komnena, onların bebekleri mızraklara geçirip ateşte kızarttıklarını ve büyüklere de türlü işkenceler yaptıklarını yazmıştır.

Haçlı kafilesinde Pierre l'Ermite'in otoritesi iyice azalmıştı. Savunmasız halka karşı kolayca elde ettikleri başarılar cesaretlerini artırmış, daha büyük gruplar halinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin topraklarına akın etmeye başlamışlardı. Bin kişilik bir Fransız

birliği, İznik yakınlarındaki köyleri yağmalayıp İznik garnizonundan gönderilen birliği geri püskürtmüş, karargahlarına getirdikleri ganimet Alman ve İtalyanların kıskançlığını uyandırmıştı. Bunun üzerine Alman ve İtalyanlar, liderleri Rinaldo'nun öncülüğünde altı bin kişilik bir kuvvetle İznik çevresindeki Kserigordon kalesini ele geçirdiler. Durumu öğrenen Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan bölgeye büyük bir kuvvet göndererek kaleyi geri aldı. Haçlıların reisi Rinaldo ve birçok adamı dinlerini inkar ederek Müslüman olduklarını söylediler ve böylece hayatlarını kurtardılar. Diğerleri ise kılıçtan geçirildi veya esir edildi.

Bu olayın ardından Türkler, başarılı bir istihbarat faaliyetiyle büyük bir zafer daha kazandılar. Gönderdikleri casuslar vasıtasıyla haçlı karargahında Almanların İznik'i bile ele geçirdikleri ve ganimeti aralarında paylaşmakta oldukları haberlerini yaydılar. Bu haberler, Türklerin de umduğu gibi karargahta büyük bir heyecan uyandırdı. Haçlılar derhal İznik üzerine harekete geçmek üzereyken bu sefer doğru bilgi geldi ve karargahtaki heyecan yerini panik duygusuna bıraktı. Haçlılar arasında yine fikir ayrılıkları belirdi; bir kısmı derhal Türklere karşı harekete geçmeyi savunurken, diğer bir kısmı İstanbul'a para ve erzak yardımı bulmaya giden Pierre l'Ermite'in dönüşünü beklemenin daha doğru olacağını söylediler. Sonunda heyecan dalgası galip geldi ve haçlılar 21 Ekim 1096 günü tüm güçleriyle İznik üzerine harekete geçtiler. Yol üzerinde bulunan Drakon vadisine geldiklerinde Türklerin pususuna düştüler. Büyük bir hezimete uğrayan haçlılardan hayatta kalanlar karargahlarına doğru kaçmaya başladılar. Bunları takip eden Türk birlikleri Kibotos karargahına girerek burada karşılarına çıkan haçlıları öldürdüler. Ormanlık alana kaçabilenler eski bir saraya sığındılar, daha sonra Bizans'ın gönderdiği gemilere bindirilerek İstanbul'a getirildiler. Burada silahları alınarak arkadan gelen haçlı kuvvetlerini beklemeleri için sur dışına yerleştirildiler.

Batılı araştırıcıların Halkın Haçlı Seferi olarak adlandırdığı Pierre l'Ermite idaresindeki sefer, böylece büyük bir hezimetle son bulmuş oldu. Bununla birlikte bu seferin, Birinci Haçlı Seferi'nin gelişimi üzerinde etkileri olduğu açıktır. Son derece disiplinsiz ve savaş kabiliyetinden yoksun bir kalabalıktan ibaret olan Pierre l'Ermite'in ordusuna karşı kazanılan nispeten kolay başarılar, sultan I. Kılıçarslan'ın haçlıları küçümsemesine neden olmuştu. Avrupa'dan yeni haçlı ordularının İstanbul'a geldiği haberini almış olmakla birlikte, bunu ülkesi ve başkenti İznik için bir tehlike olarak görmemişti. Zira haçlılarla uğraşmayı bırakıp doğuya hareket etmiş, tüm hazinesini ve hatta ailesini İznik'te bırakmakta bir sakınca görmemişti. Ana haçlı orduları İznik'e doğru hareket ettiklerinde o Malatya'yı kuşatmış bulunmaktaydı. Durumun ciddiyetini anladığında çok geç olmuş, Haçlıların kuşatmasını yaramamış ve başkentinin tüm hazinesiyle birlikte Bizans Devleti'nin eline geçmesine engel olamamıştı.

4. Sefer öncesinde Avrupa'daki Yahudi soykırımının Haçlı Seferleri ile ilgisi nedir?

Yahudi kolonileri yüzyıllardır Avrupa'nın ticaret yolları üzerinde bulunmaktaydılar. Arap ve Bizans ülkelerindeki dindaşlarıyla irtibatlarını koruyorlardı ve bu sayede uluslararası ticarette söz sahibiydiler. Ticaretten elde ettikleri kârlarla önemli bir sermayeyi ellerinde bulunduran Yahudiler, Avrupa'da her sınıftan insana faiz karşılığında borç para veriyorlardı. Bu borç ilişkileri nedeniyle önceleri krallar, asilzadeler ve din adamları nazarında itibarları yüksekti. Ancak eski hizmet yoluyla ödeme sistemi yerine nakit paranın bir mübadele aracı olarak önemini iyice artırması, fakir halk tabakalarının peşin paraya olan ihtiyacını daha da artırmaktaydı. Bu da Yahudilere daha fazla borçlanmak anlamına geliyordu.

Bu çoğalan borçlanma, özellikle bunu ödemekte zorlanan halk tabakalarında Yahudilere karşı nefreti artırıyordu. Özellikle Haçlı Seferleri arefesinde bu çok önemli bir hal almıştı. Haçlı seferine katılmak pahalı bir işti. Rehin gösterecek arazisi olmayan köylü tabaka ve alt düzeydeki bir şövalyenin Yahudilerden borç almaktan başka çaresi kalmıyordu. Bu da beraberinde dini bazı soruları getiriyordu: Hristiyanlık vazifesini yerine getirirken kafirlerden borç almak ne kadar doğruydu? Müslümanlar, İsa'nın takipçilerinin düşmanıydı; oysa Yahudiler, bizzat İsa'nın düşmanıydı!

Bu esnada sefer hazırlıklarını sürdüren Aşağı Lorraine dükü Godefroi de Boullion hakkında, Yahudilere karşı saldırı başlatacağı ile ilgili bir dedikodu yayıldı. Yahudiler Godefroi'ye yüklü miktarda para vererek kendilerini güvene almak istediler. Ancak Pierre l'Ermitte'in Almanya'da verdiği vaazlardan etkilenen ve onun müritlerinden olan Gottschalk, Emich ve Volkmar adlı kişilerin önderliğinde binlerce kişi harekete geçmişti. Özellikle Emich, bir kont olması dolayısıyla çok daha büyük ve korkutucu bir kitleyi peşinden sürüklemişti.

Emich, İmparator IV. Heinrich'in emirlerinin aksine, haçlı seferine Speyer'deki Yahudileri ortadan kaldırarak başlayacağını ilan etti. Buradaki piskoposun, elbette ki belirli bir meblağ karşılığında, Yahudileri korumaya alması, Speyer'deki katliamın boyutunun büyümesini önledi. Ancak ilk domino taşı devrilmişti. Ardından Worms'a giden Emich, bu şehirde de piskoposun sarayına sığınan Yahudileri öldürmek için sarayın kapılarını kırdırdı ve yüzlerce yahudiyi katletti. Worms'tan sonra sırada Mainz kenti vardı. Burada da bin kadar Yahudiyi öldüren Emich'in haçlıları, Köln'e de uğradıktan sonra ikiye ayrıldı. Emich Köln'de kalırken grubun diğer kısmı Macaristan'a doğru harekete geçti. Yollarına çıkan tüm Yahudileri öldüren grup tekrar Köln'e döndüklerinde Emich'in ayrıldığını gördü. Bu grup daha sonra ana haçlı ordusuna karışarak haçlı seferine bunlarla birlikte devam ettiler.

Volkmar'ın grubu ise Almanya'dan gelen haberlerin heyecanıyla Prag'taki Yahudilere saldırdılar. Buradan Macaristan şehirlerine saldıran haçlılar, Macar ordusu tarafından dağıtıldılar. Gottschalk'ın adamları da Macar ordusu tarafından kılıçtan geçirilerek aynı akıbeti yaşadılar.

Avrupa'daki bu büyük Yahudi soykırımı, çoğu din adamı ve halk tarafından Tanrı'nın Yahudi katillere verdiği bir ceza olarak algılandı. Onlara göre Hz. İsa'nın intikamı alınmıştı, şimdi sıra Müslümanlar'daydı.

5. Birinci Haçlı Seferi'ne kimler katılmıştır?

1095 yılında toplanan Clermont Konsili'nde yapılan çağrıya hem köylü halk tabakası, hem de büyük toprak sahibi feodal beyler olumlu yanıt vermişlerdi. Halk tabakası dini taassuplarıyla birlikte kutsal topraklarda vaat edilen zenginliğin etkisiyle büyük bir heyecanla sefere katılmak istemişlerdir. Büyük arazi sahibi feodal beylerin ise asıl amaçlarının Doğu'da egemenlik kurmak olduğu, sefer boyunca takip ettikleri politikadan anlaşılacaktır.

Clermont Konsili'nin Avrupa'daki akislerini tartıştığımız bölümde de belirttiğimiz üzere, konsil kararlarını geniş halk tabakalarına yaymak üzere birçok vaiz işe koyulmuştu. Avrupa'nın her bölgesinde verilen vaazlar sonucunda her milletten ve tabakadan insan büyük bir heyecan içinde sefere katılmak için malını satarak veya ipotek ederek yurdunu terk etmişti. Disiplinsiz olan ilk gruplar önce keşiş Pierre l'Ermite'in idaresinde, asıl büyük zulmü yolları üzerindeki Hristiyan halka yaparak İstanbul'a ulaşmış, Anadolu topraklarında Türkler tarafından ağır hezimete uğramışlardı. Yine bazı gruplar, kutsal topraklara gitmek yerine Avrupa'da büyük bir Yahudi katliamı gerçekleştirmişler, kıtayı birbirine katmışlardı. Asıl disiplinli askeri güçler ise, asillerin komutasında toplanmaktaydı.

Sefere katılmak için ilk başvuran toprak sahibi, Toulouse kontu Raymond oldu. Bu sayede seferin komutasının kendisine verileceğini umuyordu. Ancak papa II. Urbanus, seferin kilisenin kontrolünde yapılmasında kararlıydı, bu sebeple Le Puy piskoposu Adhemar, papanın vekili sıfatıyla seferin başına geçirildi. Raymond'un ardından Vermandois dükü Hugue, Flandre kontu II. Robert, Normandia dükü Robert, Blois kontu Etienne, Aşağı Lorraine dükü Godefroi de Bouillon ile kardeşleri Baudouin ve Eustache de haçı kabul ederek sefer hazırlıklarına başladılar. Son olarak güney İtalya Normanlarından Bohemund ve yeğeni Tankred de sefere katılma kararı aldılar. Denilebilir ki ana haçlı ordusunun neredeyse tamamı Fransız ve Norman asillerinden ve askerlerinden oluşuyordu. Bunlar Pierre l'Ermite ve Almanlar gibi aceleci davranmamışlar, papanın çağrısında belirlediği tarih olan 15 Ağustos 1096 tarihini beklemişlerdi. Böylece asker toplama, silah ve erzak temini için zaman ve para bulabilmişlerdi.

6. Birinci Haçlı Seferi ne zaman yapılmıştır? Hangi güzergâh izlenmiş ve haçlılar yolda hangi faaliyetlerde bulunmuşlardır?

Birinci Haçlı Seferi, 1096-1101 yılları arasında iki aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Birinci aşama 1096-1099 yılları arasındadır ve haçlıların Kudüs'ü ele geçirmeleriyle son bulmuştur. Kudüs'ün ele geçirilmesinin ardından Avrupa'da tekrar uyanan heyecan ve kurulan haçlı devletlerinin desteğe ihtiyaç duymaları sonucunda, Papa II. Pascalis'in çağrısıyla 1101 yılında yeni bir sefer düzenlenmiştir. Haçlı kaynaklarında bu sefer İkinci Haçlı Seferi olarak adlandırılsa da, literatüre 1101 yılı Haçlı Seferi olarak geçmiş, Birinci Haçlı Seferi'nin devamı olarak nitelendirilmiştir. Bu soruda, seferin ilk aşaması olan 1096-1099 yıllarında haçlıların takip ettikleri güzergâh açıklanacak, 1101 yılı Haçlı Seferi müstakil bir soruda değerlendirilecektir.

Haçlı liderleri kendi maiyetleriyle birlikte doğal engeller ve Türk saldırıları gibi nedenlerle zaman zaman birbirlerinden farklı güzergahlar izlemişlerdir. Yola ilk çıkan haçlı reisi, Vermandois kontu Hugue oldu. Hugue, Fransa kralı I. Henri'nin kardeşiydi. Kendisine bağlı adamlardan ve ağabeyinin vassal şövalyelerinden oluşan bir orduyla 1096 yılının Ağustos ayının sonunda İtalya'ya doğru yola çıktı. Güney İtalya'da Normanların sefer hazırlıkları içerisinde olduklarını gördü. Burada Bohemund'un yeğenlerinden Guillaume de kendisine katıldı. Hugue'nin amacı Bari'den deniz yoluyla Draç'a geçmekti. Bunun için bir filo kiraladı. Ancak Adriyatik Denizi'nde fırtınaya yakalandı ve birçok adamını batan gemilerle birlikte kaybetti. Kendi gemisi de karaya oturdu. Draç kentinden gönderilen birlikler Hugue'yi kurtardı ve kente getirdi. Burada Draç valisi Ioannes Komnenos tarafından oldukça iyi ağırlanan Hugue, imparator tarafından kendisine refakat etmek üzere gönderilen yüksek rütbeli bir saray memuruyla birlikte Filibe ve Edirne üzerinden İstanbul'a geldi.

Godefroi de Bouillon ile kardeşleri Boudoin ve Eustache, İtalya üzerinden gitmek yerine Macaristan üzerinden gitmeyi tercih ettiler. Macar topraklarından geçerlerken kral Koloman, daha önceki acı tecrübelerin de etkisiyle Boudoin ve ailesinin, ordu Macar topraklarını terk edene kadar sarayında rehin olarak bırakılmalarını istedi. İsteği kabul edildikten sonra Godefroi komutasındaki haçlı ordusu Macaristan'ı herhangi bir olay çıkarmadan geçtiler. Belgrad ve Filibe üzerinden 12 Aralık 1096 günü Silivri yakınlarına gelen ordu, burada disiplinini kaybederek çevreyi yağmaladı; 23 Aralık'ta İstanbul'a vardı ve imparatorun emriyle şehrin dışında, Haliç'in yukarı kısmında ordugâhını kurdu.

Güney İtalya Normanlarının lideri Bohemund 1096 sonbaharında yola çıkarak, Hugue gibi deniz yoluyla Draç'a geçti. Buradan Via Egnatia olarak adlandırılan yolu kullanarak Okhrida, Vodena, Selanik üzerinden 1 Nisan 1097 tarihinde Keşan'a ulaştı.

Bu yolu kullanmasının sebebi muhtemelen onbeş yıl önce Bizans Devleti'ne karşı yürüttüğü seferlerde bölgeyi çok iyi tanımış olmasıydı. Yol boyunca herhangi bir olay yaşanmadı, zira tüm haçlı birlikleri içerisinde en disiplinli olanlar Bohemund'un birlikleriydi. Bohemund ordusunu burada yeğeni Tankred'in idaresine bırakarak yanında küçük bir birlikle derhal İstanbul'a hareket etti. 8 Nisan 1097'de İstanbul'a vardıktan sonra ordusunu da İstanbul'a çağırdı.

Birinci Haçlı Seferi'ne katılan en büyük grup olan Toulouse kontu Raymond'un ordusu, Ekim 1096'da yola çıktı. Yanında papanın elçisi sıfatıyla Le Puy piskoposu Adhemar da bulunuyordu. Raymond'un ordusu Alp Dağları'nı aşarak Adriyatik Denizi'nin kuzeyine ulaştı. Raymond, deniz yolu yerine kara yoluyla Draç'a gitmek istedi, ancak Dalmaçya'dan güneye doğru olan yolculuğu coğrafi şartlar ve vahşi slav kabilelerinin saldırıları sonucunda oldukça zorlu geçti. Draç şehrine geldiklerinde perişan bir haldeydiler. Burada Peçeneklerden oluşan bir Bizans muhafız birliği nezaretinde, Bohemund'un izlediği yolu takip ederek Keşan'a geldiler. Yol boyunca birçok yağma olayına girişen Raymond'un birlikleri, bu sebeple Bizans muhafız birliği ile sık sık çatıştılar. Bu çatışmaların birinde bizzat piskopos Adhemar yaralanarak esir edilmiş, kimliği fark edilince de derhal haçlılara iade edilmişti. Ordu, Bohemund'dan ondört gün sonra Keşan'a vardı. Şehre saldırarak yağma eden haçlılar, Tekirdağ ve çevresini de harap ettiler. Burada, imparatorun Raymond'u İstanbul'a davet eden elçileriyle karşılaştılar. Raymond İstanbul'a gittikten sonra disiplini tamamen kaybolan ordunun yağma akınları iyice arttı. Çevrede bulunan Bizans ordusuna ait alaylar derhal haçlılara müdahale ettiler ve onları ağır bir hezimete uğrattılar.

Normandia dükü Robert, eniştesi Blois kontu Etienne ve kuzeni Flandre kontu II. Robert'in müşterek komutasındaki ordu, Raymond'dan hemen sonra, Ekim 1096'da yola çıktı, Güney

İtalya'ya ilerleyerek Norman arazisine girdi. Buradan sonra ordu ayrıldı ve Flandre kontu II. Robert beraberindekilerle Adriyatik Denizi'ni geçerek Via Egnatia yoluyla Nisan 1097'de İstanbul'a ulaştılar. Kışı güney İtalya'da geçiren Normandia dükü Robert ve Blois kontu Etienne de aynı güzergahı izleyip Mayıs ayında İstanbul'a geldiler.

İstanbul'a gelen tüm haçlı orduları, imparator Aleksios tarafından Anadolu yakasındaki Pelekanon mevkiinde bulunan karargaha yerleştirildiler. İleride de göreceğimiz üzere, haçlı liderlerinin seferle ilgili farklı amaç ve politikaları bulunmaktaydı. Bununla birlikte ana hedef kutsal topraklara ulaşmak ise, yapmaları gereken Anadolu topraklarını bir şekilde geçmekti. Önlerindeki ilk hedef, Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti İznik'ti. Daha doğudan geçen başka bir yol olmakla birlikte, bu müstahkem mevkinin zaptedilmeden arkada bırakılması seferin devamı için büyük bir tehlike oluşturabilirdi. Bu sebeple tüm güçleriyle İznik'e hücum ettiler. Sultan I. Kılıçarslan'ın haçlı tehlikesini küçümsemesi ve o sırada Malatya kuşatmasında bulunması, haçlıların işini kolaylaştırdı. Sultan, her ne kadar hızla İznik'e yetişse de haçlı kuşatmasını yarmayı başaramadı ve şehir Bizans Devleti ile anlaşarak teslim olmak zorunda kaldı. Şehrin Bizans'a teslim olması ve dolayısıyla hazine ve diğer ganimete Bizans'ın el koyması haçlılarda bir memnuniyetsizlik oluşturduysa da, kazandıkları bu ilk başarı motivasyonlarını yükseltmiş ve yola emniyet içerisinde devam edecekleri ümidini artırmıştı.

İznik'in zaptından sonra haçlıların izleyecekleri güzergah için birkaç seçenek söz konusuydu. Ancak hangi seçeneği seçerlerse seçsinler önce Eskişehir'e (Dorylaion) gitmek zorundaydılar, zira yol buradan sonra ikiye ayrılıyordu. 26 Haziran 1097'de haçlıların öncü kolları yola çıktılar. Ana ordu ise ikmal ve iaşe işlerini kolaylaştırmak için, birbirlerinden bir günlük yürüyüş mesafesi aralıkla iki grup halinde ilerleme kararı aldı. İlk grup güney

Fransa ve İtalya Normanları ile Flandre ve Blois kontlarının askerlerinden oluşmaktaydı. Bu birliğe Bohemund kumanda edecekti. Birliğe ayrıca Bizans'ın haçlıların yanına verdiği refakatçi birlik de katılmıştı. İkinci grup Vermondois kontu, Toulouse kontu ve Aşağı Lorraine dükünün birliklerinden oluşmaktaydı. Bu grubun komutanının Raymond olması kararlaştırıldı. Bohemund komutasındaki ilk grup hemen Eskişehir'e doğru yola çıktı, 30 Haziran 1097'de Dorylaion'a vardı. Aynı gece sultan I. Kılıçarslan da ordusuyla bölgeyi çevreleyen yamaçlarda pusu kurmuştu. Ertesi sabah Türkler muazzam bir okçu saldırısıyla haçlıların üzerine yüklendi. Haçlı karargahında büyük bir panik havası yaşanıyordu. Zira bu kadar büyük bir Türk ordusuyla İznik'ten hemen sonra karşılaşmayı ummamışlardı. Ancak hem Raymond'un ordusunun yetişmesi, hem de sultanın Suriye'den beklediği destek kuvvetlerinin savaş alanına zamanında gelememesi, haçlıların galip gelmesine neden oldu.

Haçlı ordusu 3 Temmuz'da tekrar hareket etti. Haçlı reisleri, Dorylaion'daki gibi bir tehlikeyi tekrar yaşamamak için orduyu ikiye ayırma fikrinden vazgeçmişlerdi. Planları Akşehir üzerinden Konya'ya varmaktı ki bu plan yolu uzatacakları anlamına geliyordu. Zira Ankara üzerinden geçen yol daha kısaydı. Bununla birlikte bu yol oldukça çorak ve susuzdu, çoğunluğu ağır süvarilerden oluşan haçlı ordusunun bu yolu kayıpsız geçmesi mümkün görünmüyordu. Akşehir üzerinden geçen yolda da haçlılar büyük zorluklar yaşadılar. Havanın çok sıcak olması ve Türklerin haçlılarının geçişini zorlaştırmak için kuyuları ve tarlaları tahrip etmeleri, yolu haçlılar için bir azap yolu haline getirdi. Ağustos ayı ortalarında haçlı ordusu tamamen terkedilmiş olan Konya'ya ulaştı, burada dinlenme imkanı buldu. Konya'da birkaç gün kalan haçlılar buradan hareketle Ereğli'ye ulaştılar. Burada karşılaştıkları az sayıda askerden oluşan bir Türk birliği ile küçük bir çatışmanın ardından Türk birliği kuzeye çekildi. Haçlılar Ereğli'de

yine bir yol ayrımına gelmişlerdi. Ya Gülek boğazından geçerek Çukurova ve oradan Antakya'ya varacaklardı, ya da daha emniyetli bir yol olan Kayseri yolunu takip edeceklerdi. Bizans refakat birliğinin komutanı Tatikios Kayseri yolunu tavsiye ediyordu; zira Gülek boğazı çok zorlu bir geçitti ve Çukurova da Türklerin elinde bulunuyordu. Ayrıca Çukurova üzerinden Antakya'ya yürümek için Amanos Dağlarının da aşılması gerekliydi ki ağır haçlı şövalyeleri için bu çok zordu. Buna karşın Kayseri istikametinde Bizans'ın vasalı konumundaki küçük Hristiyan kaleleri bulunmaktaydı, bu sebeple yol daha emniyetliydi. Bu noktada Bohemund'un yeğeni Tankred ile Godefroi'nin kardeşi Baudouin ana ordudan ayrılarak Çukurova istikametine hareket etti. Ordunun ana kütlesi ise Kayseri yolunu tercih etti. Kayseri'ye doğru hareket eden ordu yolda Ereğli'de karşılaşmış oldukları Türk birliği ile yeniden karşılaştılar. Türklerin geri çekilmesinin ardından Kayseri'ye gelen haçlılar, şehrin boşaltıldığını görerek buradan Komana şehrine hareket ettiler. Şehir o sırada Danişmendliler tarafından kuşatılmış durumdaydı. Haçlılar gelince Türkler kuşatmayı kaldırıp geri çekildiler. Bohemund kendi birlikleriyle geri çekilen Türkleri takip etti, ancak bir sonuca ulaşamadı.

Ana haçlı ordusu buradan güneydoğuya yönelerek Göksun şehrine geldi. Göksun'dan Maraş'a giden yolun coğrafi şartları onların büyük kayıplar vermelerine neden oldu. Nihayet Maraş'a vardıklarında, Danişmendlileri takipten dönen Bohemund da orduya katıldı.

Ereğli'de ana ordudan ayrılan Tankred ve Baudouin ise iki ayrı grup halinde Gülek boğazını geçerek Çukurova'ya varmışlardı. Tankred şansını güneyde denemek istiyordu ve ana ordudan ayrılma niyetini ilk o açıklamıştı. Amacı, kendisine zorluk çıkarmayacaklarını düşündüğü Ermenilerin bölgesinde hakimiyetini kurmaktı. Baudouin ise İznik'te maiyetine aldığı Bagrat adlı bir Ermeninin etkisinde kalmıştı. Bagrat, bölgede hakim bulunan

Ermeni liderleri ile ailevi bağları olan biriydi. Baudouin'in bölgedeki Ermenilere yardım edeceğini düşünmüş olması muhtemeldir. Tankred niyetini açık edince Baudouin de bölgeyi ona kaptırmamak için bir gün sonra güneye hareket etti. Tankred'in gelişiyle Tarsus, Adana ve Misis'te bulunan Türk birlikleri geri çekildiler, ancak Tankred ele geçirdiği bu şehirleri, ardından daha büyük bir kuvvetle gelen Baudouin'e teslim etmek zorunda kaldı. Bu şehirlere küçük birlikler bırakıldı ve Baudouin Maraş'a doğru hareket etti. Tankred ise önce İskenderun'u zaptetti, buraya bir birlik yerleştirdikten sonra Amanoslar ve Suriye geçidi yoluyla ana orduya katılmak üzere Antakya'ya hareket etti.

Ana ordu henüz Maraş'tayken bölgeye gelen Baudouin, buradan yine küçük bir kuvvetle ayrılarak bu kez Fırat bölgesine doğru yola çıktı. Ana ordu ise Antakya'ya doğru harekete geçti. Baudouin Urfa'ya vardığında şehrin Ermeni hakimi Thoros yaptıkları anlaşma gereği onu oğul edindi. Böylece Baudouin, Urfa'nın müşterek hükümdarı oldu (6 Şubat 1098). Bu olaydan bir ay sonra Thoros, Baudouin'in de içinde olması kuvvetle muhtemel bir komplo sonucunda halk tarafından linç edilince, Baudouin 10 Mart 1098 tarihinde tek başına şehre hakim oldu ve Yakın Doğu'daki ilk haçlı devletini kurdu.

Tüm bu olaylar yaşanırken ana haçlı ordusu Antakya önlerinde bulunuyordu. Antakya, Halep hakimi Rıdvan'ın hakimiyet bölgesindeydi. Vali, Büyük Selçuklu sultanı Melikşah tarafından atanmış olan Yağısıyan'dı. Haçlıların 20 Ekim 1097 tarihinde vardıkları Antakya, zaptı oldukça zor, çok iyi tahkim edilmiş bir şehirdi. Şehirde erzak sıkıntısı da yoktu ve bu sayede uzun süreli kuşatmalara da dayanıklıydı. Kış ayları haçlı ordusu için çok zor geçti. Birçok haçlı askeri ordudan kaçarak yurduna geri döndü. Bunların aralarında seferin reislerinden Blois kontu Etienne de vardı. Büyük Selçuklu sultanı Berkyaruk'un Musul valisi Kürboğa komutasında bir ordu gönderdiği haberleri de haçlılar arasında

büyük paniğe neden oldu. Haçlılar açısından tüm bu olumsuzluklar devam ederken Antakya halkından Firuz adlı bir Ermeni asıllı bir muhtedinin haçlılarla ilişki kurması sonucu 2 Haziran 1098 gecesi haçlı askerleri şehre sızıp kapıları açmayı başardılar. Haçlı ordusu açık kapılardan şehre girdikten sonra büyük bir katliama giriştiler. Bu katliam sadece Müslümanlar'ı değil, yerli Hristiyanlar'ı da hedef almaktaydı. Haçlılar şehri ele geçirdikten sonra Kürboğa komutasındaki Selçuklu ordusu Antakya kapılarına dayandı. 28 Haziran günü haçlıların yarma harekatı, Selçuklu ordusundaki anlaşmazlıklar sebebiyle başarılı oldu. Antakya artık kesin olarak haçlıların elindeydi. Haçlı liderleri arasında şehrin idaresi konusunda çıkan anlaşmazlık Bohemund lehine sonuçlanınca, ikinci haçlı devleti Antakya'da Bohemund idaresinde kurulmuş oldu.

Bohemund'u geride bırakan haçlılar, 13 Ocak 1099'da Kudüs'e doğru yola çıktılar. Güney istikametinde devam eden yolculuklarında önce hakim bir konumda bulunan Hısnülekrâd kalesini ele geçirdiler. Bölgedeki Selçuklu hakimiyetinin zayıflamasından memnun görünen yerel Arap hanedan temsilcileri haçlılara elçiler gönderiyor ve yolları boyunca onlara engel teşkil etmeyecekleri konusunda söz veriyorlardı. Trablus şehrine giden haçlı elçilerinin şehrin ihtişamından etkilenmeleri ve Raymond'u büyük ganimet kazanacakları yönünde ikna etmeleri üzerine haçlılar Trablus emirliğinin ikinci büyük kenti olan Arka'ya saldırdılar. Üç aylık kuşatma başarısız olmakla birlikte, haçlılar bir başka liman kenti olan Tartus'u ele geçirdiler. Bu, stratejik olarak önemli bir başarıydı. Zira haçlılar bu sayede Antakya, Kıbrıs ve Avrupa ile deniz bağlantısını kurmuş oldular.

13 Mayıs 1099'da Arka önünden ayrılan haçlı ordusu, kıyı yolunu takip edip Trablus bölgesini geçerek Fatımi Devleti'nin sınırlarına ulaştılar. Haçlılar kıyı şehirlerine saldırmayı düşünmediler; zira Doğu Akdeniz kıyılarında liman kentlerini korumak

amacıyla bir Fatımi filosu dolaşmaktaydı. Ordu Beyrut, Sayda, Sûr, Akkâ, Hayfa, Kaysâriye ve Arsuf şehirlerini geçtikten sonra doğuya, Kudüs'e doğru yöneldi.

Kudüs kenti Fatımi Devleti'nin elindeydi. Vali İftaharüddevle şehrin sağlam surlarına, eğitimli ordusuna ve savaş makinalarına güveniyordu. Haçlıların sayısı iyice azalmıştı; Avrupa'dan yola çıktıklarında yüzbinlerle ifade edilen ordunun savaş gücü, Türklerin amansız baskınları, Antakya kuşatmasındaki kayıplar ve Baudouin ile Bohemund'un ana ordudan ayrılmalarının ardından bin şövalye ve beş bin yaya askerine düşmüştü. 7 Haziran 1099 tarihinde başlayan kuşatmada haçlılar umutsuz durumdaydı. Ancak 17 Haziran günü, Müslümanlar'ın daha önce boşalttıkları Yafa limanına ulaşan Cenova ve İngiliz gemileri haçlılara kuşatma aleti yapacak malzeme ve erzak getirince, genel taarruz için kuşatma aletleri yapılmaya başlandı. 15 Temmuz 1099 tarihinde yapılan saldırı sonucu Kudüs haçlıların eline geçti ve dünya tarihinde eşine az rastlanır bir katliam yaşandı. Böylelikle üçüncü haçlı devleti Kudüs'te kurulmuş oldu. Devletin başına, "Kutsal Mezar Savunucusu" ünvanıyla Godefroi de Boullion geçti.

7. Bizans Devleti, Birinci Haçlı Seferi ordularına karşı nasıl bir politika izlemiştir?

İslam fetihleri, ilk dönemlerinden itibaren kuzey ve doğuda Bizans ve Sasani devletleri aleyhine gelişmişti. Dört halife ve Emeviler döneminde Doğu Akdeniz havzası tamamen Müslümanlar'ın eline geçmiş bulunuyordu. Bizans ve İslam devletleri arasındaki ilişkiler sonraki yüzyıllarda bazen savaş ve bazen de barış temelinde devam etti. Bununla birlikte XI. yüzyılın başından itibaren başlayan Türk akınları, Bizans Devleti'nin doğudaki tutunma noktası olan Anadolu'yu süratle kaybetmesine neden oluyordu. Devletin durumu Avrupa'da da pek parlak değildi. Bitmek bilmeyen

Norman ve Peçenek saldırıları, devletin gücünü iyice zayıflatmıştı. Bizans Devleti bu saldırılara karşı yüzyıllardır uyguladığı politikayı uyguluyor, paralı asker toplamak yoluyla ve diplomatik manevralarla varlığını sürdürmeye çalışıyordu. Norman ve Peçenek tehlikesini bertaraf ettikten sonra Bizans'ın tüm amacı, Anadolu'yu Türklerden geri almaktı. Zira Türkler, devletin başkenti İstanbul'un çok yakınında bulunan ve hem Hristiyanlık, hem de devletin savunma stratejisi açısından çok önemli olan İznik şehrini ele geçirmişler ve burayı kendi devletlerinin başkenti yapmışlardı. Ayrıca Anadolu içinden geçen ticaret yolları ve önemli liman kentleri de Türkler tarafından ele geçirilmiş durumdaydı. Bununla birlikte Türkiye Selçuklu Sultanı Süleyman Şah'ın ölümünün ardından Anadolu'da yaşanan çalkantı, farklı hakimiyet bölgeleri olan beylerin birbirleriyle mücadelelerinin de etkisiyle artmaktaydı. Oldukça deneyimli bir devlet adamı olan Bizans imparatoru Aleksios'un bu durumdan faydalanmak istemesi kaçınılmazdı, zira bazı anlaşmazlıkları bizzat kendisi körüklüyordu. Anadolu'ya yapacağı sefer için Avrupa'daki arazisinden asker toplamaya çalışıyor, elçileri vasıtasıyla Avrupa'nın bazı soylularından yardım talep ediyordu. Bu amaçla, Clermont Konsili'nden önce toplanan Piacenza Konsili'ne elçiler gönderilmiş ve bu talep yenilenmişti.

Aleksios Batı'dan yardım talep ederken, sayısı yüzbinlerle ifade edilen devasa orduların gönderileceğini tahmin etmiyordu. Zaten gönderilen orduların amacının Bizans'a yardım etmek olmadığı kısa sürede anlaşılacaktı. Batıdan muazzam bir kalabalığın kendi topraklarına doğru yola çıktığı haberini alan Bizans devletinin ilk ve en önemli amacı, bu kitleyi mümkün olan en az zararla kendi topraklarından çıkarıp Anadolu topraklarına sevk etmekti. Bizans devleti sınırlarına giren ilk grup olan Pierre l'Ermite'in liderliğini yaptığı haçlı grubu, disiplinsiz davranışlarıyla halka büyük zararlar vermişlerdi. İstanbul'a geldikten

sonra imparator tarafından derhal Anadolu'ya geçirilen bu grup, kendilerinin ardından gelecek ana orduyu beklemeleri yönünde uyarılmış, bu uyarıya kulak asmayan haçlılar Türkler tarafından imha edilmişlerdi. Bizans için asıl tehlike, Pierre'in kafilesinin ardından gelecek ana haçlı ordusuydu. Aleksios bu ordunun gelişini engelleyemeyeceğini biliyordu. Bildiği bir başka şey, haçlıların amaçlarının ilan edildiği gibi sadece kutsal toprakları kurtarmak olmadığı idi. Onların Doğu'da bağımsız devletler kurma amacında olduklarından kuşkulanıyordu. Zira yirmi beş yıl önce, bir Norman paralı askeri olan Roussel de Bailleul imparator Romanos Diogenes'e ihanet ederek Orta Anadolu'da kendi bağımsız devletini kurmuştu. Durumu kendi lehine çevirme planları yapan Aleksios, Türk akınlarından önce imparatorluğa ait olan toprakları geri aldıktan sonra Yakın Doğu'da kurulacak olan küçük haçlı devletlerinin kendisi ile İslam dünyası arasında bir tampon bölge vazifesi görebileceğini düşündü. Bu anlamda kurulması muhtemel devletler Bizans Devleti yararına olabilirdi. Planını harekete geçiren Aleksios, İstanbul'a gelen haçlı reislerinden vasallık yemini etmelerini istedi. Zira kurulacak devletlerin kendi yüksek hakimiyetinde olacağından emin olmak istiyordu. Vermondois kontu Hugue vasallık yeminini etmekte tereddüt göstermedi. Ancak diğer haçlı liderleri bazı pazarlıklar sonunda yemini ettiler. Buna göre imparator haçlıların iaşelerini sağlayacak, onların yanına yardımcı kılavuz birlikler verecekti. Buna karşılık haçlılar, ele geçirecekleri eski imparatorluk topraklarını Bizans'a teslim edecekler, imparatorluk arazisi dışında kurulacak devletler de Bizans'ın yüksek hakimiyetini tanıyacaklardı. Önceleri vasallık yeminini etmeyen sadece Raymond oldu. Fakat diğer haçlı reislerinin ısrarları sonucu Raymond, metni değiştirilmiş bir yemin etti. Buna göre Raymond Bizans imparatorunu efendisi olarak tanımayacaktı; buna karşın Bizans aleyhine bir girişimde de bulunmayacaktı. Ancak ileride de görüleceği üzere vasallık yemini

eden haçlı liderleri bu sözlerini tutmazlarken, Raymond imparatora bağlı bir politika takip edecektir.

Bizans Devleti takip ettiği bu politikada başarılı olmuş mudur? Bu soru, birkaç küçük başarı dışında hayır olarak cevaplandırılabilir. İznik geri alınmıştı; haçlı ordularının Anadolu'ya girmesinin ardından Bizans ordusu kıyı şehirlerini Türklerden geri almaya başlamıştı. Ancak Urfa ve Antakya'da haçlıların bağımsız devlet kurmaları, Haçlı-Bizans ilişkilerini bütünüyle bozdu. Çünkü Antakya eski imparatorluk toprağıydı, Urfa ise her ne kadar Ermeni Thoros hakimiyetinde olsa da imparator adına yönetilmekteydi ve haçlıların bu davranışları, vasallık yeminlerini çiğnemeleri anlamına geliyordu. Ayrıca Tankred ve Baudouin, güney Anadolu kıyılarında zaptettikleri kıyı şehirlerini de imparatora geri vermemişlerdi. Bohemund bununla da yetinmemiş, daha sonra da değineceğimiz üzere imparatorluğun kıyı şehirlerinden Lâzikiye'ye saldırmıştı. Ayrıca sefer boyunca haçlıların Doğu Hristiyanları'na karşı takındıkları düşmanca tutum, Kudüs'teki büyük katliam ve kendi müttefiki olan Fatımilerin güçlerinin kırılması, imparatorun başlangıçtaki planının tam olarak gerçekleşmediğini göstermektedir.

8. Ana haçlı ordularının Türkler ile ilk karşılaşmaları nasıl olmuştur?

İmparator Aleksios tarafından mümkün olan en hızlı biçimde Marmara Denizi kıyısındaki Pelekanon mevkiine yerleştirilen haçlı ordularının önünde iki seçenek vardı. Ya İznik üzerinden gidilecek, ya da daha doğudaki yol tercih edilecekti. Haçlı reisleri İznik'i zaptetmeden yola devam etmenin seferin güvenliği için oluşturacağı tehdidi fark ederek İznik'e saldırma kararı aldılar. Haçlı ordularının Türklerle ilk karşılaşmaları, İznik kuşatması esnasında gerçekleşmiştir.

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan'ın Avrupa'dan gelen yeni orduların varlığından haberdar olmaması düşünülemez. Buna rağmen hazinesini ve ailesini başkent İznik'te bırakıp Malatya kuşatmasına gitmiştir. Bu davranışında, daha önce Pierre l'Ermite'in grubuyla karşılaşmasının etkisi vardır. Bu grup Türk ordusu için bir tehdit oluşturmamış ve nispeten kolayca bozguna uğratılmışlardı. Sultanın elde ettiği bu başarı, onun haçlı tehdidine gerekli önemi vermemesine neden olmuştu. Ancak birbiri ardına gelen yeni ordular hem sayı, hem de savaşçılık bakımından Pierre'in grubundan çok daha üstündüler. Haçlılar 6 Mayıs 1097'de İznik önlerine geldiler.

İznik oldukça iyi tahkim edilmiş bir şehir olup, şehirdeki Türk garnizonu da çok kuvvetliydi. Bununla birlikte haçlıların çok kalabalık ve iyi teçhiz edilmiş olduklarıyla ilgili bilgiler şehre ulaştığında, şehir savunmasının takviye almadan bunlarla baş edemeyeceği haberi derhal sultana ulaştırıldı. Sultan öncü birliklerini gönderdi, ardından Malatya kuşatmasını kaldırıp İznik'e yola koyuldu. Ancak Türk öncü birlikleri İznik önüne, haçlılar şehri kuşattıktan sonra varabilmişti. Şehre ilk varan öncü birlikler haçlılara başarısız bir taarruz girişiminde bulunmuşlar, sonuç alamayınca sultanın gelmesini beklemişlerdi.

Bu sırada haçlı ordusu saflarında Manuel Butumites komutasında bir Bizans istihkâm birliği de bulunmaktaydı. Butumites, şehirdeki Türklerle şehrin Bizans'a teslim edilmesiyle ilgili şartları görüşüyordu. Türk öncü birliğinin haçlılara karşı başarısız taarruz girişiminden sonra başlayan görüşmeler, sultan idaresindeki büyük ordunun İznik'e yaklaştığı haberleriyle kesilmişti. I. Kılıçarslan 21 Mayıs günü İznik önlerine geldi ve derhal taarruza geçti. Amacı, bu baskın taarruzla şehre girebilmekti. Karşısında Raymond'un birlikleri vardı. Godefroi ve Tankred, sur içinden yapılacak bir hurûç harekâtından korktukları için mevzilerini terk etmediler, bununla birlikte Flandre kontu Robert

Raymond'a yardıma gitti. Çarpışma gün boyu sürdü. Haçlı şövalyeleri ağır zırhlar ve kalkanlar içinde aşılmaz birer kale gibiydiler. Özellikle toplu halde yaptıkları saldırılara direnmek son derece zordu. Buna mukâbil, Türk atlıları çok hareketliydiler ve geri çekilme esnasında bile oklarını büyük bir isabetle hedeflerine göndermekteydiler. Bu çarpışmalar, batılı şövalyelerle Türklerin ilk ciddi mücadelesiydi ve her iki taraf da önemli kayıplar vermişlerdi. Gün sonunda sultan, sayı bakımında da kendi ordusundan çok üstün bulunan haçlılara karşı bir başarı kazanmanın şimdilik mümkün olamayacağını anlayarak ordusunu dağlara çekti. Şehre gönderdiği mesajda, "kendileri için neyin iyi olduğunu düşünüyorlarsa o şekilde hareket etmelerini" istedi. İznik bir süre daha direnmeye devam etti. Zira İznik Gölü'ne açılan kapıları vardı ve bu sayede dışarıdan erzak yardımı alabiliyorlardı. Deniz gücüne sahip olmayan haçlılar sonunda Bizans'tan yardım istedi. İmparator küçük bir filoyu Gemlik Körfezi'ne gönderdi. Gemiler buradan arabalara yüklenerek İznik Gölü'ne indirildi. Gölde Bizans gemilerini gören Türk garnizonu için teslim olmaktan başka seçenek kalmamıştı. Bu Aleksios'un da işine geliyordu. Şehir teslim olmazsa haçlılar tarafından zorla alınacak ve büyük bir yağma ve katliam yaşanacaktı. 18 Haziran günü Türk garnizonu Butumites ile teslim şartlarını görüştü ve şehri Bizans'a teslim etti. 19 Haziran günü büyük bir taarruz planlayan haçlılar, kale burçlarında Bizans sancağının dalgalandığını gördüklerinde önce hayal kırıklığına uğradılar. Zira ganimet Bizans'ın eline geçmişti. Yine de İznik'in alınması hem onların, hem de Avrupa'nın seferle ilgili motivasyonlarını iyice yükseltmişti.

9. İznik'in kaybı, Türkler üzerinde nasıl bir etki yaratmıştır?

Haçlı Seferleri'nin başladığı dönem, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş safhasına tekabül eder. Devletin kurucusu Süleyman

Şah'ın 1086'daki ölümünün ardından Anadolu ve Suriye'deki Türk beyleri tâbi oldukları Büyük Selçuklu Devleti'nden bağımsız hareket etmeye başlayınca, bu coğrafyalarda bir kargaşa baş gösterdi. Bunun önüne geçmek için ordusuyla yola çıkan sultan Melikşah'ın 1092'de ölümüyle girişim başarısız oldu. Bu tarihte, İsfahan'da tutulan Süleyman Şah'ın oğlu Kılıçarslan, yeni Selçuklu hükümdarı Berkyaruk'un izniyle serbest bırakıldı ve Orta Anadolu'dan sağladığı kuvvetlerle İznik'e geldi. Burada hakim olan Ebulgazi şehri Kılıçarslan'a teslim etti ve Kılıçarslan yeni sultan olarak idareyi ele aldı. Bu sırada İzmir bölgesinde Çaka Bey, Sivas, Amasya ve Niksar'da Danişmendliler, Ereğli ve Aksaray civarında ise Hasan Bey adlı bir Türk beyi hüküm sürüyordu. Erzincan ve civarı Mengücek, Erzurum ve çevresi ise Saltukluların hakimiyeti altındaydı. Elbistan ve Maraş bölgesinde Buldacı Bey, Harput ve civarında ise Çubuk Bey'in kurdukları Türk beylikleri bulunuyordu.

Tüm bu siyasal parçalanmışlık cereyan ederken ortaya çıkan haçlı tehdidi, Anadolu'daki Türk varlığını ciddi biçimde tehlikeye düşürmekteydi. Türkiye Selçuklularının başkentlerinin düşmesi, bu parçalanmışlığın en azından haçlı tehdidi bertaraf edilene kadar rafa kaldırılması zorunluluğunu doğurmuştu. Gerçekten de 18 Haziran 1097'de İznik'i kaybeden Türkler, on üç gün gibi kısa bir sürede birleşerek 1 Temmuz 1097'de Türkiye Selçuklu, Danişmendli ve Kayseri hâkimi Hasan Bey'in askerlerinden oluşan büyük bir orduyu Dorylaion'da (Eskişehir yakınları) haçlıların karşısına çıkarabilmiştir. Bununla da yetinilmemiş, sefer boyunca Türkler amansız akınlarıyla haçlıları sürekli zor durumda bırakmışlardır. İleride de değinileceği üzere Kudüs'e yardım amacıyla 1101 yılında Avrupa'dan yola çıkan yeni bir haçlı dalgası da, birleşik Türk kuvvetleri tarafından imha edilecektir.

10. Dorylaion Savaşı hangi tarihte ve nasıl gerçekleşmiştir? Birinci Haçlı Seferi'ndeki önemi nedir?

İznik'in teslim olmasının ardından haçlılar, 26 Haziran 1097'de Eskişehir istikametinde yola çıkma kararı aldılar. İaşenin sağlanması ve güvenlik sebebiyle ordu iki ana kola ayrıldı ve birbirlerinden bir günlük yürüyüş mesafesi arayla ilerlemeye başladılar. İlk grup güney Fransa ve İtalya Normanları ile Flandre ve Blois kontlarının askerlerinden oluşmaktaydı. Bu birliğe Bohemund kumanda edecekti. Birliğe ayrıca Bizans'ın haçlıların yanına verdiği refakatçi birlik de katılmıştı. İkinci grup Vermondois kontu, Toulouse kontu ve Aşağı Lorraine dükünün birliklerinden oluşmaktaydı. Bu grubun komutanının Raymond olması kararlaştırıldı. Bohemund komutasındaki ilk grup hemen Eskişehir'e doğru yola çıktı, 30 Haziran 1097'de Dorylaion'a vardı.

İznik'in kaybedilmesinin ardından tehdidin büyüklüğünün farkına varan I. Kılıçarslan ise Danişmend beyi Gümüştekin ile Kayseri hakimi Hasan Bey'den destek istedi. Bu Türk beyleri derhal yardıma koştular. Olayların akışı, sultanın Suriye'deki yerel beylerden de yardım istediğini göstermektedir. Ne var ki sultan, bu birlikler yetişemeden savaşa girmek zorunda kalacaktır. Haçlıların Dorylaion mevkiine geldiklerini öğrenen Kılıçarslan, Porsuk vadisini kullanarak 30 Haziran 1097'de bölgeye geldi ve ordusunu Sarısu ovasının alçak tepelerine ve yamaçlarına yerleştirdi. Türk birlikleri ertesi sabah büyük bir saldırıya geçti. Bu saldırıyı, o sırada bizzat orada bulunan papaz Fulcherius Carnotensis'in kaleminden okuyalım:

"Türkler kurtlar gibi uluyor, attıkları oklar sağanak şeklinde üzerimize yağıyordu. Tüm bunlar bizi sersemletmişti. Adamlarımızdan çoğu ölmüş ve yaralanmıştı. Bu hiç alışık olmadığımız bir mücadele şekli olduğundan kurtuluşu kaçmakta bulduk. Düşmanlar, çadırlarımıza ulaşan yolu bulmuşlardı. Kısa sürede

çadırlarımıza girip eşyalarımızı aldılar ve adamlarımızı öldürdüler. Adamlarımız düşmanın geri geleceğini düşünerek korkmuş ve kaçmışlardı. Gerçek korkuyu bilmeyen Türklerin ise cüreti ve cesareti dikkat çekiciydi. Daha ne söyleyebilirim ki? Hepimiz koyun sürüsü gibi birbirimize sokulmuş, titriyor ve korkuyorduk. Bunların başımıza günahlarımız yüzünden geldiği çok açıktı. Etrafımız düşmanlarla çevrilmiş ve kaçacak yerimiz yoktu. Sağ kalmak için de hiçbir umudumuz kalmamıştı."

Yukarıdaki satırlar, haçlıların Türk taarruzunun başlangıcındaki umutsuzluklarını ve korkularını hiçbir yoruma yer bırakmadan anlatmaktadır. Zira İznik'ten sonra bu kadar kısa süre içerisinde Türklerin büyük bir orduyla karşılarına çıkacaklarını tahmin edememişlerdi. Haçlılar derhal siper oluşturarak savunmaya geçtiler. Türkler, ustası oldukları taktiğe göre savaşıyorlardı; okçuları süratle ön sıraya sevk ediyorlar, bunlar bir yıldırım hızıyla oklarını attıktan sonra yerlerini yeni bir okçu dalgasına bırakmak üzere geri çekiliyorlardı. Haçlıların kaçacak hiçbir yerleri yoktu, tam anlamıyla kuşatılmışlardı. Öğle saatlerine kadar bu şekilde süren çarpışma, arkadan ikinci haçlı grubunun gelmesiyle Türklerin aleyhine dönmeye başladı. Türkler öğleye kadar tüm haçlı ordusuyla savaştıklarını sanıyorlardı. Oysa şimdi Raymond'un birlikleri gelmiş ve tüm denge değişmişti. Bu, Türkler açısından büyük bir istihbarat zafiyetiydi ve yenilginin temel nedeni olmuştu. Tekrar morali yükselen haçlılar karşı saldırıya geçtiler. Bu arada Le Puy piskoposu Adhemar da Güneyli Fransızlardan oluşan bir birlikle Türk saflarının arkasına sızmayı başardı. Sultan I. Kılıçarslan daha fazla kayıp vermemek için ordusunu geri çekme kararı aldı. Tüm karargah ve hazineler haçlıların eline geçmişti.

Savaşta iki taraf da önemli kayıplar verdi. Haçlı seferine bizzat katılan tarih yazarlarının bazıları bu savaştan sonra Türklerden ve savaşçılıklarından öyle etkilenmişlerdi ki, eğer Hristiyan olsalardı Türklerin dünyanın en asil milleti olacağını yazmışlardı.

1 Temmuz 1097 tarihinde gerçekleşen bu savaştan sonra Türkler artık haçlıların durdurulmasının mümkün olmadığına karar verdiler. Bundan sonra yapılması gereken gerilla taktiğiyle savaşmak, haçlıların iaşe kanallarını kesmek ve bu yolla onlara mümkün olduğunca çok kayıplar verdirerek Anadolu topraklarını terk etmelerini sağlamaktı.

11. Haçlıların bir kısmı niçin Çukurova üzerine yürümüşlerdir? Bu hareket kime, ne fayda sağlamıştır?

Haçlılar Eskişehir yakınlarındaki Dorylaion muharebesinden sonra Konya yoluyla Ereğli'ye geldiler. Bu noktada yine bir yol ayrımı mevcuttu. Ya Gülek boğazından geçerek Çukurova ve oradan Antakya'ya varacaklardı, ya da daha emniyetli bir yol olan Kayseri yolunu takip edeceklerdi. Bizans refakat birliğinin komutanı Tatikios Kayseri yolunu tavsiye ediyordu; zira Gülek boğazı çok zorlu bir geçitti ve Çukurova da Türklerin elinde bulunuyordu. Ayrıca Çukurova üzerinden Antakya'ya yürümek için Amanos Dağlarının da aşılması gerekliydi ki ağır haçlı şövalyeleri için bu çok zordu. Buna karşın Kayseri istikametinde Bizans'ın vasalı konumundaki küçük Hristiyan kaleleri bulunmaktaydı, bu sebeple yol daha emniyetliydi.

Bizanslıların tavsiye ettiği yola ilk itiraz eden Tankred oldu. Ona göre Kayseri istikameti, yolu uzatmaktan başka bir işe yaramazdı ve bu da Bizans'ın işine yarardı. Tankred'in amacı başından beri kendisi için bağımsız bir devlet kurmaktı; bu amacı gerçekleştirmek için de ana ordudan ayrılmalıydı. Zira Toroslarda da küçük Ermeni kaleleri vardı, Tankred bunlardan düşmanca bir hareket beklemiyordu. Kıyılarda Türklerin elinde bulunan şehirlerde ise küçük Türk garnizonları bulunuyordu; bu şehirleri ele geçirmek zor olmayacaktı. Tankred'in bu şekilde niyetini açıklamasının ardından Baudouin de Toroslar yolunu kullanmak istediğini

bildirdi. Onun planı daha kapsamlıydı. İznik'te, daha önce Bizans hizmetinde olan Bagrat adlı bir Ermeni Baudouin ile dostluk kurmuş ve onun maiyetine girmişti. Bagrat, Maraş ile Fırat arasındaki bölgeye hâkim olan Kogh Vasil (Hırsız Vasil)'in kardeşiydi. Bölgede bulunan küçük Ermeni hâkimleri Türklerle mücadelelerini ancak diplomatik manevralarla sürdürebilmekteydiler. İşte Bagrat'ın Baudouin ile kurduğu dostluk da bu diplomatik manevralardan biriydi. Bagrat, Baudouin'in bölgedeki Ermeni hâkimlerine yardım edebileceğini düşünmüş olmalıdır. Bagrat'ın etkisinde kalan Baudouin, Ermenilerin baş dostu olmak durumundan faydalanmak istiyorsa, bir başka batılı şövalyenin kendisinden önce onlarla temasa geçmesini engellemek zorundaydı. 15 Eylül 1097'de Tankred'in yüz şövalye ve iki yüz yayadan oluşan küçük bir birlikle ana ordudan ayrılmasının ardından, Baudouin de beş yüz şövalye ve iki bin yayadan oluşan büyükçe bir birlikle Toroslar istikametinde yola çıktı.

Gülek Boğazı'nı ilk geçen Tankred oldu ve önce Tarsus'a saldırdı, burayı ele geçirdikten sonra Misis ve Adana'yı da aldı. Ancak bu şehirleri elinde tutamadı, arkadan daha büyük bir kuvvetle gelen Baudouin'e teslim etti. Bu şehirlere küçük muhafız birlikleri bırakıldı. Bu sefer, Tankred ve Baudouin için dişe dokunur bir fayda sağlamamıştı. Tankred bu bölgenin kurmayı düşündüğü devlet için uygun olmadığı kanaatine vararak İskenderun üzerinden Antakya önündeki ana orduya katılmak üzere harekete geçti. Baudouin ise Bagrat'ın etkisiyle daha da doğuya gitmek istiyordu. Bu amaçla önce henüz Maraş'ta bulunan ana orduya katıldı, daha sonra daha küçük bir kuvvetle Fırat vadisine doğru yola koyuldu.

Tankred ve Baudoin'in Çukurova seferi, en çok dağlık bölgedeki Ermenilerin yararına oldu. Tarsus, Misis ve Adana'daki Türk garnizonlarının kırılması, onların ovadaki köy ve şehirlere nüfuz etmelerini sağladı. Böylelikle Çukurova Ermeni Devleti'nin

de temelleri atılmış oldu. Ayrıca, her ne kadar bırakılan kuvvetler küçük de olsa Çukurova bölgesindeki şehirlerin ele geçirilmesi, Antakya kuşatması sırasında Türklerin batıdan gelmesi muhtemel bir taarruzunu da engellemiş olacaktı. Tankred'in İskenderun'u ele geçirmesi de önemliydi, zira burası bir liman şehriydi ve haçlı ordularının iaşesi için burasının ele geçirilmesi hayati bir meseleydi.

12. İlk haçlı devleti nerede ve ne zaman kurulmuştur?

İlk haçlı devleti 10 Mart 1098'de Urfa'da kurulmuştur.

Ana haçlı ordusu henüz Maraş'tayken Çukurova seferini bitirip gelen Baudouin, buradan yüz şövalyeden oluşan çok küçük bir birlikle Fırat bölgesine hareket etti. Bölgedeki bazı Ermeni liderleri kendisine mesajlar gönderip yardım talep ediyorlardı. Amaçları Türk ve Bizans hakimiyetinden çıkarak tamamen bağımsız olmaktı. Baudouin ise kurmayı planladığı devlet için uygun bir ortam aramaktaydı. Ermenilerin yaşadığı bölge, aradığı uygun ortamı ona sağlıyordu. Burada herhangi bir şehri Türklerle savaşarak zorla ele geçirmesine de gerek yoktu. Özellikle Urfa hakimi Thoros, şehir meclisinin de baskısıyla büyük bir istekle haçlıları çağırıyordu.

Baudouin'in bu kadar küçük bir kuvvetle yola çıkmaya cesaret etmesi, yolda bazı Ermeni liderlerinin kendisine katılacağına olan inancına dayanıyordu. Nitekim haçlılar tarafından Fer ve Nikusus olarak adlandırılan iki yerel Ermeni beyi Baudoin'e katıldılar. Haçlılar, 1097 yılının sonlarına doğru Râvendân ve Tellbâşir kalelerini zaptetmiş durumdaydı. Tellbâşir'den ayrılmadan önce Urfa hakimi Thoros'un elçileri Baudouin'in yanına geldiler ve bir an önce Urfa'ya gelmesini istediler. Zira Musul emiri Kürboğa, Antakya kuşatmasını yarmak için büyük bir orduyla yola çıkmıştı ve Urfa'ya saldırarak burayı ele geçirmesi de muhtemeldi.

Bu noktada Baudouin'in amacının *"din kardeşlerine"* yardım etmek olmadığı ortaya çıktı. Baudouin sadece bir ücretli asker gibi muamele görmek istemiyordu, bu sebeple kendisine vaat edilen hediyelere sıcak bakmadı. Bu sefer Thoros teklifini yükseltti ve ona müşterek hükümdarlık teklif etti. Yaşlı ve çocuksuz Thoros için tek kurtuluş buydu. Baudouin teklifi kabul etti ve 6 Şubat 1098'de Urfa'ya vardı. Burada büyük bir sevinçle karşılandı. Thoros, ilginç bir formaliteyle onu oğul edindi. Şöyle ki; daha ziyade küçük bir çocuğu oğul edinmek için yapılan oğul edinme ritüelinde baba ve oğul yarı çıplak vaziyette aynı gömleğin içine girerler, göğüslerini birbirlerine sürterlerdi. İki yetişkin arasında yapılan bu tuhaf tören, daha sonra Baudouin ve Thoros'un karısı arasında da tekrarlandı.

Baudouin müşterek hükümdar sıfatıyla en yakın tehlike olarak gördüğü Samsat'taki Türk beyliğine saldırdı. Başarılı olamadı, ancak yakınlarda bulunan bir köyü ele geçirerek burayı tahkim etti. Urfa'ya dönüşünden kısa süre sonra Gerger'in Ermeni hakimi Konstantin, Thoros'a karşı bir suikast planladı. Ortodoks olması ve Bizans ünvanı taşıması dolayısıyla halk tarafından da çok benimsenmeyen Thoros'a karşı halk galeyana getirildi. Haçlı tarih yazarları bu olayda Baudouin'in dahlini görmezden gelirler. Bununla birlikte müşterek hükümdar Baudouin ortağına yardım etmemiş, onu yalnız bırakmıştı. Thoros'un bertaraf edilmesi kendisinin tek başına bölgeye hakim olması anlamına geliyordu. Ayrıca böyle bir kışkırtmanın, şehre kuvvetle hakim durumda bulunan haçlıların bilgisi haricinde veya onların izni olmadan yapılması pek olası görünmemektedir. Sonuç olarak Thoros linç edilince Boudouin 10 Mart 1098'de tek başına hükümdar oldu ve böylece ilk haçlı devleti de kuruldu.

Urfa'da bağımsız bir haçlı devletinin kurulması, Haçlı Seferleri'nin ilan edilen amaçlarıyla pek uyuşmamaktadır. Şehir Müslümanlar'dan ele geçirilmemişti, Ermeni idaresindeki bir

Hristiyan şehriydi. Kendi ifadeleriyle "imansız Türkler" tarafından herhangi bir kötü muameleye maruz bırakılmıyorlardı, kurtarılmaya ihtiyaçları da yoktu. "Doğudaki din kardeşlerini kurtarmak" sloganıyla harekete geçen haçlıların asıl amaçlarının ne olduğu, Urfa'da Hristiyan bir liderin türlü oyunlarla bertaraf edilerek bir haçlı devleti kurulmasıyla tamamen açığa çıkmıştı. Ayrıca Baudouin, imparator Aleksios'a verdiği sözü de çiğnemişti. Urfa Türk akınlarından önce Bizans toprağıydı ve Thoros, en azından görünürde burayı Bizans adına idare ediyordu. Buna rağmen imparator duruma müdahale etmemiş ve hukukunun uygulanması için uygun bir zamanı beklemeye koyulmuştu.

13. Haçlılar Antakya'yı nasıl ele geçirmişlerdir? Antakya Haçlı Devleti nasıl kurulmuştur?

Antakya Hristiyanlar açısından çok önemli bir şehirdi. Havari Petrus ilk piskoposluğu bu şehirde kurmuştu. Bizans'ın idaresi altında önemli bir ticaret noktasıydı; Bizans ve İslam dünyası arasında ticari mübadele merkeziydi. Bizans'ın Suriye sınırındaki en müstahkem mevkii olan Antakya 1085'te Süleymanşah tarafından fethedilmiş, onun ölümünden sonra Büyük Selçuklu sultanı Melikşah Yağısıyan'ı şehre vali olarak atamıştı. Antakya görünürde Halep emiri Rıdvan'a bağlıydı, ancak Yağısıyan çoğu zaman bağımsız hareket ediyor ve Rıdvan aleyhine ittifaklar içerisinde dahi yer alabiliyordu.

Haçlıların şehre yaklaştıklarını haber alan Yağısıyan, şehrin tahkimatı ne kadar güçlü olursa olsun bazı tedbirler almak zorundaydı. Türkler şehirdeki Hristiyan halka son derece hoşgörülü davranmışlar, büyük kiliseleri camiye çevirmemişlerdi. Bu sayede Ortodoks patrik Ioannes Oksites ruhani hakimiyetini sürdürebilmişti. Ancak Yağısıyan güvenlik gerekçesiyle Süryaniler dışındaki Hristiyanlar'ın büyük kısmını şehirden uzaklaştırdı.

Ayrıca bazı ittifak arayışlarına da yöneldi. Halep emiri Rıdvan'ın yardıma gelmeyeceğini biliyordu. Bu sebeple oğlu Şemsüddevle'yi Dımaşk (Şam) emiri Dukak'a gönderdi. Bir başka elçisi vasıtasıyla Musul atabeyi Kürboğa'dan da yardım istedi. Kürboğa ve Dukak yardım talebini olumlu karşıladılar ve hazırlıklara başladılar. Yağısıyan da uzun süreceği belli olan kuşatma için şehirde erzak depoladı.

Maraş'tan yola çıkan ana haçlı ordusu, 20 Ekim 1097'de Antakya önlerine geldi. Edindikleri ilk izlenim, şehrin tamamen kuşatılamayacağı idi, zira surların güney kısmı derin uçurumlardan oluşuyordu. Buna rağmen Yağısıyan bir yarma harekâtı düşünmedi. Bunun sebebi asker sayısının kısıtlı olmasıydı. O, şehre doğrudan taarruz edileceğini düşünmüştü, ancak haçlılar arasında fikir ayrılıkları oluşmuştu. Şehre doğrudan taarruz etme fikrini sadece Raymond savunuyordu, diğerleri ordunun yorgun olduğu, Tankred'in henüz orduya katılmadığı, civarda dolaştığı rivayet edilen bir Cenova filosunun desteğinin beklenmesi gerektiği gibi gerekçelerle saldırının bekletilmesi yönünde görüş bildirdiler. Bununla birlikte bunlar görünürdeki nedenlerdir. Zira haçlı liderleri arasında görüşü en ağır basan Bohemund, şehri kendisi için istiyordu.

Haçlı taarruzunun gecikmesi, Yağısıyan'ın kendisine daha da güven duymasını sağladı. Bunun sonucunda bazı küçük çaplı yarma harekâtlarına girişti ve haçlıları sürekli rahatsız etmeye başladı. Kış ayları geldiğinde haçlılar arasında ciddi bir açlık sorunu kendini gösterdi. Yardıma gelen Cenova filosu asker ve yiyecek yardımı yapmasına karşın bu yeterli düzeyde değildi. Bu arada Toroslardaki Ermenilerden de at, silah ve yiyecek yardımı gelmekteydi. Bohemund ve Flandre kontu Robert, 28 Aralık günü civar bölgeleri yağmalayarak yiyecek bulmak için yirmi bin kişiden oluşan bir kuvvetle kuşatmadan ayrılınca, Yağısıyan haçlılar üzerine kuvvetli bir yarma harekâtı gerçekleştirdi. Baskın şeklinde

gerçekleşen bu saldırıda iki taraf da büyük kayıplar verdi. Bununla birlikte haçlıların kayıplarının çok daha fazla olduğu hakkında tüm kaynaklar hemfikirdir.

Bu arada yiyecek bulmak için ana ordudan ayrılan Bohemund ve Robert'in birlikleri, Dımaşk emiri Dukak'ın ordusuyla karşılaştı. Dukak'ın ordusu sayısal olarak üstündü ve Robert'in birliklerini derhal kuşatmışlardı. Ancak Dukak'ın saldırı emrini vermekten çekinmesi, Bohemund'un savaş alanına yetişerek haçlıların muhtemel bozgununu önlemesiyle sonuçlandı. Gün boyu süren savaş sonunda galip ve mağlup belli değildi, iki taraf da ağır kayıplar vererek geri çekilmişlerdi. Zaten binbir güçlükle yardım göndermeye ikna edilen Dukak, bu savaşın ardından Dımaşk'a dönmeye karar verdi. Haçlı birlikleri de yağma akınını kesip ana orduya elleri boş döndüler. Kıbrıs adasından aldıkları yardım da haçlıları kıran açlığa çözüm olmamıştı. Ordudan kaçma vakaları arttı, öyle ki kaçaklar arasında seferlerin önemli bir şahsiyeti olan Pierre l'Ermitte bile vardı. Kendisi Tankred tarafından yakalanmakla birlikte, haçlı askerleri arasındaki itibarının zedelenmemesi için cezalandırılmadı.

Bu arada şehri kendi hesabına ele geçirmek isteyen Bohemund, bir hile ile Bizans kılavuz birliği komutanı Tatikios'un İstanbul'a dönmesini sağladı. Ayrıca Bizans'ın Türkleri haçlılara karşı kışkırttığı şeklinde bir dedikodu yayıldı. Bu sayede Bohemund, şehri ele geçirdikten sonra Bizans'a teslim edeceklerine dair verdikleri sözü geçersiz kılmak istiyordu.

Dukak'tan umduğu yardımı bulamayan Yağısıyan bu kez Rıdvan'a yöneldi. Rıdvan, sonunda haçlıların İslam dünyası için teşkil ettikleri tehlikeyi anlayarak kuzeni Sökmen komutasında bir ordu gönderdi. Durumu haber alan haçlılar, şövalyeleri bu ordunun üzerine gönderip, yaya askerlerini şehrin önünde bıraktılar. Savaşta haçlılar üstün geldiler. Bu arada şövalyelerin ayrıldığını gören Yağısıyan da bir yarma taarruzuna geçmiş bulunuyordu.

Savaş devam ederken şövalyelerin geri döndüğünü görünce surların içine çekilmek zorunda kaldı.

Aylar geçmesine karşın şehrin alınamaması haçlılar arasında büyük bir huzursuzluğa yol açmıştı. Ele geçirmiş oldukları Süveydiye limanı vasıtasıyla Kıbrıs'tan yardım alıyorlardı, ancak bu yetersizdi. Ayrıca ana ordugâh ile liman arasında kalan yolda Türkler gerilla taktiğiyle saldırılar düzenliyorlardı. Musul emiri Kürboğa komutasında, bir çok Türk beyinin de desteklediği büyük bir ordunun yaklaşmakta olduğu haberleri de haçlıları oldukça endişelendirmişti. Tam da bu sıralarda limana bir İngiliz filosu geldi. Bu filo İstanbul'a uğramış, bir çok kuşatma malzemesi ve bunu kullanabilecek uzman personel de getirmişti. Bu haber üzerine Raymond ve Bohemund'un birlikleri limana geldiler. Erzaklarla birlikte 6 Mart günü ordugâha dönerlerken, şehirden gizlice çıkmış olan Türk birliğinin pususuna düştüler. Paniğe kapılan haçlılar tüm yüklerini bırakarak dağıldılar. Ganimeti ele geçirip şehre dönen Türk birliğine yardım etmek için Yağısıyan tekrar bir yarma harekâtına girişti. Bu harekât başlangıçta başarılı olur gibiydi, ancak pusudan kurtulan az sayıdaki haçlı birliklerinin yetişmesiyle denge tersine döndü ve Türkler ele geçirdikleri ganimeti bırakarak ve çok sayıda adam kaybederek şehre çekilmek zorunda kaldılar. Bu olaylar sonucunda haçlılar büyük kuşatma kuleleri inşa ettiler ve şehrin kontrol altına alamadıkları kapılarında da kontrolü ele geçirdiler. Şimdi işler tersine dönmüştü. Erzak sıkıntısı çekme sırası şehirdekilerdeydi. Bununla birlikte Türkler dayanmaya devam ediyorlardı. Bu sırada Anadolu içinde sefer halinde olan imparator Aleksios'tan yardım talep edilmişti. Bu talep Bohemund'un işine gelmiyordu; zira şehir imparatorun yardımıyla alınırsa, ona teslim etmekten başka çare kalmazdı. Haçlı reisleri arasında meydana gelen tartışmaların ardından, imparator gelmeden şehre kimin birlikleri ilk olarak girerse şehrin ona teslim edileceği kararlaştırıldı.

Bu sırada Kürboğa da büyük bir orduyla harekete geçmişti. Ancak yanlış bir hesap yaptı. Antakya önlerine gelmeden önce arkasında müstahkem bir haçlı şehri bırakmak istemediğinden, önce Urfa'ya saldırdı. Burada çok değerli üç hafta kaybetti ve kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. Onun Urfa'dan hareketini haber alan haçlılarda panik o kadar arttı ki, ordudan kaçışlar durdurulamaz hale geldi. Nihayet 2 Haziran günü haçlı reislerinden Blois kontu Etienne, kendi birlikleriyle kuşatmadan ayrılarak İskenderun'a doğru yola çıktı. Ona göre muhAkkâk olan katliamı beklemek, delilikten başka bir şey değildi. Ancak bu hareketini bir gün geciktirebilseydi, belki de işler onun için bambaşka seyredebilirdi.

Her ne kadar kaynaklarda 2 Haziran gecesi olduğu söylense de, Bohemund muhtemelen çok daha önce Antakya'nın sur komutanlarından Ermeni dönmesi Firuz ile kalenin teslimi konusunda anlaşmıştı. 2 Haziran gecesi haçlılar önce doğuya doğru bir yanıltma harekâtı yaptılar. Türkler onların Kürboğa'nın yaklaşmakta olan ordusuna doğru gittiklerini sandılar. Fakat haçlılar daha sonra Firuz'un kontrolünde bulunan surlara tırmanarak şehir kapılarını açtılar. Açılan kapılardan şehre giren haçlılar büyük bir katliam gerçekleştirdiler. Hristiyan ve Müslüman halkın evleri yağmalandı. Yağısıyan muhafız birliği ile şehirden kaçtı. Oğlu Şemsüddevle kuvvetleriyle iç kaleye girmeyi başardı ve burada Bohemund'un taarruzunu püskürttü. Yağısıyan ise kaçışı esnasında kendisini tanıyan Ermeniler tarafından öldürüldü. Böylelikle 3 Haziran 1098 tarihinde Antakya haçlıların eline geçmiş oldu.

Bu andan itibaren haçlıların önünde üç önemli sorun bulunmaktaydı. Birincisi yaklaşmakta olan Kürboğa'ydı. Gelen Türk ordusunun azameti hakkındaki söylentilerin haçlılar arasındaki firarları nasıl artırdığından yukarıda bahsetmiştik. İkinci sorun iç kalenin hala ele geçirilemeyişiydi. Yağısıyan'ın oğlu Şemsüddevle

burada direnişe devam ediyordu ve Kürboğa'nın muhtemel kuşatmasında bu nokta kilit rol oynayacaktı. Üçüncüsü, Kürboğa tehlikesi bertaraf edilirse şehrin kime teslim edileceği sorunuydu. Bu üçüncü sorun daha sonra çözüme kavuşturulmak üzere ertelendi; zira Kürboğa'nın ordusu, haçlıların Antakya'yı almasından birkaç gün sonra şehir kapılarına dayandı. Şimdi şehri aylarca kuşatanlar, kuşatılan konumuna düşmüşlerdi.

Haçlıların arasında kurtuluşu imparator Aleksios'un yardıma gelmesinde görenlerin sayısı hızla artıyordu. Anadolu içerisinde seferde olan Bizans ordusu Akşehir yakınlarındayken, kuşatmadan ayrılan Blois kontu Etienne'in birlikleriyle karşılaştı. Etienne haçlıların durumunun umutsuz olduğunu, Kürboğa'nın ordusu karşısında hiç şanslarının kalmadığını, tüm haçlı birliklerinin Türkler tarafından imha edileceğini söyledi. Aleksios'un bu haçlı reisinin sözlerine inanmamak için bir nedeni yoktu. Eğer Etienne'in söylediği gibi Türkler haçlıları imha ettilerse, Antakya'ya büyük bir kuvvetle yerleşmişler demekti. Bölgeye yapılacak bir harekât kendi ordusunun da kırılmasından başka bir işe yaramayacaktı. Bu sebeple geri dönmeye karar verdi. İmparatorun ordusunun yardıma gelmeyeceğini öğrenen haçlılar ise imparatoru Hristiyanlık davasına ihanet etmekle suçladılar. Aslında bu durum, şehri kendisi için isteyen Bohemund'un çıkarlarına uygundu. Denilebilir ki Etienne'in bu davranışı, Haçlı Seferleri'nin ve bölge tarihinin akışını önemli ölçüde değiştirmiştir.

Kürboğa'nın ordusu da, aslında ittifakla birleşmiş, İslam davasını güden bir ordu olmaktan uzaktı. Başta Dukak olmak üzere kendi planları olan melik ve atabeylerden oluşmaktaydı. Bu ordu içindeki fikir ayrılıkları daha Urfa önlerindeyken baş göstermiş, bu şehri kuşatmanın zaman ve adam kaybından başka bir işe yaramayacağını ileri sürerek kuşatmaya karşı çıkan bir çok emir ortaya çıkmıştı. Bunların haklı olduğu, ordu Antakya'ya haçlılar şehre girmeden önce varamayınca açığa çıktı. İç kalede direnmeye

devam eden bir avuç Türk, Kürboğa'nın ordusunu görünce önceleri sevinmekle beraber, şehirdeki büyük katliamı önleyemedikleri için onlara kızgındılar. Kürboğa'nın Antakya önüne geldiğinde ilk icraatı, iç kaleyi kahramanca savunan Şemsüddevle yerine kendi adamı Ahmet b. Mervan'ı atamak oldu. Bu da ordu içinde hoşnutsuzluklara sebep olmuştu. Ardından iç kaleden bir taarruz yapıldı, ancak bu taarruz başarılı olamadı. Kürboğa bunun üzerine bekleme kararı aldı. Haçlılar açlık ve susuzluk sonucu zayıf düştükleri zaman saldırmanın daha akıllıca bir hareket olacağını düşündü.

Şehirde ise bu sırada bir kutsal mızrak söylentisi dolaşmaya başladı. Pierre Bartholemaeus adındaki bir papaz, Aziz Andreas'ın kendisine görünerek Hz. İsa'nın göğsüne saplanan kutsal mızrağın Aziz Petrus Kilisesi'nde gömülü olduğunu, bu mızrak bulunursa zaferin Hristiyanlar'ın olacağını müjdelediğini ilan etti. Seferin ruhani lideri Adhemar buna inanmamakla birlikte, bu söylentinin haçlıların maneviyatını yükselteceğini düşündü. Kiliseye gidilerek kazı yapıldı ve birkaç gün önce oraya gömüldüğü kuvvetle muhtemel olan mızrak bulundu.

Kürboğa'nın ordusunda ise huzursuzluk devam ediyordu. Durumun farkında olan haçlılar, içinde Pierre l'Ermitte'in de bulunduğu bir elçilik heyetini Kürboğa'ya gönderdiler. Kürboğa, kayıtsız şartsız şehrin teslimini istediği için bu girişim sonuçsuz kaldı. Bu andan itibaren savaş kaçınılmazdı. Haçlılar 28 Haziran günü şehir kapılarından savaş nizamında çıkmaya başladılar. Bu çıkışı gören bazı Müslüman komutanlar, derhal saldırı konusunda Kürboğa'ya baskı yaptılar, ancak o tüm haçlıların şehrin dışına çıkmasını bekledi. Haçlılar tüm güçleriyle çıktıkları zaman ise sayılarının tahmininin çok ötesinde olduğunu fark etti ve hemen ateşkes istedi. Haçlılar bu isteğe cevap vermeden ilerleyişe devam ettiler. Dukak ve diğer Müslüman hükümdar ve atabeyler savaş alanını terk etmeye başladılar. Okçu saldırısı da haçlıların

ilerleyişini durduramayınca Müslümanlar açısından bozgun kaçınılmaz bir hal aldı. Müslümanlar'ın bu yenilgisi o kadar beklenmedik bir durumdu ki, Müslüman tarih yazarı İbn'ül Esir *"Haçlılar bu durumu görünce bunu bir hile zannettiler; çünkü savaş olmadı ki böylesine bir mağlûbiyet görülsün. Müslümanlar'ı takip etmekten korktular."* demektedir. Antakya artık kesin olarak haçlılarındı. İç kalede bulunan Ahmet b. Mervan ve adamları kaleyi Bohemund'a teslim ettiler, Hristiyanlığı kabul ederek Bohemund'un ordusuna katıldılar.

Haçlılar şehri ele geçirdikten sonra kış mevsimine kadar beklemeyi kararlaştırdılar. Bu sırada yayılan bir salgın hastalık, başta seferin ruhani lideri Adhemar olmak üzere pek çok kişinin ölümüne neden olmuştu. Bohemund ve Raymond arasında şehrin kime teslim edileceği hususundaki tartışmalar da devam etmekteydi. Raymond şehri Bizans'a teslim etme taraftarıydı. Buna karşın Bohemund ise imparatorun yardıma gelmemesini bahane ederek şehre kendisi hakim olmak istiyordu. Alt düzeydeki haçlıların ise beklemeye tahammülleri kalmamıştı; liderlerinin tartışmayı kesip Kudüs'e doğru hareket etmelerini, yoksa kendilerinin gideceklerini söylediler. Hararetli tartışmalar sonunda Raymond, ordunun tek komutanı olarak Kudüs'e doğru hareket etmeye ve Antakya'yı Bohemund'a bırakmaya razı oldu. Haçlılar, ancak Ocak/1099'da Antakya'dan ayrılarak Kudüs'e hareket edebildiler. Antakya ele geçirildikten ve burada Bohemund idaresinde bir devlet kurulduktan sonra, Yakın Doğu coğrafyasında haçlı ilerleyişini durdurabilecek bir kuvvet de kalmamıştı.

14. Haçlıların Kudüs'ü istilası nasıl gerçekleşmiştir? Bu istilanın ne gibi sonuçları olmuştur?

13 Ocak 1099'da Antakya'dan ayrılan haçlı ordusu, güney istikametinde devam eden yolculuklarında önce hakim bir konumda

bulunan Hısnülekrâd kalesini ele geçirdiler. Bölgedeki Selçuklu hakimiyetinin zayıflamasından memnun görünen yerel Arap hanedan temsilcileri haçlılara elçiler gönderiyor ve yolları boyunca onlara engel teşkil etmeyecekleri konusunda söz veriyorlardı. At, silah ve erzak yardımı yapanlar bile vardı. Trablus şehrine giden haçlı elçilerinin şehrin ihtişamından etkilenmeleri ve Raymond'u büyük ganimet kazanacakları yönünde ikna etmeleri üzerine haçlılar Trablus emirliğinin ikinci büyük kenti olan Arka'ya saldırdılar. Üç aylık kuşatma başarısız olmakla birlikte, haçlılar bir başka liman kenti olan Tartus'u ele geçirdiler. Bu, stratejik olarak önemli bir başarıydı. Zira haçlılar bu sayede Antakya, Kıbrıs ve Avrupa ile deniz bağlantısını kurmuş oldular.

13 Mayıs 1099'da Arka önünden ayrılan haçlı ordusu, kıyı yolunu takip edip Trablus bölgesini geçerek Fatımi Devleti'nin sınırlarına ulaştılar. Haçlılar kıyı şehirlerine saldırmayı düşünmediler; zira Doğu Akdeniz kıyılarında liman kentlerini korumak amacıyla bir Fatımi filosu dolaşmaktaydı. Ordu Beyrut, Sayda, Sûr, Akkâ, Hayfa, Kaysâriye ve Arsuf şehirlerini geçtikten sonra doğuya, Kudüs'e doğru yöneldi.

Kudüs, 638 yılından beri Müslümanlar'ın elinde bulunuyordu. Şehir sırasıyla Emevi, Abbasi, Tolunoğulları ve İhşîdî hakimiyetinde kaldı. İhşîdîlerin Fatımiler tarafından yıkılmasıyla 969-1071 tarihleri arasında Şii Fatımi hakimiyetine giren şehir, Selçuklu emirlerinden Atsız komutasındaki ordu tarafından ele geçirildi. Fatımi veziri el-Efdal, Haçlı Seferleri'nin başlangıcında Selçuklu, dolayısıyla Sünni hakimiyeti kırıldığı için seferleri destekliyordu. Haçlılar Antakya'yı almadan hemen önce onlara bir elçi heyeti göndermiş ve anlaşma teklif etmişti. Buna göre kuzey Suriye haçlıların, Filistin ve kıyı şeridi kendilerinin olacaktı. Fakat haçlılar bu teklife kaçamak cevap vermişlerdi. Haçlı ordusunun Antakya'yı alması üzerine el-Efdal, stratejik olarak önemli bir konumda bulunan Kudüs'ü kuşattı ve ele geçirdi. el-Efdal bu

hamlesinin sonuç verdiğini düşündü, zira haçlılar Antakya'da uzun bir bekleyişe girmişlerdi. Ancak Ocak/1099'da haçlıların kendi topraklarına doğru kararlılıkla yürümeleri onu iyice endişelendirdi ve imparator Aleksios'a haber göndererek haçlıları durdurmasını istedi. İmparator verdiği cevapta haçlılar üzerinde hiçbir kontrolü kalmadığını, haçlıların kendi hesaplarına davrandıklarını, Antakya'yı da kendisine teslim etmediklerini söyledi. Bunun üzerine el-Efdal haçlılara bir haber daha göndererek Kudüs konusundaki politikasına açıklık getirdi. Buna göre tüm Hristiyanlar'a sınırsız bir inanç ve ibadet özgürlüğü ile hacılara silahsız olarak şehri ziyaret edebilme hakkı tanıdı. Ancak haçlılar bu teklifi reddettiler. Onlar şehre sahip olmak istiyorlardı.

Haçlılar 7 Haziran 1099'da Kudüs önünde ordugâhlarını kurdular. Şehir, Fatımi valisi İftiharüddevle yönetimindeydi. Oldukça iyi tahkim edilmiş şehirde çok güçlü bir garnizon bulunmaktaydı. Ayrıca vezir el-Efdal de Temmuz ayının sonuna kadar yardım gönderme vaadinde bulunmuştu. İftaharüddevle ayrıca çevredeki kuyuları zehirletmiş, kuşatma aleti yapımında kullanılabilecek ağaçları da kestirmişti. Ayrıca Antakya valisi Yağısıyan gibi o da şehrin Hristiyan halkını surların dışına çıkarmıştı. Bu haliyle Kudüs şehri, kuşatmanın başında avantajlı durumda görünüyordu.

Haçlıların ilk saldırıları 13 Haziran günü gerçekleşti. Zeytindağı'nda yapılan bir ayinin ardından gerçekleştirilen saldırı, askeri taktik açısından tam bir felaketti. Kuşatma aletleri bir yana, surlara tırmanacak merdivenleri bile olmayan haçlılar, kelimenin tam anlamıyla kendilerini surlara fırlatmışlardı. Bu taarruz girişimi doğal olarak haçlılar için birçok kayba neden oldu. 17 Haziran'da ise Müslümanlar'ın daha önce terk ettikleri Yafa limanına Cenova ve İngiliz gemilerinden oluşan bir filo yanaştı. Bu filo haçlıların ihtiyaç duydukları erzak ve kuşatma aleti yapımında kullanılacak malzemeyi de getirmişti. Deniz bağlantısının ne kadar önemli

olduğu Antakya kuşatmasından sonra bir kez daha ortaya çıkmıştı. Malzeme işe yaramakla beraber, özellikle kule yapımında kullanılacak ağaçları bulmak, haçlılar için hala önemli bir problemdi. Tankred ve Flandre dükü Robert ağaç bulmak için uzak bölgelere gittiler. Samaria bölgesine yaptıkları sefer sonucunda bol miktarda keresteyle geri döndüler.

Haçlılar süratle kuşatma kuleleri inşa etmeye başladılar. Zira Fatımi veziri El-Efdal'in büyük bir orduyla yola çıktığıyla ilgili haberler geliyordu ve şehri derhal ele geçirmek zorundaydılar. Olayların gelişimi bu açıdan Antakya kuşatmasına benzemektedir. Orada da haçlılar bir Hristiyan filosunun getirdiği malzemelerle kuşatma aletleri yapmışlar ve Kürboğa'nın soluğunu enselerinde hissetmişlerdi. Bu arada Tankred ve Raymond arasında, şehir ele geçirildikten sonra kimin hakimiyetine bırakılacağıyla ilgili tartışmalar başlamıştı. Genel görüş, bu kutsal şehirde kimsenin kral ünvanıyla taç giyemeyeceği, şehrin bir piskoposun ruhani hakimiyetinde olması gerektiği yönündeydi. Adhemar ölmemiş olsaydı bu şekilde bir tartışma yaşanmayacaktı. Çünkü o, papanın elçisi sıfatıyla herkesin üzerinde fikir birliği içerisinde olduğu bir kişiydi. Bu sırada bir başka papaz, Pierre Desiderius'un rüyasında Adhemar'ı gördüğü şeklinde söylentiler çıktı. Adhemar bu rüyada liderlerin dünyevi hesaplarını bir tarafa bırakmalarını, oruç tutmalarını, işledikleri günahlardan samimi olarak pişman olurlarsa zaferin onların olacağını söylüyordu. Bu söylentiler haçlıların maneviyatını yükseltici etki yaptı.

Haçlılar, 13 Temmuz'u 14 Temmuz'a bağlayan gece genel taarruza geçtiler. Önce surların kuzeybatı bölümüne bir aldatma taarruzu yapıldı. Bu sırada kuşatma kulelerinin surlara yaklaştırılması gerekiyordu. 14 Temmuz'da Raymond'un kulesi surlara yaklaşmakla beraber, muazzam bir direnişle karşılaşınca geri çekilmek zorunda kaldı. 15 Temmuz'da ise Godefroi'nin kulesi kuzey surlarında bulunan Çiçek kapısına yanaştı ve adamları surun

bu bölümünü ele geçirdiler. Godefroi ve Tankred'in adamları buradan derhal şehre indiler ve Sütunlar kapısını açmayı başardılar. Şehrin kaybedildiğini anlayan İftiharüddevle adamlarıyla Davud kulesine çekildi. Şehre güneyden giren Raymond kuleyi kuşattı ve can güvenlikleri konusunda söz vererek onları teslim olmaya zorladı. Teslim olan İftiharüddevle ve adamları, Kudüs'ten sağ kurtulan yegâne Müslümanlar oldular. Kudüs böylece 15 Temmuz 1099'da haçlıların eline geçmiş oldu.

Haçlılar Kudüs'te, özellikle İslam dünyasını derinden etkileyen, tarifi zor bir katliama giriştiler. Tüm Müslüman ve Museviler kılıçtan geçirildi ve evleri yağmalandı. Fulcherius Carnotensis bu katliamı anlatırken *"Şövalye ve askerlerimiz, öldürdükleri insanların midelerini deşip, bağırsaklarının içlerini boşalttılar ve sağken yuttukları altınları aldılar. Bütün evlere giren askerlerimiz, bir kişinin bile sağ kalmasına izin vermediler. Hattâ bebeklerin ve yalvaran kadınların bile!.."* ifadelerini kullanmaktadır. Bu yıkımdan Doğu Hristiyanları da nasibini aldı. Rum, Gürcü, Ermeni, Kıptî ve Süryani rahipleri Kutsal Mezar Kilisesi'nden kovuldu. Bunlar direnmeye karar verdiler ve Hz. İsa'nın çarmıha gerilip öldürüldüğüne inandıkları gerçek haçın yerini haçlılara söylemediler. Bunun üzerine haçlılar bu rahiplere işkence yaptılar ve birçok kutsal emanetin yerini öğrenerek bunlara el koydular.

Kudüs'teki büyük katliam, özellikle İslam dünyasında derin izler bıraktı. Bazı Hristiyan kaynaklarında bile bu katliamdan dehşet içerisinde bahsedilir. Haçlılar Yakın Doğu coğrafyasına geldiklerinden beri bazı Müslüman yöneticiler tarafından, rakiplerine karşı kullanabilecekleri bir siyasi aktör olarak görülmüşlerdi. Ancak durumun böyle olmadığı, haçlıların kendi siyasi amaçları için bölgeye geldikleri ve bu amaçlarını gerçekleştirmek için eşi benzeri görülmemiş katliamlara girişebilecekleri geç de olsa anlaşıldı. Denilebilir ki Kudüs katliamı, Müslüman halklarının haçlılara karşı

ittifakla birleşmelerinde ve daha sonraki başarılı mücadelelerinde çok önemli bir etken olmuştur.

Katliam sona erdikten sonra haçlı reisleri, şehrin yönetiminin nasıl olacağıyla ilgili karara varmak üzere toplandılar. Kuşatma sırasındaki tartışmalar tekrar başladı; zira Kudüs'ün nasıl yönetileceği ile ilgili karar vermesi beklenen Adhemar artık hayatta değildi. Papa Urbanus'un seçtiği yeni elçisi Daimbert ise haçlıların güvendiği bir isim değildi. Dünyevi bir liderden önce ruhani bir liderin seçilmesi fikri baskındı; ancak burada bile liderlerin ihtirasları rol oynuyordu. Kudüs patriği sürgünde olduğu Kıbrıs'ta ölmüştü, yerine önerilen tüm din adamları ise seferin farklı reisleri tarafından destekleniyordu. Önce ruhani liderin seçiminden bir sonuç alınamayacağı ortaya çıkınca, dünyevi liderin kim olacağı hususu tartışılmaya başlandı. En ağır basan isim Toulouse kontu Raymond idi. Hayatta olduğu dönemde Adhemar ile ilişkileri en iyi seviyede olan liderdi. Diğer liderlerden daha zengin ve güçlü konumdaydı. Ancak Bizans imparatoruna vasallık yemini etmeyen tek haçlı lideri olmakla beraber, imparatorla dostluğu biliniyordu ve bu durum, kendi taraftarları arasında bile huzursuzluğa yol açıyordu. Ayrıca haçlı ordusuna doğrudan komuta ettiği Antakya sonrası yürüyüşte pek başarılı olamadığı düşünülüyordu. Flandre kontu II. Robert ile Normandiya dükü Robert'in ise Kudüs ele geçirilir geçirilmez yurtlarına dönmek istedikleri biliniyordu. Geriye kalan tek kişi, Aşağı Lorraine dükü Godefroi de Boullion idi. Yine de yüksek rütbeli rahiplerden ve ileri gelen şövalyelerden oluştuğu düşünülen seçiciler, tacı önce Raymond'a teklif ettiler. Ancak o, bu kutsal şehirde kimsenin taç giyemeyeceğini söyleyerek bunu reddetti. Bu şekilde davranarak muhtemelen kendinden sonra tacın teklif edileceği Godefroi'yu zor durumda bırakmak istemiş olmalıdır. Ayrıca tacı kabul ederse diğer haçlı reislerinin kendisine biat etmeyeceğinden korkmuş da olabilir. Godefroi ise tacı

kabul etti, ancak kral unvanı yerine "Kutsal Mezar Savunucusu" unvanını kullanacağını ilan etti.

Godefroi'nin lider seçilmesinin ardından Arnoul adında bir papaz Kudüs Patriği seçildi. Doğuda Latin kilisesi kurmayı planlayan Arnoul, Kutsal Mezar Kilisesi'nde Doğu adetlerine göre ayin yapan tüm papazları aforoz etti. 461 yıl boyunca Müslüman idaresinde kalan Kudüs'te Kutsal Mezar Kilisesi, tüm Hristiyan mezheplerine açıktı. Ancak Latin Hristiyanları'nın şehre hakim olması her şeyi değiştirmişti. Haçlıların Kudüs'ü almasına başlangıçta çok sevinen ve akın akın bu şehre koşan yerli Hristiyanlar, çok geçmeden yeni efendilerinin gerçek yüzlerini görmüşlerdi. Latin işgali, onlar için karanlık bir dönem olacaktı.

15. Askalân Savaşı hangi tarihte ve kimler arasında meydana gelmiştir? Sonuçları nelerdir?

Haçlılar 7 Haziran 1099'da Kudüs önlerinde ordugâhlarını kurduklarında, şehrin valisi İftiharüddevle Kudüs'ün güçlü tahkimatına ve en önemlisi Fatımi veziri el-Efdal'in Temmuz ayı sonuna kadar göndermeyi vaat ettiği yardıma güveniyordu. Ancak şehir yardımın gelmesine kadar dayanamamış, 15 Temmuz 1099 günü haçlılar tarafından ele geçirilmişti. Şehir haçlıların eline geçtikten sonra Filistin bölgesine varabilen Fatımi ordusuna vezir bizzat komuta ediyordu. El-Efdal, kaynaklarda otuz bin askerden oluştuğu belirtilen büyük bir orduya sahip olmasına rağmen, doğrudan Kudüs üzerine yürümeye çekindi. Zira kuşatma aletlerinden yoksundu. İlk olarak Kudüs'e bir elçi heyeti gönderdi ve şehri derhal terk etmeleri karşılığında uzlaşmaya varabileceklerini bildirdi. Ardından Askalân bölgesinde ordugâhını kurdu.

Elçilik heyeti gittikten sonra Godefroi, Kudüs'ten ayrılıp Nablus'a giden Tankred'e haberciler göndererek vezirin ordusuyla ilgili bilgi toplamasını istedi. Tankred'in birlikleri bazı Fatımi

casuslarını yakalayarak bunları işkenceyle konuşturdu. Elde ettiği bilgileri Godefroi'ye ulaştıran Tankred, vezirin Askalân'da olduğunu, ikmal ve iaşe için donanmasını beklediğini ve ani bir saldırıya karşı hazırlıksız olduğunu bildirdi. Godefroi ani bir saldırı için diğer haçlı liderlerinden kendisine katılmalarını istedi. Flandre kontu II. Robert bu isteğe olumlu cevap verdi; ancak Normandiya dükü Robert ve Toulouse kontu Raymond, Tankred'den gelen bilgilerin doğruluğu konusunda şüphelilerdi.

Godefroi ve II. Robert, 9 Ağustos 1099'da tüm güçlerini toplayarak Kudüs'ten ayrıldılar. Durumun ciddiyetini anlayan Robert ve Raymond da bir gün sonra harekete geçtiler. Haçlı orduları 12 Ağustos 1099 sabahı ani bir baskınla Fatımi ordusu üzerine saldırdılar. El-Efdal gafil avlanmıştı ve Fatımi ordusu neredeyse hiç mukavemet gösteremeden panik halinde kaçışmaya başladı. Bu kaçışma öğle saatlerine doğru tam bir bozgun halini aldı. Haçlılar bu savaştan sonra çok güçlü bir biçimde Kudüs'e ve Yakın Doğu'ya yerleşmiş oldular.

16. Haçlıların Avrupa'ya dönüş yolculuğu nasıl gerçekleşti?

Haçlı reislerinden Robert ve II. Robert'in seferin başlangıcından beri Kudüs'ün alınmasının ardından yurtlarına döneceği biliniyordu. Raymond ise doğuda kalmayı arzulamaktaydı. Kudüs'ü rakibi Godefroi'ye kaptırmıştı, Antakya'da Bohemund, Urfa'da ise Baudouin hüküm sürmekteydi. Kendisi de doğuda bir devlet kurmak istiyordu. Göz diktiği bölge ise orta Suriye idi. Bu bölge hem Türklerden, hem de Fatımilerden yeterince uzaktı ve savaşçı olmayan Benû Ammâr'ın elinde bulunuyordu. Ayrıca Raymond bu bölgede Bizans'tan da destek bulmayı umuyordu.

Her iki Robert ve Raymond, Eylül ayında kuzeye doğru yola çıktılar. Yolculukları güvenlik içinde geçiyordu, kıyı şehirlerinin Müslüman valileri, haçlıların iaşelerini süratle sağlıyorlardı.

Antartus'a vardıklarında yeni papalık elçisi Daimbert'in bir Pisa donanmasıyla bölgeye geldiğini öğrendiler. Daimbert Latin dünyasında çok sevilen bir şahsiyet değildi. Pisa donanması ise serbest ticaret imtiyazları koparmak üzere bölgeye gelmekteydi ve Daimbert'in yanlarında bulunmasının buna yardımcı olacağını düşünmekteydiler. Donanma yol boyunca Bizans'a ait adaları yağmalamıştı. Bu arada diğer haçlı reislerinin Kudüs'e doğru gidişinden beri Antakya'daki durumunu sağlamlaştırmaya çalışan Bohemund, çok yakınında bulunan ve Bizans'a ait olan Lâzikiye limanının kendisi için tehdit oluşturduğunu düşünüyordu. Ancak deniz gücü olmadığı için buraya saldıramıyordu. İşte bu Pisa donanması aradığı fırsatı ona sunuyordu. Kendisi karadan, Pisa donanması denizden Lâzikiye'yi kuşattılar. Bu durum Cebele'de bulunan Raymond, Robert de Flandre ve Robert de la Normandie'yi de çok kızdırdı. Raymond zaten Bizans'la dostluk temelinde bir siyaset takip ediyordu. Robert'ler de halen Bizans'ın elinde bulunan bir şehre saldırmanın seferin ruhuyla bağdaşmadığını söylediler. Daimbert derhal Cebele ordugâhına çağrıldı ve kuşatmanın kaldırılması istendi. Daimbert deniz kuşatmasını kaldırınca Bohemund da kendi birliklerini geri çekmek zorunda kaldı. Şehir halkı Raymond'u davet etti, Raymond da şehre gelerek imparatorun sancağının yanına kendi sancağını astırdı. İki Robert ise Bizans'ın Kıbrıs valisinin gönderdiği gemilerle İstanbul'a gittiler. Kendilerine Bizans'ın hizmetine girmeleri teklif edildiyse de bu teklifi kabul etmeyerek gemilerle Avrupa'ya doğru yola çıktılar.

17. Kudüs'ü ele geçirmelerinin ve Askalân Savaşı'nın ardından haçlılar Yakın Doğu'da hangi faaliyetlerde bulunmuşlardır?

Birinci Haçlı Seferi'nin liderlerinden Bohemund, Antakya'nın ele geçirilmesinin ardından şehri kendi hakimiyeti altına alarak

burada Urfa'dan sonra ikinci haçlı devletini kurmuştu. Bu sebeple, Kudüs'e doğru yola çıkan haçlı ordusuna katılmamış, Kudüs kuşatmasında bulunmamıştı. Şehrin alınmasının ardından haçlı yeminini yerine getirmek için Kudüs'e gitmek isteyen Bohemund'un asıl amacı, ardında bir varis bırakmayacak olan Godefroi'den sonra Kudüs'ün hakimi olmaktı. Bu amaçla Daimbert'in Kudüs'ün yeni patriği olarak seçilmesi gerekliydi. Bohemund ve Daimbert böylece birlikte Kudüs'e doğru yola çıktılar. Bunu haber alan Baudouin de Urfa'dan yola çıktı; zira kendisinin de Kudüs'le ilgili emelleri vardı. Ayrıca Godefroi'nin de kardeşiydi ve bu akrabalığı kullanmak niyetindeydi. Zorlu yolculuğun ardından Baudouin ve Bohemund'un kafileleri 21 Aralık 1099'da Kudüs'e vardılar.

Bu arada Tankred ise çok küçük bir birlikle birçok müstahkem kaleyi ele geçiriyordu. Özellikle Kudüs katliamının etkisi altında kalan Müslüman halk bunlara direnmiyor ve kaleleri terk ediyorlardı. Tankred'in bu başarılarında en büyük pay ise, hala birbirlerini rakip olarak gören bazı Müslüman emirlerindi.

Bohemund ve Baudouin Kudüs'e vardıktan sonra Bohemund'un bazı entrikalar içerisine girdiği anlaşılıyor. Zira Kudüs patriği seçilen Arnoul, seçimde usülsüzlük yapıldığı gerekçesiyle azledilerek yerine Bohemund'un planladığı gibi Daimbert seçildi. Bohemund ve yeğeni Tankred derhal Daimbert'e biat ettiler, fakat Baudouin biat etmedi. Buna karşılık olarak Daimbert de Bohemund'un Antakya, Tankred'in de Celile'deki hâkimiyetlerini tanıdı ve onların "princeps" unvanını kullanmalarına müsaade etti. Bir diğer ifadeyle Bohemund ve Tankred, Kudüs'ün vasalı durumunda olmayacaklardı.

1 Ocak 1100 günü Kudüs'ten yola çıkan Bohemund ve Baudouin, yolda Dımaşk meliki Dukak'ın saldırısına uğradı. Ancak Dukak'ın amacı haçlıları imha etmek değil, onları topraklarından bir an önce atmaktı. Saldırısı haçlılar tarafından püskürtüldü. Bu

olaydan sonra haçlılar Antartus ve Lâzikiye üzerinden Antakya'ya doğru yola koyuldular.

Bohemund ve Baudouin'in bazı adamları onlarla birlikte dönmek yerine Kudüs'te kalmayı tercih etmişlerdi. Bu durum Godefroi'yi memnun etti, zira şiddetle askere ihtiyacı vardı. Bu takviye kuvvetlerle birlikte Godefroi bir genişleme politikası izlemeye başladı. Pisalılardan oluşan deniz gücüyle birlikte kıyı şehirlerine yağma akınları düzenledi. Yafa limanını yeniden tahkim etti. Avrupa'lı birçok ticaret filosu, yeni ticaret imkanlarından yararlanmak üzere buraya akın etti. Birçok Müslüman yönetici Godefroi'ye itaatlerini bildirdi, birçoğu da yağma akınlarını kesmesi için büyük miktarda vergi ödemeyi kabul ettiler.

Godefroi, izlediği yayılma politikası sonucunda Müslüman kıyı şehirleriyle iç bölgelerin bağlantısını tamamen kesmişti. Uzak bölgelerden gelen Müslümanlar da bu bağlantının tekrar sağlanması için Godefroi'ye vergi ödemeye hazırdılar. Çünkü ticaretleri önemli ölçüde sekteye uğramıştı ve bu durumun düzeltilmesi hayati derecede önemliydi. Godefroi bunu kabul etmekle birlikte, ticaretin kendi elinde bulunan Yafa limanı vasıtasıyla yapılması için bazı önlemler de aldı. Ayrıca Pisalı denizcilerden, Müslüman kıyı şehirleriyle Mısır arasındaki ticareti de baltalamalarını istedi. Böylece bu ticaret Yafa limanına kayabilirdi. Godefroi'nin bu politikası yeni kurulan Kudüs devletine refah getirdiği gibi, Filistin ve Avrupa'yı ekonomik anlamda da birleştirmeye başladı.

Dış ilişkilerde başarılı bir politika izleyen Godefroi, Kudüs'te Daimbert ile gizliden bir hakimiyet mücadelesine girmişti. Ayrıca Celile bölgesinde hüküm sürmeye başlayan Tankred de kendisinden bağımsız hareket etmeye başlamıştı. Daimbert sadece ruhani otoriteyle yetinmiyor, fiilen devleti yönetmek istiyordu. Tüm bu karmaşa içerisinde Yafa limanına büyük bir Venedik filosunun geldiği haberi duyuldu. Godefroi hemen onları karşılamaya gitti. Venediklilerle yaptığı görüşmeler sırasında hastalanan Godefroi,

18 Temmuz 1100 tarihinde öldü. Ölmeden önce verdiği yemine sadık kalarak şehrin Daimbert'e bırakılmasını vasiyet etti.

Godefroi öldüğü sırada haçlı ordusu Akkâ'ya sefer halindeydi. Şehirde kalan tek yetkili olan Warnel, diğer din adamlarıyla ve şehirdeki az sayıda şövalye ile yaptığı istişare sonucunda Godefroi'nin kardeşi Baudouin'e davet gönderme kararı aldılar. Godefroi'nin öldüğü haberi başlangıçta ordudan gizlendi, ancak Venedikliler haberi aldıklarında derhal Daimbert ve Tankred'e bunu bildirdiler. Akkâ kuşatması kaldırıldı, ancak Venedik yardımını kaçırmak istemeyen haçlılar Hayfa'ya saldırarak burayı ele geçirdiler. Kudüs'e döndüklerinde Baudouin'in şehre davet edildiğini öğrenen Daimbert derhal bir mektup yazarak Kudüs'ün hakimiyetini Bohemund'a teklif etti. Bohemund'dan ayrıca Baudouin'in yolunu kesmesini, gerekirse savaşmasını da istemekteydi. Ancak bu mektup hiçbir zaman Bohemund'un eline ulaşmayacaktı, zira mektubu taşıyan elçi, o sırada Lâzikiye'de bulunan Raymond'un adamları tarafından yakalanmış ve mektuba el konulmuştu.

Bu sırada Bohemund ise Kudüs'te olanlardan habersiz bir biçimde Malatya'ya doğru yola çıkmıştı. Bohemund, hakimiyet bölgesini kuzeye doğru genişletebileceğini düşünüyordu ve Malatya'nın Ermeni hakimi Gabriel'den aldığı bir yardım çağrısı kendisi için bulunmaz bir fırsattı. Gabriel, bitmek tükenmek bilmeyen Danişmend akınlarından kendisini kurtarmak için şehri Bohemund idaresine bırakmayı kabul ediyordu. Kendine güveni tam olan Bohemund yola çıktıktan sonra, Malatya'ya yakın dağlık bir bölgede Danişmendlilerin pususuna düştü. Çarpışmada haçlıların büyük çoğunluğu öldürüldü ve Bohemund esir edildi. Çarpışmadan sağ kurtulan bir haçlı askeri durumu Urfa'daki Baudouin'e bildirince Baudouin ordusuyla Malatya'ya hareket etti. Danişmendliler ise onunla çarpışmaktan kaçınarak, değerli esirleriyle birlikte Niksar'a hareket ettiler. Baudouin, Godefroi'nin ölümünü ve Kudüs'ün davetini ancak bu sefer dönüşünde, Ağustos ayının sonuna doğru

öğrenebildi. Haberler üzerine yol hazırlıklarına başladı, Urfa'yı kuzenine bıraktı. Yolda Dımaşk (Şam) meliki Dukak'ın bir saldırısına uğramasına rağmen onu püskürterek Kudüs'e ulaştı. 1100 yılının noel gününde krallık tacı giyen Baudouin, Daimbert'ten intikam almak yerine onu patriklik makamında bıraktı ve bu sayede Pisalıların deniz gücünden de faydalanmış oldu.

18. Birinci Haçlı Seferi'nin devamı olan 1101 yılı Haçlı Seferi hangi amaçla gerçekleştirilmiştir? Sefere kimler katılmıştır ve ne gibi sonuçlar doğurmuştur?

Kudüs'ün haçlılar tarafından ele geçirilmesi, Avrupa'da büyük bir galeyana ve sevinç dalgasına neden oldu. II. Urbanus'un 29 Temmuz 1099'da ölümünün ardından papa seçilen II. Pascalis de Urbanus'un haçlı politikasını devam ettiriyor, propaganda amacıyla her yere vaizler yolluyordu. Kudüs'ün zaptından sonra Haçlı Seferleri için bir sebep daha ortaya çıkmıştı: Doğuda kurulan devletlerin insan ihtiyacı. Bu devletlerin çevresi Müslümanlar tarafından sarılmış durumdaydı ve bu bölgeleri uzun süre hakimiyetleri altında tutmak istiyorlarsa Avrupalılar için yeni bir sefer düzenlemekten başka bir seçenek yoktu. Bu düşünceyle Papa II. Pascalis, 1099 yılının Aralık ayında tüm kilise merkezlerine mektuplar göndererek yeni bir seferin çağrısını yaptı. Çeşitli yerlerde konsiller düzenlendi ve heyecan doruğa çıkarıldı. Birçok asilzade, papanın çağrılarına olumlu cevap vererek haçı kabul ettiklerini bildirdiler.

1101 yılı Haçlı Seferleri üç ana ordudan oluşmaktaydı. Birinci ordu Milano başpiskoposu Anselm'in komutasındaki Lombardlar ve Alman hükümdarının marşalı Konrad idaresindeki Almanlar ile 1098 yılında Antakya kuşatmasını bırakıp kaçan Blois kontu Etienne'in birliklerinden oluşuyordu. İkinci ordu, Nevers kontu II. Guillaume'in komuta ettiği Fransızlardı. Üçüncü ordu ise Aquitania

dükü IX. Guillaume'in komuta ettiği Fransızlar ile Bavyera dükü IV. Welf'in idaresindeki Almanlardan teşekkül etmişti.

Birinci orduyu oluşturan unsurlar üç ayrı kol halinde yola çıktılar. İlk yola çıkan Anselm idaresindeki Lombardlar, kışı geçirmek için konakladıkları Bizans topraklarında yağma hareketlerine giriştiler. Daha sonra İstanbul'a getirilen Lombardlar sur dışında da disiplinsiz hareketlerine devam edince, o sırada İstanbul'da bulunan Toulouse kontu Raymond'un ara buluculuğuyla Anadolu topraklarına geçirildiler. Ardından gelen Alman ve Fransızlar ise olaysız bir biçimde Anadolu topraklarında bulunan ordugâha yerleştiler.

Sefer başlangıçta 1097 senesinde haçlı ordularının geçtiği güzergâh üzerinden planlanmıştı. Ancak Lombardlar hem Doğu Anadolu'da yeni devletler kurmak, hem de Niksar'da esir tutulan Bohemund'u kurtarmak amacıyla kuzeydoğu istikametinde hareket etmek istiyorlardı. Raymond ve imparator Aleksios bu fikre karşı çıktı, ancak haçlılar bu istikamette yola çıktılar.

Bu sırada Türkiye Selçuklu sultanı I. Kılıç Arslan, 1097 yılındaki seferin yaralarını sarmakla meşguldü. Devletin merkezi İznik'ten Konya'ya taşınmıştı. Sivas, Tokat, Amasya bölgesinin hakimi ise Danişmendli Beyliği idi. Yan yana büyüyen bu iki Türk devleti, 1097 yılındaki haçlı seferini ve bunların yarattığı yıkımı iyi bildiklerinden ittifak yoluna gittiler. Zira bir önceki sefer onları kıyılardan söküp atmıştı; birlikte hareket etmezlerse bu defa Anadolu topraklarının tamamını kaybetme tehlikeleri vardı. İttifak sadece Selçuklular ve Danişmendliler arasında sınırlı kalmadı. Haçlı tehdidine yakından tanıklık eden Halep Meliki Rıdvan, Harran Emiri Karaca ve Artuklu Beyi Belek de bu ittifaka katıldılar. Ayrıca Türkler artık haçlıları, onların gücünü, savaş yöntemlerini ve silahlarını da iyi tanıyorlardı. Bu seferki mücadele, 1097'dekinden çok daha farklı olacaktı.

3 Haziran 1101'de İzmit'ten yola çıkan haçlılar, İznik, Osmaneli, Gölpazarı, Nallıhan ve Ayaş üzerinden geçen yolu izleyerek 23 Haziran günü Ankara önlerine vardılar. Bir savaş taktiği olarak önceden boşaltılmış şehri ele geçirip anlaşma gereği Bizans'a teslim ettiler. Ankara'ya kadar rahat bir yolculuk geçiren haçlılar, buradan Çankırı'ya kadar olan yolda açlık ve susuzluk sıkıntısı çektiler. Zira Türkler yolları üzerindeki kuyuları zehirlemiş, ekinleri de yakmışlardı. Haçlılar Çankırı'ya geldikten sonra iyice Türk bölgesinin içine girmişlerdi. Türk birlikleri buradan itibaren gerilla taktiğiyle haçlıları hırpalamaya ve zayıflatmaya başlamışlardı. 2 Ağustos günü Merzifon ovasına gelen haçlılar, burada birleşik Türk kuvvetlerini karşılarında buldular. Türkler haçlıları yeteri kadar kendi topraklarına çekmişler ve güçten düşmelerini beklemişlerdi. Şimdi taarruz zamanıydı.

Türkler, sayıca kendilerinden üstün olan haçlı ordusuyla büyük bir savaşa tutuştu. Aralıklarla üç gün süren savaş sonucunda haçlı liderleri, yanlarında bir avuç şövalyeyle, kadınları, çocukları, yaşlıları ve din adamlarını arkalarında bırakarak kaçmak zorunda kaldılar. Bu arkada bırakılanlar öldürüldü ve esir edildi. Türk birlikleri kaçan haçlıları yakalamak için takip ettiler, ancak onlar Bizans hakimiyetinde bulunan Sinop kentine sığınarak canlarını kurtardılar. Ordusunun beşte dördünü kaybeden haçlılar, Sinop'tan Karadeniz sahil yoluyla İstanbul'a geçecekler, oradan da 1102 yılında gemilerle Filistin'e gideceklerdir.

Lombardların İzmit'ten hareketinden birkaç gün sonra, Nevers kontu II. Guillaume komutasındaki ikinci ordu da İstanbul'a ulaşmıştı. Bu ordu, ilk gelenlere göre çok daha disiplinli ve büyük bir orduydu. II. Guillaume İzmit'e geldiğinde ilk ordunun Ankara istikametine gittiğini öğrendi. Niyeti Lombardları takip etmekti, ancak Ankara'ya vardığında birinci ordunun nerede olduğuyla ilgili hiçbir bilgi alamadı. Bunun üzerine Konya'ya yürümeye karar verdi. İkinci ordunun geldiğini haber alan Türk birlikleri,

Merzifon'daki savaştan sekiz gün sonra, 13 Ağustos'ta, haçlılar Konya'ya varmadan onları yakaladı. Üç gün süren çarpışmalardan bir sonuç alınamadı ve Türkler geri çekilip takibe devam etmeye karar verdiler. Haçlılar, Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti olan ve çok iyi tahkim edilen Konya'ya saldırdılar, ancak şehrin alınmasının mümkün olmadığını anlayarak güneye doğru yola çıktılar. Türkler ikinci haçlı ordusunu Ereğli'ye varmadan önce yakaladı ve pusuya düşürdü. Şiddetli çarpışmalar sonucunda haçlılar, lider kadrosu dışında tamamen imha edildiler. Kaçan birkaç şövalye önce Bizans şehri Ermenek'e, oradan da Antakya'ya vardılar. Haçlı kaynakları bu savaştaki bozgundan ve liderlerinin kaçışından "rezilâne" olarak bahsederler.

İkinci haçlı ordusunun İstanbul'dan ayrılmasının hemen ardından Alman ve Fransızlardan oluşan üçüncü haçlı ordusu İstanbul'a geldi. Aquitania dükü IX. Guillaume ve Bavyera dükü IV. Welf'in komuta ettiği ordu, İstanbul'da beş hafta dinlendikten sonra 1097 yılındaki ilk haçlı seferinin güzergâhını takip etti. Yolculuklarının Bizans topraklarında geçen kısmı rahattı, ancak Türk bölgesine girdiklerinde yine açlık ve susuzluk baş göstermişti. Türkler tam da bu sırada Nevers kontunun idare ettiği ikinci haçlı ordusuyla savaşmakta olduklarından, üçüncü ve çok daha büyük olan bu yeni gruba müdahale edemedi. İkinci haçlı ordusu imha edildikten sonra Türkler Ereğli nehrine kadar çekilip burada pusu kurdular. Zira çok zor şartlar altında, açlık ve susuzlukla mücadele ederek ilerlemeye çalışan üçüncü haçlı ordusunun, nehre vardıklarında disiplinlerini kaybedecekleri ve suya saldıracakları düşünülüyordu. Öyle de oldu. Haçlı ordusu 5 Eylül 1101 günü Ereğli'ye vardı. Serinlemek için nehre koşan haçlılar, Türklerin yağmur gibi yağan ok saldırısına maruz kaldılar. Haçlı ordusundaki panik büyüktü, bunu fırsat bilen Türkler haçlıları derhal çember içine alarak büyük bir saldırı başlattı. İlk

iki haçlı ordusundakiler gibi bu savaştan sadece haçlıların lider kadrosu kaçabildi.

1101 yılında yapılan haçlı seferinin üç ordusu da böylelikle Türkler tarafından bozguna uğratılmış oldu. Haçlı devletlerinin asker ve insan ihtiyacı karşılanamadığı gibi, Anadolu üzerinden Suriye ve Filistin'e giden karayollarını aşmanın çok zor, hatta imkansız olduğu anlaşıldı. Bununla birlikte Doğu Akdeniz'de önemli bir liman olan Yafa limanı haçlıların elindeydi ve bu liman 1101 seferlerinden sonra sadece ticari değil, askeri amaçla da sık sık kullanılmak zorunda kalacaktır.

19. Birinci Haçlı Seferi'nin sonuçları nelerdir?

1096 yılında başlayan ve 1101 yılında sona eren Birinci Haçlı Seferi, Yakın Doğu'da iki yüzyıl sürecek bir satranç oyununun açılış safhasıdır. Bu safhanın sonucunu, taraflardan birinin henüz nasıl oynayacağını, hangi taktiği uygulayacağını bilmemesi belirlemiştir. Hücum oynayan taraf savunmada kalana göre satranç tahtasında önemli bir konum üstünlüğü elde etmiş, rakibinin hedefe ulaşacak hamle yollarını önemli ölçüde kesmiştir.

Birinci Haçlı Seferi'nin sonucunu tayin eden en önemli faktör, aslında Yakın Doğu'nun seferlerden önceki siyasal yapısıdır. Coğrafya İslam coğrafyasıdır; bununla birlikte bu coğrafyada yaşayan halkların, 1096-1101 tarihleri arasında haçlılara karşı bir İslam davası güttüklerini söylemek çok zordur. Haçlılar önceleri, farklı siyasi ve ekonomik çıkarları olan bölgenin Müslüman egemenleri nazarında, kendi konumlarını güçlendirmek ve rakiplerine karşı avantaj sağlamak için kullanılacak bir siyasi figürdü. Onların Bizans'tan bağımsız, kendi nam ve hesaplarına hareket ettiklerini fark ettiklerinde, tabir yerindeyse iş işten geçmişti. Haçlılar dört yüzyıldan daha uzun süredir Müslümanlar'ın elinde olan Kudüs şehrini ele geçirmiş, Doğu Akdeniz şeridinde ele

geçirdikleri topraklarla Müslümanlar'ın liman kentleriyle bağlantılarını kesmiş, Antakya ve Urfa gibi müstahkem şehirleri alarak burada devletler kurmuşlardı. Bununla birlikte, başka sorularda da göreceğimiz üzere, seferden birkaç yıl sonra kurulacak Trablus Haçlı Devleti'nin siyasal altyapısı da Birinci Haçlı Seferi'yle atılmıştı. Latin Avrupa, artık Yakın Doğu'da Müslümanlar'la sınır komşusu olmuştu.

Yeni Türk devletlerinin kurulduğu ve Türklerin iskan etmeye başladıkları Anadolu'da da siyasi denge değişmişti. Seferden önce Türklerin elinde bulunan Batı Anadolu bölgesi tekrar Bizans Devleti'nin eline geçti. 1097 yılında Anadolu'yu geçen haçlı ordularıyla çarpışarak geri çekilen Türkiye Selçuklu Devleti, başta başkenti İznik olmak üzere birçok şehri kaybetti ve Anadolu'nun ortalarına çekilmek zorunda kaldı. Bununla birlikte Anadolu'daki Türklerin, Suriye ve Filistin coğrafyasında yaşayan Müslümanlar'a göre haçlı tehdidine çok daha çabuk tepki verdikleri ve 1097'deki yenilgi ve kayıpların ardından hızla toparlandıkları görülür. Zira 1101 senesindeki seferler sırasında müttefik Türk birlikleri, Anadolu'yu Merzifon'dan Ereğli'ye kadar kat ederek karşılaştıkları haçlı ordularını imha edebilmişlerdir. 1101 yılındaki bu başarılar olmasaydı, Yakın Doğu'da kurulan haçlı devletleri büyük bir asker ve nüfus gücü elde edecekler, bu da ileride cereyan edecek mücadelelerde haçlılara büyük avantaj sağlayacaktı.

Türklerin Anadolu'daki yayılmasının en çok etkilediği devlet Bizans'tı. Özellikle Avrupa'daki savaşlarda ihtiyaç duyduğu askeri ve ekonomik gücü Anadolu'dan sağlıyordu. Şimdi bu kaynak Türklerin eline geçmişti. Türkler İstanbul'un yanına kadar gelmişlerdi; hatta İzmir bölgesinde faaliyet gösteren Çaka Bey, doğrudan İstanbul'u hedefliyordu. Bizans'ın Batı'dan yardım istemekten başka çaresi kalmamıştı. Bununla birlikte gelen ordular, Bizans'ın beklentisinin çok ötesindeydi. İmparator Aleksios bunların Bizans'a yardım etmekten ziyade kendilerine devlet kurma

arzusu içerisinde olduklarını anlayarak haçlılarla anlaşma yaptı. Buna göre Türk akınlarından önce Bizans'a ait olan topraklar Bizans'a geri verilecek, diğer bölgelerde kurulacak olan haçlı devletleri ise Bizans'ın vasalı olacaklardı. Haçlılar, ele geçirdikleri İznik ve Ankara gibi şehirleri Bizans'a geri verdiler; ancak Akdeniz sahilindeki bazı kaleleri vermedikleri gibi Antakya ve Urfa'da bağımsız devletler kurdular. Antakya eski Bizans şehri olup Türklerin elindeydi. Urfa ise her ne kadar görünürde de olsa halihazırda Bizans'a bağlıydı. Yine de Bizans Devleti, ilk haçlı dalgasının Türkleri Anadolu'nun ortalarına kadar geri çekilmek zorunda bırakmasından faydalanarak Anadolu'nun batı ve güney kıyılarını ele geçirebildi.

Birinci Haçlı Seferi'nin Doğu Hristiyanları açısından da olumsuz sonuçları olmuştur. İlk sorularda da değindiğimiz gibi Haçlı Seferleri, dini motiflerle süslenmiş bir kolonizasyon hareketiydi. *"Doğudaki Hristiyan kardeşleri kurtarmak"*, seferin sloganlarından biriydi, bununla birlikte Kudüs haçlıların eline geçtikten sonra doğudaki mezhepler *"sapık"* olarak nitelendirildi ve ayinleri Latin adetlerine göre yeniden dizayn edildi. Doğu kilisesi temsilcileri işkenceden geçirildi, sahip oldukları kutsal emanetlere el konuldu. Tüm bunlar, doğu ve Batı Hristiyanlığı arasındaki uçurumu daha de derinleştirdi. Öyle ki, ileriki sorularda inceleyeceğimiz Dördüncü Haçlı Seferi doğrudan Ortodoks Bizans devleti üzerine yapılacaktı.

İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)

1. Birinci ve İkinci Haçlı Seferleri arasında Yakın Doğu'da neler oldu?

Birinci Haçlı Seferi, zaten çeşitli aktörlerin rol aldığı Yakın Doğu sahnesini daha da karışık bir hale getirdi. Latin Avrupa dünyası, yaygın kullanımıyla Franklar, artık Yakın Doğu'da Müslümanlar'la sınır komşusuydular. Kudüs, Urfa ve Antakya haçlıların eline geçmiş, bu şehirlerde kurulan devletler sınırlarını Müslümanların aleyhine genişletmeye başlamışlardı. Doğu Akdeniz sahil şeridi henüz bütünüyle haçlıların eline geçmemişti; bununla birlikte Yafa gibi önemli birkaç liman kentiyle diğer kıyı kentlerini iç bölgelerdeki Müslümanlar'dan ayıran topraklar haçlıların hakimiyetine girmişti. Bu yönleriyle haçlı devletleri, Yakın Doğu'nun en önemli siyasi figürlerinden biri haline geldiler.

Anadolu coğrafyasının önemli bir kısmına sahip olan Türkiye Selçuklu Devleti, Birinci Haçlı Seferi sonucunda bazı topraklarını Bizans'a kaybetmiş ve gerilemişti. Bu seferin Anadolu'da meydana getirdiği kaos ortamından yararlanan Bizans imparatoru Aleksios, düzenlediği seferlerle Türkiye Selçuklularından eski topraklarının

bir kısmını geri almayı başarmıştı. Buna rağmen Anadolu Türkleri bu yeni duruma çabuk adapte oldu ve 1101 yılında gelen Birinci Haçlı Seferi'nin ikinci dalgasını, deyim yerindeyse perişan etti. Bu tarihten itibaren gücünü gittikçe artıran Türkiye Selçukluları, Aleksios'tan sonra Bizans imparatoru olan Ioannes ve Manuel'in seferlerine başarıyla karşı koydular.

1101 yılından İkinci Haçlı Seferi'nin başlayacağı tarih olan 1147 yılına kadar Yakın Doğu, haçlı devletlerinin hem kendi aralarında, hem de İslam dünyasına karşı mücadelelerine sahne olmuştur. Kudüs'te "Kutsal Mezar Savunucusu" unvanıyla hüküm sürmeye başlayan Godefroi'nin 1100 yılında ölümü üzerine yerine Urfa kontu Baudouin seçilmiş, Urfa'da da Baudouin'in kuzeni II. Baudouin de Bourg idareyi eline almıştı. II. Baudouin hakimiyet süresi boyunca, şehrin güçlü tahkimatı sayesinde Türk akınlarına karşı koyabilmiş, hatta Fırat'ın doğu tarafında bulunan bazı bölgeleri ele geçirerek kontluğun sınırlarını genişletmişti. Büyük Selçuklu Devleti'nin Musul valisi Mevdûd'un 1110 yılında başlayan ve birkaç yıl süren seferleri sırasında Urfa kontluğunun Fırat'ın doğusundaki toprakları tahrip edildi ve kontluk önemli bir gelir kaybına uğradı. Bu ekonomik tahribat, kentin daha sonra Müslümanlar tarafından fethedilmesinde önemli rol oynayacaktır. II. Baudouin daha sonra kuzeydeki Ermeni şehirlerine saldırdı ve Raban, Keysun, Gerger ve Birecik'i ele geçirdi. 1118 yılında Kudüs kralı I. Baudouin'in ölümü üzerine II. Baudouin Kudüs'te taç giydi ve Urfa'nın idaresi kuzeni Joscelin'e kaldı. İdareyi ele alan Joscelin de Müslüman toprakları üzerine yağma akınları yaptı, ancak 1122 senesinde Artukoğlu Belek'in kurduğu pusuya düşerek esir edildi. Belek bir yıl sonra Joscelin'i kurtarmak üzere gelen Kudüs kralı II. Baodouin'i de yakalayarak Harput'ta esir etmesine karşın, bu iki önemli esir, şehirdeki Ermenilerin hazırladıkları bir komplo sonucunda kaçmayı başardılar.

Birinci Haçlı Seferi'nin sonunda Antakya'da kurulan haçlı devletinde de çalkantılar sürüyordu. Devletin kurucusu ve hakimi

Bohemund, Danişmendlilerin eline esir düşmüştü. Bu sebeple idareyi Celile bölgesinden gelen yeğeni Tankred devraldı. Tankred derhal Bizans'ın liman kenti Lâzikiye'yi kuşattı ve 1103 yılında bu kenti ele geçirdi. Antakya devleti böylece Süveydiye'den sonra ikinci liman kentini de topraklarına katmış oluyordu. Bu arada Bohemund'un tutsak olmasından yararlanmak isteyen Kılıç Arslan, Halep meliki Rıdvan ile birlikte Antakya'ya saldırmak üzere anlaştıysa da, Danişmendlilerin Bohemund'u fidye karşılığında serbest bırakmalarının ardından yönünü Danişmendlilere çevirdi ve onları ağır bir yenilgiye uğrattı.Antakya'ya tekrar hakim olan Bohemund, Müslüman topraklarına yağma akınları yapmaya devam etti. 1104 yılında Harran'da Artukoğlu Sökmen ve Musul valisi Çökürmüş'e mağlup olan Bohemund, bu yenilgiden sonra kendini toparlayamadı. Antakya'ya bağlı bazı şehirlerin Ermeni hakimleri şehirlerini Müslümanlar'a vermeye başlayınca, Antakya'nın kendisine bağlı bazı şehirlerle bağlantısı kesildi. Antakya'nın düştüğü zor durumu değerlendiren Bizans, Tarsus, Adana ve Misis şehirlerini Antakya devletinden geri aldı. Ayrıca Lâzikiye kentini de zaptetti. Tüm bu olanlar üzerine Bohemund Avrupa'ya döndü. Bohemund'tan sonra tekrar başa geçen Tankred ise Bizans'a karşı saldırıya geçerek Bohemund'un kaybettiği şehirleri geri aldı. Tankred'in 1112'de ölümünün ardından yerine kuzeni Roger geçti. Onun dönemi de özellikle Selçuklularla mücadelelere sahne oldu. 1119 yılındaki Kanlı Meydan Savaşı'nda Artukoğlu İlgazi ile Dımaşk emiri Tuğtekin'in komuta ettiği Müslüman birliklerine karşı çok ağır bir yenilgiye uğradılar. Bu savaşta Antakya prinkepsi Roger da ölenler arasındaydı.

İki haçlı seferi arasında Kudüs Haçlı Krallığı, özellikle I. Baudouin'in hükümdarlığı süresince gelişme ve güçlenme devrini yaşadı. Hayfa, Arsuf, Kaysariye, Akkâ ve Beyrut haçlıların eline geçti; böylece hemen hemen tüm Doğu Akdeniz sahil şeridi haçlı hakimiyeti altına girdi. Bu, doğu ile batı arasında gerçekleşen deniz

ticaretinin önemli bir kısmının haçlıların kontrolüne geçtiği anlamına geliyordu; bu sayede hem haçlılar, hem de Doğu Akdeniz şehirlerinin ele geçirilmesinde önemli rol oynayan Venedik ve Cenovalılar büyük bir servete sahip oldular. Devletin insan ve asker gücü sınırlı olduğundan, ele geçirdikleri toprakları koruyabilmek için büyük kaleler ve şatolar inşa ettiler. Halep'i kuşatmakla birlikte ele geçiremediler. Bu esnada Avrupa'dan gelip bölgeye yerleşenlerin sayısı da artmaktaydı. Bunlar devletin baronlar sınıfını oluşturdular ve bazı askeri ve mali yükümlülükleri üstlenerek kralın verdiği kale ve şehirlerde oturmaya başladılar. Böylece haçlılar, Avrupa'daki sistemi Yakın Doğu'da da yavaş yavaş tesis ediyorlardı. Hristiyan hacıların ve hac yollarının güvenliğini sağlamak amacıyla faaliyet gösteren Templier ve Hospitalier tarikatlarının kurulması ve ilk gelişimleri de bu döneme rastlar.

Kudüs'ün alınmasından sonra İstanbul'a dönen haçlı reislerinden Raymond, 1101 yılındaki seferden sonra bir Bizans filosuyla tekrar Suriye'ye geldi. Raymond, diğer haçlı reisleri gibi doğuda devlet kurmak istiyordu ve Türkler ile Fatımilere yeteri kadar uzak olmasından dolayı bu devleti Orta Suriye'deki Trablus kentinde kurmayı planlıyordu. Suriye'ye döndükten sonra bu kenti kuşattı, ancak ele geçiremeden 1105 yılında öldü. Halefleri 1109 yılında Trablus'u zaptederek dördüncü haçlı devleti olan Trablus Haçlı Kontluğu'nu kurdular. Trablus devleti, Bizans ve diğer haçlı devletleriyle iyi ilişkilerini her zaman sürdürdü.

1127 yılı, haçlılara karşı Müslüman direnişi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihte Musul bölgesinin idaresine, Büyük Selçuklular tarafından atabey İmadeddin Zengi atandı. Zengi'nin ilk hedefi İslam topraklarındaki iç karışıklıkları ortadan kaldırmaktı. Birlik olmadan haçlılara karşı mücadelede başarılı olunamayacağı birçok kez görülmüştü, kendisi de bu hataya düşmek istemiyordu. 1128'de Halep hakimiyetini de alan Zengi, 1130 yılının sonunda güneyden Hıms şehrine kadar tüm Suriye'nin

tartışmasız hakimi durumuna geldi. Zengi bu tarihten sonra haçlı devletleriyle yoğun bir mücadeleye girişti. Yakın Doğu coğrafyasında yine birçok Müslüman emirlik bulunmasına rağmen İmadeddin Zengi, haçlılarla mücadelede herkesin üzerinde fikir birliğine vardığı büyük bir mücahid/lider olarak temeyyüz etti. Zengi nihayet 1144 yılında Urfa'yı fethederek, seferlerin başlangıç tarihi olan 1096 yılından beri haçlılara en ağır darbeyi vurmuş oldu. Bu fetih Avrupa'yı yeniden galeyana getirmiş, üç yıl sonra yeni haçlı ordularının birbiri ardına Yakın Doğu'ya gelmelerine neden olmuştur.

2. Neden İkinci Haçlı Seferi?

Birinci ve ikinci Haçlı Seferleri arasında, sayıları düşük de olsa Avrupa'dan Kudüs'e hac seyahatleri yapılmaktaydı. Bu seyahatlere katılan hacı adaylarının bazıları şövalyelerden oluşuyordu, bunlar haçlı devletlerinin Müslümanlar üzerine yaptıkları seferlere de katılmaktaydılar. Ancak yine de Doğu Akdeniz'de kurulan haçlı devletleri, İslam'a karşı mücadelede ve Akdeniz hakimiyetini sağlamada sadece Hristiyanlığın doğu karakolu olarak görülüyordu. Zira Batı Avrupa'da bulunan İspanya'da Müslümanlar'la olan mücadele de devam etmekteydi. Bu bölgedeki Müslüman tehlikesi, özellikle İspanya'daki şövalyelerin yeni bir haçlı seferi çağrısına kulak tıkamalarına neden oluyordu. Urfa'nın 1144 yılında Müslümanlar tarafından ele geçirildiği haberi, böyle bir ortamda Papa III. Eugenius'a ulaşmıştı. Müslümanlar karşı saldırıya geçmişlerdi ve doğudaki haçlı devletlerinin acil desteğe ihtiyaçları vardı.

3. İkinci Haçlı Seferi çağrısı nasıl yapılmıştır? Bu çağrının Avrupa'daki akisleri nasıl olmuştur?

Urfa'nın Müslümanlar'ın eline geçtiği haberi Avrupa'da şok etkisi yarattı. Papa derhal yeni bir haçlı seferi düzenlenmesi için Hristiyan dünyasına bir davet göndermek istiyordu.

Ancak papalığın gücü ve konumu, 1096'daki gibi bir haçlı seferini organize edecek durumda değildi. Buna rağmen o sırada Avrupa'daki en büyük iki hükümdar olan Alman Kralı III. Konrad ve Fransa Kralı VII. Louis ile iyi ilişkiler içerisindeydi. Papa'nın, Alman Kralı III. Konrad'a Roma'yı tekrar itaati altına almak ve Sicilya Kralı II. Roger'ın genişleme ihtirasını kırmak için ihtiyacı vardı. Bu sebeple yeni haçlı seferini organize etme görevini VII. Louis'e teklif etti. VII. Louis, Doğu'da hüküm süren haçlı hükümdar ve asilzadelerinin büyük çoğunluğunun mensubu oldukları ülke olan Fransa'nın kralı olması dolayısıyla da sefer için çok uygun bir isimdi. Ancak VII. Louis, 1145 yılında asillere yaptığı çağrının ilgi görmemesinin ardından, o yıllarda Avrupa'da sözü geçen bir din adamı olan Bernard de Clairvaux ile temasa geçerek çağrıyı onun tekrarlamasını istedi. Papa da aynı düşünceyi destekleyince rahip Bernard 31 Mart 1146 tarihinde Fransa'nın Vezelay bölgesinde vaazını vermeyi kararlaştırdı. 1095'te Papa II. Urbanus gibi o da çok etkili bir çağrı yaptı. Bu çağrı, Avrupa'daki haçlı ateşini tekrar körükledi. Haçı ilk kabul eden kişi, beklendiği gibi Fransa Kralı VII. Louis oldu. Bernard, Vezelay'daki çağrısının ardından Fransa'da seyahate çıktı ve vaazlarını birçok bölgede tekrarladı. VII. Louis'in yaptığı ilk çağrıyla pek ilgilenmeyen asiller, Bernard'ın etkili hitabetiyle sefere çıkmak için sıraya girdiler. Fransa'nın ardından Almanya'da da çağrısını yaymak için seyahate çıkan Bernard, bu bölgedeki asilleri de ikna etti. Bu noktadan sonra Bernard inisiyatif alarak Alman kralı Konrad ile de temasa geçti. Papa, yukarıda da belirttiğimiz sebeplerden ötürü Alman kralının sefere katılması taraftarı değildi, ancak Bernard Alman kralını da sefer için ikna edince, papa aksi yönde görüş bildiremedi. Zira bu bir emrivaki idi ve papanın sefere katılmaya karar vermiş bir kralı bu düşünceden vazgeçirmeye çalışması, özellikle Roma'da zayıflamış olan otoritesinin iyice yerle bir olmasına neden olabilirdi.

III. Konrad ve VII. Louis sefer hazırlıklarıyla meşgulken, Bernard'ın gönderdiği vaizlerin etkisiyle, İngiliz, Flaman ve Frieslerden müteşekkil bir filo da Filistin'e doğru yola çıkmıştı. 1147'nin ilkbaharında yola çıkan filo, Haziran ayında fırtınaya yakalanarak Portekiz sahillerine yanaştı. Burada Portekiz kontunun elçileriyle karşılaştılar. Portekiz kontu bölgede bağımsızlığını yeni sağlamıştı ve Müslümanlar'la yaptığı mücadelede deniz gücüne ihtiyacı vardı. Filo, tam da bu sırada Portekiz'e gelmişti. Elçiler filo komutanlarına Doğu Akdeniz'e gitmek yerine Portekiz ve İspanya'daki Müslümanlar'la mücadele etmeleri karşılığında zengin topraklar vaat etti. Teklif kabul edilince Doğu Akdeniz'deki haçlı devletleri önemli bir deniz gücünden mahrum kalmış oldular.

Sonuç olarak diyebiliriz ki İkinci Haçlı Seferi, birincinin aksine Avrupa'nın iki büyük hükümdarının katılımıyla başlıyordu. Birinci sefere, genellikle Avrupa'da bir gelecek umudu olmayan ve doğuda devletler kurmak isteyen bazı asiller liderlik ederlerken, ikinci sefer Doğu Akdeniz egemenliğinin önemini idrak eden kralların seferi olacaktır.

4. İkinci Haçlı Seferi'ne kimler katılmıştır?

İkinci Haçlı Seferi kafilesinde Fransa kralı VII. Louis ve Alman kralı III. Konrad'ın liderlik ettikleri Fransız ve Almanlar ağırlıklı unsurlardı. Bunlarla birlikte Alman kralının vasalı durumunda bulunan Bohemya kralı Vladislav ile Polonya kralı IV. Boleslav da sefere iştirak etmişlerdir. Yine birçok feodal bey de maiyetleriyle sefere katılmışlardı. Kaynaklar, özellikle Konrad'ın ordusunun büyüklüğünden bahsederek bir milyon rakamını telaffuz etmektedirler. Rakam elbette abartılıdır, bununla birlikte birçok modern araştırmacı, çeşitli kıyaslama teknikleri kullanarak asker ve sivil toplam iki yüz bin kişinin Konrad'ın idaresi altında sefere katıldığını kabul ederler. 1102 senesinde Raymond'un

üç yüz şövalyesiyle Trablusşam yakınlarında binlerce kişilik bir Müslüman ordusunu bozguna uğrattığı göz önüne alındığında, Konrad'ın ordusunun azameti ve Doğu Akdeniz'e bu mevcutla varması durumunda İslam dünyasının içine düşeceği korkunç durum daha iyi anlaşılabilecektir.

5. İkinci Haçlı Seferi'ne karşı Bizans ve Türkiye Selçuklu Devletleri nasıl bir politika izlemişlerdir?

İkinci Haçlı Seferi'nin öncesinde Bizans Devleti, hem Güney İtalya'daki, hem de Antakya'daki Normanlarla mücadele halindeydi. İmparator Ioannes, Sicilya'nın Norman kralı II. Roger'a karşı Alman kralı Lothar, onun ölümünden sonraysa Konrad ile ittifak yapmıştı. Amacı Avrupa sınırlarını güvenceye alarak önce Antakya'ya, sonra da diğer haçlı devletlerine karşı sefer düzenleyip, Filistin bölgesinin hakimiyetini ele geçirmekti. Ioannes'in ölümünden sonra imparator olan Manuel, babasının bu doğrultudaki politikasını devam ettirmek düşüncesindeydi. Ancak tam da bu sırada İkinci Haçlı Seferi çağrısı yapıldı ve Alman kralı Konrad haçı kabul ettiğini açıkladı. Bu durum, Bizans'ın Avrupa politikasını önemli ölçüde sekteye uğrattı. Artık II. Roger'e karşı yalnızdı; üstelik haçlı seferinin başarılı olması durumunda bu, düşman konumundaki Antakya Prinkepsliği'nin işine yarayacaktı.

Bu sırada Türkiye Selçuklu Devleti'nin sultanı I. Mesud idi. İki haçlı seferi arasında Anadolu; Selçuklular, Danişmendliler, yerel valiler, haçlı devletleri ve Bizans arasındaki mücadelelere ve ittifaklara sahne oldu. Bizans hem düşman olarak addettiği haçlı devletlerine, hem de ilerleyişinden endişe duyduğu Türklere karşı seferler düzenliyor, ancak bunlardan beklediği sonuçlara ulaşamıyordu. Türkler dönem dönem kendi aralarında çatışıyorlar, bunu fırsat bilen Bizans sefere çıkınca ittifak kurabiliyorlardı. İşte haçlıların yola çıktıkları haberi, Bizans'ın böyle bir seferi sırasında

ulaştı. Türkiye Selçuklularıyla Bizans arasında Konya önlerinde mücadele yaşanmaktaydı, Bizans ordusu çekiliyor ve Türkler onları takip ve taciz ediyordu. Yeni haçlı seferi haberi, Bizans imparatoru Manuel ile sultan Mesud'u ateşkese ve anlaşmaya zorladı. Sultan Mesud haçlı tehlikesinin farkındaydı ve Bizans'la anlaşma yoluna gitmek, bu tehlikeye karşı tedbirler almak için gerekliydi. Sultan tüm ordusunu topladı, olası haçlı güzergâhları üzerindeki şehirlerin tahkimatını güçlendirdi. Elçiler göndererek komşu Türk hükümdarlardan yardım istedi. Haçlı ve Müslüman kroniklerine göre Sultan Mesud, İkinci Haçlı Seferi'ni bir ölüm kalım savaşı olarak görmekteydi. Zira İslam ülkelerinin istilası, Müslümanlar'ın imhası ve İslamiyet yerine Hristiyanlığın yerleştirileceği rivayetleri ve korkusu her tarafa yayılmıştı. Sultan Mesud, Birinci Haçlı Seferi orduları Anadolu'ya geldiklerinde başlangıçta onları önemsemeyen babası I. Kılıç Arslan'ın hatasına düşmek istemiyor, tüm hazırlıkları titizlikle yapıyordu. Sultan Mesud'un bu akılcı politikası, ileriki sorularda da göreceğimiz üzere haçlı ordularının birbiri ardına bozguna uğramalarında en önemli faktör olacaktır.

6. İkinci Haçlı Seferi nasıl cereyan etmiştir? Sefer sırasında hangi çatışmalar yaşanmıştır?

İkinci Haçlı Seferi'nin İstanbul'a ulaşan ilk ordusu, Alman kralı III. Konrad'ın ordusu olmuştur. Ordu Bizans'ın Avrupa'daki topraklarından geçerken sürekli yağma hareketlerine karıştı, taşkın hareketlerle halkı bezdirdi. Trakya'ya vardıklarında imparator Manuel onlara İstanbul'dan değil, ÇanAkkâle Boğazı'ndan Anadolu'ya geçmelerini teklif etti. Konrad teklifi reddederek İstanbul'a yürümeye devam etti. İki eski müttefik olan Konrad ve Manuel arasında soğuk rüzgarlar esmeye başlamıştı. Manuel, Almanların arkadan gelen Fransızlarla birleşerek İstanbul'a saldırmasından endişe ediyordu. Sonunda imparatorun yaptığı tazyik sonuç verdi

ve Alman haçlıları İstanbul Boğazı'ndan Anadolu yakasına geçtiler. İmparatorun Bizans toprakları üzerindeki güzergâhı kullanmaları konusundaki tavsiyelerine kulak asmayarak birinci haçlı ordularının kullandığı yolu takip etmeye başladılar.

Alman haçlıları, Bizans'ın kendilerine tahsis ettiği rehberler eşliğinde 15 Ekim 1147 tarihinde İznik'ten yola çıktı. Konrad, kafilenin sivil unsurlarını Otto von Freising liderliğinde Denizli üzerinden Antalya'ya ulaşan güzergâha yönlendirdi. Kendisi ise ordusuyla birlikte Eskişehir'e doğru yola çıktı. Yolculuklarının ilk haftası olaysız geçti. 25 Ekim 1147'de, elli yıl önce birinci haçlı kuvvetlerinin Türkleri mağlup ettiği Dorylaion yakınlarında Sultan Mesud'un ordusu tüm gücüyle haçlılara saldırdı. Bu saldırı tam bir baskındı; şövalyeler dinlendirmek için atlarından inmişlerdi ve kendileri de istirahat halindeydiler. Mücadele, kısa zamanda savaştan bir katliama dönüştü. Konrad, ordu mevcudunun onda dokuzunu kaybederek İznik'e doğru kaçmaya başladı. Büyük zafer ve ganimet Türklerindi.

Kral Louis komutasındaki Fransız haçlı ordusu ise, 4 Ekim 1147'de İstanbul'a vardı. İstanbul'a geldiklerinde, imparator Manuel'in Türklerle anlaşma yaptığını öğrenerek başlangıçta buna tepki gösterdiler. O kadar ki bazı asiller ve din adamları kral Louis'ye Bizans'a karşı Sicilya kralı Roger ile anlaşması için tavsiyelerde bulundular. Ancak kral Louis bunlara itibar etmedi. Fransızlar, Anadolu topraklarına geçtikten sonra da bazı olaylar sebebiyle Bizansla gerginlik yaşadılar. Bununla birlikte Louis, Alman haçlılarının uğradığı akıbeti de bildiğinden Bizans'ın yardımı olmadan Anadolu'yu geçmenin çok zor olduğuna kanaat getirerek hem kendisi, hem de asilleri imparatora alacakları toprakları iade ve vasallık yemini ettikten sonra ordusunu İznik'e doğru yola çıkardı.

Fransızlar İznik'e geldiklerinde, ordusu Eskişehir'de felakete uğrayan kral Konrad ile karşılaştı. İki kral, Balıkesir, Bergama ve

İzmir üzerinden Efes'e geldiler. Konrad burada hastalandı ve maiyetiyle birlikte bir Bizans filosuyla İstanbul'a getirildi. Konrad burada tıp bilimine karşı büyük ilgi duyan imparator Manuel tarafından bizzat tedavi edilerek 1148 yılının Mart ayında deniz yoluyla Filistin'e gitti ve Akkâ'da karaya çıktı.

Louis, Efes'te dört gün kaldı. Bu esnada imparatordan Bizans sınırları içerisindeki güzergâhı kullanarak Antalya'ya gitmesi yönünde bir tavsiye mektubu aldı, ancak buna aldırmadı. İmparator, Türklerin savaş hazırlıkları yaptığını haber almıştı ve Louis'nin ordusunun da Konrad'ın akıbetine uğramasını istemiyordu. Zira haçlılar her başarısızlıklarında Bizans'ı suçluyorlardı. İmparator, ayrıca sultan Mesud ile yaptığı anlaşmanın da bozulmasını istemiyordu. İmparator'un uyarılarına kulak asmayan Louis, ordusuyla Menderes vadisi boyunca ilerleyerek Denizli'ye yöneldi. Bu hareket esnasında Türkler de haçlıları takip etmeye başladılar. 1 Ocak 1148'de bu takip, Antiokheia (bugünkü Yalvaç'ın kuzeyinde) yakınlarında çatışmaya dönüştü. Haçlıların sayıca üstünlüğü çatışmanın sonuçsuz kalmasına neden oldu. Birçok haçlı kaynağı, Türklerin bu çatışmadan kaçabilmek için bir Bizans kalesi olan Antiokheia'ya sığındığını bildirir. Ancak bunun nasıl gerçekleştiği muammadır. Türkler kaleyi ele geçirip surların arkasına saklanmış olabilecekleri gibi, kale ileri gelenleriyle bir anlaşma da yapmış olabilirler. Haçlılar doğal olarak her başarısızlıklarında yaptıkları gibi Bizans'ı suçladılar ve bunun Hristiyanlığa ihanet olduğunu söylediler.

Antiokheia'daki çatışmadan üç gün sonra haçlılar Denizli'ye vardılar. Ancak halk Denizli'yi boşaltmıştı ve tüm sürüleriyle beraber yiyecek maddelerini de yanlarında götürmüşlerdi. Haçlılar, zorlu Antalya yolunda erzak sıkıntısı çekmeye başlamışlardı. Ocak ayının sert şartları da açlığa eklendi ve yol haçlılar için bir kabus halini almaya başladı. Türklerin sürekli tacizleri de morallerini bozmuş, Templier şövalyelerinden oluşan birlik dışında tamamen

disiplinsiz bir halde ilerliyorlardı. Bu ilerleyiş esnasında kral Louis, öncü birliğin komutanı olan Geoffroi de Rancon'a önlerindeki düzlükte kamp kurma emrini verdi. Geoffroi ise düzlüğün diğer yamacında su ve otlak bulunan bir vadi bulunduğu gerekçesiyle emri reddederek bu vadiye doğru yola devam etti. Böylece öncü kuvvetlerle kralın ordusunun bağlantısı tamamen kesilmiş oldu. Kral, öncü birliklerin kamp kurduğunu sandığı düzlüğe geldiğinde kimseyi göremedi. Sürekli takipte olan Türk ordusu için haçlıların bu bölünmüşlüğü kaçırılmaz bir fırsattı. Türkler bir anda ortaya çıkarak haçlılara karşı büyük bir saldırı başlattılar. Haçlılar panik halinde kaçışırlarken ağır kayıplar verdiler. Birçok ileri gelen kont ve şövalye bu baskın sırasında öldürüldü. Kral Louis bile canını zorlukla kurtarabilmişti. Geoffroi komutasındaki öncü birlikler durumu haber alıp geriye geldiklerinde ise çok geç kalmışlardı. Türkler haçlılara ağır bir darbe indirmiş ve geri çekilmişlerdi.

Savaştan sağ kurtulan haçlılar, Ocak ayı boyunca büyük zorluklarla ilerleyerek Bizans'ın liman kenti Antalya'ya ulaştılar. Ancak tamamen hırpalanmış ve bitkin haldeki haçlıların buradan Antakya'ya gitmeleri de oldukça zordu. Yol tamamen dağlık araziden oluşuyordu. Buna kış şartları da eklenince, haçlıları haftalarca sürecek oldukça zor bir yolculuk bekliyor demekti. Bizans'ın Antalya valisinin bulabildiği az sayıda gemiye kral, maiyeti ve bazı önde gelen şövalyeler binerek deniz yoluyla Antakya'ya gittiler. Geride kalan çok sayıda haçlı Antalya'ya sokulmadı. Valinin daha sonra bulduğu birkaç gemiye ise, Antalya önlerinde bekletilen haçlılara göz kulak olması için kral tarafından görevlendirilen Flandre ve Bourbon kontları ve bunların dostları bindiler. Böylece yaya haçlılar ve hac için bu yolculuğa çıkanlar, liderleri tarafından kaderlerine terk edilmiş oldular. Bunlar çaresizlik içinde kara yoluyla Antakya'ya varmak için yola çıkmalarına rağmen, ancak yarısı bu şehre ulaşabilmişlerdi.

Gemilerle Antakya'ya ulaşan Kral VII. Louis ve maiyeti, burada Raymond tarafından memnunlukla karşılandı. Zira Zengilerin yükselen gücü Antakya'yı tehdit etmekteydi. Mevcudu az da olsa VII. Louis'nin ordusunun, Zengilerle yapılacak bir savaşta büyük katkısı olabilirdi. Diğer yandan Urfa'yı kaybettikten sonra Tell-Bâşir'de tutunan Joscelin de Urfa'nın geri alınması hususunda Louis'den yardım bekliyordu. Ancak Louis, haçlı yeminini yerine getirmek için Kudüs'e gitmeye kararlıydı. Elbette bu kararlılığında karısı Eleanore ile Antakya prinkepsi ve aynı zamanda Eleanore'un amcası olan Raymond arasında çıkan aşk dedikoduları da etkili olmuştu. Eleanore ve Raymond arasındaki yakınlaşmanın bir amca-yeğen ilişkisinin ötesinde olduğu kulaktan kulağa yayılmaktaydı. Sonunda Louis, kendisine yapılan tüm talepleri geri çevirerek Kudüs'e doğru yola çıktı. Louis ve Eleanore daha sonra ayrılacaklar, Eleanore İngiltere kralıyla evlenecek ve bu evlilikten, Üçüncü Haçlı Seferi'nin liderlerinden olacak Arslan Yürekli Richard doğacaktır.

Haçlıların Kudüs'e varmasının ardından Kudüs kraliçesi Melisende, oğlu kral III. Baudouin ve haçlı seferine katılan krallarla ileri gelen kont ve şövalyelerin katılımıyla 24 Haziran 1148'de Akkâ'da bir toplantı düzenlendi. Toplantı sonucunda Dımaşk üzerine bir sefer yapılması kararlaştırıldı.

7. Haçlıların Dımaşk (Şam) kuşatması nasıl sonuçlanmıştır?

Dımaşk'a saldırmak, birçok modern haçlı tarihi araştırıcıları tarafından kabul edilmektedir ki haçlılar açısından çok yanlış bir hamleydi. Dımaşk, Kudüs Krallığı ile iyi ilişkiler kurmak isteyen tek Müslüman şehirdi ve buraya yapılacak bir saldırı, Dımaşk emiri Unur'un Zengiler ile ittifak kurmasına neden olacaktı. Dımaşk ve Haleb arasındaki düşmanlık, her zaman Kudüs Krallığı lehine olan bir durumdu. Oysa şimdi, Kudüs'ün ileri gelenleri bu

gerçeği görmezden gelerek Dımaşk'a saldırmak için, toplayabildikleri en büyük Hristiyan ordusuyla harekete geçmişlerdi.

Haçlı ordusu 24 Temmuz 1148'de Dımaşk önlerine geldi. Başlangıçta Kudüs'ten harekete geçen haçlıların kendisine saldırmayacağından emin olan Dımaşk emiri Unur, haçlıların gerçek niyetlerini anladığında başta Nureddin Mahmud Zengi olmak üzere çevredeki diğer Müslüman hâkimlere elçiler göndererek yardım talep etti. Yardıma gelen kuvvetlerle iyice güçlenen Unur, sık sık surların dışına çıkarak haçlılara karşı taarruz hareketlerine girişti. Bu durum öyle bir hal aldı ki, şehri kuşatmaya gelen haçlılar, taarruzdan ziyade savunma savaşları vermeye başladılar. Nureddin Mahmud Zengi'nin Halep'ten büyük bir orduyla yaklaşmakta olduğu haberi de yayılmaya başlayınca, haçlılar için geri çekilmekten başka bir çare kalmamış oldu. Dımaşk emiri Unur, geri çekilirken de haçlıları rahat bırakmadı ve büyük kayıplar verdirdi. İnsan ve savaş aleti bakımından önemli kayıplar veren haçlı ordusu, Ağustos ayında Kudüs'e vardı.

8. İkinci Haçlı Seferi, Batı ve İslam dünyası açısından ne gibi sonuçlar doğurmuştur?

İkinci Haçlı Seferi, başlangıçta hedeflenen hiçbir amacına ulaşamadan, büyük bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Avrupa'nın iki büyük hükümdarı olan Alman Kralı III. Konrad ve Fransa Kralı VII. Louis'nin, yanlarında birçok asilzadeyle birlikte mevcudu yüzbinlere varan ordularla çıktıkları bu sefer, özellikle Zengilerin tarih sahnesine çıkmaya başlamalarıyla beraber Yakın Doğu'da iyice zor duruma düşen haçlı devletlerine yardım etmeyi, onları nüfus ve asker sayısı bakımından güçlendirmeyi, Urfa gibi kaybedilmiş şehirleri geri almayı amaçlamaktaydı. Ancak şartlar Birinci Haçlı Seferi'nin yapıldığı döneme göre çok farklıydı. Müslümanlar artık onların nasıl savaştığını, galip geldikleri takdirde uyguladıkları

vahşeti iyi biliyorlardı. İki sefer arasında geçen elli yıllık süre boyunca, özellikle Suriye coğrafyasında haçlı devletleriyle birçok kez savaşılmış, Müslüman kuvvetlerin tek bir otorite etrafında birleşmesinin önemi iyice anlaşılmıştı. Artık savunmada olan Müslümanlar değil, haçlı devletleriydi. Böyle bir ortamda Avrupa'dan harekete geçen devasa haçlı ordularını ilk karşılayan Anadolu'daki Türkler olmuş, birbiri ardına perişan edilen bu orduların artıkları zorlukla Kudüs'e varabilmişlerdi. Burada da çok yanlış bir kararla Dımaşk'a saldırmışlar, büyük kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Birinci Haçlı Seferi'nin sonunda Müslümanlar arasında yerleşen "yenilmez haçlılar" algısı, bu seferden sonra iyiden iyiye yok olmuştu. Sefer sonucunda Batı'dan yeni gelen haçlılarla uzun yıllardır Yakın Doğu'da bulunanlar arasında da anlaşmazlıklar baş göstermeye başladı. "Doğulu Latinler" ifadesiyle tanımlayabileceğimiz ilk sefer sırasında bölgeye yerleşenlerin çocukları ile yeni haçlılar, özellikle Kudüs'teki toplantıda büyük anlaşmazlıklara düşmüşler, bu anlaşmazlıklar sonucunda Dımaşk'a saldırmak gibi kendileri açısından en kötü kararı almışlardı. Bu kararın alınmasında, bölgenin politik zemininden bihaber, yüzyılların şekillendirdiği Yakın Doğu diplomasi manevralarına yabancı olan yeni haçlıların heyecanı büyük rol oynamıştı. Kuşatma sırasında bu iki grup arasında sürekli tartışmalar çıkmış, sonunda kuşatmadan vazgeçilmişti.

Seferin Avrupa'da bir Bizans düşmanlığı havası yarattığını, daha doğrusu bu havayı güçlendirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. O kadar ki, Avrupa'ya dönen Fransa Kralı VII. Louis derhal Sicilya'nın Norman kralı Roger ile görüşerek Bizans üzerine yeni bir haçlı seferine çıkmak üzere anlaşmaya dahi vardı. Seferin mimarlarından ve yaptığı ateşli konuşmalarla sefere katılımı ciddi ölçüde artıran rahip Bernard de Clairvaux bile seferin tüm başarısızlığını Bizans'ın ihanetine bağlıyor, Bizans'ın Türklerle ilişkilerini sürdürmesini affedilmez buluyordu. Pek çok kardinal

ve rahip, Bizans'a karşı planlanan yeni haçlı seferi için faaliyetlere başlamışlardı. Ancak bu plan, Alman kralı III. Konrad'ın muhalefeti sebebiyle uygulamaya konulamadı. Zira o, planlanan bu seferin en önemli rakibi olarak gördüğü Sicilya kralını güçlendireceğini anlamıştı. III. Konrad ayrıca Bizans ile de ittifak halindeydi ve bu ittifakı bozmak için bir sebep de göremiyordu. Böylece Bizans üzerine yapılması düşünülen haçlı seferi, yaklaşık yarım yüzyıl ertelenmiş oldu.

Üçüncü Haçlı Seferi (1189-1192)

1. İkinci ve Üçüncü Haçlı Seferleri arasında Yakın Doğu'da hangi gelişmeler yaşanmıştır?

1148-1189 yılları arasında geçen kırk yıllık süre, Yakın Doğu'nun kaderine etki edecek yeni liderlerin ortaya çıkışına tanıklık etmiştir. Yine bu kırk yıl, iki yüz yıllık satranç oyununun en kritik hamlelerinin yapıldığı dönem olacak, açılış hamlelerinde kaybettiği avantajı İkinci Haçlı Seferi'nde ve öncesinde dengelemeye başlayan İslam dünyası, bu kırk yılda yaptığı hamlelerle oyunun sonucunu hemen hemen tayin edecekti.

İkinci ve Üçüncü Haçlı Seferleri arasındaki döneme, Yakın Doğu'nun stratejik noktalarına hakim olma amaçlı taktik mücadeleler damgasını vurmuştur. Bu mücadelelerin bölge ve dünya tarihi açısından iki lider ismi, Nureddin Mahmud Zengi ve Selahaddin Eyyûbî'dir. İslam dünyası bu iki isim önderliğinde birleşerek haçlıların ilk seferde ele geçirdikleri avantajlı konumu kendi lehlerine çevirmişlerdir. Bu noktada, bölgeye ikinci seferle gelen haçlıların bölge siyasetine yabancı olmalarının ve yıllardır

Yakın Doğu'da bulunan Latinlerin tavsiyelerine kulak asmamalarının da etkisini belirtmek gerekir. Zira daha sefer aşamasında kral Louis, Antakya prinkepsi Raymond'un Nureddin'e karşı taarruza geçilmesi yönündeki tavsiyesini dinleseydi, o sırada diğer Müslümanlar'dan yardım alması mümkün görülmeyen Nureddin'i zor durumda bırakacak; belki de Nureddin'in şehri Halep, haçlıların eline geçecekti.

İkinci Haçlı Seferi'nden hemen sonra Nureddin Mahmud Zengi ve Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud, Antakya Haçlı Prinkepsliği ve sadece Tell-Bâşir bölgesinde tutunmaya çalışan Urfa Kontluğu topraklarına saldırılar düzenlemeye başladılar. Bu saldırılar sonucunda Antakya prinkepsi Raymond öldürüldü, kont II. Joscelin esir alındı. Antakya Prinkepsliği'nin toprakları sadece Antakya ve İskenderun-Lazikiyye arasındaki kıyı şeridinden ibaret kalmıştı. II. Joscelin'in esir edilmesinden sonra Tell-Bâşir'de idareyi eline alan karısı Beatrice, Sultan I. Mesud ve Nureddin'in saldırılarına karşı koyamayacağını anlayınca kontluk topraklarını Bizans'a satarak bölgeden ayrıldı. Bölgenin Bizans'ın eline geçmesi Müslüman saldırılarını durdurmadı ve kontluğun toprakları Zengiler, Türkiye Selçukluları ve Artukoğulları tarafından alınarak Urfa Haçlı Kontluğu fiili olarak da sona erdirildi.

Bu esnada Kudüs Haçlı Devleti'nin başına geçen III. Baudouin de topraklarının sınırlarını güneye doğru genişletme çabasındaydı. Bu amaçla önemli kıyı kentlerinden olan ve ilk haçlı seferi sırasında da kuşatılan Askalan'a saldırdı. Yedi aylık kuşatma sonucunda haçlılar 19 Ağustos 1153'te Askalan'ı ele geçirdiler. Bu, Kudüs Krallığı'nın son büyük başarısı oldu ve III. Baudouin'e büyük bir itibar kazandırdı. Ancak Nureddin Mahmud Zengi'nin buna cevabı gecikmeyecekti.

Nureddin, haçlıları kendi topraklarından kovmanın tek yolunun Müslüman dünyasının tek bir otorite etrafında toplanması olduğunu idrak etmiş ileri görüşlü bir devlet adamıydı.

İslam dünyasındaki bölünme, Müslümanlar'ın tek ve belirli bir haçlı politikası izlemesine imkan vermiyordu. Zengiler, yaklaşık otuz yıldır bu birliği sağlamaya çalışıyorlardı ve bu konuda büyük yol kat etmişlerdi. Ancak Halep ve Dımaşk ikiliği, haçlıların Müslümanlar'a karşı sürekli olarak kullandıkları bir kozdu. Dımaşk kenti haçlılarla iyi ilişkiler içerisindeydi, hatta Kudüs Krallığı'na yıllık haraç veriyordu. Haçlıların güneyde Askalan ile meşgul olması Nureddin için bir şanstı. Bu sebeple Askalan kuşatmasına müdahil olmadı. O, Dımaşk'a casuslarını yollayarak Dımaşk hakimi Müceireddin aleyhine faaliyetlerde bulunmaya başladı. Haçlıların Dımaşk topraklarındaki fütursuzca davranışları da bölgede yaşayan Müslüman ve Yahudileri bezdirmişti. Sonunda Nureddin, Dımaşk'a gönderdiği elçilerin şehre alınmamasını kendisine bir hakaret sayarak 18 Nisan 1154'te Dımaşk'ı kuşattı, 25 Nisan 1154'te halkın desteği ve kapıları açmasıyla şehre girdi. Artık haçlıların karşısında, sıkıştıkları zaman birbirlerine düşürdüğü birçok Müslüman emirlik yerine, Mısır bölgesi dışında tek bir otorite etrafında birleşmiş bir Yakın Doğu dünyası vardı.

Bu esnada Antakya Prinkepsliği'nin başında bulunan naibe Constance, İkinci Haçlı Seferi'yle gelen şövalyelerden Renaud de Châtillon ile evlendi. Renaud, Bizans'a bağlı Kıbrıs adasına yaptığı yağma akınları ve adadaki katliamlarla, uyuyan bir dev konumunda olan Bizans'ın tüm gücüyle tekrar bölgeye gelmesine neden oldu. Bizans'ın bu seferinde, elbette Kudüs kralı III. Baudouin'in imparatora gönderdiği elçilerin ve anlaşma teklifinin de etkisi büyüktü. İmparator Manuel büyük bir orduyla bölgeye geldi, Toroslarda bulunan Ermeni şehirlerini birbiri ardına zaptetti. Bölgenin tüm devletleri imparatora elçilerini gönderdiler. Renaud da Manuel'in yanına gitti ve ondan merhamet diledi. Kaynaklar, tüm elçilerin gözü önünde cereyan eden bu af dileme gösterisi sırasında Renaud'un dakikalarca yerlerde süründüğünü, ağlayıp bağırdığını kaydederler. Manuel sefer sonunda

kendi yüksek hakimiyetini tüm bölge devletlerine kabul ettirdikten sonra İstanbul'a döndü. Onun amacı Nureddin'e karşı bir taarruzda bulunmak değil, Zengilerin ve haçlıların birbirleri aleyhine aşırı güçlenmelerini önlemekti. Zira Zengilerin yenilmesi haçlıları Bizans'tan bağımsız hareket edebilecek kadar güçlendirecek; Zengi üstünlüğü ise daha sonra kendi devleti için tehlike teşkil edecek çok kuvvetli bir düşman yaratacaktı.

Bu andan itibaren haçlılar ile Zengiler arasındaki mücadele, bir taktik savaşı haline dönüştü. Şii Fatımi Halifeliği tarafından yönetilen Mısır, stratejik olarak çok önemli bir bölge olmasının yanında zenginliğiyle de büyülemekteydi. Nureddin, bu bölgeyi de alarak haçlı devletlerini tamamen kuşatmak istiyordu. Bunun farkında olan yeni Kudüs kralı I. Amaury de, krallığının geleceği için Mısır'ı ele geçirmeliydi. Mısır'ın ele geçirilmesinin Zengiler açısından bir anlamı daha vardı. Birinci Haçlı Seferi'nden beri Mezopotamya bölgesinin Müslüman halkları, kıyı şeridinden uzaklaştırılmışlardı. Bu durum, Müslüman tacirlerin deniz aşırı ticaretlerine büyük darbe vuruyordu. Müslüman ticaret kervanları ya önemli miktarlarda haraç ödeyerek haçlı limanlarına geliyor, ya da kara yoluyla İstanbul'a gidiyorlardı. İşte Mısır, bu anlamda da Zengiler için çok önemli bir bölgeydi. Buradaki liman kentleri vasıtasıyla Müslüman tacirler, mallarını doğrudan Avrupalılar'a satabileceklerdi.

Mısır'a ilk saldıran Amaury oldu. Ancak Nil nehrinin taşması sonucu girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. Ardından Mısır'daki karışıklık sırasında vezirlik makamından indirilen Şâver'in Nureddin'e yaptığı teklif sonucunda Zengi ordusu Mısır'a yürüdü. Şâver tekrar vezir oldu, ancak Zengilere vaat ettiği sefer masrafları ile vergiyi vermediği gibi, Zengi'yi metbuu olarak da tanımadı. Hatta bir adım daha ileri giderek Kudüs kralından Zengilere karşı yardım talebinde bulundu. Nureddin'in Mısır'a gönderdiği komutanı Şirkûh, Mısır topraklarını terk etmeyerek Bilbays şehrini

ele geçirdi. Şâver'in yardım çağrısına olumlu cevap veren Kral Amaury'nin birlikleri ile Şâver'in birlikleri Şirkûh'u Bilbays'ta kuşattılarsa da, Nureddin'in kuzeyde Antakya'yı kuşatması üzerine Kral Amaury Şirkûh ile anlaşmaya vardı ve iki ordu Şâver'i iktidarda bırakarak Mısır'dan ayrıldı.

Bu olaydan üç yıl sonra, 1167 yılında Şirkûh komutasındaki Zengi ordusu tekrar Mısır'a sefer düzenledi. Fatımi veziri Şâver yine Amaury'den yardım istedi. 18 Mart 1167'de Mısır-Kudüs müttefik ordusuna karşı Şirkûh başarılı bir savaş verdi. Şâver ve Amaury, savaş meydanından kaçabilen adamlarıyla Kahire'ye sığındı. Bunun üzerine Şirkûh İskenderiye'ye giderek burayı ele geçirdi ve burayı savunması için, ileride adından sıklıkla bahsedeceğimiz, haçlılara karşı mücadelede adı her zaman en ön sırada yazılacak olan yeğeni Selahaddin'i bıraktı. Bununla birlikte haçlılar şehri büyük bir kuvvetle kuşatınca, Şirkûh onlarla anlaşarak İskenderiye'yi terk etmeye mecbur kaldı.

Bir yıl sonra Mısır'a saldırma sırası kral Amaury'deydi. Vezir Şâver bu defa Nureddin'den yardım istedi. Haçlılar önce Bilbays'ı ele geçirerek büyük bir katliam gerçekleştirdiler, ardından Kahire'yi kuşattılar. Ancak Şirkûh komutasındaki Zengi ordusunun yaklaştığını öğrenince derhal geri çekildiler. Şirkûh, 8 Ocak 1169 günü, yeğeni Selahaddin Eyyûbî ile birlikte Kahire'ye girdi. Bu, haçlılarla mücadelede bir dönüm noktasıydı, zira güçlü birliklerle Kahire'ye giren Şirkûh, zaten sevilmeyen Şâver'in nüfuzunu kırmıştı. Şâver 18 Ocak günü öldürülünce Şirkûh vezir oldu ve böylelikle Mısır'da iktidar bir Sünni komutanın eline geçti. Zira Şii hilafet makamı Mısır'da çok güçlü değildi, iktidarın tüm gücü vezirlerin elinde toplanıyordu. Şirkûh iki ay sonra ölünce, yerini yeğeni Selahaddin Eyyûbî aldı.

Mısır'ın Nureddin tarafından ele geçirilmesi, haçlılar açısından bir felaketti. Artık tamamen tek bir güç tarafından kuşatılmış durumdaydılar. Derhal Bizans'a ve Batı'ya elçiler gönderdiler.

Avrupa'daki krallar, yeni bir haçlı seferi konusunda isteksizdiler; ancak Doğu Akdeniz'deki güç dengesinin bozulduğunu gören Bizans imparatoru Manuel, haçlıları desteklemek için güçlü bir donanma gönderdiyse de, 1169 yılında yapılan sefer başarısızlıkla sonuçlandı.

Mısır'ın fethinden sonra İslam dünyasında alttan alta bir ikilik oluşmaya başladı. Selahaddin, Nureddin'e bağlı bir komutandı ve ülkeyi onun adına yönetiyordu. Bununla birlikte artık ondan daha güçlüydü. Fatımi halifesi de ölünce Mısır'ın tek hakimi konumuna yükselmişti. Nureddin'e hala sadıktı, ancak onunla karşılaşmamak için çok çaba sarfediyordu. Nureddin Mahmud Zengi'nin vefatının ardından İslam dünyasında ortaya çıkan iktidar mücadelesini, on yıllık bir sürenin ardından Selahaddin Eyyûbî kazandı. Bu başarısında Mısır'a hâkim olmanın verdiği büyük ekonomik güç de etkili olmuştu.

Bu esnada Kudüs Krallığı'nda büyük bir iktidar mücadelesi yaşanıyordu. Amaury'nin ölümünden sonra tahta geçen IV. Baudouin iyi bir devlet adamı olmakla birlikte cüzam hastasıydı ve fazla yaşaması beklenmiyordu. Kız kardeşi için Avrupa'dan gelecek uygun bir damat adayının kral yapılması kararlaştırılmıştı. İkinci Haçlı Seferi sırasındaki görüş ayrılıkları yeniden su yüzüne çıkmaya başladı. Yerli haçlılar Selahaddin ile anlaşma yapmayı savunurlarken, daha önce Antakya Prinkepsi olan Kerek hâkimi Renaud de Châtillon gibi haçlılar buna karşı çıkıyorlardı. Oysa Kudüs'ün dışarıdan yardım alması da imkansız görünüyordu. Avrupa'ya yapılan çağrılar cevapsız kalıyor, 1176'da Myriokephalon'da Türkiye Selçuklu Devleti'nden büyük bir darbe yiyen Bizans Devleti ise, başka bir devlete yardım etmek şöyle dursun, kendi varlığını devam ettirebilme endişesi taşıyordu. Tüm bu faktörler, haçlıları Selahaddin ile 1180'de bir saldırmazlık anlaşması imzalamaya zorladı. Bununla birlikte Kerek hakimi Renaud de Châtillon Müslüman ticaret gemilerine saldırıp yağma etmeye başlayınca, hatta

Mekke ve Medine'yi basmayı planladığı duyulunca Selahaddin'in Mısır valisi el-Adil duruma müdahale etti ve haçlı korsanlarını imha etti. Bu olaylardan üç yıl sonra, 1186'da Renaud de Châtillon tekrar Müslüman kervanlarına saldırınca Selahaddin anlaşmanın bozulduğunu söyleyerek haçlılara savaş açtı.

Diğer haçlı devletleri tarafından da desteklenmiş Kudüs Krallık ordusu ile Selahaddin önderliğindeki Müslüman ordusu, 4 Temmuz 1187 tarihinde Taberiye Gölü yakınlarındaki Hıttîn mevkiinde karşılaştılar. Müslüman ordusu bir gece önce haçlıları çok sıkı bir kuşatma altına almıştı. Şiddetli çarpışmaların ardından haçlıların çoğu öldürüldü veya esir edildi. Kudüs kralı Guy ve Kerek hakimi Renaud de Châtillon da esirler arasındaydı. Selahaddin kralın hayatını bağışladı. Ancak Renaud de Châtillon o kadar şanslı değildi. Kaynaklar Müslüman kervanlarını yağmalayan, birçok Müslümanı öldüren, hatta Medine'yi basıp Hz. Muhammed'in naaşını kaçırmayı planlayan bu adamı, Selahaddin'in kendi elleriyle öldürdüğünü yazarlar.

Hıttîn zaferi Müslüman dünyası açısından çok önemliydi. Haçlıların çıkarabildikleri en büyük ordu yok edilmişti ve bu sayede haçlıların elinde bulunan birçok şehir, Müslümanlar tarafından yeniden fethedilebilmişti. Artık haçlılara son darbenin vurulacağı zaman gelmişti ve hedef Kudüs'tü.

Hıttîn Savaşı'ndan sonra Akkâ, Askalan, Gazze, Beyrut gibi şehirleri ele geçiren Selahaddin Eyyûbî, Askalan'da haçlı elçileriyle görüşerek Kudüs'ün kendisine teslimini istedi. Bu isteği kabul edilmeyince 20 Eylül 1187 günü Kudüs önünde karargâhını kurdu. Kudüs savunması, Selahaddin Eyyûbî'nin kuvvetlerine dayanacak güçte değildi. 29 Eylül günü surlarda büyük bir gedik açıldı. Bu, Kudüs'teki haçlılar için sonun başlangıcıydı. Şehir savunmasını idare eden Balian d'Ibelin, Kudüs'teki garnizonun daha fazla dayanamayacağını anlayınca Selahaddin'in karargâhına giderek teslim şartlarını görüştü. Görüşmeler

sonucunda Selahaddin Eyyûbî, 2 Ekim 1187 tarihinde şehre girdi ve Kudüs'teki haçlı hâkimiyetine son verdi. Selahaddin, büyük bir merhamet ve alicenaplık göstererek, çok küçük bir fidye karşılığında halkın şehri terk edebileceğini söyledi. Selahaddin'in bu davranışı, 1099 yılında haçlıların şehri ele geçirdiklerinde gerçekleştirdikleri büyük kıyım ile taban tabana zıttı. Şehirden giden haçlılar, hâlâ haçlıların elinde bulunan Antakya, Sûr ve Trablus gibi şehirlere sığındılar. Selahaddin Sûr'u kuşattıysa da, deniz yoluyla sürekli destek alan ve güçlü bir garnizonla savunulan bu şehri zapt edemedi. Sûr, Üçüncü Haçlı Seferi'nin en önemli üslerinden biri olacaktır.

2. Üçüncü Haçlı Seferi'ne neden olan faktörler nelerdir? Sefer çağrısı nasıl yapılmıştır?

Kudüs'ün tekrar Müslümanlar'ın eline geçmesi, Avrupalılar'ın beklemediği bir şeydi. Yakın Doğu'daki Latinler Nureddin ve Selahaddin'in kendileri aleyhine güçlenmeleri üzerine duydukları kaygıları sürekli olarak Avrupa'ya bildirmiş, yeni bir seferle destek almadıkları takdirde bölgedeki geleceklerinin karanlık olduğunu söylemişlerdi. Ancak Avrupa'daki krallar ve asillerin kendi iç mücadelelerinden başlarını kaldıracak halleri yoktu. Ayrıca hac ziyaretleri için Yakın Doğu'ya gidenler Avrupa'ya döndüklerinde, Latinlerin bölgede büyük bir refah içerisinde yaşadıklarını anlatıyorlardı. Avrupa ve Müslümanlar'la ticari ilişkiler üst düzeydeydi ve bu sayede Latin devletleri önemli bir ekonomik güce hükmediyorlardı. Avrupalılar'a göre Doğu'daki Latinler, boş yere feveran etmekteydiler. İşte Hıttîn bozgunu ve Kudüs'ün düştüğü haberi, Avrupa'ya böyle bir ortamda ulaşmıştı. Doğu Akdeniz sahil şeridinde yüz yıllık aradan sonra yeniden Müslümanlar hakimdiler ve bu durum onların deniz aşırı ticaretten aslan payını alacakları anlamına geliyordu

Müslümanlar'ın bu yükselişine Avrupa'dan ilk tepkiyi veren Sicilya Kralı Guillaume oldu. Doğu Akdeniz'e gönderdiği filo, özellikle Sûr ve Trablus gibi şehirlerin Müslümanlar'ın eline geçmesini engelledi. Bu arada Papa VIII. Gregorius ve halefi III. Clemens bildiriler yayınlayarak Hristiyanlar'ı yeni bir haçlı seferine hazırlanmaya çağırdılar. III. Clemens ayrıca Alman İmparatoru Friederich Barbarossa ile temas kurup, onu haçı kabul etmeye ikna etti. Başpiskopos Josias da Fransa Kralı Philippe ve İngiltere Kralı Henry'i sefere davet etti. Bu iki kral da haçı kabul etmelerine karşın, kendi aralarındaki ve içlerindeki sorunları çözmeden sefere çıkacak durumda değillerdi. Diğer yandan kendi aralarında savaş halinde bulunan Pisa ve Cenova, savaşa son vererek anlaşmaya vardılar. Zira yukarıda da değindiğimiz gibi Sicilyalılar, oldukça büyük bir donanmayı Doğu Akdeniz'e göndermişlerdi. Sicilyalıların bölge hakimiyeti, onların deniz ticaretindeki konumlarını güçlendirecekti ve bu güçlenme, Pisa ve Cenova için elbette ki arzu edilir bir durum değildi.

3. Akkâ'nın Hristiyanlar tarafından yeniden ele geçirilmesi nasıl olmuştur? Bunun Yakın Doğu'daki haçlı varlığı üzerindeki etkileri nelerdir?

Avrupa'daki krallardan bekledikleri yardımı hala alamayan Doğulu Latinler, Sicilya'dan gönderilen donanma ve Montferrat hanedanından Konrad'ın yardımlarıyla Sûr ve Trablus'ta tutunmaya çalışıyorlardı. Kudüs kralı Guy, Selahaddin'e bir daha Müslümanlar'a karşı silah kullanmayacağına yemin ettikten sonra serbest bırakılmış, ancak serbest kalır kalmaz yemininin geçersiz olduğunu ilan ederek Sûr'a gitmişti. Sûr'da idareyi eline alan Konrad ve yerli asiller, Guy'u şehirlerinde istemediklerini belirttiler. Onlara göre Guy Hıttîn'deki bozgunun baş sorumlusuydu ve Kudüs'ün düşmesine yol açmıştı. Çaresiz biçimde Trablus'a giden

Guy, krallığın yeniden ihyası için bir şehre ihtiyaç duymaktaydı. Bu şehir ise, güçlü bir Müslüman garnizonu tarafından savunulan Akkâ idi. 1189 yılında başlayan kuşatma tam iki yıl sürdü. Sonunda deniz yoluyla bölgeye gelen İngiliz ve Fransız krallarının donanmaları şehri denizden de abluka altına aldı. Şehir 12 Temmuz 1191 günü haçlılara teslim oldu. Üçüncü Haçlı Seferi'nden önce başlayan kuşatma, deniz yoluyla gelen haçlı ordularının yardımıyla haçlılar lehine sonuçlanmıştı. Böylelikle Akkâ, İkinci Krallık adıyla anılacak haçlı hakimiyetinin başkenti oldu. Haçlıların oldukça iyi tahkim edilmiş bir liman şehrini tekrar ele geçirmeleri, bölgede varlıklarını yüz sene daha devam ettirebilmelerine olanak sağlamıştır.

4. Üçüncü Haçlı Seferi'ne kimler katılmış, ordulara kimler komuta etmiştir? Bu ordular hangi güzergâhı takip etmişlerdir?

Üçüncü Haçlı Seferi'ne İngiltere Kralı I. Richard (Arslan Yürekli), Fransa Kralı II. Philippe Auguste ve Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa katılmışlardır. Bunların arasında Friedrich Barbarossa, İkinci Haçlı Seferi'ne amcası III. Konrad'ın yanında katıldığı için büyük tecrübe sahibiydi.

Friedrich Barbarossa 11 Mayıs 1189'da yola çıktı. Macaristan topraklarından ve Bizans'ın Avrupa'daki arazisinden geçerek yılın sonuna doğru Edirne'ye vardı ve kış aylarında burada kaldı. 1190 Mart'ında ordusunu ÇanAkkâle Boğazı'ndan Anadolu'ya geçirdi. Friedrich, sefere çıkmadan önce ordusunun geçeceği arazilerin hakimleriyle anlaşmaya varmıştı. Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan da anlaşma yaptığı hakimlerden biriydi. Bununla birlikte Türklerin Alman haçlılarını Anadolu topraklarında rahat bırakmaya niyeti yoktu. Friedrich'in ordusu çok büyük ve disiplinliydi. Türkler, bu sebeple Birinci Haçlı Seferi'nde atalarının

uyguladığı gerilla taktiğini benimsedi. Sürekli vur-kaçlarla hem haçlılara kayıplar verdirdi, hem de morallerini bozdu. Balıkesir ve Alaşehir üzerinden ilerleyerek Selçuklu topraklarına giren haçlılar, Denizli ve Akşehir'den geçerek 17 Mayıs 1190 tarihinde sultan tarafından daha önceden boşaltılmış olan Konya'ya geldiler. Burada bir süre dinlendikten sonra tekrar yola koyulan haçlılar, 30 Mayıs'ta Karaman'a, 10 Haziran'da ise Silifke'ye vardılar. Tam bu noktada seferin kaderini değiştirecek bir olay yaşandı. Öncü birliklerle hareket eden imparator Friedrich Barbarossa'nın cesedi, Göksu nehrinin kenarında bulundu. İmparatorun nasıl öldüğü asla anlaşılamadı; genellikle nehirde boğulduğu ihtimali üzerinde duruldu. Bu beklenmeyen durum Alman ordusunu dağılma noktasına getirdi. Askerlerin bir kısmı bulabildikleri gemilerle Avrupa'ya döndü, geri kalanlar imparatorun oğlu Friedrich liderliğinde Antakya'ya gittiler. Haberi alan Sûr hâkimi ve imparatorun yeğeni Konrad derhal Antakya'ya gelerek Alman ordusundan geriye kalanları Akkâ kuşatmasına yardım için çağırdı. Bu çağrıya çok az Alman askeri olumlu yanıt verdi. Ancak bunlar, doğudaki Latinlerin büyük bir ümitle beklediği yardımı sağlamaktan çok uzaktılar. Akkâ, ancak bir yıl sonra, İngiliz ve Fransız kralları deniz yoluyla kuşatmaya katıldıkları zaman düşecekti.

İngiliz ve Fransız orduları ise, Friedrich Barbarossa'nın ölümünden ve Alman haçlı seferinin hüsranla sonuçlanmasının ardından 4 Temmuz 1190'da yola çıktılar. Haçı kabul ettikten iki yıl sonra yola çıkmalarının esas sebebi, birbirleriyle savaşıyor olmalarıydı. İngiltere Kralı Henry ölüp, yerine Fransa Kralı Philippe ile birlik olup babasına isyan eden Richard geçince savaş sona erdi ve iki ordu birlikte yola çıktı. Kış aylarını Sicilya'da geçirdikten sonra önce Philippe 30 Mart 1191'de, ardından Richard 10 Nisan 1191'de donanmalarıyla Filistin'e doğru yola çıktılar. Philippe, yola çıkışından 20 gün sonra, 20 Nisan 1191'de Akkâ önlerine gelerek kuşatmaya katıldı. Richard'ın donanması ise fırtınaya

yakalandı. Girit ve Rodos'ta bir süre dinlenen İngilizler, ardından Bizans imparatoruna baş kaldıran Kıbrıs adasına çıkarak burayı ele geçirdiler. İngilizler nihayet 8 Haziran 1191'de Akkâ'ya ulaşarak kuşatmaya katıldılar ve şehrin 12 Temmuz'da ele geçirilmesinde önemli rol oynadılar.

5. Üçüncü Haçlı Seferi sırasında haçlılar ile İslam orduları arasında hangi çatışmalar yaşanmıştır? Sonuçları ne olmuştur?

Üçüncü Haçlı Seferi'nin en büyük amacı, Kudüs'ü geri almaktı. Bu nedenle Richard, Akkâ'da daha fazla vakit kaybetmek istemiyordu. Philippe ise hastalanmıştı, haçlı yeminini yerine getirdiğini düşünüyor ve Fransa'ya dönmek istiyordu. Nitekim ordusunun büyük bir kısmını bölgede bırakarak 2 Ağustos 1191 tarihinde Avrupa'ya yelken açtı. Artık seferin tek lideri, İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard idi.

Bu esnada Selahaddin ve Richard'ın elçileri arasında esirlerin serbest bırakılması ve karşılığında ödenecek fidye konularında müzakereler sürmekteydi. Selahaddin, kendisinden talep edilen paranın ilk taksidini ödeyip, ilk grup esirleri de serbest bıraktı. Bununla birlikte Richard, adı bildirilen asillerin hepsinin serbest bırakılmadığını öne sürerek Müslüman esirleri bırakmadı. Selahaddin, serbest bırakılmadığı iddia edilen asiller için Richard'a rehine gönderebileceğini, bunun karşılığında adamlarının serbest bırakılmasını talep ettiyse de bu teklifleri geri çevrilerek, elinde bulunan tüm haçlı esirleri derhal serbest bırakması istendi. Bu, Selahaddin'in kabul edebileceği bir şey değildi, Richard olmayacak taleplerde bulunarak açıkça savaş istiyordu. Hatta daha da ileri giderek üç bine yakın Müslüman esiri şehrin dışına çıkarıp öldürttü. Akkâ yakınlarında bulunan Müslüman karakollarındaki askerler de bu vahşete tanık olmuşlardı. Artık savaş kaçınılmazdı.

Richard ordusuyla birlikte 22 Ağustos 1191 günü Yafa kentine doğru yola çıktı. Güneye doğru yaptığı bu yürüyüş sırasında, gerektiğinde yiyecek ve asker takviyesi alabileceği donanması kendisini takip ediyordu. Ancak Richard'ı takip eden yalnızca donanması değildi; Selahaddin liderliğindeki İslam kuvvetleri de haçlılarla paralel ilerliyor, sürekli tacizlerle onları yıpratıyordu. Nihayet 7 Eylül günü Arsûf yakınlarında iki ordu meydan savaşına başladı. Muharebe akşam saatlerine kadar sürdü ve kesin bir sonuç alınamadı. Bununla birlikte Eyyûbî ordusu haçlıların güneye doğru ilerleyişini durduramamıştı, savaş meydanında da haçlıların konum üstünlüğü bulunmaktaydı. Bu durum haçlıların moralini yükseltti ve Kudüs'ü geri alabileceklerine dair inançlarını artırdı. Selahaddin ise haçlıların bir sonraki adımlarını izleyebilmek ve önlem alabilmek için ordusunu Remle'ye çekti. Richard, güney istikametindeki yürüyüşü boyunca önce Yafa'yı ele geçirdi ve istihkamlarının onarılmasını sağladı. Ancak Kudüs'e doğru ilerlemek için acele etmiyordu. Zira Kudüs ülkenin iç kısmındaydı ve bu hareket, desteğini sürekli hissettiği donanmasıyla bağlantısının kopması anlamına geliyordu. Richard hiç bilmediği bir ülkede ordusunu böyle bir riske atmak istemiyordu. Haçlıların yavaş hareket etmesi, Selahaddin'e Kudüs tahkimatını güçlendirmesi için yeterli zamanı kazandırdı. Selahaddin daha sonra güneye, Askalan şehrine yöneldi ve şehrin tahkimatını tamamen yıktırdı. Çünkü Askalan Mısır'a giden yol üzerindeydi ve Richard'ın bu bölgeye Selahaddin'den önce gelerek burayı ele geçirmesi, Selahaddin'in gücünün en önemli kaynağı olan Mısır ile bağlantısını kesebilirdi.

Haçlılar cephesinde ise durum pek parlak görünmüyordu. Sûr ve Akkâ'da iktidar mücadelesi devam ediyor, Kıbrıs'ta da işler iyi gitmiyordu. Ayrıca Richard, seferden önce savaş halinde bulunduğu Fransa kralı Philippe'in, kendi yokluğunu fırsat bilerek İngiltere'ye saldırmasından korkuyordu. Yakın Doğu'da işler

sandığı kadar kolay yürümüyordu, kazandığı birkaç ufak başarıya rağmen Selahaddin'i kesin olarak mağlup edememişti ve İslam ordusu büyük bir tehdit olarak varlığını koruyordu. Kudüs'ün tahkimatı da iyice güçlendirilmişti, geri alınması pek mümkün görünmüyordu. Tüm bu şartlar altında Richard, Selahaddin ile müzakereye başlama kararı aldı. Selahaddin de müzakereye başlamayı uygun bularak kardeşi el-Âdil'i bu konuda görevlendirdi.

Richard'ın ilk önerisi, Ürdün'ün batısındaki tüm ülkelerin, Kudüs'ün ve gerçek haçın kendisine iade edilmesiydi. Bu öneri Selahaddin tarafından reddedildi. Bu andan itibaren her iki taraf da, hasımları arasında meydana gelmesi muhtemel ayrılıkları kullanma yolunu seçtiler. el-Âdil, Richard ile Konrad arasındaki fikir ayrılıklarını biliyordu. Richard ise el-Âdil ile Selahaddin arasında anlaşmazlık yaratmaya çalışıyordu. İkinci teklifi bu yönde oldu. el-Âdil'e kendi kız kardeşiyle evlenmesini, karı-koca Kudüs'te oturmalarını, kendi ele geçirdiği yerlerle birlikte Selahaddin'e ait bulunan Filistin'de hüküm sürmelerini, Hristiyanlar'ın Kudüs'e serbestçe girip çıkabilmelerini teklif etti. Teklif Selahaddin'e iletildiğinde bunun bir şaka olduğunu düşündü, sonra kabul etti. Selahaddin'in bu hamlesi, oldukça ince bir diplomatik hareketti. Zira prensesin bir Müslümanla evlenmeyeceğini tahmin etmişti ve teklifi derhal reddederek kardeşi ile arasının bozulmasını istememişti. Nitekim olaylar Selahaddin'in ön gördüğü şekilde gelişti ve prenses, el-Âdil ile evlenmeyi reddetti. Richard da el-Âdil'e Hristiyanlığa geçmesini teklif etti. el-Âdil bunu kabul etmedi. Bu sırada Selahaddin ise Akkâ'da bulunan Konrad'ın elçileri ile görüşmekteydi. Selahaddin, bu müzakerelerde izlediği politikayı Richard'ın eninde sonunda ülkesine dönmek zorunda olduğu gerçeğine dayandırıyor, hiç acele etmiyordu. Richard'ın Kudüs'e saldıramayacağını anlamıştı; kendisi ise ordusunun bir kısmını terhis etmiş, bununla birlikte Mısır'dan taze kuvvetlerle ordusunu takviye etmişti. Tüm bu müzakereler boyunca bazı çatışmalar da olmuyor

değildi. Bir ara haçlılar Kudüs'ün 20 km. kadar yakınına sokulmuşlar, ancak bozulan hava şartları ve Kudüs'te güçlü bir garnizonun varlığı onları geri çekilmek zorunda bırakmıştı. Richard bunun üzerine Selahaddin'in yıktırdığı Askalan şehrine geldi ve burayı tahkim etmeye başladı. Selahaddin buraya müdahale etmedi, zira haçlıların kendi içlerindeki anlaşmazlıklardan haberdardı ve savaşa gerek duymuyordu. Richard, Akkâ'da bulunan Konrad'dan derhal yardım istiyor, Konrad ise bunu kabul etmiyordu. Richard'ın savaş hazinesi de boşalmıştı. Bu sebeple ordusunda bulunan özellikle Fransız unsurlar firar ederek Akkâ ve Sûr'a gitmeye başlamışlardı. Akkâ limanında ticari konumlarını yükseltmeye çalışan Pisa ve Cenovalılar da açıkça savaş haline girmişlerdi. Richard artık bir ateşkes değil, tam bir anlaşmaya varmanın gerekliliğini iyiden iyiye hissetmeye başlamıştı. Ülkesinden gelen haberler de hiç iyi değildi.

Richard ilk iş olarak Akkâ'da tüm haçlı baronlarını katıldığı bir toplantı düzenleyerek, Guy ve Konrad'dan birini yeni kralları olarak seçmelerini istedi. Kendi desteklediği Guy'a tek bir oy bile çıkmadı. Konrad kral olarak seçilmişti, ancak çok kısa bir süre sonra haşhaşiler tarafından öldürülünce, Richard'ın yeğeni Henry kraliçe Isabella ile evlenerek yeni kral oldu. Richard sefere gelirken ele geçirdiği Kıbrıs'ı da Guy'a satarak hem Kıbrıs gibi karmaşanın hüküm sürdüğü bir bölgeden kurtuldu, hem de Guy'u Filistin bölgesinden uzaklaştırmış oldu. Şimdi sıra Selahaddin ile anlaşmaya gelmişti. Ancak Selahaddin'in yeğenleri arasında bir isyan hareketinin başladığı söylentileri yayılınca, Richard bundan yararlanmak istedi ve ani bir hücumla Daron şehrini alarak buradaki ahaliyi kılıçtan geçirdi. Richard, tekrar başlayacak olan müzakerelerden önce elini mümkün olduğunca kuvvetlendirmek istiyordu. Buna karşılık Selahaddin de, Richard'ın bir süreliğine şehirden ayrılmasını fırsat bilerek Yafa'ya saldırdı ve burayı ele geçirdi. Bununla birlikte iç kale ele geçirilememişti. Durumdan

haberdar edilen Richard donanmasıyla birlikte tekrar Yafa'ya döndü ve iç kaleden yapılan hücumun da yardımıyla şehri tekrar ele geçirdi. Şehrin bu kadar hızlı biçimde el değiştirmesi sonucu tekrar başlayan müzakerelerde Askalan krizi yaşandı. Selahaddin Richard'a aldığı yerlerin kendisinde kalması, fakat Askalan'ı Müslümanlar'a terk etmesi teklifini götürdüyse de, Askalan'ın stratejik konumu dolayısıyla Richard bunu reddetti. Selahaddin Richard'ı buna zorlamak için 5 Ağustos 1192'de ordugâhına saldırdı, ancak Richard'ın sert direnişi ile karşılaşarak Kudüs'e geri döndü. Bununla birlikte Richard'ın müzakere edecek gücü de kalmamıştı. Yakın Doğu'da bir bataklığa saplanmıştı ve Müslüman saldırıları gücünü gittikçe eritiyordu. Selahaddin ise ülkesinin çeşitli bölgelerinden sürekli takviye kuvvetler almaktaydı, zira burası onun memleketiydi. Sonunda İngiliz Kralı Richard ve Eyyûbî hükümdarı Selahaddin, 2 Eylül 1192'de beş yıllık bir barış anlaşması imzaladı. Buna göre haçlıların ele geçirdiği yerler onlara bırakılıyordu. Ancak Askalan, tahkimatı yıkılmak kaydıyla Müslümanlar'ın olacaktı. Bu, Selahaddin için önemli bir diplomatik başarıydı, çok önemli bir stratejik mevki kendi elinde kalmıştı. Müslüman ve Hristiyanlar birbirlerinin ülkelerinden serbestçe geçebilecekler, ticaret yapabileceklerdi. Hristiyan şövalyelerin silahsız olarak Kudüs'ü ziyaret etmelerine ve hac vazifelerini yerine getirmelerine izin verilecekti. Anlaşmanın ardından Richard, 9 Ekim 1192 günü Akkâ'dan denize açılarak ülkesine döndü ve Üçüncü Haçlı Seferi böylece sona erdi.

6. Üçüncü Haçlı Seferi'nin sonuçları nelerdir?

En önemli hedefi Kudüs'ü kurtarmak olan Üçüncü Haçlı Seferi'nin Hristiyanlar açısından tek başarısı, Eyyûbîlerin fetihlerini durdurmak oldu. Özellikle Akkâ'nın alınması, haçlıların Yakın Doğu'daki varlığının İkinci Krallık adı altında yüz sene daha devam etmesini sağladı. Bununla birlikte haçlıların ilk seferde ele

geçirdikleri toprakların çok büyük bir kısmı artık Müslümanlar'ın elindeydi. İkinci krallığın toprakları, Yafa'dan Sûr'a kadar olan yüz elli kilometrelik bir sahil şeridinden ibaret kalmıştı. Antakya Prinkepsi Bohemund ise sefer süresince tarafsızlığını muhafaza ederek topraklarını korumuştu. Trablus da oğlunun hakimiyetindeydi.

İngiltere kralı Richard, sefer yolundayken Bizans'a ait bulunan Kıbrıs'ı ele geçirmişti. Ada daha sonra eski Kudüs kralı Guy de Lusignan'a satıldı. Kıbrıs, bir başka Hristiyan devletinden alınmıştı; buna karşın daha sonraki Haçlı Seferleri'nde çok önemli bir üs olacaktı.

Üçüncü Haçlı Seferi'nin bir diğer sonucu, Hristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki ticari ilişkilerin artması olmuştur. Richard ve Selahaddin arasında yapılan barış anlaşması uyarınca, Avrupa'dan yeni ve heyecanlı şövalyeler gelene kadar doğulu Latinler ve Müslümanlar arasında kayda değer bir çatışma yaşanmamış, bu iki toplum birbirlerinin topraklarında serbestçe ticaret yapabilmişlerdir.

Dördüncü Haçlı Seferi (1203-1204)

1. Üçüncü ve Dördüncü Haçlı Seferleri arasında Avrupa'da hangi gelişmeler yaşanmıştır?

Üçüncü ve Dördüncü Haçlı Seferleri arasında geçen dönem, Üçüncü Haçlı Seferi sırasında ölen Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa'nın oğlu VI. Heinrich'nin yükselişine tanıklık etmiştir. VI. Heinrich hem Alman imparatoru olması, hem de karısı vasıtasıyla Sicilya'ya hakim olması dolayısıyla, eski Karolenjiyen Devleti hükümdarı Şarlman'dan beri Avrupa'nın en güçlü imparatoru olmuştu. Bizans'ın üzerine bir haçlı seferi yapma düşüncesini gizlemiyor, böylece büyük bir Akdeniz imparatorluğu kurmayı hedefliyordu. Heinrich, Üçüncü Haçlı Seferi'nden dönerken fırtınaya yakalanan ve kendisine esir düşen İngiltere kralı Richard'a da vasallık yemini ettirmiş, böylece Avrupa'da krallar üstü bir konuma ulaşmak istemişti. Ayrıca 1194 yılında eski Kudüs Kralı Guy'ün ölümü üzerine Kıbrıs'ta tahta geçen kardeşi Amaury'e de tacı kendi adamları tarafından giydirilmişti. Heinrich bununla da yetinmemiş, Doğu'daki Ermeni hakimlerini de himayesi altına almıştı. Papa III. Coelestinus bu esnada Bizans

imparatoru ile kiliselerin birleştirilmesi konusunu müzakere ettiğinden, Heinrich'nin Bizans'a karşı bir haçlı seferi planlamasını doğru bulmuyordu. Ayrıca Doğu'daki Latinler, papanın vasalı konumundaydılar ve bir dünyevi imparatorun bölgedeki işlere karışarak oranın hamisi konumuna yükselmeye başlaması, papalık açısından da kabul edilebilecek bir şey değildi. Tam bu sırada Heinrich'nin beklenmedik ölümü hem papalığı, hem de Bizans Devleti'ni rahatlatmıştı. Heinrich'nin ardından papa III. Coelestinus da öldü ve yerine Avrupa'nın önemli din ve hukuk adamlarından III. Innocentius seçildi.

2. Üçüncü ve Dördüncü Haçlı Seferleri arasında Yakın Doğu'da hangi gelişmeler yaşanmıştır?

Yakın Doğu'daki en önemli gelişme, sultan Selahaddin Eyyûbî'nin vefatı oldu. 3 Mart 1193'teki bu vefatın ardından Selahaddin'in kurduğu hakimiyet, hanedan üyeleri tarafından bölüşüldü ve uzun uğraşılar sonucu kurulan İslam birliği parçalandı. Bu parçalanmışlık, onları haçlı devletlerine karşı hareketten alıkoydu. Haçlı devletleri de Batı'dan yeni bir yardım almadan Müslümanlar'a karşı başarı sağlanamayacağını bildiklerinden, barış içinde yaşamayı tercih ettiler.

Bu barış dönemi, haçlıların işine yaradı. Kral Henry Akkâ'daki konumunu güçlendirdi, düzeni yeniden kurdu. 1194'te Kıbrıs hâkimi Guy'ün ölümünden sonra yerine geçen Amaury, Akkâ Krallığı ile iyi ilişkiler kurdu. Bununla birlikte Amaury, 1197'de Alman İmparatoru VI. Heinrich'in yüksek hakimiyetini tanıdı. Zira imparatorun yeni bir haçlı seferi girişiminde bulunacağı malumuydu. İmparator da Amaury'e taç giydirerek onu kral ilan etti. Böylece Yakın Doğu'da "kral" ünvanını kullanan iki Hristiyan lider ortaya çıkmış oldu.

Müslüman ve Hristiyanlar arasındaki bu barış havası, Alman imparatoru Heinrich'nin 1197'de Akkâ'ya ilk birliklerini

göndermesiyle bozuldu. Daha önceki seferlerde de olduğu gibi yerli Latinler Müslümanlar'la savaşa girmek istemezlerken, yeni gelenler büyük bir heyecanla savaş istiyorlardı. Nitekim Almanlar, gelir gelmez Celile bölgesine saldırdılar. Bölgenin hakimi el-Âdil, birlikleriyle derhal karşı taaruza geçince Alman şövalyeler yayaları geride bırakarak can havliyle Akkâ'ya kaçtılar. Bu sırada önce Akkâ kralı Henry, birkaç hafta sonra da Alman imparatoru Heinrich öldü. Henry'nin ölümünden sonra krallık baronları, dul kraliçe Isabella'nın Kıbrıs kralı Amaury ile evlenmesini uygun buldular. Böylece Akkâ'nın yeni kralı Amaury oldu. Amaury de Müslümanlar'la barışı devam ettirmek niyetindeydi. Zira imparatorlarının ölümünden sonra Alman birlikleri Avrupa'ya geri dönmüşlerdi. Eyyûbî devletini yeniden birleştirmek isteyen el-Âdil de barışa taraftardı. Böylece iki taraf arasında 1 Temmuz 1198'de bir barış anlaşması imzalandı.

Bu esnada Antakya Prinkepsliği'nde de iktidar mücadelesi sürüyordu. III. Bohemund'un oğlunun ölümü üzerine, Alman imparatoru Heinrich'ten kral ünvanını alan Ermeni hakimi II. Leon, torunu dolayısıyla Antakya'da hak iddia etmeye başladı. III. Bohemund'un diğer oğlu Trablus hakimi Bohemund da bu iktidar mücadelesine katıldı. Oğul Bohemund, 1201'de babasının ölümü üzerine Antakya prinkepsi olduysa da, Ermeniler ile aralarındaki mücadele yıllarca sürüp gitti.

Üçüncü ve dördüncü Haçlı Seferleri arasında Anadolu, Türkiye Selçuklu Devleti'nde cereyan eden taht mücadelelerine tanık olmuştur. II. Kılıç Arslan 1192'de ölmüş, yerine geçen küçük oğlu I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in sultanlığı diğer kardeşleri tarafından tanınmamıştır. Dört yıl süren sultanlığının ardından Gıyaseddin Keyhüsrev tahttan uzaklaştırılmış ve yerine II. Rükneddin Süleymanşah geçmiştir. Rükneddin döneminde Anadolu içindeki diğer Türk beylikleri itaat altına alınmış, Ermeni kralı Leon ve Gürcüler üzerine seferler düzenlenmiştir.

3. Batı dünyası hangi amaçla yeni bir sefer hazırlıklarına başlamıştır? Sefer çağrısı nasıl gerçekleştirilmiştir?

8 Ocak 1198'de papa seçilen III. Innocentius, tüm Hristiyanlar'ın Roma'nın yüksek hakimiyetinde birleşmesi düşüncesini ateşli biçimde savunan biriydi. Papalık makamının tüm dünyevi iktidarların üzerinde olması gerektiği fikrindeydi. Selefi Coelestinus gibi o da Bizans devleti ile kiliselerin birleştirilmesi hususunda müzakerelere girişmişti. Ancak Bizans Ortodoks Kilisesi, Roma'nın egemenliğini kabul etmiyordu. Avrupa'daki siyasi ortam, Innocentius'un planlarını uygulayabilmesi için ona gerekli fırsatları sunuyordu. Alman imparatoru Heinrich ölmüş ve Papalık böylece önemli bir dünyevi liderden kurtulmuştu. Almanya, Heinrich'in kardeşi ve rakip asiller arasındaki iktidar mücadeleleri ile çalkalanıyordu. İngiltere'de de durum aynıydı. 1199'da Richard ölmüş ve kardeşi ile yeğeni arasında taht mücadeleleri başlamıştı. Fransa kralı Philippe de İngiliz topraklarından pay kapmak üzere bu mücadeleye dahil olmuştu. Kısa süre öncesine kadar Hristiyan dünyasının en güçlü devleti olan Bizans'ta da durum karışıktı. Komnenoslar hanedanı devrilmiş, yerine Angelos ailesi geçmişti. Angelos ailesine mensup imparatorlar ise zaaf içindelerdi. O zamana kadar düzenlenen Haçlı Seferleri'ndeki başarısızlığın sebebi olarak gösterilen Bizans Devleti'ne karşı Avrupa'da duyulan nefret, iyiden iyiye yaygınlaşmaya başlamıştı.

Doğu'daki haçlı devletleri Müslümanlar'la barış içinde yaşamalarına rağmen papa Innocentius, bunların yardım almadan varlıklarını uzun süre devam ettiremeyeceğini düşünüyordu. Bu sebeple yeni bir haçlı seferi zorunluydu. Ancak Innocentius, yeni düzenlenecek haçlı seferinin, Birinci Haçlı Seferi gibi kilisenin önderliğinde, taç sahibi olmayan asillerden ve halktan oluşması gerektiğini düşünüyordu. Çünkü gerçek anlamda başarıya ulaşan sefer, Birinci Haçlı Seferi'ydi. Ona göre kralların bizzat katıldıkları son iki sefer, kendi içlerindeki çekişmeler sebebiyle başarısızlıkla

sonuçlanmıştı. Ayrıca Innocentius, daha önce de belirttiğimiz gibi dünyevi liderlerin de papalık makamının yüksek hakimiyetinde olması gerektiğini düşünen biriydi. Avrupa'daki kralların kendi içlerinde hakimiyet mücadelesine giriştikleri bu siyasi ortam, Innocentius'un tam da aradığı ortamdı. İlk çağrılar, kralların baskısından bunalan ve Doğu'da kendilerine yeni topraklar aramak isteyen asillere yapılacaktı.

Papa Innocentius, yeni haçlı seferi çağrısıyla ilgili hiçbir krala mektup göndermedi. Avrupa'da vaazlarıyla ün salmış gezgin bir din adamı olan Foulques de Neuilly'i, halka ve asillere haçlı seferi çağrısı yapmak üzere görevlendirdi. Foulques'nin vaazları etkili olmakla birlikte halk tabakalarında Birinci Haçlı Seferi dönemindeki heyecanı yaratamıyordu. Yine de özellikle Fransa'daki birçok asil, maiyetleriyle birlikte haçlı yemini ettiler. Bu asillerden Thibaut de Champagne seferin reisi olarak kabul edildi. Haçı kabul eden diğer asiller, Flandre kontu IX. Baudouin, kardeşi Henri, Blois kontu Louis, III. Godefroi de Perche, IV. Simon de Monfrot ve kardeşleri, Enguerrant de Boves, Renaud de Dampierre, Geoffroi de Villehardouin ile diğer alt kademedeki kontlar ve düklerdi. Fransa bölgesindeki bu asillerin dışında, kuzey İtalya'daki büyük arazi sahiplerinin bazıları da, marki Boniface de Montferrat önderliğinde haçı kabul ettiklerini açıkladılar. Bu asillerin arasında Geoffroi de Villehardouin'in yazdığı kronik, Dördüncü Haçlı Seferi'nin en önemli kaynaklarından biri olup, bu çalışmamızda tarafımızca da sıklıkla kullanılmıştır.

4. Dördüncü Haçlı Seferi niçin Bizans Devleti üzerine yapıldı?

Dördüncü Haçlı Seferi çağrısı, 1095 yılındaki ilk çağrı kadar etkili olmasa da Yakın Doğu'ya yapılacak bir sefer için yeterli sayıda katılımı sağlamış görünüyordu. Ancak başka bir önemli problem vardı: Yakın Doğu'ya nasıl gidilecekti? Bizans Devleti kötü

durumda olduğundan Balkanlardan ve Anadolu'dan geçen yol kullanılabilir olmaktan uzaktı. Ayrıca başarılı olan Birinci Haçlı Seferi de dahil olmak üzere İkinci Haçlı Seferi ve Üçüncü Haçlı Seferi'nin kara yolunu kullanan birlikleri, Anadolu'daki Türkler tarafından perişan edilmişler, büyük kayıplar vermişlerdi. Deniz yolunu kullanmanın tek yolu, çok sayıda askeri taşıyabilecek bir filo bulmaktı. Ancak Flandre kontu dışında hiçbir şövalye deniz gücüne sahip değildi. Yapılan müzakereler sonucunda seferin Mısır üzerine yapılması kararlaştırılmıştı. Burası Müslümanlar'ın ekonomik gücünü simgeleyen bir ülkeydi. Bu bölgenin ele geçirilmesi hem Müslümanlar'a büyük darbe vurarak Kudüs'ün ele geçirilmesini kolaylaştıracak, hem de Doğu Akdeniz'deki ticari hakimiyetin tamamen Avrupa'ya geçmesine yol açacaktı. Papa Innocentius, tüm bu müzakereler esnasında kontrolü elinde tutmayı başarmıştı. Ancak seferin lideri olarak kabul edilen Thibaut de Champagne'in ani ölümü, onun da hesaplarını bozdu. Seferin yeni lideri olarak Boniface de Montferrat seçildi. Boniface, mensup olduğu aile dolayısıyla Doğu'daki Latinler üzerinde önemli nüfuz sahibiydi. Bu durum, seferi Innocentius'un idaresinden alabilir, bambaşka mecralara taşıyabilirdi.

Boniface, 1201 yılı kış aylarında eski imparator VI. Heinrich'in kardeşi Philipp von Schwaben ile görüşmek üzere Almanya'ya gitti. Philipp, Kudüs'ten ziyade Bizans'la ilgileniyor, ağabeyinin ölmeden önce tasarladığı Bizans seferi politikasını devam ettirmek istiyordu. Tam da bu esnada Bizans tahtından indirilerek hapse atılan Isaakios Angelos'un oğlu Aleksios Almanya'ya gelerek Bizans tahtına geçmek için yardım istedi. Philipp, politikasına uygun olarak Bizans'ın iç işlerine karışma fırsatını kaçırmak istemiyordu. Boniface'nin elinde ise büyük bir haçlı ordusu vardı. Mısır'a doğru yapılacak seferde Bizans tahtında dost bir imparatorun oturması fikri, Boniface ve Philipp'e makul gelmişti. İşte seferin yönünün Bizans'a dönmesi fikri ilk olarak bu noktada ortaya

çıkmıştı. Okuyucuya, ilerleyen bölümde seferin yönünün Bizans'a dönmesinin diğer *"tesadüfi"* ve *"spontan"* nedenlerini okurken, bu noktayı gözden kaçırmamasını öneririz. Zira modern araştırıcıların bir kısmı seferin Bizans üzerine yapılmasının çok önceden tasarlandığı fikrini savunurlarken, bazıları aşağıda bahis konusu edilecek tesadüfi nedenlerin bu yön değiştirmede etkili olduğunu belirtmektedirler.

Haçlılar bu esnada asker nakliyatıyla ilgili sorunu da çözmeye çalışıyorlardı. Bu amaçla Geoffroi de Villehardouin'i Venedik ile müzakere etmek için görevlendirdiler. Aslında Doğu Akdeniz konusunda uzman olanlar Pisa ve Cenovalı denizcilerdi. Ancak bunlar kendi aralarında savaştıklarından, rota Venedik'e çevrilmişti. Nihayet 1202 yılının Nisan ayında bir anlaşmaya varıldı. Buna göre Venedik, 85 bin mark karşılığında 4500 şövalye ile bunların atları, 9 bin seyis ve 20 bin yaya askerini taşımak için gemiler yapacaktı. Ayrıca bunların bir yıllık iaşesini de üstleniyordu. Bunun dışında ele geçirilecek ganimetin ve toprağın yarısı karşılığında elli kadırga ile sefere katılmayı da taahhüt ediyordu.

Venedik haçlılarla bu şekilde pazarlık halindeyken, diğer yandan Mısır'da el-Âdil ile görüşmeye de devam etmekteydi. Venedik'in Mısır'da önemli ticari imtiyazları vardı ve bu bölgeye yapılacak bir haçlı seferi ve haçlıların muhtemel galibiyeti, bu imtiyazların yok olmasına sebep olabilirdi. Bu sebeple Venedik, Mısır'daki siyasi istikrarın devamından yanaydı. Onların asıl amacı, dönemin en büyük ve en önemli ticari merkezi olan İstanbul'a hakim olmaktı.

Bu sırada Venedik'te toplanmaya başlayan haçlılar beklemekten sıkılmışlardı. Bir kısmı seferin Kudüs yerine Mısır'a yapılacak olmasının nedenini anlayamıyordu. Bu yüzden ilk ayrılıklar başladı ve bazı haçlılar kendi imkanlarıyla Akkâ yolunu tuttular. Ayrıca haçlı liderleri bekledikleri sayıda şövalyenin gelmemesi nedeniyle sıkıntıya düşmüşlerdi. Zira Venediklilere söz verdikleri 85

bin marka toplamaları için bu şövalyelere de ihtiyaçları vardı. Para denkleştirilemeyince Venedik haçlıları iaşelerini kesmekle tehdit etti. Haçlılar artık Venedik'in tüm tekliflerini kabul edecek durumdaydılar. Venedik doge'u Enrico Dandolo teklifini geciktirmedi. Dandolo haçlıların borçlarını erteleyecekti. Buna karşılık haçlılardan, halen Macaristan'ın elinde bulunan Dalmaçya'daki Zara şehrini almak hususunda yardım istiyordu. Haçlılar arasında bir Hristiyan şehrine saldırma konusunda tartışmalar çıktı. Ancak bu şehirden elde edilecek ganimetle Venedik'e olan borç pekala ödenebilir, bu şekilde sefere devam edilebilirdi. Nihayet Zara'ya saldırıldı ve ele geçirildi. Bu haberler üzerine papa, tüm seferi aforoz etti. Ancak daha sonra haçlıların bir şantaja kurban gittiğini düşünerek Venedik dışındakilerin aforozunu kaldırdı.

Haçlıların Zara'da bulunduğu sırada, daha önce Bonifaco ve Philipp von Schwaben ile görüşen Aleksios'un mesajı geldi. Aleksios bu mesajında tahta geçmesine yardım edilmesi halinde haçlılara Venedik'e olan tüm borçları tutarında para ödemeyi, Mısır'ın zaptı için gerekli ikmal malzemelerini sağlamayı ve on bin kişilik bir birlikle sefere katılmayı taahhüt ediyordu. Ayrıca İstanbul kilisesinin Roma'ya itaat etmesini sağlayacağını da beyan ediyordu.

Bu teklif bazı haçlılar tarafından derhal reddedildi. Onlar Kudüs'ü almak için sefere katılmışlardı ve Hristiyan bir kent olan Zara'ya saldırarak zaten yanlış bir iş yapıldığını düşünüyorlardı. İstanbul'a saldırmak, onlar için kabul edilemezdi. Bu nedenle imkanı olanlar yelken açarak Akkâ'ya doğru yola çıktılar. İlk üç haçlı seferindeki başarısızlıkları Bizans'a yükleyen alt kademedeki çok sayıda haçlı ise teklifi kabul etti. Boniface'nin de aralarında bulunduğu haçlı reisleri de, Suriye yerine Ege kıyılarındaki arazilerde hakimiyet kurmanın çok daha iyi olacağını düşünmeye başlamışlardı. Ayrıca Aleksios söz verdiği yardımları yaparsa, kutsal topraklara yapılacak seferin başarıya ulaşma şansı

daha da yükselecekti. Venedik doge'u Dandolo ise zaten tüm planlarını İstanbul'a saldırmak üzere yapmıştı. İstanbul ele geçirildikten sonra haçlıların Mısır'a yapmayı planladıkları seferi nasıl olsa engelleyebilirdi. Artık hedef açıktı: İstanbul...

5. İstanbul haçlılar tarafından nasıl ele geçirilmiştir? Latin Krallığı nasıl kurulmuştur?

Haçlılar Dalmaçya kıyılarındaki Zara kentindeyken, Bizans tahtından indirilerek hapse atılan Isaakios Angelos'un oğlu Aleksios'un, kendisinin Bizans imparatoru olmasına yardım edilmesi halinde haçlıların Venedik'e olan tüm borçlarını ödemeyi, Mısır seferinde haçlı ordusunun ikmal ve iaşesini sağlamayı ve on bin askerle sefere katılmayı taahhüt eden teklifi şehre ulaştı. Aleksios, teklifinin kabul edilmesinin ardından 25 Nisan 1203'te haçlıların bulunduğu Zara şehrine geldi ve burada imparator ilan edildi. Bu olayın ardından Zara'dan yola çıkan haçlı donanması, 24 Haziran 1203 tarihinde İstanbul önlerine vardı. Halihazırda Bizans tahtında bulunan III. Aleksios, yiyecek ve para teklif ederek haçlıları göndermeye çalıştıysa da bunda başarılı olamadı. Bunun üzerine haçlılar, Haliç'i kapayan zinciri kırarak gemilerini bu bölgeye soktular ve Haliç bölgesindeki surlara hücum ettiler. Sadece askerler değil, İstanbul halkı da şehri ve kendilerini savunmaya girişti. Ancak Venedikliler 17 Temmuz günü surlarda gedik açınca, imparator III. Aleksios ailesi ve mücevherleriyle birlikte şehirden kaçtı.

İmparatordan yoksun kalan Bizans bürokrasisi, çok parlak bir hamleyle hapiste bulunan II. Isaakios'u tekrar imparator ilan ettiler. Bu hem haçlılar, hem de genç Aleksios için beklenmedik bir hareketti. Bizans bürokrasisi böylece haçlıların ve genç Aleksios'un İstanbul'a saldırma nedenlerini ortadan kaldırmış oluyordu. Haçlıların görünürdeki saldırma nedeni, gasıp imparatoru

tahttan indirerek tahtın gerçek varisi olan genç Aleksios'u imparator ilan etmekti. Ancak şimdi tahtta gasıp değil, gerçek varis olarak ileri sürülen genç Aleksios'un babası oturuyordu. Bununla birlikte haçlılar Isaakios'a oğlunun verdiği sözleri hatırlattılar. Genç Aleksios'un vaatleri çok ciddiydi; haçlıların Venedik'e olan borçlarını ödeyecek, Roma kilisesinin üstünlüğünü tanıyacak ve haçlı seferine on bin asker ile katılacaktı. Isaakios şartların çok ağır olduğunu söylediyse de anlaşmayı imzalamaktan başka çare bulamadı. Bunun üzerine 1 Ağustos 1203 günü genç Aleksios, Ayasofya'da IV. Aleksios adıyla babasıyla birlikte müşterek imparator ilan edildi. Ancak Aleksios verdiği sözleri yerine getiremiyordu. Devlet hazinesi oldukça kötü durumdaydı ve erteleme talepleri haçlılar tarafından reddediliyordu. Bu arada İstanbul halkı da çok rahatsızdı; Latinleri ülkesine sokan IV. Aleksios'a karşı öfke gün geçtikçe büyüyordu. Nihayet 1204'ün Ocak ayında büyük bir isyan çıktı. İmparator, danışmanı Murtzuphlos tarafından hapse atılarak boğduruldu. Birkaç gün sonra babası II. Isaakios da ölünce Murtzuphlos, V. Aleksios adıyla kendini imparator ilan etti. Haçlılar bu olayı kendilerine meydan okuma olarak algıladılar. Papa Innocentius da Bizans'a sadece kutsal savaşı engelledikleri takdirde saldırılması gerektiğini belirten bir bildiri yayımladı. Zaten tüm Avrupa, Bizans'ın başından beri kutsal savaşa karşı olduğu ve her fırsatta engellediği düşüncesindeydi. Mart ayında haçlılar arasında yapılan anlaşmaya göre, şehir ele geçirildikten sonra imparator seçilecek olan kişiye ganimetin dörtte biri verilecek, geri kalanlar ise haçlılar ve Venedik arasında paylaşılacaktı. İmparator ise altı haçlı ve altı Venedikliden oluşacak bir konsey tarafından seçilecek, bir Frank'ın imparator olması halinde patrik bir Venedikli olacaktı. Bu anlaşmanın ardından haçlıların 6 Nisan 1204 tarihinde yaptıkları ilk saldırı püskürtülmekle beraber, 13 Nisan 1204 tarihindeki genel taarruz durdurulamadı ve imparator Konstantinos zamanından beri zaptedilemez hüviyetini

korumuş, yüzyıllardır büyük saldırılara karşı koymuş olan İstanbul haçlılara ganimet oldu. İmparator V. Aleksios, ailesi ve üst düzey bürokratlar, devletin Anadolu ve Trakya'da bulunan topraklarına kaçtılar.

İstanbul, ele geçirilmesinin ardından üç gün boyunca 1099'daki Kudüs katliamını aratmayan olaylara sahne oldu. Olayların görgü tanığı olan Bizanslı ve haçlı tarihçiler, haçlıların yaptıkları vahşeti en ince ayrıntısına kadar kaydetmişlerdir. Tüm kiliseler, manastırlar, saraylar ve kütüphaneler hunharca yağmalanmış, tüm ihtişam, zenginlik ve sanat eserleri, bir daha geri gelmeyecek şekilde yok edilmişti. Bizans tarihçisi ve olayların görgü tanığı Niketas Khoniates, şehrin Müslümanlar'ın eline geçmesi halinde bile bu kadar büyük bir yağma ve katliam yaşanmayacağını belirtmektedir. Haçlı liderlerinden Geoffroi de Villehardouin ise dünya kurulduğundan beri hiçbir şehirden bu kadar ganimet ele geçirilemediğini yazmaktadır.

Şehir bu şekilde ele geçirildikten sonra sıra yeni imparatorun seçimine gelmişti. Venedik doge'u Dandolo, yeni imparatorun güçlü ve hırslı bir şahsiyet olmasını istemiyordu. Bu sebeple imparator seçilmeyi bekleyen haçlı seferinin lideri Boniface de Montferrat'ı veto ettiler. Yapılan müzakereler sonucunda yeni imparator olarak Flandre kontu IX. Baudouin seçildi. Patrik ise, daha önce anlaşıldığı üzere bir Venedikli oldu. Baudouin imparator olarak devlet arazilerinin dörtte birini aldı; geri kalan kısmın yarısı Venediklilere, yarısı da şövalyelere ikta olarak dağıtıldı. Seferin lideri Boniface, Selanik ve Teselya'yı alarak burada bir krallık kurdu. Diğer haçlılar da Trakya, Yunanistan ve Güney Marmara bölgelerinde küçük hakimiyet alanları kurdular. Venedikliler ise ticari olarak önemli liman şehirlerine ve bazı Ege adalarına yerleştiler. Sonuç olarak, Bizans Devleti Tarihi adlı önemli eserin müellifi Georg Ostrogorsky'nin ifadesiyle "...tipik bir feodal teşekkül olarak Latin devleti, küçüklü büyüklü kısmi hükümdarlıklara

bölünmüş, Bizans Devleti harabelerinden karmaşık, çok halkalı bir iktalar zinciri fışkırmıştı.".

Bununla birlikte haçlılar, Bizans Devleti'nin tüm arazisini ellerine geçirememişlerdi. İki yıl sonra Bizans'ın uzantısı olan üç küçük devlet kuruldu. Eski imparatorlardan I. Andronikos'un iki torunu olan Aleksios ve David Komnenos, Doğu Karadeniz'de Trabzon merkezli bir devlet kurdular. Bu devlet 1461'de Osmanlı sultanı Fatih Sultan Mehmet tarafından ortadan kaldırılacaktır. İkinci devlet, Yunanistan'ın Epiros bölgesinde Mikhail Angelos tarafından kurulmuş, 1337'de Sırbistan Krallığı tarafından yıkıldıktan sonra 1356'da yeniden ihya edilmiştir. Bu devlete de Osmanlı İmparatorluğu 1479 yılında son verecektir. İznik'te Theodoros Laskaris'in kurduğu devlet ise 1261'de İstanbul'u tekrar ele geçirecek ve Bizans Devleti'nin yeniden kurulmasını sağlayacaktır.

6. Dördüncü Haçlı Seferi'nin sonuçları nelerdir?

Dördüncü Haçlı Seferi, o dönemin bilinen dünyasında çok derin izler bıraktı. Hristiyanlığın en güçlü devleti olan Bizans ve ihtişamlı başkenti İstanbul yerle bir edilerek burada bir Latin hakimiyeti kuruldu. Bu durum önceleri Avrupa'da büyük bir sevinçle karşılanmıştı. Artık Roma kilisesi Doğu Hristiyanları üzerinde de hakimiyet kurmuş, yüz yıldan beri tüm haçlı liderlerinin hayallerini süsleyen İstanbul Latinlerin eline geçmişti. Ancak bu istilanın uzun dönemdeki etkileri Hristiyan dünyasının aleyhine olacaktı. Zira Bizans, en büyük Hristiyan devleti olması dolayısıyla hem güneyden gelen Müslüman akınlarına, hem de kuzeyli devletlerin saldırılarına karşı Hristiyanlığın koruyucusu olmuştu. Son dönemde Türkler her ne kadar Bizans aleyhine önemli başarılar kazanmış olsa da, Bizans halihazırda varlığını sürdürebilecek güçteydi. Bizans'ın haçlılardan yediği bu büyük darbe, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Anadolu'ya çok daha güçlü bir biçimde

nüfuz edebilmesini sağlamış, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarındaki önemli liman kentlerini fethederek dünya ticaretinde önemli bir aktör konumuna yükselmesine neden olmuştu. Bizans 1261'de tekrar kurulsa da asla eski gücünde olmayacak, yaklaşık iki yüzyıl boyunca İstanbul'u ellerinde tutmanın verdiği ekonomik güçle ayakta durmaya çalışarak 1453'te Türkler tarafından tamamen ortadan kaldırılacaktı.

Roma kilisesinin Doğu üzerinde hakimiyet kurmasının etkileri de uzun dönemde olumsuzdu. Haçlıların İstanbul'da sergiledikleri vahşet, doğu ve batı Hristiyanları arasına kin ve nefret tohumları ekmişti. Bu durum, özellikle Osmanlı Devleti'nin yükseliş döneminde etkilerini gösterecekti. O dönemde de doğu ve Batı Hristiyan devletleri arasında kutsal ittifak girişimleri yapılacak, ancak Dördüncü Haçlı Seferi'nin izlerini akıllarından çıkaramayan Doğu Hristiyan milletleri, bu girişimleri hep reddedeceklerdi. Tarihçi Runciman'ın ifadesiyle artık doğuluların kalbindeki ayrılık, tam, unutulamaz ve kesindi.

Dördüncü Haçlı Seferi'nin Yakın Doğu'daki haçlı devletlerine hiçbir faydası dokunmadı, tam tersine zarar verdi. Zira İstanbul'un ve bazı Bizans topraklarının artık Latin egemenliğine geçmesi sonucunda birçok batılı şövalye, kutsal topraklara gelmek yerine İstanbul ve Ege kıyılarında iktalar almanın daha rahat olduğunu düşünerek bu bölgelere akmaya başladılar. Hatta sadece batılı şövalyeler değil, Filistin'deki haçlı baronları bile Bizans'ın mirasından paylarına düşeni almak için bu bölgelere üşüştüler. Bu sebeple Yakın Doğu'daki haçlı devletleri nüfus ve asker kaybına uğramaya başladı. İstanbul'a saldırmayı reddeden az sayıdaki haçlı gemilerle Akkâ'ya gelseler de, bunlar birkaç ufak çatışma dışında bir varlık gösteremediler. Kendilerine bir yardım gelmeyeceğini anlayan Akkâ Krallığı, Müslümanlar ile yeniden bir anlaşma yapmak zorunda kaldı.

Beşinci Haçlı Seferi (1218-1221)

1. Beşinci Haçlı Seferi'nden önce Avrupa'da hangi gelişmeler yaşanmıştır?

Dördüncü Haçlı Seferi'nin sonunda İstanbul'un ele geçirilerek Roma Kilisesi'nin Doğu kilisesi üzerinde de hakimiyetini sağlaması, önceleri hem halk tabakalarında hem de ruhani çevrelerde büyük sevinçle karşılanmıştı. Ancak ilk heyecan dalgası söndükten ve de özellikle İstanbul'da sergilenen vahşet haberleri Avrupa'ya ulaşmaya başladıktan sonra bu sevinç yerini şüpheye bırakmaya başladı. Fakat olan olmuştu. Papa III. Innocentius'u asıl kızdıran ise, kendi hukukunun hiçe sayılarak Bizans'ın bölüşülmesi ve kendisinin değil, Venediklilerin tayin ettiği bir patriğin bu makama gelmesiydi. Halbuki o, Dördüncü Haçlı Seferi'nin çağrısını yaparken papalık makamının tüm dünyevi iktidarlardan daha yüksekte olması gerektiğini söylüyor, seferin Birinci Haçlı Seferi gibi papalık önderliğinde yapılmasını arzuluyordu. Ancak şu durumda, tam anlamıyla kenara itilmişti.

Papa III. Innocentius, Avrupa'daki krallar ve asiller üzerinde yeniden otorite kurmak istiyordu. Bu sebeple derhal yeni

bir haçlı seferi hazırlıklarına girişti. Ancak bu kez organize etmeye çalışacağı sefer Müslümanlar'ın değil, Roma Hristiyanlığına karşı çıkan ve Fransa'da bulunan Albi şehrinden yayılmaya başlayan Albi Hristiyanları'nın üzerine yapılacaktı. Albililer papalığın genel politikalarına karşı çıkıyor, gerçek erdemin fakirlikte ve saflıkta olduğuna inanıyorlardı. Innocentius 1208 yılında tüm Hristiyan dünyasını Albililere karşı silahlı saldırıya çağırdı. Albililer özellikle Güney Fransa'da yaşıyorlardı. Ancak papanın kesin emrine rağmen bu bölgenin kontları, Albilileri öldürmeyi reddettiler. Innocentius bunun üzerine Kuzey Fransızlarını güney üzerine bir haçlı seferi yapmaya çağırdı. Kuzey Fransız asilleri çağrıya olumlu cevap vererek 1209 yılında güneye saldırdılar. Hristiyan dünyanın birbirini acımasızca katlettiği bu kanlı savaş tam yirmi yıl sürecekti.

Fransa bu savaşla çalkalanırken papanın emriyle birçok vaiz, Avrupa'daki haçlı ruhunu canlı tutmak için dört bir yanda vaazlarına devam ediyorlardı. Sonuç olarak Kudüs hala Müslümanlar'ın elindeydi ve kutsal topraklarda değişen bir şey yoktu. Vaizlerin bu çağrıları o kadar etkili oluyordu ki, çocuklar bile bunlardan etkilenip yollara dökülüyorlardı. 1212 senesinde binlerce Alman ve Fransız çocuk kutsal ülkeye gitmek için yola çıkmış, ancak çoğu ya yollarda ölmüş, ya da köle olarak satılmışlardı. Ardından 1215 yılında Roma'da toplanan Lateran Konsili'nde sefer çağrısı yapıldı ve sefer için vergiler konuldu. Innocentius'un 1216'da ölümünün ardından papa seçilen III. Honorius da selefi gibi yeni bir haçlı seferi konusunda şevkle çalıştı.

2. Çocukların Haçlı Seferi nasıl gerçekleşmiştir?

1212 yılındaki çocuk Haçlı Seferleri, belki de dünya tarihinin en hüzün verici olaylarından biridir. Her şey, on iki yaşında Etienne adındaki bir Fransız çocuğun ortaya çıkarak Hz. İsa'nın

kendisine göründüğünü ve krala teslim edilmek üzere bir mektup verdiğini söylemesiyle başladı. Fransa kralı Philippe o sırada çocuğun memleketi olan Orléannais bölgesindeydi, ancak çocuğun anlattıklarına kulak asmadı. Bununla birlikte Etienne'in şevki kırılmamıştı; o kendisini Hz. İsa'nın bizzat görevlendirdiğine, haçlı seferi için vaazlar vermesi gerektiğine inanıyordu. Kralın ilgisizliğine rağmen St. Dennis manastırında vaazlar vermeye başladı ve çocuklardan oluşacak bir haçlı seferinin Kudüs'ü kurtaracağını herkese tebliğ etti. Bunların önünde deniz kuruyacak ve çocuklar Hz. Musa'nın Kızıldeniz'i geçmesi gibi denizden geçerek kutsal ülkeye varacaklardı. Etienne, bu vaazlarında başarıya ulaşmaya başlayınca Fransa'nın dört bir yanından kopup gelen çocuklar onu liderleri olarak gördüler. Etienne buradaki başarısının ardından Fransa'nın diğer bölgelerinde de vaazlar vermeye başladı. Ayrıca ondan etkilenen pek çok çocuk da onun izinden giderek farklı bölgelerde vaazlar veriyorlardı.

Haziran 1212'de çocuklar, Vendôme kentinde toplanmaya başladılar. Dönem kaynakları, bir tanesinin bile yaşı on ikiyi geçmeyen otuz bin çocuktan bahsetmektedirler. Rakam abartılı bile olsa binlerce çocuğun toplandığı açıktır. Bu çocukların arasında ebeveynlerinin izniyle bu harekete katılmış alt tabakadan çocuklarla birlikte, yurtlarından kaçarak gelen asil ailelerin çocukları da bulunmaktaydı. İçlerinde çok genç yaşta papazlar, kızlar ve bunlara acıyan yaşlı hacılar da vardı. Çocuklara sempati duyan papazlar seferi takdis ettikten sonra çocuklar Marsilya'ya doğru yola çıktılar. Yaz ayları oldukça kurak geçmekteydi ve çocuklar için yiyecek ve su bulmak son derece zordu. Bunlar geçtikleri köy ve kasabalarda yaşayan halkın sadakalarına muhtaçtılar. Ancak ellerinde yeterli erzakı bulunmayan köylüler, çocuklara gerekli yardımı yapamıyorlardı. Bu sebeple bir çoğu yollarda açlık ve susuzluktan öldüler. Bir kısmı ise geride kalarak yurtlarına dönmeye çalıştılar. Marsilya'ya ulaşabilen çocuklar burada oldukça sıcak

karşılandılar. Her birine ailelerin yanında yer bulundu ve ilk gece bu ailelerin yanında konakladılar. Ertesi gün, denizin nasıl ikiye yarılacağını görmek üzere limana gittiler ama kendilerine vaat edilen mucizenin gerçekleşmediğini gördüklerinde büyük bir hayal kırıklığı yaşadılar. Bir kısmı kendilerini kandırdığı gerekçesiyle Etienne'i suçlayarak geri dönme kararı aldılar. Ancak çoğunluk günlerce mucizenin gerçekleşmesini bekledi. Bir süre sonra adlarının Demir Hugue ve Domuz Guillaume oldukları rivayet edilen iki tacir, çocukları para almadan, sadece Tanrı rızası için gemilerle Filistin'e götürebileceklerini söylediler. Etienne ve diğer çocuklar bu teklifi düşünmeden kabul ederek gemilere bindiler. Gemilere binen bu çocukların akıbeti hakkında tam on sekiz yıl haber alınamayacaktı.

Fransa'da bu olaylar olurken Almanya'da da Nikolaus adında bir çocuk, Etienne'in vaazlarına benzer vaazlar vermeye başladı. O da kutsal toprakları ancak çocukların kurtarabileceğini söylüyordu, ama bir farkla. Etienne çocukların savaşarak Kudüs'ü kurtarabileceğini söylerken, Nikolaus dinsizleri konuşarak doğru yola getireceklerini ilan ediyordu. Nikolaus da vaazlarını yayacak havariler bulmakta güçlük çekmedi. Bu vaazlar sonucunda Fransa'da olduğu gibi Almanya'da da binlerce çocuk Köln şehrinde toplandı. Nikolaus'un grubunda Fransa'dakine göre daha çok asilzade çocuğunun olduğu kaynaklarda yazılıdır. Grup Köln'de ikiye ayrıldı. İlk grup Nikolaus liderliğinde Alpleri geçerek Cenova'ya gideceklerdi. Bu, oldukça zor bir yoldu. O kadar çok çocuk öldü ki, Cenova'ya grubun sadece üçte biri varabildi. Cenova kenti yöneticileri çocukları kente almakla birlikte sadece bir günlük bir müsaade verdiler. Ancak şehirde devamlı kalmak isteyenlere de ikamet izni verildi. Deniz nasılsa çocukların önünde ikiye ayrılacaktı, o sebeple bir günlük izin yeterliydi. Ama bekledikleri mucize gerçekleşmedi. Bu sebeple çocuklardan bir kısmı Cenova'da yaşamaya karar verdiler ve haçlı seferini unuttular. Yüzyıllar sonra birçok

Cenovalı ileri gelen aile, soylarını işte bu çocuk hacılara dayandırmaya çalışacaktı. Cenova'da kalmayı kabul etmeyen Nikolaus ve sadık destekçileri ise Cenova'dan Pisa'ya geldiler. Deniz burada da onların dualarına yanıt vermedi. Bir kısmı Filistin'e giden gemilerde yer bulabildi ve bunların akıbetlerinden bir daha haber alınamadı. Nikolaus ise hala mucizenin gerçekleşeceğine inanıyordu. O ve yandaşları yürüyüşüne azimle devam ettiler ve sonunda Roma'ya ulaştılar. Roma'da onları huzuruna kabul eden papa Innocentius, dindarlıklarından etkilenmekle birlikte kesin bir dille evlerine dönmelerini söyledi. Bunun üzerine çocukların bir kısmı büyük hayal kırıklığı içinde yurtlarına dönmeye karar verdiler ve bir çoğu yollarda öldü. Aynı yolu geri gitmeyi göze alamayanlar da çeşitli İtalyan köy ve kasabalarında kaldılar. Nikolaus'un yurduna dönüp dönmediği bilinmemektedir. Ancak binlerce aile, çocuklarının acı akıbetlerinden Nikolaus'un babasını sorumlu tuttu. Bu adam sonradan tutuklanarak idam edilmiştir.

Bu olaylardan on sekiz yıl sonra, 1230 yılında, Fransa'ya doğudan bir papaz geldi. Papazın anlattığı hikayeler o dönemde herkesin ilgisini çekmişti. Papaz, on sekiz sene önce genç bir din adamı olarak diğer Fransız çocuklarla birlikte Marsilya'dan gemiye bindiğini söylüyordu. Gemilerden ikisi, yola çıktıktan birkaç gün sonra yakalandıkları fırtınada kayalıklara çarpıp parçalanmış ve tüm yolcuları ölmüştü. Geri kalan gemiler ise bir süre sonra Arap korsanlar tarafından kuşatılmışlardı. Çocuklar işte o zaman aslında kendilerini gemiye bindirenlerin bu Arap korsanlarla anlaşmalı olduklarını ve gemiye köle olarak satılmak üzere bindirildiklerini anlamışlardı. Arap korsanlar bunları Cezayir'e götürmüşler, buradan da Mısır'a sevk etmişlerdi. Hayatta kalan çocukların bir çoğu buradaki çiftliklere köle olarak satılmış; okuma yazma bilen az sayıdaki çocuk ise, Eyyûbi meliki el-Âdil'in oğlu ve Mısır valisi el-Kâmil tarafından alınarak tercüman, kâtip ve öğretmen olarak istihdam edilmişlerdi.

3. Beşinci Haçlı Seferi'nden önce Yakın Doğu'da hangi gelişmeler yaşanmıştır?

Dördüncü ve Beşinci Haçlı Seferleri arasında geçen on dört yıllık süre, Suriye, Filistin ve Mısır coğrafyasında barışın hüküm sürdüğü bir dönemdir. Selahaddin'den sonra başa geçen kardeşi el-Âdil, haçlı devletleri üzerine sefer yapmamakla birlikte Eyyûbî Devleti'ni bir bütün halinde korumayı başarmış, devletin geniş hakimiyet sahasını oğulları ile birlikte yönetmiştir. Selahaddin döneminden beri haçlılarla yapılan ticari ve siyasi anlaşmalar, belirli periyotlarla el-Âdil tarafından da yenilenmişti; bu ise her iki tarafın da doğu-batı ticaretinden büyük fayda sağlamasına yol açıyordu. Bu sebeplerle Yakın Doğu'daki haçlı devletleri, bölgedeki güç dengesini ve refahı bozacak yeni bir haçlı seferi istemiyorlardı.

Mısır, Filistin ve Suriye bölgelerinde siyasi durum durağanken, Doğu Akdeniz havzasının diğer önemli coğrafyası olan Anadolu'da Dördüncü Haçlı Seferi'nin doğurduğu istikrarsızlık hüküm sürmekteydi. Karadeniz ve Akdeniz kıyıları ve bu bölgedeki liman kentlerine ulaşan ticaret yolları güvensizdi. Suriye ve Filistin'den Karadeniz limanlarına ve İstanbul'a mal taşıyan kervanlar, Türkiye Selçuklu topraklarında güven içerisinde ilerlemekle birlikte Sivas'tan öteye geçemiyorlardı. 1205 yılında tahtı tekrar ele geçiren I. Gıyaseddin Keyhüsrev bu sorunu gidermek için önce Trabzon Rum hâkimi Komnenos'u bertaraf etti; ardından 1207'de Antalya'yı fethederek burayı ülkesinin ticari üssü konumuna getirdi.

Anadolu'da Türkiye Selçukluları ile İznik'te bulunan Bizans hâkimiyeti arasında da mücadeleler devam etmişti. Bu mücadele 1211 yılında savaşa dönüşmüş ve sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Alaşehir yakınlarındaki bu savaşta şehit düşmesi üzerine Selçuklu ordusu büyük kayıplar vererek geri çekilmişti. Bu savaştan sonra

İznik Devleti ile Selçuklular arasında yapılan anlaşma, o ana kadar olan güç dengesini korur mahiyette oldu. Zira İznik hâkimi Laskaris'in asıl hedefi İstanbul'u yeniden ele geçirmekti. Türkiye Selçuklularının yeni sultanı İzzeddin Keykavus ise, taht için ayaklanan kardeşi Alaeddin Keykubat ile mücadele halindeydi. Mücadeleyi kazanarak tahttaki konumunu kuvvetlendiren Keykavus, babası gibi Karadeniz ve Akdeniz ticaret yollarını güvende tutmak ve bu şekilde devletin ekonomik gücünü artırmak gayesi ile önce Sinop'u, ardından da şehirdeki gayrimüslim unsurların yeniden ele geçirdiği Antalya'yı fethetti. Yine bu dönemde Selçuklular, Antakya'yı ele geçirip buradaki Haçlı Prinkepsliği'ne büyük darbe vuran Ermeniler üzerine de seferler yapmış, Ermeni Krallığı'nı vassal bir devlet haline getirmişlerdi.

Dönemi karakterize eden diğer olgu ise Selçuklu-Eyyûbî ilişkileridir. Sultan İzzeddin Keykavus, Eyyûbîlerin Halep emiri ez-Zâhir ile ittifak kurarak Antakya'daki Ermeniler üzerine sefer düzenleyip şehri zaptetmek istedi. ez-Zâhir ise Eyyûbî hükümdarı el-Âdil ve Ermeni kralı II. Leon'un telkinleriyle bu ittifaka yanaşmadı. ez-Zâhir'in bu esnada ölümü sonucunda yerine küçük yaştaki Aziz'in geçmesi üzerine bölgede yaşanan karmaşadan yararlanıp Halep'i ele geçirmek isteyen İzzeddin, Sumeysat'taki Eyyûbî meliki Efdal ile anlaşarak birlikte Halep'e sefer düzenlediler. Ancak ele geçirilecek toprakların paylaşımı hususunda sultan ile Melik Efdal arasında ortaya çıkan güvensizlik ve gerginlik sonucunda 1218 yılında yapılan bu sefer, Türkiye Selçukluları için tam bir hezimetle sonuçlandı.

4. Beşinci Haçlı Seferi çağrısı nasıl yapılmıştır? Çağrıyı kimler kabul etmiştir?

Dördüncü ve beşinci Haçlı Seferleri arasında geçen dönem, Avrupa'da sürekli olarak haçlı çağrılarının yapıldığı bir dönemdir.

Önce papa Innocentius, ardından halefi Honorius papalık önderliğinde kutsal topraklara yeni bir haçlı seferi yapılması için birçok girişimlerde bulunmuşlardı. Bu anlamda 1215 yılında Roma'da toplanan Lateran Konsili önemlidir. Bu konsilde, daha önceki haçlı seferi çağrılarında olduğu gibi sefere katılacak olanlara imtiyazlar tanınmış, günahlarının af olacağı ilan edilmiş, yeni vergiler konulmuş ve Müslümanlar'a askeri malzeme satılması yasaklanmıştı. Çağrıyı Avusturya dükü V. Leopold, Macar kralı II. Andreas ve Alman İmparatoru II. Friedrich ile daha alt düzeydeki birçok asil kabul etmişlerdi. Ancak haçı ilk kabul edenlerden biri olmakla birlikte II. Friedrich, sefer sırasında Doğu'dan gelecek yardım taleplerine aldırmayarak sefere hiç katılmayacaktı.

5. Beşinci Haçlı Seferi'ne hangi amaçla çıkılmıştır? Hangi güzergâh izlenmiştir?

Dört ve beşinci Haçlı Seferleri arasında geçen süre, Yakın Doğu'da barışın hüküm sürdüğü bir dönem olmuştu. Müslümanlar haçlı devletlerine saldırmıyorlar, hem Müslümanlar, hem de haçlı devletleri artan ticaret hacmi sayesinde refah içerisinde bir hayat sürüyorlardı. Bu refah, barışın devam etmesine bağlıydı ve dolayısıyla haçlı devletleri Avrupa'dan gelecek yeni bir sefere hiç de sıcak bakmıyorlardı. O kadar ki; papa tarafından Doğu'daki durumu tetkik etmek ve vaazlarla Doğu'daki haçlıları teşvik etmek görevleriyle Akkâ'ya gönderilen piskopos Jacques de Vitry papaya gönderdiği raporda, yerli Hristiyanlar'ın Latinlerden nefret ettiklerini, Latinlerin ise artık tamamıyla Doğulu olduklarını, Templier ve Hospitalier gibi şövalye tarikatları dışında kalan Hristiyanlar'ın yeni bir haçlı seferi istemediklerini yazmıştı. Şartlar böyleyken niçin yeni bir sefere çıkılıyordu?

Bu sorunun cevabı Dördüncü Haçlı Seferi'nde saklıdır. Daha önceki seferler sonucunda haçlılar tarafından ele geçirilen Doğu

Akdeniz limanlarında ticari egemenlik, Pisa ve Cenovalıların elindeydi. Venedikliler ise bu bölgedeki ranttan istediği payı alamıyordu. Bu sebeple ilk olarak Mısır'a yöneldiler ve Eyyûbî Devleti ile anlaşmalar imzalayarak Mısır limanlarında imtiyazlar elde ettiler. Ardından Dördüncü Haçlı Seferi'nin yönünü Bizans Devleti üzerine çevirmeyi başardılar ve İstanbul'da kurulan Latin Krallığı'na kendi istedikleri kralın seçilmesini sağladılar. Bununla da yetinmeyerek İstanbul ve Bizans'ın hakim olduğu diğer birçok bölgede ve de özellikle Ege adalarında muazzam bir ticari egemenlik sahası kurdular. İşte şimdi sıra Mısır'a, özellikle de bir liman kenti olan İskenderiye'ye gelmişti. Venedikliler bölgede önemli imtiyazları olmasına karşın burayı tamamen ele geçirmek istiyorlardı. Sadece Venedik değil, bölgenin ticari potansiyelini çok iyi bilen diğer İtalyan devletleri de aynı amacı gütmeye başlamışlardı. Kudüs'ün onlar için hiçbir önemi yoktu. Ancak Kudüs'ü kurtarmak için öncelikle Mısır'ın alınması gerektiği şeklindeki propagandayla, Beşinci Haçlı Seferi'nin yönü Mısır olarak kararlaştırıldı. Nihayet Avusturya dükü Leopold ile Macar kralı Andreas'ın birlikleri Eylül 1217'de hareket ederek Ekim ayında deniz yoluyla Akkâ'ya vardılar. Kıbrıs kralı I. Hugue de aynı sıralarda Akkâ'ya geldi.

Normal şartlar altında Müslümanlar'a saldırmayı aklının ucundan bile geçirmeyen Akkâ kralı Jean de Brienne, gelen haçlı ordularından faydalanmak istedi ve 3 Kasım 1217 günü ordusuyla Kudüs'e doğru yola çıkarak bazı şehir ve kalelere saldırdı. Ancak bu saldırılar, basit bir yağma ve çapulculuk hareketinden öteye geçemedi ve Jean de Brienne ordusuyla birlikte Akkâ'ya geri döndü. Bu arada Macar kralı Andreas da Avrupa'ya geri dönmek istediğini açıkladı. Onun seferi, sadece bazı kutsal emanetleri toplamak ve dini görevleri yerine getirmekten ibaretti. Türkiye Selçuklu sultanı I. İzzeddin Keykavus ile bir anlaşma yaparak birliklerini güven içinde Anadolu'dan geçirdi ve İstanbul üzerinden Avrupa'ya döndü.

6. Beşinci Haçlı Seferi sırasında haçlılar Dimyat'ı nasıl ele geçirdiler?

1218 yılında, haçlı seferinin Avrupa'da kalan orduları da Akkâ'ya gelmeye başladılar. Akkâ'da yapılan toplantıda seferin Mısır üzerine yapılmasına karar verildi. Görünürdeki amaç, Mısır'ı alarak Kudüs'ü daha kolay ele geçirmekti. Ancak İtalyanları ilgilendiren, Mısır'ın liman kentlerinden başka bir şey değildi.

Eyyûbî sultanı el-Âdil seferin Mısır'a yapılacağını öğrenince Suriye'de bir ordu topladı. Oğlu ve Mısır valisi el-Kâmil ise Dimyat yakınlarında karargâhını kurdu. Haçlılar, ardı ardına yaptıkları hücumlar sonucunda önce Dimyat kentinin limanını ele geçirdiler. Bu arada 31 Ağustos 1218'de Eyyûbî sultanı el-Âdil Dımaşk'ta öldü ve devleti Suriye'de el-Muazzam, Mısır'da ise el-Kâmil birlikte idare etmeye başladılar.

Haçlılar Dimyat önlerine gelmelerine rağmen şehre hemen saldırmadılar. Papa Honorius'un göndereceği takviye birlikleri beklemenin uygun olacağını düşünüyorlardı. Kardinal Pelagius önderliğindeki yeni birlikler 1218 Eylül ayı ortalarında Dimyat önlerine vardılar. Ayrıca özellikle İtalyan gemileri, Avrupa'dan sürekli olarak büyüklü küçüklü haçlı birliklerini taşımaya devam ediyorlardı. Alman imparatoru II. Friedrich ise ülkesindeki karışıklıkları bahane ederek papadan yolculuğunu erteleme izni aldı ve sefere katılmadı.

Haçlıların şehri kuşatması bir seneden uzun sürdü. el-Kâmil'in ordugâhı şehrin dışında, haçlı birliklerinin gerisindeydi. Bu kuşatma esnasında yaşanan çatışmalar genellikle sonuçsuz kalıyordu. İklim koşulları ve Nil Nehri'nin zaman zaman taşması bazen haçlıların, bazen de Müslümanlar'ın lehine sonuçlar doğuruyordu. Bununla birlikte 1219 yılının yaz mevsimi oldukça kurak geçmişti. Şehir halkı ve şehri savunan garnizon açlık ve salgın hastalıklarla mücadele etmek zorundaydı. el-Kâmil sonunda

haçlı ordusunu Dimyat önünden uzaklaştıramayacağını anlayınca 1219 yılının Eylül ayında haçlılara bir teklifte bulundu. Bu teklife göre haçlılar kuşatmayı kaldırdıkları ve Mısır'dan geri çekildikleri takdirde Kudüs'ü, Celile bölgesini ve gerçek haçı alabileceklerdi. Teklif haçlıları ikiye böldü. Kral Jean de Brienne ve ona bağlı baronlar ile İngiliz, Fransız ve Alman haçlılar, Kudüs'ü hiç savaşmadan alabilecek olmanın hayaliyle teklife sıcak baktılar. Ancak kardinal Pelagius ve İtalyanlar teklife karşı çıktılar. el-Kâmil daha önceden, savaşta bir koz olarak kullanmayı planladığı Kudüs ve bölgedeki diğer şehirlerin surlarını yıktırmıştı. Kardinale göre surları olmayan Kudüs'ü, Mısır Müslümanlar'ın elindeyken uzun süre korumak mümkün değildi. İtalyanlar kardinali destekliediler, zira Kudüs'ün onların gözünde hiçbir ekonomik değeri yoktu. Sonuç olarak teklifin reddine karar verildi ve kuşatma devam etti.

Bu arada Dimyat'ta yayılan salgın hastalık, şehir garnizonunu ve halkı kırıp geçiriyordu. Ölümler o kadar artmıştı ki, tüm şehirde sadece üç bin kişi hayatta kalabilmişti. Onlar da hastalıkla mücadele ediyorlardı, çoğu bitkin halde yatıyordu. Böyle bir ortamda bir haçlı keşif birliğinin Dimyat'ın dış surlarının bomboş olduğunu haber vermesi üzerine haçlılar 5 Kasım 1219 günü hiçbir direnişle karşılaşmadan Dimyat'ı ele geçirdiler. Halkın bir kısmı öldürüldü, kalanı köle olarak satıldı. Şehrin idaresi Akkâ kralı Jean de Brienne'e bırakıldı.

7. Beşinci Haçlı Seferi sırasında Müslümanlar Dimyat'ı nasıl geri aldılar?

Beşinci Haçlı Seferi sırasında, haçlılar Dimyat'ı ele geçirdikten sonra Avrupa'dan takviye birliklerin, özellikle de Alman imparatoru II. Friedrich'in gelmesini beklediler. Ancak Friedrich, Dimyat kuşatmasında olduğu gibi ülke içi karışıklıkları bahane ederek

gelmedi. Haçlıların bu bekleyişi ise Mısır hakimi el-Kâmil'e avantaj sağladı. Ordusunu ve donanmasını yeniden teçhiz etti, hatta 1220 yazında Kıbrıs açıklarındaki bir haçlı filosunu ani bir baskınla mağlup etti. Ancak bu avantajı uzun sürmedi. Zira Bavyera dükü Ludwig komutasında büyük bir birlik, 1221 ilkbaharında Dimyat'a ulaştı. Bunun üzerine el-Kâmil, Dimyat kuşatması sırasında haçlılara yaptığı teklifi yineledi. Çünkü bu yeni birliklerle kuvvetlenen haçlıların tüm Mısır'ı ele geçirme amacında olduklarını biliyordu. Teklif bir kez daha reddedildi ve haçlılar Dimyat'a güçlü bir garnizon bırakarak büyük bir orduyla Fariskar'a doğru ilerlemeye başladı.

Haçlılar ilk olarak 20 Temmuz 1221'de Şarimşah'ı işgal ettiler. Bölgeyi iyi bilen kral Jean de Brienne'in, Nil'in taşma dönemi olduğundan dolayı burada beklemek gerektiğini söylemesine rağmen kardinal Pelagius harekete devam emri verdi. 24 Temmuz'da Bahr es-Sagîr bölgesinde Müslüman ordusunun karşısına dizilen haçlılar, Nil Nehri'nin taşması sonucu zor durumda kaldılar. Kanalların dolması sonucunda Müslüman donanması da bölgeye gelince tüm avantaj el-Kâmil'in eline geçti. Her taraftan kuşatıldıklarını anlayan haçlılar 26 Ağustos'ta geri çekilmeye başladılar. Ancak Müslümanlar bentleri açarak haçlıların kaçış yolu üzerindeki araziyi de sular altında bıraktılar. Zor durumda kalan haçlılara taarruz eden Müslüman ordusu, kesin bir zafer kazanamamakla birlikte haçlı ordularına büyük kayıplar verdirince Pelagius barış teklifinde bulundu. İmparator Friedrich'in de tasdik ettiği anlaşmayla Dimyat tekrar Müslümanlar'ın eline geçti ve sekiz yıllık bir ateşkesin olacağı karara bağlandı.

8. Beşinci Haçlı Seferi'nin sonuçları nelerdir?

Haçlıların 8 Eylül 1221 tarihinde gemilerle Mısır'dan ayrılmalarıyla Beşinci Haçlı Seferi fiilen sona erdi. Birçok insan ve kaynak

kaybına neden olan bu sefer sonucunda haçlılar, Mısır coğrafyasını bilmemeleri ve diplomatik beceriksizlikleri sonucunda hiçbir başarı elde edemediler. Alman İmparatoru II. Friedrich, haçlı yeminini etmesine rağmen sefere katılmaması dolayısıyla asıl suçlu ilan edildi. Kardinal Pelagius da bu suçlamalardan nasibini aldı. Friedrich'in bu şekilde suçlanması, yedi sene sonra yeni bir haçlı seferine çıkmasına neden olacaktı.

Seferden en olumsuz etkilenenler ise Mısır'ın yerli Hristiyanları ve İtalyan tacirler oldu. Kıptî ve Melkî gibi Hristiyan halklar üzerinde kovuşturmalara başlandı; bunlara ağır vergiler konuldu ve vatandaşlık haklarında kısıtlamalara gidildi. İtalyanların tekrar ticaret yapmalarına izin verildiyse de, bunlar Müslümanlar'ın nazarında eski güvenilirliklerini kaybettiler.

Altıncı Haçlı Seferi (1228-1229)

1. Yedi sene gibi kısa bir süre içerisinde niçin yeni bir haçlı seferine çıkıldı?

XIII. yüzyılın ilk yarısı, Avrupa'da bir süredir devam eden iktidarın asıl sahibinin kilise mi yoksa devlet mi olduğuyla ilgili felsefi ve siyasi tartışmaların iyice alevlendiği bir dönemdi. Dönemin genel anlayışı; hem ruhani, hem de dünyevi iktidar kılıcının Aziz Petrus'un vekili sıfatını taşıyan papanın elinde olduğu, papanın dünyevi iktidar kılıcını kilise emrinde ve kilise düşmanlarına karşı kullanılmak üzere krallara verdiği şeklindeydi. Ruhani lider papaydı; dünyevi iktidar ise bu dönemde Alman imparatoru II. Friedrich'in şahsında bir kimlik kazanıyordu ve ileride göreceğimiz üzere imparator, ruhani otoriteye karşı açıkça meydan okuyacaktı.

Friedrich, haçı 1215 senesinde kabul etmişti. Ancak ülkesindeki karışıklıkları mazeret göstererek Beşinci Haçlı Seferi'ne katılmamıştı. İlgili soruda da belirttiğimiz gibi Friedrich'in bu davranışı, seferin kaderini belirleyen etmenlerden biri olmuştu. Friedrich, omuzlarına yüklenmiş bu sorumlulukla yeni bir sefere çıkmaya hazır olduğunu bildirdi. Bununla birlikte, onun sefere

çıkmasındaki amaç ile papanın amacı farklıydı. O, kilisenin otoritesini kabul etmiyor, kendisini tüm Hristiyanlar'ın imparatoru addediyordu; dolayısıyla Yakın Doğu'daki haçlı devletlerinin de imparatoru olmalıydı. Akkâ kralı Jean de Brienne'in kızıyla evlenmesi, bu açıdan değerlendirilmelidir. Bu siyasi evlilik, Friedrich'in Doğu'daki imparatorluk iddiasını hukuki bir zemine oturtuyordu. Artık iddiasını güçlendirmek üzere derhal sefere çıkmalıydı. Ancak olaylar farklı şekilde gelişecekti.

Papa ise, son yirmi yıl içerisindeki iki haçlı seferinde ortaya çıkan başarısızlığın Roma Kilisesi'nin itibarını azalttığını, kaybedilen itibarla birlikte kilisenin ruhani otoritesinin de zayıfladığını düşünüyordu. İstanbul'daki Bizans Kilisesi artık Roma'nın hâkimiyetindeydi; ancak Müslümanlar karşısında en ufak bir başarı bile kazanılamamıştı. Roma Kilisesi, tüm bu nedenlerle derhal yeni bir haçlı seferine ihtiyaç duyuyordu. Şu halde Altıncı Haçlı Seferi, ruhani ve dünyevi iktidarın iki temsilcisinin farklı amaçlarla aynı hedefe yöneldiği bir sefer olacaktı. Fakat iktidarın bu şekilde bölünmesi daha başlangıç aşamasında büyük bir krize neden olacak, seferin kaderini tayin edecekti.

2. Beşinci ve Altıncı Haçlı Seferleri arasında Yakın Doğu'da hangi gelişmeler yaşanmıştır?

Eyyûbî sultanı el-Âdil'in Beşinci Haçlı Seferi sırasında ölümünün ardından oğulları Mısır hâkimi el-Kâmil ve Suriye hâkimi el-Muazzam arasında haçlı tehdidinin de etkisiyle ittifak kurulmuş, ancak haçlıların memleketlerine geri dönmesinin ardından bu ittifak bozulmuştu. el-Kâmil, kardeşi el-Muazzam ile Halep Meliki Eşref'in Mısır'ı ele geçirme planları yaptıklarını düşünerek Alman imparatoru II. Friedrich'ten yardım bile istemişti.

Bu esnada Anadolu coğrafyasına hakim olan Türkiye Selçukluları ise, 1220 yılında tahta çıkan Alaeddin Keykubat'ın sultanlık

döneminde en parlak dönemini yaşamaktaydı. Sultan, Toros bölgesini ve Akdeniz kıyılarını ele geçirmiş, Eyyûbîlere tabiyetini ilan eden Artukoğulları üzerine sefer düzenleyerek bölgeyi tekrar kendi itaati altına almıştı. Ayrıca yaklaşmakta olan Moğol tehdidine karşı belirli şehir surlarını ve kaleleri berkitmiş, tahkimatlarını güçlendirmişti. Doğu Anadolu'daki Mengücekoğullarını da tekrar itaati altına alan ve bu beyliğin Erzincan koluna son veren Alaeddin Keykubat, Moğollar tarafından yıkılan Harezmşah Devleti'ni yeniden dirilten Celaleddin Mengüberti ile dostane ilişkiler kurmaya çalışmıştı. Ancak Celaleddin'in ihtirasları bu dostluğu bozacak, önce Eyyûbî topraklarına saldıran, ardından yayımladığı fetihname ile Rum ülkesini de ele geçireceğini ilan eden Celaleddin ile Türkiye Selçukluları arasındaki ilişkiler, ilerleyen dönemde sonu Yassıçemen Savaşı'na varan bir gerginlik dönemine girecekti.

3. Altıncı Haçlı Seferi'ne kimler katılmıştır? Bu seferi diğerlerinden ayıran özellik nedir?

Altıncı Haçlı Seferi, 1215 yılında haçlı yeminini eden, ancak ülkesindeki karışıklıklar sebebiyle Beşinci Haçlı Seferi'ne çıkmayan Alman imparatoru II. Friedrich'in seferidir. Friedrich, tüm Hristiyanlar'ın imparatoru olma iddiasını güçlendirmek için ve aynı zamanda Akkâ prensesi ile yaptığı evlilik neticesinde elde ettiği Akkâ Kralı ünvanına dayanarak 15 Ağustos 1227 tarihinde sefere çıkacağını ilan etti. Bu tarihte ordusunun bir kısmını Brindisi limanından Akkâ'ya göndermekle birlikte, kendisi hastalığını öne sürerek seferi erteleme kararı aldı. 1227 Mart ayında Honorius'un ölümüyle papa seçilen IX. Gregorius, II. Friedrich'in bu kararına şiddetle tepki gösterdi ve onu aforoz etti. Bu tam bir siyasi kriz demekti, aforoza uğramış bir kralın haçlı seferine çıkması imkansızdı. Zira görünürde de olsa seferler Roma Kilisesi

adına yapılıyordu, adı bu sebeple "Haçlı Seferleri" idi. Ancak imparator II. Friedrich aynı fikirde değildi.

Öyle görünüyor ki papa, II. Friedrich'in siyasi emellerinin farkındaydı. Sefer Kilise kontrolünde ve kutsal haç adına yapılmalıydı. II. Friedrich ise dünyevi iktidarını sağlamlaştırmak için sefere çıkmak istiyordu. Friedrich'in tam da bu sırada hastalığını bahane ederek seferi ertelemesi, papaya en güçlü silahı olan aforozu kullanma imkanı vermişti; zira otoritesini paylaşmaya hiç niyeti yoktu. Friedrich ise bu aforoza aldırmadı. Mısır'ın Eyyûbî hâkimi el-Kâmil'den gelen yardım talebi ve karşılığında Kudüs'ü verme teklifi, Friedrich için bulunmaz bir fırsattı. Ancak iyileşmek için beklediği esnada, Yakın Doğu'daki krallık hukukunu tamamen değiştiren bir olay yaşandı: karısı Akkâ prensesi Jolande, ardında bir bebek bırakarak aniden öldü. Bu, II. Friedrich'in artık Akkâ kralı olmadığı anlamına geliyordu. Hem aforoz edilmişti, hem de kral değildi. Buna rağmen 28 Haziran 1228 günü Brindisi limanından yola çıktı. İlk kez bir haçlı seferi, papalığın emirlerine ve aforozuna karşı çıkan, deyim yerindeyse laik bir hükümdarın önderliğinde başlıyordu.

4. Yakın Doğu'daki haçlı baronları, aforoz edilmiş bir imparatorun seferini nasıl karşıladılar?

Yakın Doğu'daki haçlı baronları, Friedrich daha aforoz edilmeden önce bile onun Akkâ'daki işlere sürekli olarak karışmasından rahatsızlık duyuyorlardı. 21 Temmuz 1228'de Kıbrıs'a gelen II. Friedrich ise tüm bunları umursamıyor, bazı önemli haçlı baronlarının iktalarını bile geri istiyordu. Bu sorunlar müzakerelerle çözümlendikten sonra Friedrich Akkâ'da karaya çıktı. Burada ciddi bir muhalefetle karşılandı. Ne resmi olarak Hristiyandı, ne de Akkâ'da hak ileri sürebilecek bir konumdaydı. Seferi papalık tarafından da tanınmıyordu. Kendisini destekleyenler, sadece ordusu

ve Alman şövalye tarikatıydı. Bununla birlikte baronlardan destek almadığı takdirde Müslümanlar'a karşı askeri bir başarı kazanması da olanaksızdı. Bu sebeple Müslümanlar'la diplomatik ilişki kurarak bazı kazanımlar elde etmeye çalışacaktı.

5. Altıncı Haçlı Seferi sırasında Haçlılar Kudüs'ü savaşmadan nasıl ele geçirdiler?

II. Friedrich'in sefere çıkmasındaki önemli etkenlerden biri de, Mısır hâkimi el-Kâmil'in, kardeşi el-Muazzam'a karşı kendisinden yardım istemesi, karşılığında Kudüs'ü vermeyi teklif etmesiydi. Ancak geçen süre içerisinde el-Muazzam ölmüş, Müslümanlar arasındaki güç dengesi el-Kâmil'in lehine değişmişti. El-Kâmil, babasının yerine geçen en-Nâsır Dâvud'un elinde bulunan Dımaşk'ı almak için şehri kuşatmıştı. Artık II. Friedrich'in ordusuna ihtiyacı yoktu. Bununla birlikte Akkâ'da bulunan haçlı ordusunu dikkate almalıydı, zira bu ordu onun hareketini kısıtlayıcı bir unsurdu. Bu sebeple Friedrich'in Kudüs'ün teslimiyle ilgili önerisine kaçamak cevaplar vermeye başladı. Kudüs, Friedrich için çok önemliydi. Başta papa olmak üzere tüm haçlı ileri gelenlerinin muhalefetine rağmen sefere çıkmıştı ve bu seferden eli boş döndüğü takdirde itibarını geri kazanması mümkün değildi. Askeri bir seferle de şehri alamayacağını biliyordu; bu sebeple, deyim yerindeyse el-Kâmil'e yalvarmaya başladı.

el-Kâmil cephesinde de durum farklı değildi. Friedrich'e Kudüs'ü önerdiği dönemde şehir el-Muazzam'ın elinde bulunuyordu. Oysa şimdi şehre kendisi sahipti. Kudüs'ü verdiği takdirde Mısır'da dini bir ayaklanma olabileceğinden korkuyor, Müslüman dünyasındaki itibarını kaybedeceğinden çekiniyordu. Ayrıca halifenin tepkisini de hesaba katmalıydı. Bu sebeplerle müzakereler çıkmaza girdi.

II. Friedrich, el-Kâmil'i Kudüs'ü vermeye zorlamak için ordusuyla birlikte güneye yöneldi. Yafa'nın surlarını yeniden tahkim etti ve civar bölgeleri yağmaladı. el-Kâmil ise hala Dımaşk'ı alamamıştı. Diğer yandan Harezmşah hükümdarı Celaleddin Mengüberti, Suriye'nin kuzeyine yönelmişti. Bu durum, el-Kâmil ile Friedrich arasındaki müzakerelerin yeniden başlamasına neden oldu. Beşinci Haçlı Seferi sırasında Kudüs ile birlikte Filistin ve Celile bölgesini de vermeyi öneren el-Kâmil, bu kez Kudüs'ten başka bir yer vermek istemiyordu. Nihayet 18 Şubat 1229 tarihinde imzalanan anlaşma ile haçlılar Kudüs, Beytüllahim ve Nâsıra şehirleri ile Celile ve Sayda bölgesinde Müslümanlar'ın elinde olan toprakları ele geçirdiler. Buna karşılık Kudüs'te Kubbetüssahra ve el-Aksa camileriyle Haremüşşerif Müslümanlar'ın elinde kalacak ve Müslümanlar serbestçe ibadet etmek haklarını koruyacaklardı.

6. Altıncı Haçlı Seferi sırasında Kudüs'ün haçlılar tarafından ele geçirilmesi, Müslüman ve Hristiyan dünyasında nasıl karşılandı?

Kudüs'ün savaşılmadan Hristiyanlar'a verilmesi, İslam dünyasında infiale yol açtı. el-Kâmil, en sadık adamları tarafından bile hakarete uğradı, başta Dımaşk olmak üzere bir çok Müslüman şehrinde yas ilan edildi. el-Kâmil'in Kudüs'ü Hristiyanlar'a verirken bir İslam şehri olan Dımaşk'ı kuşatmaya devam etmesi ise halk tarafından ihanet olarak yorumlandı. Bu kuşatma, kısa süre sonra kentin el-Kâmil'in eline geçmesiyle sonuçlanacaktı.

Hristiyan dünyasında da durum pek farklı değildi. Kudüs'ün ele geçirilmesi önemliydi; ancak alınan bölgelerin savunulması çok zordu. Buraları elde tutmak, tamamıyla Müslümanlar'ın insafına bağlıydı. Bu sebeple Friedrich'in Yakın Doğu'daki icraatları, Hristiyan dünyası tarafından asla bir başarı olarak değerlendirilmedi.

Kudüs patriği, Friedrich şehirde olduğu sürece tüm ibadetleri ve dini ayinleri yasakladı, taç giyme törenine de katılmadı. Aslına bakılırsa Doğu'daki haçlı baronlarından hiç kimse bu törene itibar etmedi ve Friedrich, Kudüs Krallığı tacını bizzat kendi elleriyle takmak zorunda kaldı.

7. Altıncı Haçlı Seferi'nin sonuçları nelerdir?

Altıncı Haçlı Seferi, Müslüman ve haçlılar arasında hiç çatışma yaşanmadan Kudüs ve çevresinin tekrar haçlıların eline geçmesiyle sonuçlanmıştı. Ancak bu durum Hristiyan dünyasında başarı olarak algılanmamış, sevinilecek bir olay olarak görülmemişti. II. Friedrich aforoz edilmiş bir kişi olarak Yakın Doğu'ya gelmiş, kendini zorla kral ilan etmiş ve kimseye danışmadan Müslümanlar'la anlaşma yapmıştı. Bu, Doğulu Latinler açısından affedilir bir şey değildi. İlerleyen yıllarda da Friedrich'in Yakın Doğu'ya olan ilgisi devam edecek, bu ise Doğulu Latinler arasında derin görüş ayrılıklarının ortaya çıkmasına neden olacaktı.

Yedinci Haçlı Seferi (1248-1252)

1. Yedinci Haçlı Seferi'nden önce Yakın Doğu'da hangi gelişmeler yaşanmıştır?

Altı ve Yedinci Haçlı Seferleri arasında geçen dönem, Asya steplerinden gelerek Yakın Doğu'daki siyasi coğrafyayı tamamen değiştirecek büyük bir istila hareketine tanıklık etmiştir. Cengiz Han liderliğindeki Moğollar, XIII. yüzyılın başlarında Hindistan ve diğer bazı güney bölgeleri haricinde tüm orta ve Doğu Asya'yı egemenliği altına almış, gözünü Orta Doğu bölgesine dikmişti. Bu muazzam istilanın önünden kaçanların yarattığı büyük göç dalgaları, başta Anadolu olmak üzere Orta Doğu'nun siyasi ve demografik yapısında köklü değişikliklere yol açacaktı. Yine Moğollar tarafından yıkılan Harezmşahlar Devleti'ni yeniden diriltmeye çalışan Celaleddin Mengüberti'nin Orta Doğu'daki faaliyetleri, bu dönemde de devam etmişti.

Altıncı Haçlı Seferi'ni takip eden ilk yıllar, haçlı devletleri ve Müslümanlar arasında barışın hüküm sürdüğü bir dönemdir. Eyyûbîler kendi aralarında hakimiyet mücadelelerine

girişseler de, haçlı limanlarının sağladığı ekonomik refah dolayısıyla Hristiyanlar'la yapılan anlaşmayı bozacak bir eylemde bulunmadılar. Yapılan mücadeleler sonucunda Eyyûbîler, 1229 yılında Mısır meliki el-Kâmil'in idaresi altında birleşmişlerdi; hanedanın diğer üyeleri de onun yüksek hakimiyetini tanıyarak ülkenin farklı bölgelerinde hüküm sürmekteydiler. Bu sırada Moğolların önünden kaçan Celaleddin Mengüberti'nin 1230 yılında Eyyûbîlere ait olan Ahlat'ı kuşatıp ele geçirmesi, Dımaşk meliki el-Eşref ile Türkiye Selçuklu sultanı Alaeddin Keykubat'ın ittifak kurmasına neden oldu. Bu müttefik ordular, 10 Ağustos 1230 tarihinde Yassıçemen'de Celaleddin'in birliklerini ağır bir yenilgiye uğrattılar. Harput'a kaçan Celaleddin buradan Ahlat'a gidecek, Moğol takibi ve kendi adamlarının ihanetiyle zor günler yaşayarak Melik Eşref'e sığınmak için yola çıktığı sırada öldürülecekti. Selçuklu ve Eyyûbîlerin bu zaferinin, kısa süre sonra Müslüman dünyasının aleyhine sonuçlar doğuracağı görülecektir. Zira Harezmşahların tarih sahnesinden tamamen çekilmesinin ardından Yakın Doğu coğrafyası ve Moğollar arasındaki tampon bölge ortadan kalkmış, Moğollar Doğu Anadolu'da bulunan birçok Selçuklu ve Eyyûbî kale ve şehirlerine akınlar yaparak buraları tahrip etmişlerdi.

Bu olayların ardından Selçuklu sultanı Alaeddin Keykubat'ın, Yassıçemen Savaşı'ndan kurtulan Harezmli askerlerin ve Moğol akınlarının Doğu Anadolu'da yarattığı tahribatı onarmak ve bölgedeki asayişi tekrar sağlamak üzere sefere çıkması, aynı bölgede hala hak iddia eden Eyyûbîlerin tepkisini çekti. Zira sultanın bu seferde ele geçirdiği bazı şehirler, tahrip edilip yağmalanmadan önce Eyyûbîlere ait bulunuyordu. Mısır meliki el-Kâmil liderliğinde birleşen Eyyûbîler ile Selçuklular arasında 1234 yılında Harput'ta yapılan savaş Selçuklular lehine sonuçlandı. Selçuklular bu savaşın ardından Güneydoğu Anadolu'daki birçok bölgeyi de ele geçirdiler. Bir yıl sonra bu kez Eyyûbîler aynı bölgeye sefer

düzenleyerek, kaybettikleri birçok yeri geri aldılar. İslam dünyasının iki önemli gücü arasındaki bu savaşlar, aslında Moğolların ekmeğine yağ sürmekten başka bir işe yaramıyordu. Nitekim bu sırada bir Moğol birliği, Erbil ve Sincar bölgelerinde büyük tahribata neden oluyordu. Ülkesini Moğol tahribat ve istilasından korumak isteyen Alaeddin Keykubat ise, Moğol hanına itaat edeceğini bildirerek kısa süreliğine de olsa ülkesini korumayı başarmıştı.

Bu sırada Eyyûbîler içerisindeki iktidar kavgası yine kızışmıştı. el-Eşref, diğer bölge hakimleriyle birleşerek el-Kâmil'e karşı isyan başlattı. Ancak Eşref'in 1237'deki ölümüyle bu ittifakın gücü kırıldı. Bir yıl sonra Mısır hakimi el-Kâmil de öldü. Tüm bunlara kuzeydeki Türkiye Selçuklu akınları ve başıboş Harezmli askerlerin yarattığı tahribat eklenince, İslam coğrafyasındaki karışıklık iyice arttı. Bu esnada Altıncı Haçlı Seferi'nin sonunda haçlılarla imzalanan on yıllık anlaşmanın da süresi bitmişti.

Avrupa'da yeni bir sefer düşüncesiyle ilgili iki farklı görüş vardı. Papa Gregorius derhal yeni bir haçlı seferine çıkılmasını gerekli görmekte, Alman İmparatoru II. Friedrich ise Müslümanlar'la savaşın kimseye bir fayda sağlamayacağını dile getirmekteydi. Ona göre barış anlaşmasının süresi mutlaka uzatılmalıydı. Papa'nın çağrısına uyan çoğunluğunu Fransız asillerinin oluşturduğu grup, Navara kralı Thibaut komutasında Marsilya'dan denize açılarak 1 Eylül 1239'da Akkâ'ya vardılar. Bunlar önce Dımaşk'a hücum etmek istedilerse de, ileride Memlûk sultanı olarak adından söz ettirecek olan Baybars komutasındaki Müslüman birliklerinin baskını neticesinde hezimete uğradılar. Ancak Thibaut, Eyyûbîler arasında tekrar başlayan iktidar mücadelelerinden yararlanarak bazı kıyı şehir ve kalelerini ele geçirdi, fakat bölgedeki karışıklık ve haçlı baronları arasındaki iç mücadeleler sonucunda 1240 yılında Avrupa'ya geri döndü. Onun ayrılmasının hemen ardından bölgeye İngiltere kralının kardeşi Richard geldi. O da gördüğü manzara karşısında şaşkındı, zira hem şövalye tarikatları,

hem de baronlar tam bir anarşi içerisindeydi. Sonunda Richard da büyük hayal kırıklığıyla ve haçlı devletlerine hiçbir fayda sağlayamadan 1241 yılında ülkesine döndü. Bu anarşi içerisinde haçlıların tek şansı, Müslümanlar arasında da benzer hâkimiyet mücadelelerinin yaşanmasıydı.

1243 ve 1244 yıllarında Eyyûbîler arasında süren mücadelelere haçlılar da katıldı. Ne gariptir ki, 1229 yılında Friedrich'e Kudüs'ü teslim eden el-Kâmil'e en çok tepki gösteren ve bu sebeple birçok Müslüman ileri gelenleri tarafından İslam'ın en önemli mücahidi olarak kabul gören en-Nâsır, bu kez Mısır'da bulunan Salih'e karşı haçlılardan yardım istiyordu. Nâsır daha da ileri giderek Kâmil'in teslim etmediği Kudüs'ün Haremüşşerif bölgesini de haçlılara vermeyi teklif ediyordu. Ancak planı başarıya ulaşmadı ve Salih, Harezmli paralı askerlerin de desteğiyle birçok şehri ele geçirerek Kudüs önlerine geldi. Haçlılar şehrin savunulamayacağını anlayınca Kudüs'ü teslim ettiler. Şehir böylece, artık kesin olarak Müslümanlar'ın eline geçti.

Kudüs'ün Eyyûbîlerin Mısır kolunun hakimi es-Salih'in eline geçmesi, diğer Eyyûbîlerle haçlılar arasındaki ittifakı daha da güçlendirdi. Akkâ kraliyet ordusu ile Dımaşk, Kerek ve Hıms'ın Eyyûbî hakimleri birlikte hareket ederek 17 Ekim 1244'te Gazze'de Mısır ordusunun karşısına çıktılar. Mısır Eyyûbî ordusuna yine Baybars komuta ediyordu. Haçlıların Hıttîn Savaşı'ndan beri çıkardıkları ve bölgedeki birçok Müslüman hâkimin desteklediği ordu, Mısır ordusu tarafından deyim yerindeyse imha edildi. Bununla birlikte es-Salih Akkâ Krallığı üzerine yürümek yerine Suriye'yi ele geçirmek istedi. 1245 yılında Dımaşk'ı, 1247'de de haçlılardan Taberiye ve Askalan'ı alan es-Salih, Selahaddin döneminden beri tüm Mısır ve Suriye'yi tek bir siyasal otorite altında birleştirmeyi başaran ilk sultan oldu.

Bununla birlikte iyice artan Moğol baskısı, tüm Yakın Doğu coğrafyasında kendisini hissettiriyordu. Selçuklu sultanı Alaeddin

Keykubat'ın 1237'de bir suikast sonucu öldürülmesiyle başlayan kötüye gidiş ve Moğol baskısından kaçarak Anadolu'ya gelenlerin oluşturduğu demografik karmaşa, beraberinde Babaî isyanını getirdi. Bu isyan ve özellikle Selçuklu veziri Saadeddin Köpek'in yanlış politikaları, Türkiye Selçuklu Devleti'ni zaafa uğratarak Moğol istilasına zemin hazırladı. 1243 yılındaki Kösedağ bozgunundan sonra Anadolu, Moğol tahakkümü altına girdi.

İslam dünyasını derin bir endişeye sürükleyen Moğol istilası, Hristiyan dünyası tarafından farklı yorumlanıyordu. Moğollar, 1241'de Avrupa'nın içlerine kadar girdikleri halde daha fazla ilerlemeyip geri çekilmişlerdi. Ordusunda Hristiyanlar da bulunan Moğolları papa doğal bir müttefik olarak görüyordu. Şartlar Müslümanlar'ın aleyhineydi, bu da papanın yeni bir haçlı seferi hazırlıklarına başlaması için gerekli fırsatı sunuyordu.

2. Yedinci Haçlı Seferi çağrısı nasıl yapılmıştır? Çağrıyı kimler kabul etmiştir?

Avrupa'da papalık ve imparator Friedrich arasındaki sorunların çözülmesi için 1245 yılında Lyon'da toplanan konsile, Filistin ve Antakya'dan gelen din adamları da katılmıştı. Bunlar, Yakın Doğu'daki siyasi durum ve özellikle Mısır hâkimi es-Salih'in teşkil ettiği tehlikeyle ilgili detaylı bilgiler verdiler. 1244'teki Gazze bozgunu haçlı devletlerini zor durumda bırakmıştı; gerekli yardım gönderilmezse bölgedeki Hristiyan varlığı büyük tehlike altına girecekti. Papa IV. Innocentius bu koşullarda yeni bir haçlı seferi yapılmasını zorunlu görüyordu. Bu sebeple, bir sene önce yakalandığı hastalıktan kurtulursa haçlı seferi düzenleyeceğini söyleyen, iyileşince de haçlı seferine çıkmak istediğini ilan eden Fransa kralı IX. Louis'nin isteğini kabul ederek, birçok din adamını Fransa'da haçlı çağrısı yapmak üzere görevlendirdi. Diğer yandan olası bir ittifak arayışıyla büyük Moğol hanı Güyük'e iki

elçi gönderdi. Güyük bu elçileri dostça karşılamasına rağmen papa tarafından yazılan ve kendisini Hristiyanlığa davet eden mektup okununca büyük bir öfkeye kapılarak cevabi bir mektup kaleme aldırdı. Buna göre Güyük, papanın kendisine tabi olmasını istemekteydi! Böylelikle ilk etapta bir ittifak kurulamadı. Ancak IV. Innocentius ikinci elçilik heyetini de gönderdi. Bunlar Tebriz yakınlarında, Türkiye Selçuklularını 1243'te bozguna uğratan Moğol komutan Baycu Noyan ile karşılaştılar. Baycu, Eyyûbîlere karşı bir ittifak girişimine sıcak bakıyordu; zira asıl amacı Bağdat'ı ele geçirmekti. Bu esnada oldukça güçlü olan Eyyûbî Devleti'nin bir haçlı seferiyle meşgul olması, onun Bağdat'ı ele geçirme planları için bulunmaz bir fırsattı. Ancak yine de papa ve Moğollar arasında kesin bir ittifak sağlanamadı.

3. Yedinci Haçlı Seferi nereye yapılmıştır? Sefer esnasında hangi olaylar yaşanmıştır?

Fransa kralı IX. Louis, yanında kardeşleri, çok sayıda asilzade ve küçük bir İngiliz birliği bulunduğu halde 17 Eylül 1248'de Kıbrıs'a vardı. IX. Louis'nin yanında sefere katılan asiller arasında, yazdığı eserle sefer ve dönemin Yakın Doğu'su hakkında çok değerli bilgiler veren Jean de Joinville de vardı. Haçlı baronları ve tarikat şövalyelerinin ileri gelenleri de seferin yönüne karar verilecek toplantıya katılmak üzere Kıbrıs'a geldiler. Seferin, Müslümanlar'ın en önemli ekonomik gücü olan Mısır üzerine yapılması konusunda herkes hemfikirdi. Bununla birlikte kış aylarında sefer yapmanın zorluklarından dolayı beklemek gerekecekti. Bu bekleme esnasında da Moğollarla irtibat kuran IX. Louis, ısrarla Müslümanlar'a karşı bir ittifak kurma girişimlerini sürdürdü. Ancak Güyük'ün ölümüyle hanedan içerisinde meydana gelen kargaşa, Moğolların batıya büyük güçler sevk etmesini şimdilik önlüyordu.

Haçlılar, Mayıs 1249'da büyük bir donanmayla Dimyat önlerine geldiler. Direnemeyeceğini anlayan Eyyûbî veziri Fahreddin, şehrin boşaltılması emrini verdi. Haçlılar, şehri bu kadar kolay bir biçimde ele geçirmeyi beklemiyorlardı; bu sebeple bunu bir tuzak sanarak uzun süre şehre giremediler. Böylece Dimyat'ı ele geçiren haçlıların şimdiki hedefi Kahire idi. Ancak IX. Louis, Beşinci Haçlı Seferi ordularının düştüğü hataya düşmek istemiyordu, bu sebeple Nil'in taşma zamanının geçmesini bekledi. Bekleme esnasında Ulucami kiliseye dönüştürüldü, Cenova ve Pisalılara pazar yerleri tahsis edildi. Mısır ile iyi ilişkileri olan ve bu sebeple sefere hiç sıcak bakmayan Venedik başlangıçta bu paylaşımda kendisine yer bulamamakla birlikte, IX. Louis ile yapılan görüşmeler sonucunda onlar da ganimetten önemli bir pay koparmayı başardılar. Bu arada es-Salih Dimyat'a karşı Kudüs'ü önerdiyse de, Louis bunu müzakere bile etmedi.

Nil'in taşma dönemi geçtikten sonra haçlı ordusu, 20 Kasım 1249'da Mansura istikametinde yola çıktı. Hedefleri Kahire idi. Bu sırada es-Salih'in ölmesi haçlıları heyecanlandırdı; zira Kahire'de çıkması muhtemel bir kargaşa, şehri Dimyat gibi kolayca ele geçirmelerini sağlayabilirdi. Bu nedenle haçlılar yürüyüşlerini hızlandırarak 21 Aralık 1249'da Bahr es-Sagîr'e ulaştılar. Müslüman ordusu ve haçlılar, suyun iki yakasında altı hafta boyunca karşılıklı durdular. 8 Şubat 1250'de parayla satın aldıkları yerli bir rehber sayesinde suyun sığ bölgesini keşfederek karşı tarafa geçen haçlılar, ani bir baskınla Eyyûbî ordusunun büyük kısmını kılıçtan geçirdiler. Ölenler arasında Eyyûbî veziri Fahreddin de bulunuyordu. Memlûklerden oluşan Eyyûbî ordusu, vezirlerinin şehit edilmesine rağmen büyük bir disiplin içerisinde tekrar toparlanarak Mansura surları içerisinde tuzak kurdular. Memlûk askerlerini takip eden birçok şövalye büyük bir hızla şehre girdiklerinde bu askerlerin hücumuna uğradılar. Aralarında kral IX. Louis'nin kardeşi Robert ve birçok asilin bulunduğu şövalyelerin hemen hemen hepsi öldürüldü.

Mansura'da büyük darbe yiyen haçlılar, yeni bir saldırıya geçmek için bir müddet beklemek gerektiği görüşündeydiler. Kral IX. Louis, hala Kahire'de bir kargaşa çıkmasını umut ediyordu. Ancak beklediği olmadı ve es-Salih'in yerine Turanşah, el-Cezire'den gelerek 28 Şubat günü olaysız biçimde tahta çıktı. Turanşah derhal harekete geçerek haçlı ordusuna Dimyat'tan erzak ve malzeme getiren birçok gemiyi yakalattı. Bu, Mansura önlerinde bekleyen haçlıları çok zor durumda bıraktı. Açlığa salgın hastalıklar da eklenince, bu kez Müslümanlar'la asla müzakereye yanaşmayan IX. Louis anlaşma teklif etti. IX. Louis teklifinde es-Salih'in daha önce önerdiği anlaşmayı kabul ettiğini bildirdi ve Kudüs'ün kendisine verilmesi karşılığında Dimyat'tan çekileceğini açıkladı. Ancak avantaj artık Eyyûbîlerin eline geçmişti, Turanşah bu sebeple teklifi reddetti.

IX. Louis, teklifinin reddedilmesinin ardından Dimyat'a çekilmek üzere 5 Nisan 1250'de Mansura önünden ayrıldı. Memlûklerden oluşan Eyyûbî ordusu bunları çok sıkı bir takibe başladılar. Gün boyu yaşanan çatışmalar, zaten açlık ve salgın hastalıklar sebebiyle bitkin durumda olan haçlı ordusunu iyice perişan etti. Haçlılar, kendilerini takip eden ordu komutanına bir elçi daha göndererek, serbestçe gitmelerine izin verilmesi halinde Dimyat'ı vereceklerini bildirdiler. Ancak tam bu sırada Eyyûbîlerin başarılı bir istihbarat faaliyeti meyvelerini verdi. Kral IX. Louis'nin tüm haçlı ordusuna kayıtsız şartsız teslim olmaları yönünde bir emir verdiği haberi yayıldı. Haçlı ileri gelenleri, aslında kralın haberi dahi olmayan bu emre uyarak teslim oldular. Böylelikle kral IX. Louis de dahil olmak üzere tüm haçlı ordusu, Eyyûbîler tarafından esir alındı. Yapılan anlaşmaya göre IX. Louis Dimyat'ı vererek kendi hayatını, bir milyon altın karşılığında da ordusunu kurtaracaktı. Kral Dimyat'ı teslim etti, ardından fidyenin ilk taksidini ödeyerek Akkâ'ya çekildi. Ordusu artık tamamen Müslümanlar'ın elindeydi.

4. Mısır'da Eyyûbî hâkimiyeti nasıl sona erdi? Memlûk Devleti nasıl kuruldu?

Memlûkler, ekseriyetle çocuk yaşta alınıp askeri eğitimden geçirilen ve çoğunluğu Kıpçak Türklerinden oluşan profesyonel askerlerdi. Türk askeri birlikleri, başta Abbasi Halifeliği olmak üzere yüzyıllardır İslam devletlerinde hizmet vermekteydiler. Bu işi belirli bir sistematiğe oturtanlar ise Eyyûbîler olmuştu. Türk çocuklar alınıp Müslüman yapılır, her birine İslami isimler verilerek Tibak denilen okullarda askeri eğitimden geçirilirlerdi. Silah tutma yaşı gelen çocuklar azad edilerek orduya katılırlardı. Bunlar, kişisel yetenekleri ve savaşçılıkları doğrultusunda orduda en üst mevkilere kadar çıkabiliyorlardı. Memlûkler sultana son derece sadık askerlerdi. Özellikle es-Salih'in ölümüyle Kahire'de meydana gelebilecek bir kargaşayı, karısı Şecerüddür'ü destekleyerek ve disiplinlerini hiç bozmadan ölen sultanın oğlu Turanşah'ı tahta geçirmek üzere bekleyerek önlemişlerdi. Bu davranışları ve haçlı ordusuna karşı 1250'de Mansura'da elde ettikleri başarılar, Yedinci Haçlı Seferi'nin kaderini değiştirmişti.

Buna karşın Memlûkler, kısa bir süre sonra yeni sultan Turanşah'ın devletteki önemli mevkilere kendileri yerine el-Cezire'deki adamlarını getirmeye başlamasından rahatsızlık duydular. Turanşah, kazandığı büyük zaferin etkisiyle kendini çok güçlü hissediyor, tahta geçmesinde en büyük pay sahibi olan Memlûkleri dışlıyordu. Üvey annesi Şecerüddür'den babasına ait para ve malları geri istemesi ise, bardağı taşıran son damla oldu. Şecerüddür kendisi gibi Türk olan Kalavun, Baybars ve Aktay gibi güçlü Memlûk emirlerine durumu bildirince, Memlûkler muhtemelen daha önceden planladıkları askeri darbeyi gerçekleştirme imkanı buldular. Baybars liderliğindeki memlûk askerleri bir ziyafet sırasında Turanşah'ı öldürerek tahta önce Şecerüddür'ü çıkardılar. Ancak sultanın kadın olmasına, başta Abbasi Halifeliği olmak üzere İslam dünyasından tepkiler gelmeye başladı.

Özellikle Abbasi halifesinin "Oralarda erkek kalmadıysa bize bildirin, size bir tane gönderelim!" mesajı üzerine o sırada Memlûk Devleti'nin Atabek el-Asakir'i, yani ordu komutanı olan İzzeddin Aybek Şecerüddür ile evlenerek ilk Memlûk sultanı oldu. Veraset sisteminin geçerli olmadığı Memlûk Devleti bu yönüyle diğer Türk Devletleri'nden ayrılmakta ve orijinal bir özellik göstermektedir. Çünkü Memlûk Devleti'nde saltanat babadan oğula geçmez, yani hanedan oluşumuna izin verilmezdi. Orduya birer asker olarak katılan memlûklar kabiliyetleri ve güçleri oranında yükselerek emir olduklarında artık bir sultan adayı olurlardı. Daha sonra ise "eşitler arasından birinci" olan en güçlü emir, sultan olurdu. 1250 yılında kurulan Memûk Türk Devleti kısa bir süre içerisinde Mısır ve Suriye birliğini sağlayarak bu topraklarda 1517 yılındaki Osmanlı fethine kadar hüküm sürmüştür.

5. Mısır'daki iktidar değişikliği, Yedinci Haçlı Seferi'ni ve bölgedeki haçlı varlığını nasıl etkiledi?

Memlûklerin Mısır'da hakimiyeti ele geçirmesi, Fransa kralı IX. Louis'nin Doğu'da bir müddet daha kalmasındaki etkenlerden biridir. Zira halihazırda Eyyûbî hanedanına bağlı olan Suriye bölgesi, Mısır'daki Memlûk ihtilaline karşı Selahaddin'in torunu en-Nâsır Yusuf'u destekledi. Bu, Mısır ve Suriye arasında yeni bir mücadele demekti; her iki taraf da üstünlük sağlamak için haçlıların desteğini sağlamaya çalışıyordu. Ayrıca IX. Louis'nin ordusu hala Memlûklerin elindeydi. Bu sebeple IX. Louis hem Mısır'la, hem de Suriye ile de iyi ilişkiler kurmaya çabalıyordu. Mısır ve Suriye arasındaki bu rekabet ve Kuzey'deki Moğol baskısı, iç karışıklıklar içerisinde güçleri iyice azalan haçlı devletlerinin bir süre daha bölgede varlıklarını sürdürmelerine neden olacaktı. Ancak kısa zamanda bölgenin en güçlü devleti haline gelecek olan Memlûk Türk Devleti ilerideki sorularda ayrıntılı olarak anlatılacağı üzere Yakın Doğuda'ki haçlı varlığına tamamen son verecektir.

6. Yedinci Haçlı Seferi nasıl sonuçlanmıştır?

IX. Louis, esir olan ordusunu 1252'de kurtarmasına karşın bölgeden hemen ayrılmadı. Geri dönmesi gerektiğiyle ilgili ülkesinden bir takım haberler alıyordu, ancak o hala Moğollarla iletişime geçerek yardım sağlayabileceğini, böylece Kudüs ve Mısır'ı ele geçirebileceğini düşünüyordu. Ancak gönderdiği elçiler, pek umut verici haberlerle dönmüyorlardı. Moğollar yardım edebileceklerini bildirmelerine rağmen, elçiler onların fetih ve yağmadan başka bir şey düşünmediklerini, hatta Louis'yi kendi vasalları olarak gördüklerini söylüyorlardı. Louis yine de yılmadı ve bu kez Altın Ordu Hanı Sartak'a da elçiler yolladı. Bu girişiminden de istediği sonucu alamayan Louis, haşhaşilerle de irtibat kurarak bunlarla bir savunma ittifakı imzaladı. Ancak asıl destek beklediği Moğollarla ilgili hayal kırıklığına uğrayınca 1254 yılında Akkâ'dan ayrılarak ülkesine döndü.

Öncekiler gibi Yedinci Haçlı Seferi de haçlı devletlerine bir fayda sağlamadı, tam tersine büyük bir insan ve para kaybına neden oldu. Halbuki IX. Louis, bir önceki seferi gerçekleştiren II. Friedrich'in aksine son derece dindar, Müslümanlar'la savaşmaktan başka bir şey düşünmeyen, bu yönleriyle de haçlı baronlarının büyük saygı duydukları bir kraldı. Birçokları tarafından örnek bir haçlı olarak gösterilmekteydi. Ancak Mısır ordusunun disiplin ve savaşçılığı, Dimyat'ı ele geçirmelerine rağmen haçlıların mağlup olmasına neden olmuştu. Bu başarısızlık, birçok Hristiyanın Haçlı Seferleri'ni sorgulamalarına neden olmuştu. Louis gibi dindar bir kral bile Müslümanlar'a yeniliyorsa, Haçlı Seferleri tümüyle Tanrı tarafından lanetlenmiş miydi? Bazı haçlı kaynaklarında seferin başarısızlığının ardından Avrupa'da sefer için vaazlarda bulunan keşişlerin türlü hakaretlere uğradıkları belirtilmektedir. Tüm bunlar, yüz elli yıldır devam eden seferlerin çıkış noktası olan Avrupa'daki hoşnutsuzluğun önemli göstergeleridir.

Sekizinci Haçlı Seferi (1270)

1. Yedinci ve Sekizinci Haçlı Seferleri arasındaki dönemde İtalyan devletleri arasındaki mücadeleler Yakın Doğu'daki haçlı varlığını nasıl etkiledi?

Büyük çoğunluğu haçlıların elinde bulunan Doğu Akdeniz'in zengin liman kentlerinde transit ticareti ellerinde bulunduran Venedik, Cenova ve Pisa devletleri, bu ticaretten daha büyük pay alabilmek için sürekli mücadele halindeydiler. Söz konusu mücadeleler 13. yüzyılın ikinci yarısında açıkça savaşa dönüşmüştü. Bu devletler, Doğu'daki haçlı devletleri yönetiminde bulunan birbirlerinden farklı güç odaklarınca desteklendikleri için, İtalyan devletleri arasındaki mücadeleler doğal olarak haçlı krallığı içine de sirayet ediyordu. Bu kargaşa ortamında bölgede tutunabilmelerinin tek sebebi, Moğol baskısının gün geçtikçe kendisini daha fazla hissettirmesiydi. Zira hem Memlûkler, hem de Suriyeliler Moğolların Müslümanlar'a karşı olan düşmanca tutumlarının farkındaydılar. Bu sebeple haçlı devletleriyle savaşmak yerine 1255 ve 1256 yıllarında anlaşma yoluna gittiler.

İtalyan devletleri arasındaki mücadeleler Doğu Akdeniz ile sınırlı kalmadı. Doğu Akdeniz limanlarından çok daha önemli ve büyük bir kent olan İstanbul da bu büyük çekişmeden nasibini aldı. 1204 yılındaki Dördüncü Haçlı Seferi'yle kentin Latinlerin eline geçmesinde en büyük pay sahibi olan Venedik, şehrin önemli bir bölgesinin hala sahibiydi ve kentte kurulan Latin krallığı onun ekonomik ve askeri desteği sayesinde ayakta durabilmekteydi. Ancak şimdi Cenova gibi çok güçlü bir rakibi vardı ve Cenova, İznik'te bulunan Bizanslıları destekliyordu. Cenovalılar tarafından desteklenmiş Bizans ordusu, 25 Temmuz 1261'de eski başkentlerini ele geçirerek buradaki haçlı krallığına son verdi.

2. Moğol istilasının haçlı devletleri ve Müslümanlar üzerindeki etkileri nelerdir?

Tarihteki çok az olay, bıraktığı korkunç hatıralar bakımından Moğol istilasıyla boy ölçüşebilir. Moğollar, Cengiz Han önderliğinde 13. yüzyılın başından itibaren Hindistan ve bazı güney bölgeler haricinde tüm Asya'yı istila etmişler, Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa'nın içlerine kadar ilerleyerek geri dönmüşlerdi. Bu istilalar sırasında gösterdikleri vahşet, dökülen kan ve harap edilen şehirler, yolları üzerindeki diğer ülkelerde dilden dile yayılmaktaydı. Bu o kadar büyük bir korkuydu ki, günümüz modern insanı için bunu anlamak ve anlatmak oldukça zordur. Bu sebeple, o dönemi yaşamış olan Orta Çağ'ın büyük tarihçisi İbn'ül Esir'e kulak vermek gerekir:

> *"Tatarların, diğer adıyla Moğolların İslam diyarına girişleri hadisesini kaleme almaktan yıllarca çekinip durdum. Bu olayları kaydetmeyi hiç de istemiyordum. Bazen bunu yazmanın gereğine inanıyor, bir adım ileri atarken iki adım geri atıp vaz geçiyordum. İslam'ın ve Müslümanlar'ın ölüm haberlerini ve başlarına gelen büyük felaketi yazmak kimin kolayına gidebi-*

lir? Kim bu büyük felâketin yazılmasını ve anlatılmasını kolay görebilir? Keşke annem beni doğurmasaydı, keşke bu büyük felaketten evvel ölüp gitseydim! Adım ve sanım unutulsaydı da bu olayla karşılaşmasaydım, böyle bir olayı yaşamasaydım.

...

Bu büyük ve dehşet verici olay, muazzam musibet gün ve gecelerimizi kararttı, hayatımızı perişan etti, bölgede yaşayan bütün insanları ve özellikle Müslümanlar'ı kökünden kazıdı. Şayet birisi çıkar da: «Cenab-ı Allah'ın Adem'i yarattığı günden bugüne kadar bu büyük felâketin benzeri görülmüş ve yaşanmış değildir.» derse mutlaka doğru söylemiş olacaktır. Moğol istilâsı felâketini yazan tarihler bu olayı bütün dehşetiyle ne kadar anlatıp dursalar yine de kıyısından kenarından geçmemişlerdir diyebilirim.

İnsanoğullarının yer yüzünde yaşadığı en büyük musibet ve felâketlerden birisi olarak Buhtunnasr'ın İsrailoğullarına karşı giriştiği katliam ve Kudüs şehrini tahrip etmesi olayı kaydedilir. Bu lânetli heriflerin tahrip ettiği ve Müslümanlar'ın başına getirdiği felâket ne İsrailoğullarının başına gelen felâkete benzer, ne de Kudüs'ün tahrip edilmesine. Harabeye çevrilen her bir şehir Kudüs'ün başına gelen felâketi yaşamıştır. Müslümanlar'dan öldürülenlerin sayısı İsrailoğullarından öldürülenlerle kıyaslayanlar... Moğolların bir şehirde öldürdükleri Müslüman sayısı belki yer yüzünde yaşayan bütün Yahûdiler'in toplamından çok daha fazla idi. Cenab-ı Allah'tan temennimiz, bu dünya ayakta durduğu müddetçe kıyamet kopuncaya kadar, belki Ye'cûc ve Me'cûc olayı hariç, inşaallah bir daha böyle büyük bir musibet ve dehşet verici bir felâketin insanların başına gelmemesidir."

İbn'ül Esir'in canlı bir üslupla anlattığı bu vahşet, şimdi Irak ve Suriye coğrafyasına dayanmıştı. Moğol hanı Güyük'ün ölümünden sonra bir süre duraklayan Moğol istilası, Möngke'nin 1251 yılında tahta çıkmasıyla yeniden hız kazandı. Möngke,

kardeşi Hulagu'yu İran'ın idaresiyle görevlendirdi. Hulagu, Yakın Doğu'daki Müslüman varlığını yok olmanın eşiğine getirecek Suriye ve Irak seferine 1256 yılında başladı. Hulagu'nun karısı Dokuz Hatun ve komutanı Kitboga Hristiyan inancındaydılar. Bunun da etkisiyle Moğollar, ele geçirdikleri yerlerde Müslümanlar'a karşı büyük bir vahşet sergilemekle birlikte, Hristiyanlar'a dokunmuyorlardı. Moğollar önce İran'daki haşhaşi kalelerini ele geçirdiler, ardından Bağdat üzerine yürüdüler. Yapılan şiddetli savunmaya karşın şehir, 11 Ocak 1258 tarihinde Moğollar tarafından ele geçirildi. Moğollar Bağdat'ta eşi görülmedik bir katliama giriştiler. Kaynaklar, kırk gün süren bu yağma ve katliamda başta halife ve ailesi olmak üzere seksen bin kişinin öldürüldüğünü kaydederler.

Hem hilafet merkezinin ele geçirilmesi, hem de halife ve tüm ailesinin öldürülmesi İslam dünyasında büyük bir sarsıntıya sebep oldu. Bölgedeki tüm dengeler alt üst olmuştu. Moğollar sadece insan öldürmekle kalmıyorlar, yüzyılların kültürel birikimini de yakıp yıkıyorlardı. Birçok yapı tahrip edildiği gibi, haşhaşilerin merkezi Alamut kalesindeki ve Bağdat'taki kütüphaneler yakıldı. Moğollar Bağdat'ı almakla yetinmediler. İslamın en önemli kentlerinden Meyyâfârikîn, Halep ve Dımaşk'ta da Bağdat'takine benzer bir vahşet yaşandı. Haçlıların yüz altmış yılda veremedikleri zararı, Moğollar birkaç yıl içerisinde vermişlerdi. Herkes onların nerede duracağını kestirmeye çalışıyordu. İslam dünyasındaki yaygın kanı, Moğolların Mekke'yi de istila ederek İslam'ı yok etmek istedikleriydi. Ancak onlar önce kuzeye yöneldiler.

Moğollar Harim şehrini aldıktan sonra Antakya önlerine geldiler. Ermeni kralı Hethum ve Antakya prinkepsi VI. Bohemund, Hulagu'ya itaat ettiklerini bildirdiler. Hulagu bu itaati kabul etti; Türkiye Selçuklularından daha önce Çukurova'da fethettikleri bölgeleri Ermenilere vermelerini istedi. Ayrıca muhtemelen iyi

ilişkiler içerisinde olduğu Bizans'ın isteğiyle Antakya'ya Ortodoks bir patrik atanmasını sağladılar. Bu ise, Moğolları Müslümanlar'ın başına gelen bir bela olarak gören Akkâ Krallığı ve papalık tarafından iyi karşılanmadı.

İslam dünyasının birçok önemli merkezi istila edilmesine karşın, Mısır hala Müslümanlar'ın elindeydi. Memlûklerin iktidarı ele geçirmeleri, önemli bir politika değişikliği anlamına geliyordu. Memlûkler, oldukça disiplinli ve serttiler. Yöntemleri Selahaddin ve ardıllarına benzemiyordu. Uzlaşma ve taviz vermekten uzaktılar. Her taraftan kuşatılan İslam dünyası için kurtuluş umudu olarak görülüyorlardı. Nitekim Moğollara asla boyun eğmeyeceklerini Hulagu'nun gönderdiği elçiyi öldürerek gösterdiler. Tarihin en kanlı ve kesin sonuçlu savaşlarından biri yaklaşmaktaydı.

1260 yılında Memlûk sultanı Kutuz idi. Kutuz, Hulagu'nun birliklerin bir kısmını alarak İran'a döndüğü haberini alınca, 26 Temmuz 1260 günü Baybars komutasındaki öncü kuvvetlerini Gazze'ye gönderdi. Memlûkler burada Moğol öncü birliklerini mağlup ettikten sonra kıyıdan kuzeye yöneldiler. Bölgeye hakim olan haçlı baronları, Memlûk ordusunun topraklarından geçmesine izin verdiler. Zira Moğollar her ne kadar Hristiyanlar'a zarar vermiyorlarsa da, bu ezici gücün bir gün kendi topraklarına saldırmayacağının garantisi yoktu. Antakya'daki haçlılar Moğollarla iyi ilişki içerisinde olsalar da, Akkâlılar bu sebeple temkinliydiler. Memlûk ve Moğol orduları 3 Eylül 1260'ta Ayn Câlût bölgesinde karşı karşıya geldiler. Baybars'ın üstün savaş taktikleri ve ordunun sayısal üstünlüğü, Memlûklere büyük bir zafer getirdi. Bu muazzam bir başarıydı; Moğollar ilk kez mağlup ediliyorlar ve psikolojik üstünlük Müslümanlar'a geçiyordu. Bu savaş, aynı zamanda tarihin dönüm noktalarından biriydi. Moğollar için geri çekilme süreci başladı; savaşın hemen ardından Memlûkler Dımaşk, Hama, Hıms ve Halep şehirlerini geri aldılar.

3. Memlûkler haçlı devletlerine karşı nasıl bir politika izlemişlerdi?

Memlûkler, selefleri olan Eyyûbîler gibi ılımlı değildiler. Kendilerini zayıf hissettiklerinde barış anlaşması yapıp, Avrupa'dan gelen yeni ordularla tekrar saldırıya geçen haçlı devletleriyle dostluk kurmanın mümkün olmadığını düşünüyorlardı. Ayrıca İslam'ı yok olmanın eşiğine getiren Moğol istilasına karşı Antakya haçlılarının ve yerli Hristiyanlar'ın tutumları, Memlûkleri iyice bilemişti. Ayrıca bu devletlerin varlığı, yaklaşık iki yüzyıldır Avrupa'dan sürekli seferler yapılmasına neden oluyordu. Bu sebeple bunların varlığına tamamen son verilmeliydi.

Ayn Câlût savaşından sonra Kutuz'u öldürerek Memlûk tahtına geçen Baybars, Suriye bölgesinde tam bir hakimiyet sağladıktan sonra Moğollarla işbirliği yapan Hristiyanlar'a yöneldi. Hedefi Kilikya Ermeni Krallığı ve Antakya Prinkepsliği idi. Önceleri bölgeyi ele geçiremese de, Türkiye Selçukluları ve Moğol olmakla birlikte İslam'ı kabul eden Altınorda Devleti ile ittifak kurdu. Hulagu'nun 1265'te ölümünün ardından hareket serbestisi kazanan Baybars, haçlıların elinde bulunan Kâysâriye, Hayfa ve Safed'i ele geçirdi. Baybars'ın gönderdiği bir diğer ordu ise 1266 yılında Güney Anadolu'da fırtına gibi eserek Ermenilerin elinde bulunan Adana, Tarsus, Misis ve Sis'i yerle bir etti. Ardından Yafa'yı da ele geçiren Memlûkler, 18 Mayıs 1268'de yüz yetmiş yıldır Hristiyan egemenliğinde bulunan Antakya'yı fethetti. Bu fethin ardından bir çok Templier kalesi de kendiliklerinden teslim oldular.

Memlûkler, saldırgan ve taviz vermez politikalarıyla kısa süre içerisinde bölgedeki haçlı varlığına büyük bir darbe vurmuştu. Birçok kenti kaybeden haçlılar, Akkâ ve Sûr'da sıkışıp kalmışlardı. Kuzeydeki tek limanları ise Lâzikiye idi. Avrupa'dan yeni bir destek gelmezse, bölgede tutunamayacakları muhAkkâktı.

4. Sekizinci Haçlı Seferi çağrısı nasıl yapılmış ve bu çağrıyı kimler kabul etmiştir?

Memlûklerin haçlı devletlerine karşı olan saldırgan politikası ve birçok bölgeyi ele geçirmesi, bölgedeki haçlı varlığını tehlikeye düşürmüştü. Yedinci Haçlı Seferi'ni gerçekleştiren Fransa kralı IX. Louis bu tehlikenin farkında olmasına rağmen, ülke içi karışıklıklar sebebiyle tekrar çıkmak istediği haçlı seferini bir süredir erteliyordu. Diğer yandan İran'daki yeni Moğol (İlhanlı) hükümdarı Abaka ile de irtibat halindeydi. Abaka, yeni bir sefere çıkması halinde Louis'ye yardım edebileceğini bildirmişti. Nihayet Louis, 1267 tarihinde tekrar haçlı yemini ederek sefer hazırlıklarına başladı.

5. Sefer nereye gerçekleştirilmiş ve nasıl sonuçlanmıştır?

Sekizinci Haçlı Seferi'nin yönünü, o sırada Avrupa içerisindeki siyasi çekişmeler belirlemiştir. Kuşkusuz IX. Louis'nin amacı tekrar Filistin'e giderek Mısır veya Kudüs üzerine bir sefer düzenlemekti. Ancak kardeşi Charles d'Anjou'nun ihtirasları, seferi bambaşka bir yöne sürükleyecekti.

Charles d'Anjou, o sıralarda eski Alman imparatoru II. Friedrich'in oğlu Manfred'in elinde bulunan Sicilya ve Güney İtalya bölgesini ele geçirmek istiyordu. Manfred de babası gibi papalık ile çekişme halindeydi. Papalığın ve ağabeyi IX. Louis'nin desteğini alan Charles, Manfred'in ordularını mağlup ederek 1265 yılında bölgeyi ele geçirdi. Bu zafer Charles'ın ihtiraslarını daha da artırdı. Artık tüm İtalya'da hakimiyet kurmak istiyor, İstanbul'u yeniden ele geçirmeyi arzuluyordu. Bu sebeple ağabeyinin Filistin'e yapacağı sefere soğuk bakıyordu. Ona göre Fransa'nın ekonomik kaynakları, çok uzaklarda ve ele geçirilmesi hiçbir fayda sağlamayacak olan bir bölgeye düzenlenecek haçlı seferi ile heba edilmemeliydi. Ancak ağabeyinin Bizans üzerine bir sefer düzenlemeyeceğini de biliyordu. O zaman sefer, kendi siyasi emeli olan İtalya hakimiyeti için en uygun bölgeye yapılmalıydı: Tunus.

Charles, Tunus'un Mısır ve kutsal topraklarda hakimiyet kurmak için çok önemli bir stratejik mevki olduğunu söyleyerek ağabeyini ikna etmeye çalıştı. Ona göre bölgenin Müslüman hakimi olan Mustansır, Hristiyanlığa hoşgörü ile yaklaşıyordu ve ufak bir baskıyla Hristiyan bile olabilirdi. Ancak Charles'ın amacı başkaydı. Mustansır, Sicilyalı mültecileri ülkesine kabul ettiğinden beri Charles ona düşmandı, bu sebeple bölgeyi ele geçirmek istiyordu. Ayrıca Tunus, İtalya'nın hemen güneyinde olması dolayısıyla İtalya hakimiyeti için de önemli bir bölgeydi. Birçok danışmanı karşı çıkmasına rağmen kral Louis kardeşine inandı ve büyük bir donanmayla 1 Temmuz 1270 tarihinde denize açıldı.

IX. Louis, büyük bir hata yaptığını kısa sürede anladı. 18 Temmuz'da Tunus sahillerine ulaştıklarında, kolaylıkla Hristiyanlığı kabul edeceği söylenen Mustansır'ın şehrin tahkimatını iyice güçlendirdiği görüldü. Ancak savaşa gerek kalmadı. Zira kavurucu sıcaklar, salgın hastalıkların haçlı karargahını süratle ele geçirmesine neden oldu. Başta kral Louis olmak üzere binlerce asker, şövalye ve asilzade bu salgın hastalıktan kurtulamayarak öldüler. 25 Ağustos'ta Tunus'a gelen Charles, ordunun kalan kısmını geri çekti. Böylelikle Sekizinci Haçlı Seferi, hiçbir başarı kazanmadan iklim ve salgın hastalıklar nedeniyle sona erdi.

6. Sekizinci Haçlı Seferi'nin sonuçları nelerdir?

Yakın Doğu'daki haçlı devletleri, Tunus üzerine yapılan sefere hiç anlam verememişlerdi. Memlûklerin baskısı altındaydılar; bu sebeple yardımın derhal kendilerine yapılması gerekiyordu. Memlûk sultanı Baybars da yeni bir seferin düzenleneceğini öğrenince Akkâ Krallığı ile ateşkes yapmış ve bunlara karşı olan faaliyetlerini askıya almıştı. Seferin başarısızlıkla sonuçlanması Memlûkleri rahatlatmış, haçlı devletlerine son darbeyi vurmak için onlara fırsat vermişti. Zira bundan sonra bölgeye yeni bir sefer düzenlenmeyecekti.

Yakın Doğu'daki Haçlı Varlığının Sona Ermesi

1. Sekizinci Haçlı Seferi'nin sonuçlanmasının ardından Memlûk Devleti Haçlı Devletleri'ne ve Moğollara karşı nasıl bir politika izledi?

Memlûklerin haçlılara karşı olan saldırgan politikası, seferden sonra değişmedi. Sekizinci Haçlı Seferi, sadece kısa süreliğine bu politikayı askıya almalarına neden olmuştu. Zira haçlılar Tunus'u ele geçirmeleri halinde Mısır'a yürüyebilir, ya da deniz yoluyla Akkâ'ya gelebilirlerdi. Bu sebeple savunma tedbirlerini artıran Memlûkler, seferin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından yeniden saldırıya geçecek fırsatı yakaladılar.

1271 yılında Baybars önderliğindeki Memlûkler, haçlı topraklarında fırtına gibi estiler. Templier şövalyelerine ait Safita ve Hospitalier kalesi Akkâr ardı ardına Memlûk hakimiyeti altına girdi. Bu esnada daha önce haçlı yemini etmiş olan İngiliz veliahdı Edward, çok küçük bir birlikle 9 Mayıs 1271'de Akkâ'ya ulaştı. Ancak hem Akkâ Krallığı'nın, hem de kendisinin askeri gücü Memlûklerle mücadele edemeyecek kadar azdı. Bununla

birlikte Edward, İran'daki Moğol hükümdarı Abaka ile anlaşmıştı. Abaka, anlaşma uyarınca on bin kişilik bir Moğol ordusunu Suriye'ye gönderdiyse de, bunlar Memlûk ilerleyişi karşısında savaşmadan kaçtılar. Planı boşa çıkan Edward, bu kez Baybars ile anlaşmayı denedi. Baybars şimdilik anlaşmayı kabul etmişti, zira kuzey sınırındaki Moğollar çok daha tehlikeli düşmanlardı.1272 yılında imzalanan on yıl on aylık anlaşmanın ardından Edward ülkesine döndü.

Bu arada Akkâ Krallığı içindeki çekişmeler, Krallığın kendi çöküşünü hızlandırıyordu. Kral Hugue ve Templier tarikatı arasındaki gerginlikler, Hugue'un ülkeyi terk etmesiyle sonuçlanmıştı. Ardından Sekizinci Haçlı Seferi'nin mimarlarından Charles d'Anjou, 1277 yılında Akkâ'nın kraliyet hakkını satın aldı. Baybars liderliğindeki Memlûkler tüm bu gelişmeleri memnuniyetle izlemekteydiler. Zira Charles ile Memlûkler arasında iyi ilişkiler bulunmaktaydı ve Baybars, Charles'ın Moğollarla işbirliğine girmeyeceğinden de emindi. Yapılan anlaşmanın ve haçlılar arasındaki kargaşanın verdiği güvenle Anadolu'ya yönelen Baybars, Elbistan yakınlarında Moğolları bir kez daha mağlup etti, Kayseri'ye kadar ilerleyerek geri döndü. Baybars'ın yönünü Anadolu'ya çevirmesindeki ana neden, Türkiye Selçuklu veziri Muineddin Pervâne ile Moğollara karşı yaptığı ittifaktı. Bu ittifak başarılı olsaydı hem Moğol tehdidi büyük ölçüde ortadan kalkacaktı, hem de dağılma sürecindeki Selçuklular rahat bir nefes alabileceklerdi. Ancak Müineddin Pervâne'nin asıl amacı Baybars ile birlikte Moğollara karşı savaşmak değil, Baybars'a sürekli itaatini bildirerek onu oyalamak ve bu esnada Moğolların Anadolu'ya gelmesini beklemekti. Böylece bölgenin bu iki önemli gücünü birbirine kırdırmayı ve her ikisini de bertaraf etmeyi planlıyordu. Bu sebeple söz verdiği erzak ve askeri desteği göndermeyi sürekli geciktirdi. İşte Baybars'ın Kayseri'den geri dönme sebebi, Pervâne'nin bu planını anlamasıydı.

Anadolu seferinden dönen Baybars'ın 1 Temmuz 1277'deki ölümü, Memlûk politikasında bir değişiklik doğurmadı. 1272'de haçlılarla yapılan barış anlaşması devam ediyordu; Memlûkler bu süreyi Moğol tehlikesini bertaraf etmek için kullanmaktaydılar. Baybars'ın 1277'deki ölümünden iki yıl sonra Memlûk tahtına Kalavun geçti. Kalavun, yeniden Suriye'ye girmiş olan Moğolları 30 Ekim 1281'de Hıms yakınlarında büyük bir bozguna uğrattı. Bu galibiyet sonucunda Moğol tehdidi ortadan kalkmıştı. Memlûkler yönlerini tekrar haçlılar üzerine çevirebilirlerdi.

Kalavun ilk olarak Moğollarla iş birliği yapmış olan Hospitalier tarikatına ait Markab kalesini 25 Mayıs 1285'te ele geçirdi. Akkâ Krallığı, hem Kalavun'un baskısı, hem de kendi iç karışıklıklarıyla uğraşmak zorundaydı. Bu arada yeni Moğol hükümdarı Argun papaya haber gönderiyor, yeni bir haçlı seferi düzenlenmesi konusunda onu ikna etmeye çalışıyordu. İşler tam tersine dönmüştü; otuz yıl önce papalık ve Avrupalılar Moğollardan yardım umarlarken, şimdi kudreti iyice artan Memlûklere karşı Moğollar Avrupalılar'dan yardım istiyorlardı. Moğolların bu teşebbüsü sonuçsuz kaldı ve Kalavun 20 Nisan 1287'de Lâzikiye'yi de ele geçirdi.

Bu esnada İtalyan devletleri arasındaki savaş sürmekteydi. Cenova, Venedik ve Pisalılar kendilerine yakın adamları krallık içerisinde destekliyorlardı. Şimdiki hakimiyet konusu Trablus'tu. Krallığın içine düştüğü durumdan yararlanmak isteyen Kalavun, zorlu bir kuşatmanın ardından 26 Nisan 1289'da Trablus'u fethetti. Burada birçok kişi öldürüldü ve esir alındı. Zira Memlûklerin hiç şakası yoktu; onlardan Eyyûbîler gibi alicenaplık beklemek boşunaydı. Müslümanlar iki yüz yıldır kaybettikleri şehirlerde katliama uğruyorlardı, Memlûkler de büyük bir intikam duygusuyla hareket ediyorlardı.

Bu fetihle Trablus Haçlı Kontluğu'na son verdikten sonra Kalavun, Akkâ kralı III. Henri'nin barış teklifini kabul etti. Aynı

şekilde Ermeni kralı ve Sûr hâkimesi de Memlûklerle barış anlaşması imzaladılar.

2. Akkâ Haçlı Krallığı nasıl sona ermiştir?

Diğer birkaç önemsiz kale dışında Akkâ ve Sûr kentleri, haçlıların bölgedeki varlıklarının temel direkleriydi. Çok güçlü tahkimatları olan bu iki şehir, deniz yoluyla kuşatılmadıkları müddetçe ele geçirilmesi çok zor şehirlerdi. Üçüncü Haçlı Seferi öncesinde Akkâ Selahaddin Eyyûbî tarafından ele geçirilmiş, haçlılar iki yıllık bir kuşatmanın ardından Avrupa'dan gelen büyük donanmaların yardımıyla bu şehri geri alabilmişlerdi. Selahaddin, kendi danışmanları ve dönem tarihçilerinin bazıları tarafından bu kuşatmada yavaş davrandığı için eleştirilmişti. Kezâ aynı eleştiriler Sûr kuşatması için de yapılmıştı. Başta Kudüs olmak üzere haçlıların elinden birçok kent ve kaleyi alan Selahaddin, buralardaki şövalyelerin ve sivil halkın Sûr'a gitmelerine izin vermiş, bu şekilde askeri gücü artan Sûr Müslümanlar'a direnebilmişti. İşte şimdi bu iki şehir, yüz yıl sonra haçlıların bölgedeki son direnç noktalarını teşkil etmekteydi.

Kalavun ve haçlılar arasında yapılan anlaşma hala geçerliydi ve bölgede barış hüküm sürmekteydi. Ancak Trablus'un Müslümanlar'ın eline geçmesi, Avrupa'yı yine hareketlendirdi. Bunda Akkâ Kralı Henri'nin papaya ve Avrupa'nın hükümdarlarına yazdığı mektupların da etkisi vardı. Bununla birlikte Avrupa'daki karışıklıklar papayı ve diğer büyük hükümdarları sefere çıkmaktan alıkoyuyordu. Nihayet papanın yaptığı çağrıya asiller ve hükümdarlar değil ama İtalya'nın bazı bölgelerindeki maceraperest serseri gruplar olumlu yanıt verdi. Bunlar, 1290 yılında Akkâ'ya vardılar. Yeni haçlı grubu şehre gelir gelmez taşkın hareketlerle halkı rahatsız etmeye başladılar. Özellikle şehirde yaşayan Müslüman ahaliye karşı olan tutumları, Hristiyanlar'ın da tepkisini çekiyordu.

Yeni haçlıların bu tacizi, Ağustos ayında tam bir saldırıya dönüştü. Serseri güruh birçok Müslümanı katletti, Akkâ Krallığı'nın bunları önleyecek bir askeri gücü yoktu. Bu katliam üzerine Kalavun, olaylara karışanların kendisine teslimini veya dökülen kanın cezasının parayla ödenmesini istedi. Akkâ Krallığı'nın buna yanaşmaması üzerine barış anlaşmasının bozulduğunu ilan etti.

Kalavun, ülkesinin tüm bölgelerinden topladığı muazzam bir ordu ve kuşatma makinalarıyla 4 Kasım 1290'da yola çıktı, ancak kısa süre sonra hayatını kaybetti. Bu ölüm kuşatmanın ertelenmesine neden olduysa da Kalavun'un yerine geçen oğlu el-Eşref Halil, 6 Mart 1291'de tekrar yola çıktı. Ordu 5 Nisan günü Akkâ önlerine geldi. Kuşatma ve çatışmalar bir gün sonra başladı. Kuşatma esnasında çok kanlı çatışmalar yaşandı, şövalyelerin zaman zaman yaptıkları çıkış harekatları Memlûkler tarafından püskürtüldü. Kırk iki gün süren kuşatma sonunda Akkâ, 18 Mayıs 1291 günü Memlûkler tarafından fethedildi. Kral ve şövalye tarikatlarının ileri gelenleri, az sayıda askerleriyle şehirden kaçtılar. Şehir halkının kaderi ise, Orta Çağ'da zorla ele geçirilen çoğu kentte yaşayanların kaderiyle aynı oldu. Büyük bir kısmı öldürüldü veya esir edildi. Templier tarikat binası bir müddet daha direndiyse de on gün sonra burası da ele geçirildi. Şehir, fethi tamamlandıktan ve yağmalandıktan sonra sultan Eşref'in emriyle yerle bir edildi. Zira bölgenin yeni bir Hristiyan saldırısına üs teşkil etmesi istenmiyordu. Fethin hemen akabinde Sûr kentine de bir ordu gönderildi. Memlûk ordusu şehrin önünde bir ay bekledikten sonra, gelen takviye kuvvetlerle birlikte saldırıya geçti. Buradaki mücadele çok kısa sürdü ve Sûr, 14 Temmuz 1291'de Memlûklar tarafından ele geçirildi. Daha sonra sırasıyla Hayfa ve Beyrut'u alan Memlûkler, Templier'lere ait kaleleri de yıktılar. Artık Doğu Akdeniz sahillerinde, bölgeyi iki yüzyıl önce Birinci Haçlı Seferi'yle ele geçiren haçlılardan hiçbir iz kalmamıştı.

Haçlı Devletleri

1. Yakın Doğu'da kurulan haçlı devletleri hangileridir?

Haçlı Seferleri'nin ana askeri unsurunu oluşturan Avrupalı asillerin seferlere katılmalarındaki temel güdüleri, Yakın Doğu'da ele geçirecekleri topraklarda kendi devletlerini kurma istekleriydi. Başarıya ulaşan Birinci Haçlı Seferi'nin tüm askeri liderleri bu amaçlarına ulaşarak çok stratejik bölgelerde devletlerini kurmuşlardır. Haçlı Seferleri tarihinin en önemli siyasi figürleri olan haçlı devletlerinden, seferlerin siyasi-ekonomik tarihiyle ilgili sorulara verdiğimiz yanıtlarda sıkça bahsettik. Burada ise bu devletlerin kuruluş ve yıkılış tarihleriyle seferler sırasında oynadıkları rollere topluca ve kısaca değineceğiz.

Urfa Haçlı Kontluğu: Birinci Haçlı Seferi liderlerinden Baudouin tarafından 10 Mart 1098 tarihinde kurulmuştur. Baudouin, Urfa'nın Ermeni hakimi Thoros'un Türklerle mücadelede yardım istemesi üzerine 6 Şubat 1098'de Urfa'ya gelmiş, yapılan evlat edinme töreniyle önce kentin Thoros ile birlikte müşterek hükümdarı olmuştu. Thoros'un, muhtemelen Baudouin'in de karıştığı bir halk ayaklanması sırasında öldürülmesinin ardından Baudouin, yukarıda da belirttiğimiz gibi 10 Mart 1098 tarihinde kentin tek hakimi olarak Yakın Doğu'daki ilk haçlı

devletini kurmuş oldu. İlk icraatı, kenti Kürboğa komutasındaki Müslüman ordusuna karşı savunmaktı. Daha sonra Seruc'u alarak sınırlarını genişleten Baudouin, haçlıların Kudüs'ü almalarının ardından bu kente gitti ve kral olarak seçilen ağabeyi Godefroi de Boullion ile görüşerek geri döndü. Ağabeyinin 1100 yılında ölümü üzerine Kudüs kralı olarak taç giydi. Yerine, kuzeni II. Baudouin Urfa kontu oldu. II. Baudouin'in 1118 yılına kadar süren hakimiyet süresi, Türklerle mücadele içinde geçti. 7 Mayıs 1104'te Artukoğlu Sökmen ve Musul valisi Çökürmüş'e karşı Antakya prinkepsi Bohemund ile birlikte girdiği savaşı kaybederek, kuzeni Joscelin ile beraber esir düştü. II. Baudouin'in esaret altında yaşadığı 1108 yılına kadar Urfa Haçlı Kontluğu Antakya Pricepsliği'ne bağlandı ve yönetime Bohemund'un yeğeni Tankred getirildi. Kontluğun içinde bulunduğu durumdan yararlanmak isteyen Çökürmüş Urfa'yı kuşattıysa da başarılı olamayarak geri çekildi. Bohemund'un Avrupa'ya dönüşünden sonra Antakya'nın başına Tankred geçince, Urfa'nın idaresi Richard de Salerne'ye bırakıldı. Bu dönemde Urfa hem Kılıçarslan, hem de Çökürmüş tarafından kuşatıldıysa da ele geçirilemedi. II. Baudouin esaretten kurtulup yönetimi ele aldıktan sonra da Türklerin Urfa kuşatmaları devam etti. Özellikle Büyük Selçuklu komutanı Mevdûd'ün ardı ardına yaptığı kuşatmalar şehrin fethiyle sonuçlanmadı; bununla birlikte bu saldırılar kontluğun birçok arazisinin Türklerin eline geçmesini sağladı. Kudüs kralı I. Baudouin'in 1118'de ölümü üzerine Urfa kontu II. Baudouin aynı yıl Kudüs kralı oldu. Yerine kuzeni Joscelin geçti. Türklerle yoğun mücadeleler onun döneminde de devam etti. Onun 1131'deki ölümüyle yerine geçen II. Joscelin, Urfa'nın son haçlı hakimi oldu. Zira Selçukluların Musul atabeyi İmadeddin Zengi, dört haftalık bir kuşatmanın ardından 24 Aralık 1144 tarihinde Urfa'yı fethederek haçlılara ağır bir darbe vurdu. Kontluğun Urfa dışındaki topraklarında bir süre daha hüküm süren II. Joscelin, 1150 yılında İmadeddin Zengi'nin oğlu Nureddin Mahmud'a esir düşünce karısı Beatrice kontluğun

kalan topraklarını Bizans Devleti'ne satarak bölgeden ayrıldı. Ancak kısa süre içerisinde bu topraklar da Türklerin eline geçti ve Urfa Haçlı Kontluğu böylece yıkılmış oldu.

Antakya Prinkepsliği: Birinci Haçlı Seferi liderlerinden Bohemund tarafından kurulmuştur. 3 Haziran 1098'de Antakya'nın haçlılar tarafından ele geçirilmesinin ve haçlıların Kürboğa komutasındaki orduyu mağlup etmesinin ardından şehrin akıbeti ile ilgili Bohemund ve Raymond arasındaki mücadeleyi Bohemund kazanınca, ikinci haçlı devleti Bohemund liderliğinde Antakya'da kurulmuş oldu.

1268 yılında Memlûkler tarafından ortadan kaldırılıncaya kadar Antakya Prinkepsliği, o anki siyasal konjonktüre göre politikalarını belirledi. Antakya, Bohemund ve Tankred devrinde hem Müslümanlar'a, hem de Bizans Devleti'ne karşı oldukça saldırgandı. Bizans'a bağlı bir liman kenti olan Lâzikiye'yi ve Güney Anadolu'da Ermenilere ait olan yerleşim birimlerini ele geçirerek sınırlarını genişletti ve Avrupa'yla deniz bağlantısını sağlamlaştırdı. Antakya, 1119'da Roger de Salerne döneminde Türklere karşı Kanlı Meydan Savaşı'nda ağır bir yenilgi aldı. Bu savaşta princeps Roger de öldürüldü. Türklerle mücadelesi bu şekilde devam ederken, İkinci Haçlı Seferi ordularıyla birlikte Yakın Doğu'ya gelen Renaud de Châtillon'un Antakya'nın başına geçmesi, bölge tarihindeki dönüm noktalarından biri oldu. Renaud Müslüman, Bizans ve Ermeni topraklarına saldırarak buralarda büyük bir vahşet sergiledi ve bölgeyi yağmaladı. Özellikle Bizans hakimiyetindeki Kıbrıs'a yaptığı saldırı, imparator Manuel'in bölgeye sefer düzenlemesine ve Renaud'u zorla itaati altına almasına neden oldu. 1160 yılında Müslümanlar'a karşı düzenlediği bir sefer sırasında Zengilerin Haleb valisi Mecdeddin tarafından esir edilen Renaud, on altı yıl zindanda kaldı. Esaretten kurtulduktan sonra da faaliyetlerine devam edecek olan Renaud, Hıttîn Savaşı'nın ardından bizzat Selahaddin Eyyûbî tarafından öldürülecektir.

Kudüs'ün 1187'de Selahaddin tarafından fethinden sonra Trablus Haçlı Kontluğu'nun yönetimi de Antakya'ya geçti. Bu dönemde bazı bölgesel çatışmalar yaşansa da, genel barış ortamının getirdiği ticari kazançlar Antakya'nın da refah içinde yaşamasına neden oldu. Princeps V. Bohemund, kendi döneminde gerçekleşen Altıncı Haçlı Seferi sırasında, bölgedeki diğer haçlı liderlerinin aksine seferin lideri II. Friedrich'in aforoz edilmesine aldırmadı. 1252 yılında princeps olan VI. Bohemund ise Moğollara itaat ederek ve Moğol komutanı Kitboga ile birlikte Hama ve Dımaşk'ı ele geçirerek aslında kendi devletinin sonunu hazırladı. Bu politikasıyla Memlûklerin büyük tepkisini çeken Antakya Prinkepsliği, Baybars'ın 18 Mayıs 1268'de Antakya'yı fethetmesiyle tarihten silindi.

Kudüs Haçlı Krallığı: Haçlıların Kudüs'ü 15 Temmuz 1099'da ele geçirmeleriyle kurulmuştur. Başına Birinci Haçlı Seferi liderlerinden Godefroi de Boullion'un *kutsal mezar savunucusu* ünvanıyla geçtiği Kudüs Krallığı tarihi, iki ana dönemden oluşur. Kudüs devri 1187'de Müslümanlar'ın Kudüs'ü fethetmeleriyle sona ermiş, ikinci krallık ya da Akkâ Krallığı devri başlamıştır.

Kudüs Krallığı, Yakın Doğu'daki diğer haçlı devletlerini bir arada tutan, bir nevi üst makam görünümünde oldu. Trablus Haçlı Kontluğu bir dönem Kudüs Krallığı'nın hukuki vasalı konumundaydı. Kurulduğu ilk yıllarda, özellikle de I. Baudouin'in döneminde krallık, genişleme politikası sürdürerek Doğu Akdeniz sahil şeridini ele geçirdi. Zengilerin yükselmesi ve yavaş yavaş bir İslam birliğinin oluşmaya başlaması üzerine yeni bir haçlı seferi için Batı'ya baskı yapan Kudüs Krallığı, İkinci Haçlı Seferi'nin başarısızlığının ardından gerileme dönemine girdi. Bu dönemde Askalân'ı ele geçirseler de bu onların son büyük başarısı oldu. Selahaddin'in Mısır'da yönetimi ele geçirmesi ve ardından Suriye'de otoritesini kabul ettirmesiyle tek bir bayrak altında birleşen İslam dünyası karşısında Hıttîn'de ağır bir bozgun yaşayan Kudüs Krallığı, Üçüncü Haçlı Seferi ordularının Akkâ'yı ele

geçirmesi sayesinde kesin bir dağılmadan kurtuldu. Akkâ kenti, Üçüncü Haçlı Seferi'nden sonraki barış döneminde büyüyen ticaret hacmi sayesinde önemini daha da artırdı. Genellikle Avrupa'da bulunan krallar ve bölgedeki naibler tarafından yönetilmeye başlayan krallık, Avrupa'daki feodal sistemin Yakın Doğu'da da uygulanması sonucunda ortaya çıkan güçlü baronların sürekli çekişmelerine sahne oldu. Bu çekişmelerde ticari çıkarlar etkiliydi; çoğu zaman İtalyan devletleri de bu çekişmelere müdahil oluyor, çıkarlarına uygun baronları destekliyorlardı. Bunlara İtalyanların kendi aralarındaki savaşlar da eklenince krallık tam bir kaos ortamı içerisine girdi. Bu dönemde krallığın Müslümanlar'a karşı en büyük saldırısı 1244 yılında gerçekleşti. Eyyûbîlerin Suriye koluyla ittifak kuran krallık, Hıttîn Savaşı'ndan bu yana hazırladığı en büyük orduyla Mısır Eyyûbî hükümdarı es-Salih'e saldırdı. Salih'in memlûklerden oluşan disiplinli ordusu karşısında Gazze'de ağır bir yenilgiye uğramaları, krallığı daha da zor bir duruma soktu. Mısır'da Memlûk hakimiyeti kurulduktan sonra birçok şehri kaybeden krallık, Moğol istilası sayesinde nefes alma imkanı buldu. Ancak Memlûkler Moğol saldırısını durdurduktan sonra haçlı devletlerine yöneldi ve krallığın iki önemli şehri olan Akkâ ve Sûr'u fethederek 1291 yılında krallığı ortadan kaldırdı.

Trablus Haçlı Kontluğu: Temellerini Birinci Haçlı Seferi liderlerinden Raymond atmıştır. Haçlı ordularının Antakya'dan Kudüs'e olan yolculukları sırasında Trablus'la ilgilenmeye başlayan Raymond, bölgenin ikinci büyük şehri Arka'yı kuşatmasına rağmen alamamış, ancak bir liman kenti olan Tartus'u ele geçirmişti. Kudüs haçlılar tarafından zaptedildikten sonra İstanbul'a dönen Raymond önce 1101 yılında Anadolu'ya gelen haçlı ordularına katıldı, bu orduların Anadolu'da imha edilmelerinden sonra yeniden İstanbul'a dönerek deniz yoluyla Suriye'ye geldi. Trablus kentini kuşatma altına alan Raymond, 1105 yılında öldü. Sürekli kuşatma altında bulunan Trablus ancak 1109 yılında haçlılar

tarafından ele geçirilebildi ve Trablus Haçlı Kontluğu kuruldu. Kontluğun başına, Raymond'un Avrupa'dan gelen oğlu Bertrand geçti. Bertrand Kudüs Krallığı'na vasallık yemini etti ve Bizans'la iyi ilişkiler içerisinde oldu. 1112'deki ölümüyle yerine geçen oğlu Pons da Kudüs'ü metbu olarak tanımaya devam etti. Krallığın Müslümanlar'la yaptığı tüm savaşlara asker göndererek destek verdi. Pons'un 1138'de Dımaşk ile yaptığı bir savaşta mağlup olarak öldürülmesi üzerine yerine geçen II. Raymond, kontluğu sırasında önce Zengilerin eline esir düştü, serbest kaldıktan bir süre sonra da Haşhaşiler tarafından öldürüldü. III. Raymond döneminde Hıttîn Savaşı'na katılan Trablus Kontluğu, Raymond'un ölümünden sonra, varisi olmadığı için, Antakya Prinkepsliği'nin idaresine geçti. Kontluk, Memlûk sultanı Kalavun tarafından 1289 tarihinde ortadan kaldırıldı.

2. Haçlı devletleri, seferler sırasında hangi fonksiyonu icra etmişlerdir?

Haçlı devletleri, hakim oldukları toprakların stratejik önemi dolayısıyla tüm seferlerde öncelikle askeri birer üs vazifesi görmüşlerdir. Bu devletlerin stratejik önemini artıran en önemli husus ise, Urfa Kontluğu dışındakilerin Doğu Akdeniz sahil şeridine egemen olmalarıydı. Bu sayede haçlı egemenliğindeki şehirler Müslümanlar tarafından tam anlamıyla kuşatılamıyor, karadan kuşatılsalar da deniz yoluyla sürekli destek alabiliyorlardı. Üçüncü Haçlı Seferi öncesinde Sûr kentinin Selahaddin Eyyûbî'ye karşı direnişi, ancak deniz yoluyla destek alabilmesiyle mümkün olmuştu. Deniz bağlantısı olmayan Urfa Haçlı Kontluğu'nun en kısa ömürlü haçlı devleti olması da, bu açıdan bakıldığında bir tesadüf değildir.

Birinci Haçlı Seferi ordularının Doğu Akdeniz sahil şehirlerine yönelmesi, aslında bir zorunluluktu. Anadolu topraklarında mevcutlarının büyük bir bölümünü kaybetmişlerdi ve erzak sıkıntısı

içerisindeydiler. Ayrıca Kudüs gibi surları sağlam kentleri ele geçirebilmeleri için gerekli olan kuşatma aletlerinden de yoksundular. Haçlıların Antakya kuşatmasından önce İskenderun ve Suveydiye limanlarını işgal etmelerinin esas sebebi, Avrupa ile deniz bağlantısı kurma istekleriydi. Yine Kudüs yolculuğu sırasında Tartus kentini almaları da bu şekilde açıklanabilir.

Haçlılar Kudüs'ü ele geçirdikten sonra bu kenti elde tutmanın ve dolayısıyla bölgedeki varlıklarını sürdürebilmenin tek yolunun, Avrupa ile sınırlı sayıda liman vasıtasıyla sağlanan deniz bağlantısını güçlendirmek olduğunu gördüler. Ayrıca, bölgenin oldukça yüksek olan ticaret hacminden pay almaları da hayati önemdeydi. O andaki konumları itibarıyla sahil şeridinin iç tarafında bir hat üzerinde egemen durumdaydılar. İç bölgelerdeki Müslümanlar'ın denizle olan bağlantılarını kesmişlerdi. Ancak kıyılarda hala Fatımiler ve kuzeyde diğer bazı Arap emirlikler hakim durumdaydılar. Haçlılar bu nedenle iç bölgelere değil, kıyılara doğru bir genişleme hareketine başladılar. Kudüs Krallığı Filistin kıyılarına, Birinci Haçlı Seferi liderlerinden Raymond da Suriye kıyılarına doğru saldırıya geçti. Çok kısa süre içerisinde bu kentler ardı ardına düştü ve haçlılar tüm Doğu Akdeniz sahil şeridine hakim oldular. Haçlıların bu başarılarında, bölgenin ekonomik potansiyelinin farkında olan İtalyan devletlerinin, özellikle de Pisa'nın etkisi büyüktü.

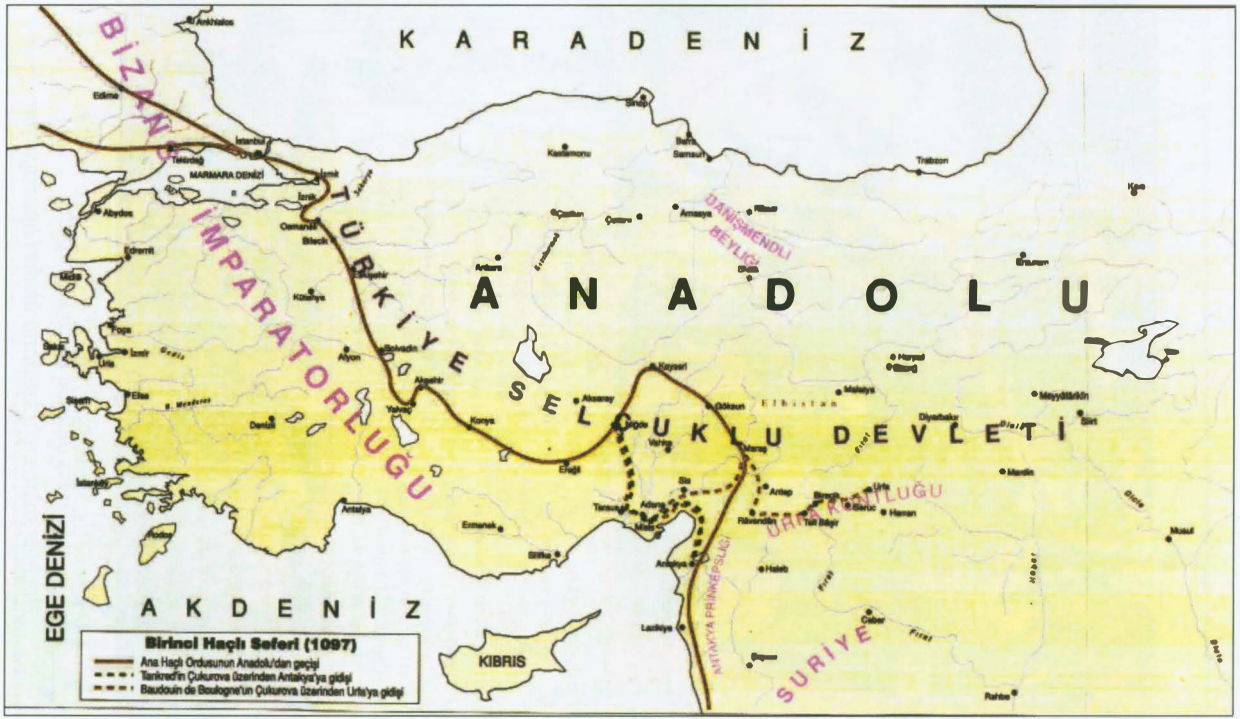
Haçlı devletleri birer sahil devleti halini almalarının ardından, servetin Avrupa'ya transferinde çok önemli bir rol oynadılar. Hem Asya'dan gelen kervanlardan alınan vergiler, hem de limanlardan alınan gümrük vergileri haçlı baronlarının Avrupa'da hayal dahi edemeyecekleri bir servete kavuşmalarını sağladı. Haçlı devletleri, özellikle Üçüncü Haçlı Seferi'nden sonra düzenlenen seferlerde askeri üs olma durumunu devam ettiriyordu; ancak transit ticaretin en kilit noktalarını ellerinde bulundurmaları, onları artık Avrupa'nın ticari kolonileri haline getirmişti.

Clermont Konsili

Kont Raymond ve Piskopos Adhemar bir pusuya düşüyor; Kont Raymond İmparator Aleksios'a vassallik yemini ediyor; Haçlılar Boğaziçi'nden Anadolu Yakası'na geçiriliyor (15. yy minyatürü)

Birinci Haçlı Seferleri (1097)

Kudüs önünde Haçlı karargâhı;
Haçlılar saldırı için kuşatma âletleri hazırlıyorlar

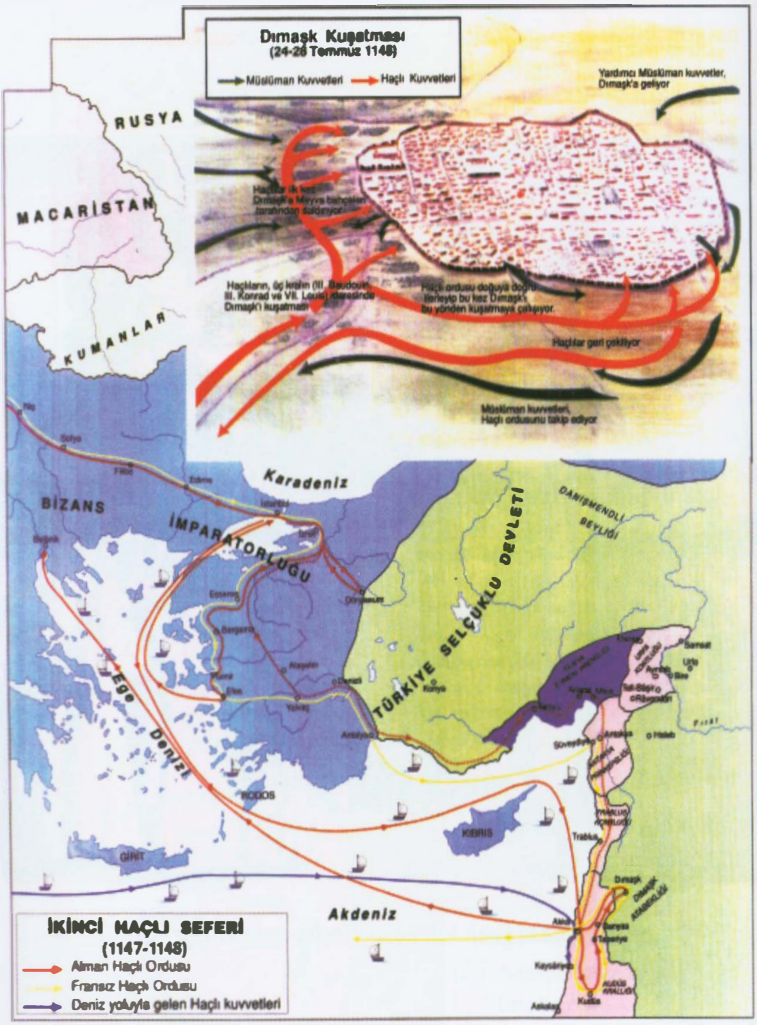

1101 Yılı Haçlı Seferleri

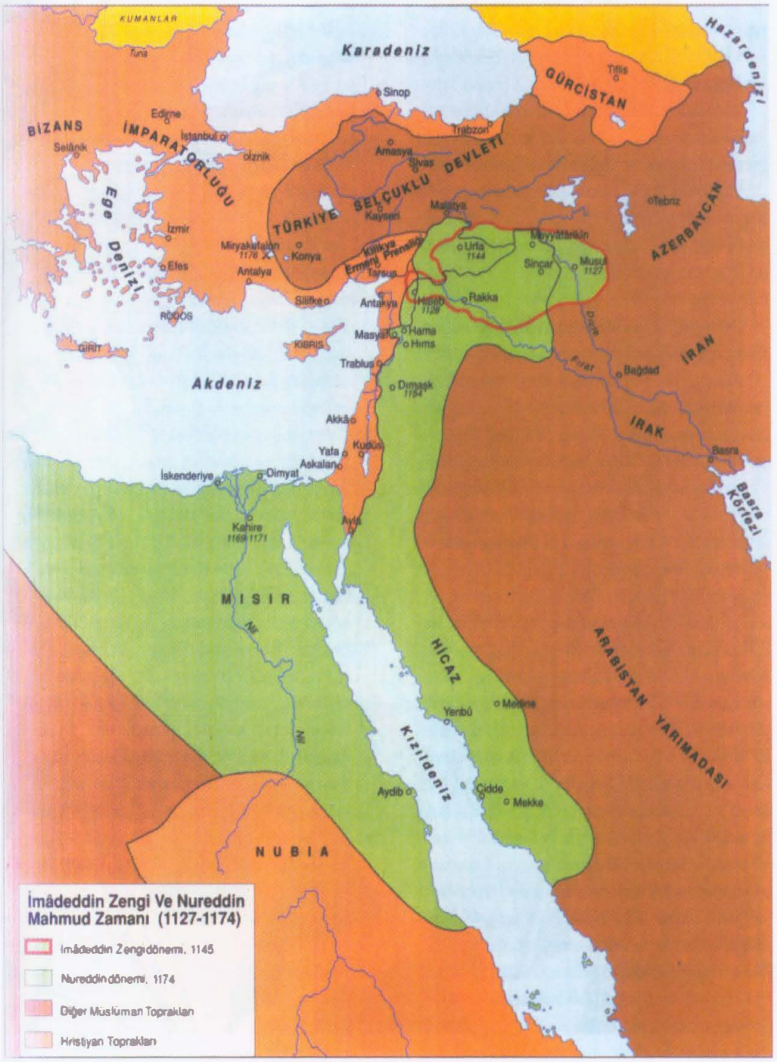

Haçlı Devletleri

Fransa Kralı VII. Louis Haçlı yemini ediyor

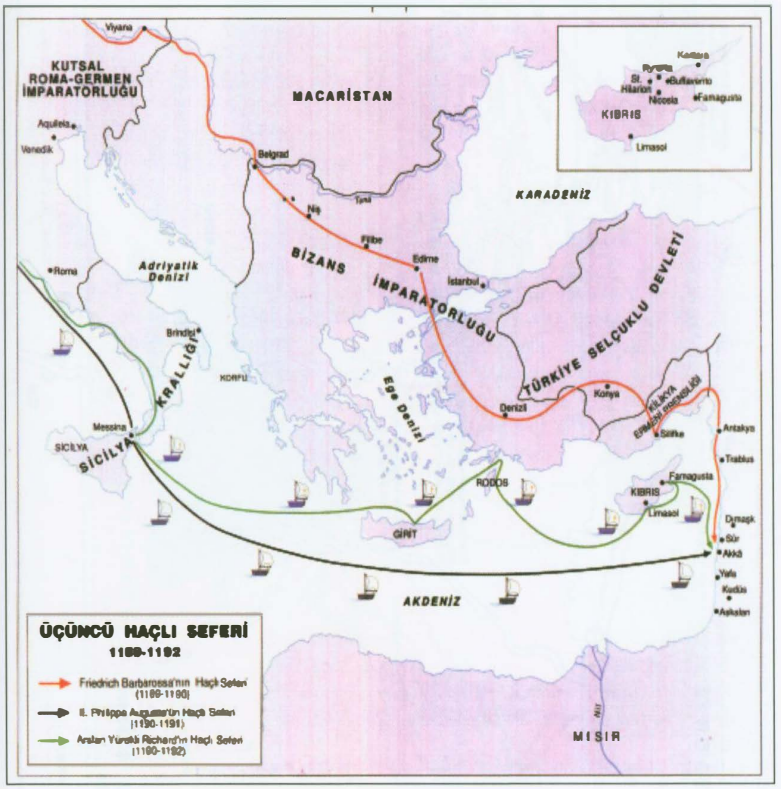

İkinci Haçlı Seferi

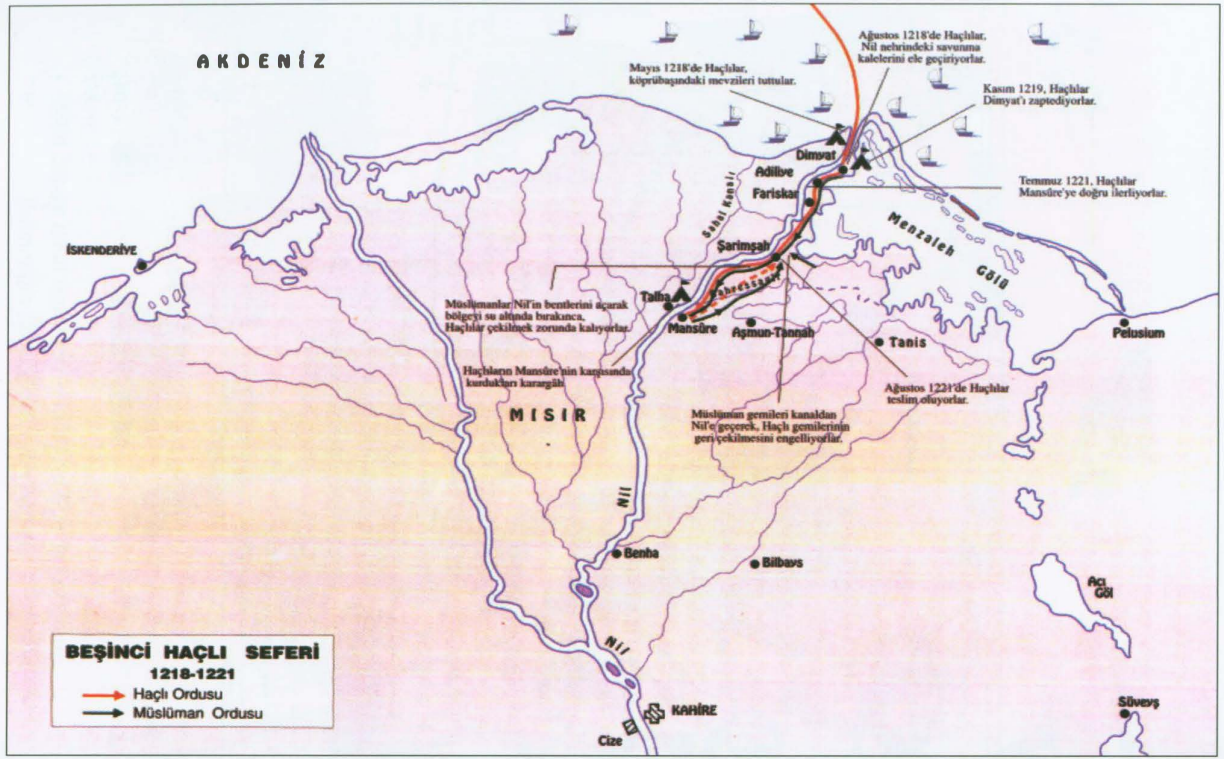

İmâddeddin Zengi ve Nureddin Mahmud Zamanı (1127-1174)

Hıttîn Savaşı'ndan sonra esir düşen kral Guy de Lusignan, Selahaddin Eyyûbî'nin çadırı önünde

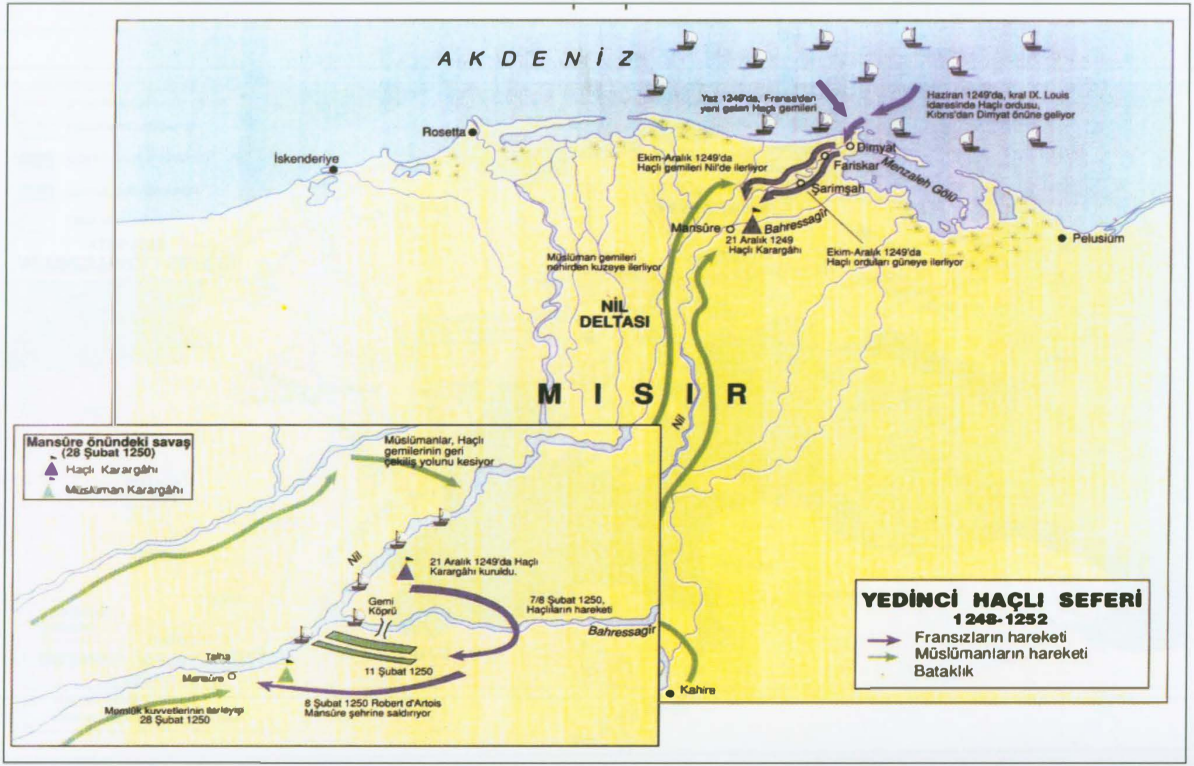

Üçüncü Haçlı Seferi (1189-1192)

Beşinci Haçlı Seferi (1218-1221)

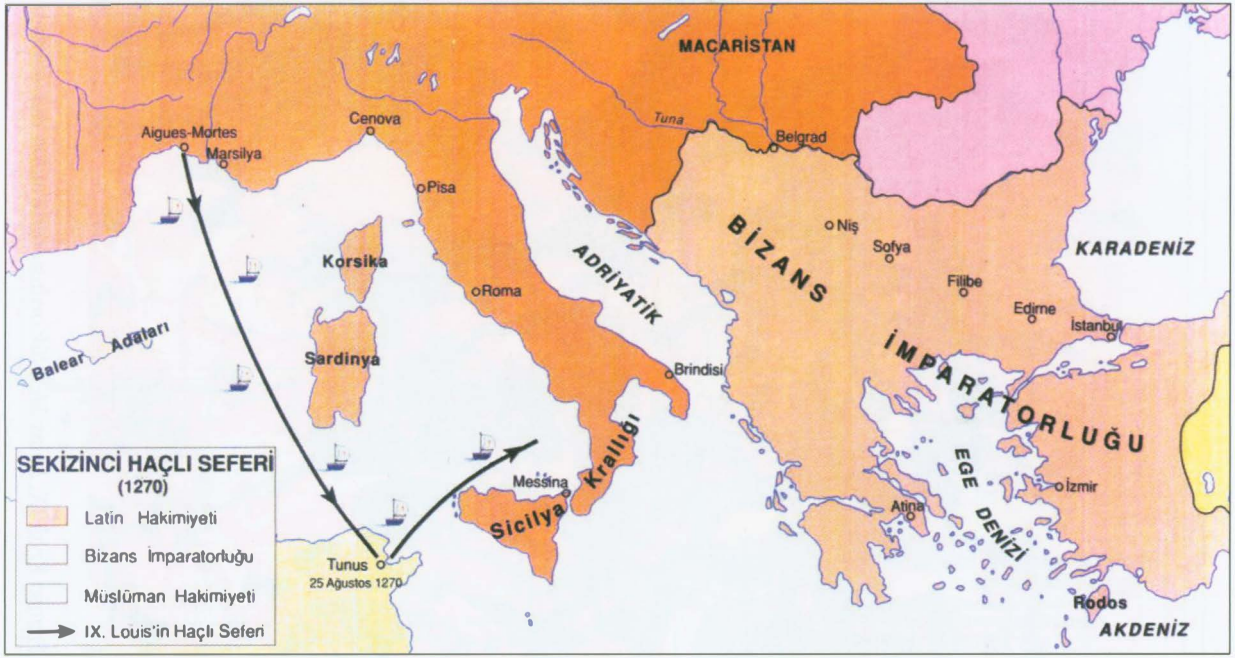

Altıncı Haçlı Sefer (1228-1229)

Yedinci Haçlı Seferi (1248-1252)

Fransa Kralı IX. Louis Memlûk ordusu tarafından esir alınıyor

Sekizinci Haçlı Seferi (1270)

Akkâ'nın fethi sırasında Müslümanlar ve Haçlılar arasında surlarda savaş

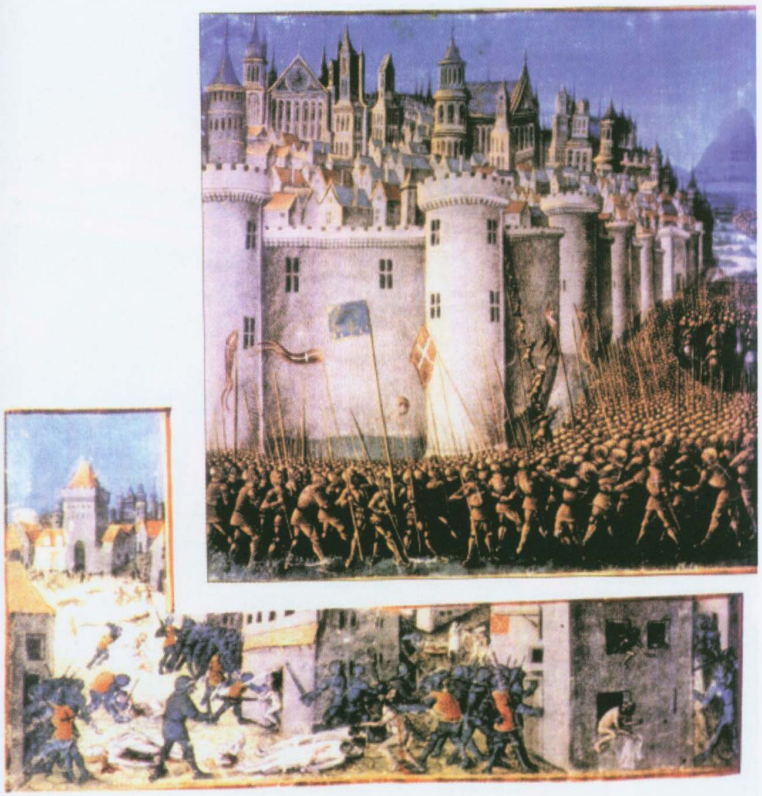
Birinci Haçlı Seferi Liderleri: Godefroi de Bouillon,
Raymond de St. Gilles, Bohemund ve Tankred (soldan sağa)

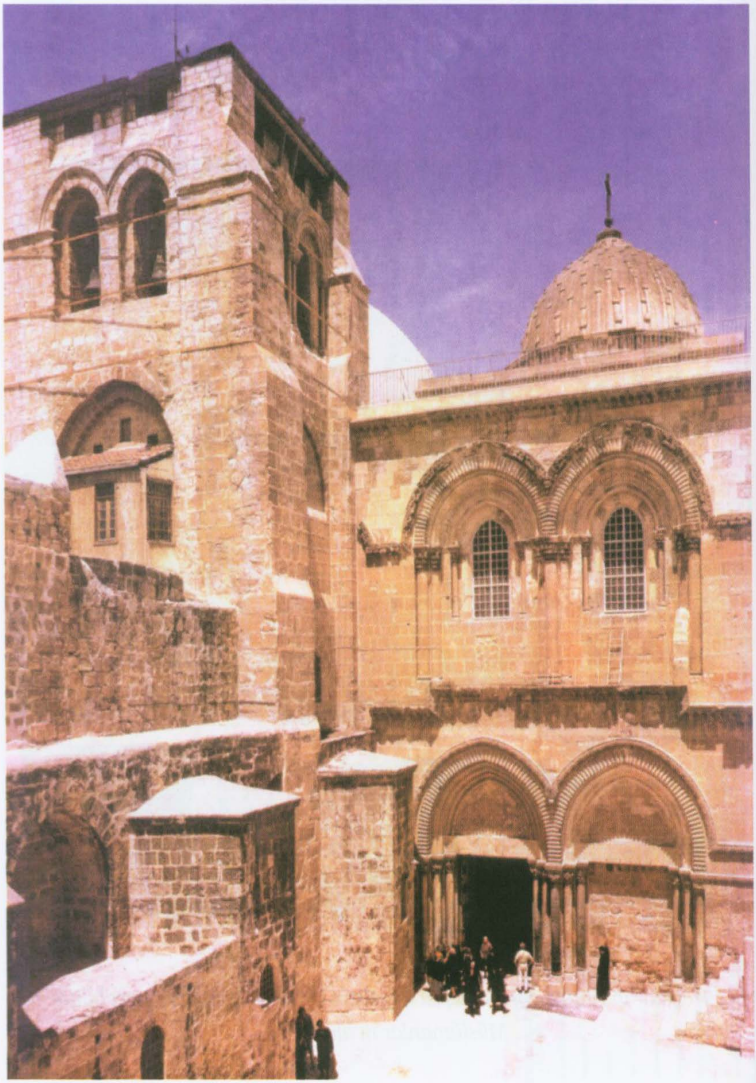
Hıttîn Savaşı (15. yy minyatürü)

Dördüncü Haçlı Seferi'nde Haçlı-Venedik ordularının İstanbul'a saldırısı

Haçlılar'ın Antakya'ya saldırısı ve şehrin ele geçirilişinden sonra bütün Müslümanlar'ın öldürülüşü

Kutsal Mezar Kilisesi

Haleb Hükümdarı Nureddin Mahmud'un Antakya prinkepsi Raymond de Poitiers'ye karşı 1149 yılında kazandığı zafer

Bir Haçlı ve bir Müslüman satranç oynuyorlar

1. Haçlı Seferleri sırasında Müslümanlar ve haçlılar arasında ittifaklar yaşanmış mıdır?

İki yüzyıllık Haçlı Seferleri tarihinde, Müslümanlar'ın haçlılarla sürekli ve sadece mücadele halinde oldukları algısı yanlıştır. Taraflar zayıf olduklarını hissettiklerinde veya barışın ticari anlamda daha kazançlı olduğu dönemlerde barış anlaşmaları yapmışlar; bazen de Müslümanlar, bölgedeki siyasi rakiplerine karşı haçlılarla ittifak kurma yoluna gitmişlerdir.

Haçlı Seferleri arefesinde Müslüman coğrafyası siyasal ve mezhepsel bir birliktelik arz etmiyordu. Bölge birçok Arap emirlik, Selçuklulara bağlı Türk komutanlar, atabeylikler ve Selçuklu hanedan üyelerinin yönetimindeydi. Kuzey Afrika ile birlikte Filistin coğrafyasının bir bölümü ise Şii Fatımi Devleti'nin egemenliği altındaydı. Yine bölgedeki bazı kaleler, daha çok haşhaşi adıyla bilinen Nîzârî İsmaililerin elindeydi. Bu siyasal parçalanmışlık, bölge hakimlerinin farklı siyasal amaç ve çıkarlar peşinde koşmalarına neden oluyordu. Bu sebeple haçlılara karşı ortak hareket etme veya haçlıları ortak düşman olarak algılama gibi bir durum, ancak bölgenin tek bir siyasal yapı altında birleştiği dönemlerde mümkün olabilmiştir.

Siyasal bölünmüşlük sonucu bazı Müslüman yöneticilerin haçlılarla giriştikleri ittifaklar, çoğu zaman bir başka Müslüman bölgesine karşı yapılmıştır. Bu iki türlüdür. Bir Müslüman hakim, ya doğrudan haçlılarla birleşerek bir başka Müslüman ordusuyla savaşır, ya da haçlıların kendi topraklarından geçmelerine izin verip onların iaşesini sağlardı. Yardım çağrısına cevap vermeme, yardıma gittiği halde savaş esnasında birliklerini geri çekme gibi durumları da örtülü ittifaklar şeklinde tanımlayabiliriz. Bunlar dışında, az sayıda da olsa bazı haçlı-Müslüman ittifaklarının bir başka haçlı devletine karşı yapıldığı durumlar da yaşanmıştır.

Müslümanlar arasındaki ayrılığın haçlılar lehine sonuç verdiği ilk olay, Birinci Haçlı Seferi'ndeki Antakya kuşatmasıdır. Kardeş olan Dımaşk hâkimi Dukak ve Halep hâkimi Rıdvan, birbirlerine karşı zayıf duruma düşmemek için önceleri Antakya'ya yardıma gitmemişlerdi. Daha sonra Kürboğa komutasındaki, birbirleriyle ihtilaflı olan birçok melik ve atabeyin de katıldığı büyük ordu, bu ihtilafların savaş esnasında su yüzüne çıkmasıyla çarpışmanın hemen başında dağıldı. Haçlıların Antakya'dan Kudüs'e olan yolculukları sırasında birçok Arap emirin haçlılara yiyecek ve at temin ettikleri de bilinmektedir.

Bölgedeki ikinci hilafet merkezi olan Şii Fatımi Devleti de ilk haçlı seferinde sürekli olarak haçlılarla ittifak kurmak istemişti. Fatımiler, bölgedeki Sünni hakimiyetinin kırılmasından hoşnuttu. Başlangıçta haçlıların kendi topraklarına kadar ilerleyeceklerini düşünmüyorlardı. Antakya'daki haçlılara gönderdikleri elçilerle bölgeyi haçlılarla paylaşmaya hazır olduklarını açıkladılar. Buna göre Suriye haçlıların, Filistin de Fatımilerin olacaktı. Haçlılar bu ittifak girişimine kaçamak cevaplar verip Kudüs önlerine geldiklerinde ise iş işten geçmişti.

Fatımilerin haçlılarla ittfak girişimleri, İkinci ve Üçüncü Haçlı Seferleri arasındaki dönemde de devam etti. Fatımi veziri Şâver, Kudüs Krallığı ile Nureddin Mahmud Zengi'nin komutanı Şirkuh'a karşı ittifak kurmuş, Müslüman Fatımi ordusu haçlılarla birlikte Zengi kuvvetlerine karşı çarpışmıştı. Ancak bu ittifak başarısız olmuş, Mısır'daki Fatımi hâkimiyeti yıkılarak Eyyûbî Devleti kurulmuştu.

Haçlılarla bir başka ittifak arayışının sahibi, Eyyûbî hanedanından Mısır hâkimi el-Kâmil'di. Beşinci ve Altıncı Haçlı Seferleri arasında, Halep ve Dımaşk'ta hüküm süren kardeşleri el-Muazzam ve Eşref'in Mısır'ı ele geçirme planları olduğunu düşünen el-Kâmil, bunlara karşı Alman İmparatoru II. Friedrich'e ittifak teklif etti. Teklif, Kudüs'ün haçlılara verilmesini içeriyordu. Teklifi bölgeye gitmek için bir fırsat olarak değerlendiren Friedrich Altıncı Haçlı Seferi'ne çıkmış, yoğun müzakereler sonucunda Kudüs'ü savaşmadan teslim almıştı.

Haçlılar ve Müslümanlar arasında yapılan belki de en güçlü ittifak, 1244'te Eyyûbîlerin Mısır kolunun hakimi es-Salih'e karşı Dımaşk, Kerek ve Hımıs bölgelerinin Eyyûbî yöneticilerinin Akkâ Krallığı ile yaptıkları ittifaktı. Bu ittifak girişimini ilginç hale getiren, 1229'da haçlılarla ittifak kurup Kudüs'ü onlara veren el-Kâmil'e en çok tepki göstererek İslam dünyasından olumlu tepkiler alan en-Nâsır'ın bu kez kendisinin ittifakın içinde yer almasıydı. Bu haçlı-Müslüman ittifakı, 1244'te Gazze yakınlarında es-Salih'in ağırlıklı olarak memlûklerden oluşan ordusu karşısında hezimete uğradı ve dağıldı.

Görüldüğü üzere bölgenin Müslüman yöneticileri, birleşip haçlılara saldırmak yerine bazen onlarla ittifak kurarak bir başka Müslüman devletine saldırmışlardı. Haçlı devletleriyle topyekün mücadele, Nureddin Mahmud Zengi, Selahaddin Eyyûbî ve Memlûkler dönemlerinde olduğu gibi bölge tek bir siyasal

yapı altında birleştiği zaman mümkün olabiliyordu. Diğer dönemlerde ise, Müslümanlar'ın bölgedeki haçlı varlığına alışmaları ve liman şehirlerinde ticari ilişkilere girmeleri, haçlıların Müslümanlar'ın gözünde sürekli savaşılması gereken *kafirler* değil, bölgedeki diğer devletler gibi zaman zaman savaşılan, zaman zaman ittifak kurulan bir siyasi aktör konumuna gelmelerine neden olmuştu.

2. Seferler sırasında haçlıların kendi aralarında çatışmalar yaşanmış mıdır?

Genellikle birkaç hükümdarın veya asilzadenin komuta ettiği Haçlı Seferleri sırasında, siyasi çekişmeler ve çıkar çatışmaları sonucu birçok anlaşmazlığın ortaya çıktığı görülür. Bu anlaşmazlıklar sadece seferler sırasında değil, kurulan haçlı devletleri arasında da meydana gelebiliyordu. Müslümanlar'ın siyasal bir birlik oluşturamadığı zamanlarda haçlılara karşı ortak bir politika geliştiremedikleri ve birbirleriyle savaştıkları gibi, haçlılar da kendi aralarında çıkar çatışmaları olduğu dönemlerde diğer haçlı liderleri veya devletleriyle silahlı çatışmaya kadar varan gerginlikler yaşıyorlardı. Hatta birkaç olayda bir haçlı devleti diğerine karşı Müslümanlar'la ortak hareket dahi edebilmişti.

Haçlılar arasındaki fikir ayrılıkları ve çekişmelere verilebilecek ilk örnek, Birinci Haçlı Seferi liderlerinden Baudouin ve Tankred arasında yaşanmıştı. İki lider arasındaki anlaşmazlıklar, haçlı orduları daha Ereğli'deyken başladı. Her ikisi de Çukurova bölgesindeki Ermenilerin yardımıyla bazı Türk şehirlerini ele geçirmek ve devletlerini burada kurmak istiyorlardı. İlk harekete geçen Tankred'di, ancak Baudouin'in birlikleri daha kalabalık olduğundan Tankred ele geçirdiği bölgeleri ona bırakmak zorunda kalmıştı. Bölgeyi elinde tutamayacağını gören Tankred daha sonra

ana orduya doğru hareket ederek Antakya kuşatmasına katılmış, Baudouin ise daha doğuya giderek Urfa'yı ve Ermenilere ait bazı şehirleri ele geçirmişti. Tankred, Antakya ele geçirildikten sonra şehre hakim olan Bohemund'un yeğeniydi. Böylece haçlılar arasındaki Urfa-Antakya ikiliğinin temelleri atılmış oldu.

1128 yılında bu iki haçlı devleti arasında savaş patlak verdi. Azaz kalesinin hakimiyetiyle ilgili olarak ortaya çıkan gerginlik, Urfa Kontu Joscelin'in Müslümanlar'la ittifak yaparak Antakya'ya saldırmasıyla doruk noktasına çıktı. Joscelin, bu saldırılarda Antakya'ya bağlı bölgelerde büyük yağma ve tahribat gerçekleştirdi, birçok haçlıyı esir etti. İki devlet arasındaki savaş, ancak Kudüs Krallığı'nın müdahalesiyle durdurulabildi.

Antakya Prinkepsi II. Bohemund'un 1130'da Danişmendliler tarafından öldürülmesi, haçlılar arasında bir başka karmaşaya neden oldu. Bohemund'un dul eşi Alice, iki yaşındaki kızları Constance'ın naibi olarak devleti yönetmeye kalkışınca, başta Kudüs olmak üzere diğer haçlı devletlerinin tepkisiyle karşılaştı. Kudüs kraliyet ordusunun Antakya'ya doğru harekete geçtiğini öğrenen Alice yardım istemek için İmadeddin Zengi'ye mektup gönderdiyse de, mektup Kudüs kralı ve aynı zamanda Alice'in babası olan II. Baudouin'in eline geçti. Antakya'ya giren II. Baudouin, bölgeyi tekrar itaati altına aldı.

Kral II. Baudouin'in ölümünden sonra Alice tekrar isyan etti, ancak bu kez yalnız değildi. Kudüs tahtına geçen Foulque baronların desteğini aldıysa da, Antakya, Trablus ve Urfa ona karşı çıktılar. Foulque, Antakya'yı tekrar itaat altına almak için ordusuyla kuzeye yöneldi; ancak Trablus Kontluğu, ordunun topraklarından geçişine izin vermiyordu. Bunun üzerine deniz yoluyla Suveydiye limanına çıkan Kudüs ordusu, diğer haçlıları yenerek Antakya'ya girdi. Alice, bir kez daha itaat altına alınarak Lâzikiye'ye sürgüne gönderildi.

Haçlılar arasındaki bir başka çatışma ise, kral III. Baudouin ve annesi Melisende arasında yaşandı. Bu anne-oğul çatışması, genel olarak Haçlı Seferleri tarihinin de en ilginç olaylarından biridir. Foulque'un ölümünden sonra müşterek hükümdar ilan edilen III. Baudouin ve annesi Melisende, bazı haçlı baronlarının III. Baudouin'i kışkırtması sonucunda birbirlerine düştüler. III. Baudouin, Kudüs ve Nablus şehirlerinin idaresini annesine bırakmakla birlikte, krallığın diğer tüm topraklarını kendi hakimiyetine aldı. Bir süre sonra Kudüs'ü de annesinden geri isteyen III. Baudouin, Melisende'nin savunma tertibatı almaya başlamasıyla birlikte şehri kuşattı. Haçlıların elinde olan Kudüs, bizzat Kudüs kralı tarafından kuşatılıyordu! Anne-oğulun arasını düzeltmek isteyenler savaş yaşanmaması için şehrin kapılarını açtıysa da, Melisende iç kalede direnmeye başladı. Bunun üzerine III. Baudouin, iç kalenin çevresine mancınıklar ve kuşatma kuleleri kurdurdu. Ancak savaş yaşanmadan anlaşmaya varıldı ve III. Baudouin Kudüs'e sahip oldu.

Haçlılar arasındaki çatışmalar, özellikle Üçüncü Haçlı Seferi'nden sonra farklı bir nitelik kazandı. İtalyan devletlerinin de devreye girmesiyle birçok haçlı baronu arasında büyük ticari ve siyasi çekişmeler yaşanmaya başladı. Ayrıca Müslümanlar'la uzun süreli barış anlaşmaları imzalayan haçlı devletleri, yeni Haçlı Seferleri'ne de karşıydılar. Zira barış, büyük bir ticari kazancı da beraberinde getiriyordu. Bu sebeple Doğulu Latinler ile Yakın Doğu'ya yeni gelen haçlılar arasında, silahlı çatışmalar yaşanmasa da, birçok anlaşmazlık ortaya çıkıyordu. Seferlerle Yakın Doğu'ya gelenler ve haçlı devletleri arasındaki anlaşmazlıklara en iyi örnek, Altıncı Haçlı Seferi'dir. Aforoz edilen II. Friedrich'in düzenlediği bu sefer haçlı devletleri arasında destek bulmamış, II. Friedrich yine de diplomatik manevralarla Kudüs'ü ele geçirebilmişti. Üçüncü Haçlı Seferi sırasında da İngiltere

kralı Arslan Yürekli Richard'ın Akkâ kralı olması için desteklediği Guy de Lusignan, haçlı baronları tarafından destek görmediği için kral seçilememiş, yerine Konrad kral olmuştu.

Dönem kaynakları, haçlılar arasında bu şekilde meydana gelen birçok çekişme ve anlaşmazlık olaylarını kaydetmişlerdir. Haçlı devletlerinin XIII. yüzyılın sonunda ortadan kalkmasında İslam dünyasının Memlûkler önderliğinde büyük bir karşı saldırıya geçmesi kadar, bu devletlerin içinde yaşanan ve yıllar içerisinde bunları çürüten iç çekişmelerin de payı vardır.

3. Haçlı Seferleri'nden hemen önce Selçuklulardaki parçalanma, seferlerin sonuçlarını etkiledi mi?

Başarıya ulaşarak Kudüs'ün alınmasına ve Yakın Doğu'da iki yüzyıl sürecek olan haçlı varlığının temellerinin atılmasına yol açan Birinci Haçlı Seferi'nin sonucunu tayin eden en önemli faktör, aslında Yakın Doğu'nun seferlerden önceki siyasal yapısıdır. Coğrafya İslam coğrafyasıdır; bununla birlikte bu coğrafyada yaşayan halkların, 1096-1101 tarihleri arasında haçlılara karşı bir İslam davası güttüklerini söylemek çok zordur. Haçlı Seferleri'nin hemen arefesinde bölgenin önemli bir kısmı Büyük Selçukluların, Selçuklular tarafından ikta verilmiş olan komutanların, birbirlerine rakip Selçuklu hanedan üyelerinin, atabeylerin, küçük Arap emirliklerinin ve Mısır'da Şii Fatımi Devleti'nin kontrolünde bulunuyordu. Haçlılar önceleri, farklı siyasi ve ekonomik çıkarları olan bölgenin Müslüman egemenleri nazarında, kendi konumlarını güçlendirmek ve rakiplerine karşı avantaj sağlamak için kullanılacak bir siyasi figürden ibaretti. Türkiye Selçuklularının Anadolu'daki direnişi bir tarafa bırakılacak olursa, Musul, Halep ve Dımaşk ayrılığı Antakya'nın kaybedilmesine neden olmuş, Türkiye Selçuklularına karşı yaptıkları savaşlar,

açlık ve hastalıklarla mevcudu iyice azalmış olan haçlıların tüm Doğu Akdeniz'i ele geçirmelerine yol açmıştı. Ancak çok geçmeden Büyük Selçukluların gönderdikleri komutan ve atabeyler haçlılarla büyük bir mücadeleye girişmiş, bu atabeylerden biri olan Musul hakimi İmadeddin Zengi Urfa'yı fethederek, başlangıçtaki parçalanma dolayısıyla haçlılar lehine oluşan siyasal durumu Müslümanlar'ın lehine çevirmeyi başarmıştı.

4. Haçlı Seferleri sırasında tarafların savaş yöntemleri ve silahları nelerdi?

Haçlı Seferleri, her yönüyle birbirlerinden farklı iki kültürün karşılaşmasıydı. Savaş yöntemleri ve kullanılan silahlarda da bu farklılaşma görülür. Avrupalılar, fiziksel olarak daha iri ve güçlü olmaları dolayısıyla ağır ve uzun kılıçlar, baltalar ve yine uzun ve sağlam mızraklar kullanıyorlardı. Dımaşk'ta (Şam) üretilen çelik her ne kadar hafifliği ve dayanıklılığıyla ün salmışsa da, haçlıların kullandıkları kılıçların İslam dünyasında çok yüksek fiyatlara alıcı bulduğu bilinmektedir. Müslümanlar'ın kullandıkları kavisli kılıçlar savurma yoluyla genel bir vuruşa imkan vermekteydi; buna karşın haçlı kılıçlarıyla nokta vuruş yapılabilmekteydi. Haçlıların kullandıkları mızrakların da Müslümanlar'ın kullandıklarına göre daha dayanıklı oldukları bilinmektedir.

Hem Müslümanlar'ın, hem de haçlıların temel saldırı gücü süvarilerdi. Haçlı süvarileri ağır zırh ve silahlarla donatılmışlardı. İlgili sorularda da tartıştığımız üzere Batı'da üzengi ve gemin icadı ve geliştirilmesi, bu ağır süvarilerin at üzerinde dengeli bir biçimde durabilmelerini ve darbe alsalar da attan kolay kolay düşmemelerini sağlıyordu. Oldukça pahalı olan silah ve zırh imalatı ile hayvan besiciliği, süvariliğin aristokrat sınıfın tekelinde kalmasına neden oldu. Doğu'da da süvari sınıfı gelişmekle

birlikte, hem iklim ve coğrafya nedeniyle güçlü ve büyük atlar yetiştirilememiş, hem de iklimin sıcaklığı ve Doğu insanının daha minyon tipli olması sebebiyle ağır zırh ve silahlar kullanılamamıştı. Doğu'daki gelişim, süvarilerin Batı'dakilere göre çok daha hızlı ve manevra kabiliyetleri yüksek bir hal almasını sağladı. İslam dünyasının Batı'ya göre en önemli askeri üstünlüğü ise okçuluktu. Ok bir piyade silahıydı; bunu süvari birliklerinde kullananlar ise Türklerdi. Türklerin at üzerinde büyük bir hızla giderlerken bile arkalarını dönüp isabetli ok atışları yapmaları, haçlıları hayrete düşürüyordu. Buna hafif süvarilerin olağanüstü hareketliliği de eklendiğinde, haçlılar ok sağnağının hangi yönden geldiğini anlayamıyorlardı. Birinci Haçlı Seferi'ne Baudouin'in yanında katılan din adamı Fulcherius Carnotensis, 1097 yılında Eskişehir yakınlarında Türklerle yaptıkları savaşı anlatırken *"Türkler kurtlar gibi uluyor, attıkları oklar sağanak şeklinde üzerimize yağıyordu. Tüm bunlar bizi sersemletmişti. Adamlarımızdan çoğu ölmüş ve yaralanmıştı. Bu hiç alışık olmadığımız bir mücadele şekli olduğundan kurtuluşu kaçmakta bulduk."* ifadelerini kullanmaktadır. Türk okları, zamanla Doğu'daki tüm ordularda kullanılmaya başladı. Haçlıların kullandıkları kundaklı yaylar da oldukça etkili silahlar olmakla birlikte, bunlar Türk okları gibi hafif silahlar değil, kullanımı için üç kişi gerektiren ağır silahlardı.

Haçlı Seferleri, Avrupalılar açısından taarruz savaşlarıydı. Ağır süvarilerin uzun mızrak ve kılıçlarla yaptıkları saldırılar, gerçekten de durdurulması çok zor hamlelerdi. Müslümanlar'ın savaş yöntemleri ise daha çok taktik çekilmeler ve bu çekilmeyi gerçek sanarak yağmaya girişen düşman üzerine ani saldırılar yapmaktı. Müslümanlar, daha önce hiç karşılaşmadıkları türden zırhlı, kalkanlı ve ağır silahlı düşmanlarına karşı başlangıçta ağır yenilgilere uğramışlar, zamanla onların savaş taktiklerini

öğrenerek ve bazı silahlarını (özellikle kalkanlarını) kullanmaya başlayarak durumu kendi lehlerine çevirebilmişlerdi.

Seferler sırasında haçlı orduları, birçok önemli kent ve kaleyi kuşatma yoluyla ele geçirdiler. Kuşatma savaşları, meydan savaşları gibi ağır süvari ve piyade saldırılarından ziyade, kendine özgü bazı taarruz yöntemleri ve kuşatma aletleri ile başarıya ulaşabilirdi. Bu aletlerden en önemlileri, mancınık ve hareketli kuşatma kuleleriydi. Mancınık, surlara büyük kaya parçalarının atılmasını ve bu sayede surlarda gedik açılmasını sağlıyordu. Hareketli kuşatma kuleleri ise, kuşatma yapan askerlerin surlara tırmanmalarına gerek kalmadan güvenli bir biçimde surlara yaklaşmasına ve doğrudan surların üzerine atlamalarına olanak veriyordu. Bu iki silah olmadan bir kaleyi veya surlarla çevrili bir kenti ele geçirebilmek olanaksızdı. Haçlılar, özellikle Antakya ve Kudüs kuşatmalarının başlarında bu kuşatma aletlerinin eksikliğini çekmişler, ancak İtalyan gemilerinin kule yapımı için gerekli olan malzemeyi getirmesiyle etkili bir kuşatma yapabilmişlerdi.

Seferler dışında Yakın Doğu'da kalan haçlılar ise, sayıları az olmaları nedeniyle birçok kale inşa etmişler ve çoğunlukla savunma savaşları vermişlerdir. Haçlı şehirleri, deniz yoluyla yardım alabildikleri için Müslüman kuşatmalarına uzun süre dayanabiliyorlardı. Haçlılar, Bizans ve Müslümanlar'dan öğrendikleri zift ve kızgın yağı, kuşatma altında kaldıkları dönemlerde sıklıkla kullanmışlardır. Hem Müslümanlar'ın hem de haçlıların kuşatma altında kullandıkları bir diğer yöntem de hurûc (çıkış-yarma) harekâtıydı. Çıkış harekatı, kuşatma altındakilerin surlardan dışarı çıkarak kuşatanlara taarruz etmesidir. Bu harekâtın amacı kuşatanları tamamen bozguna uğratarak kuşatmanın sona ermesini sağlamak olabileceği gibi, sur içinde eksikliği görülen yiyecek ve erzakı yağma yoluyla ele geçirerek savunmayı

güçlendirmek de olabilirdi. Çıkış harekâtının en çok uygulandığı kuşatma Antakya kuşatmasıydı. Yedi aydan uzun süren bu kuşatma sırasında şehrin valisi Yağısıyan, birçok çıkış harekâtı yaparak haçlılara ağır kayıplar verdirmiş ve tekrar sur içine çekilmişti. Şehir, haçlılar tarafından ele geçirildikten sonra Musul atabeyi Kürboğa tarafından kuşatılmış, Kürboğa komutasındaki Müslüman ordusu haçlıların çıkış harekâtı sonucu mağlup olarak kuşatmayı kaldırmıştı.

5. Yakın Doğu'nun yerli Hristiyan halkı haçlıları nasıl karşıladı?

Yerli Hristiyan ahalinin Müslüman idaresi altında dini bir baskı yaşamadıklarına, Bizans yönetimine kıyasla daha az vergi ödediklerine ve bu sebeple kurtarılmak gibi bir beklenti içerisinde olmadıklarına ilgili sorularda değinmiştik. Bununla birlikte Anadolu'da Kilikya ve Fırat bölgelerinde yaşayan Ermenilerin hem Bizans'tan, hem de Türklerden bağımsız yaşama isteğinde oldukları görülür. Ermeniler bu sebeple Birinci Haçlı Seferi'nin liderlerinden Baudouin ve Tankred ile temasa geçerek yardım istemişler, bunun sonucunda ana haçlı ordusundan ayrılan bu iki lider Toroslardaki bazı küçük Ermeni yerleşimlerini Türklerin elinden almışlardı. Yakın Doğu'daki ilk haçlı devleti olan Urfa Kontluğu da, kentin Ermeni hakimi Thoros'un haçlıları davet etmesi sonucunda kurulmuştu. Yine bölgedeki Ermenilerin haçlıların Antakya kuşatması sırasında haçlı ordusuna erzak, at ve silah yardımı yaptıkları da bilinmektedir. Bununla birlikte özellikle Maraş bölgesindeki bazı Ermenilerin haçlılara muhalefet ettikleri görülür. Bölgenin diğer Hristiyan unsurlarında ise tedirginlik hakimdi. Türklerin Anadolu'yu fethinin üzerinden henüz çok kısa bir süre geçmesinin ardından, bu kez bambaşka bir güç bölgeyi tehdit ediyordu. Haçlıların Kudüs yolculukları sırasında Lübnan'daki Marunîler haçlı

ordularına yardım etmişler, diğer yerli Hristiyanlar ise tepkisiz kalmışlardı. Zira haçlılar doğulu kardeşlerini kurtarmaya geldiklerini söyleseler de, onlara karşı davranışları hiç de bir kurtarıcı gibi değildi. Haçlılar onları katletmiyorlardı; buna karşın kiliselerini soyuyor, inançlarını sapıklık olarak değerlendiriyorlardı. Özellikle Kudüs'ü ele geçirmelerinin ardından Kutsal Mezar Kilisesi'nde temsil hakkı olan farklı mezheplere mensup Hristiyan din adamlarını Kilise'den kovmuşlar, bunların ibadetlerini yasaklayarak Latin adetlerini hakim kılmışlar, daha da ileri giderek kutsal emanetlerin yerini söylemekten çekinen yerli din adamlarına büyük işkenceler yapmışlardı. Haçlıların bu davranışları, yerli Hristiyanlar'da büyük bir öfke ve nefrete neden oldu. İkinci Haçlı Seferi sırasında Anadolu'yu geçen haçlı ordularına Hristiyan ahalinin gösterdiği düşmanca tutumun altında haçlıların bu davranışları yatmaktaydı.

6. Haçlı Seferleri'ne bizzat katılan ve destek veren Hristiyan milletler hangileridir?

Haçlı Seferleri'ne Avrupa'nın hemen hemen tüm milletleri iştirak etmiştir. Bununla birlikte Fransızların, Haçlı Seferleri'ne katılımda büyük bir üstünlükleri bulunmaktadır. Bunun en önemli sebebi, Papalık makamının Fransa ile iyi ilişkiler içerisinde olması ve Roma Kilisesi'ne bağlı vaizlerin Fransa'da faaliyetlerini sürdürebilecekleri ortamı bulmalarıydı. Ayrıca ilk haçlı seferi çağrısını yapan Papa II. Urbanus'un aslen Fransız olması ve Cluny tarikatının Fransa'da yaygın bir biçimde faaliyet göstermesi de Fransızların seferlere olan katılımını artıran etkenlerdendir. Haçlıların büyük çoğunluğunu Fransızların oluşturması, Müslümanlar'ın millet gözetmeksizin tüm haçlıları "Frenk/Frank" olarak adlandırmalarına yol açmıştı. Birinci Haçlı Seferi'nin liderlerinden Raymond, Etienne ve Hugue,

Fransa'nın önde gelen asillerindendi. Daha sonra her ikisi de Kudüs kralı olacak olan Godefroi de Boullion ve Baudouin de, günümüzde her ne kadar Belçikalılar tarafından sahiplenilseler de, Fransa'ya bağlı Lorraine bölgesinin asilleriydiler. 1101 yılı Haçlı Seferleri'nde de yine Fransızların üstünlüğü görülür. Blois kontu Etienne, Nevers kontu II. Guillaume ve Aquitania dükü IX. Guillaume'in komuta ettiği birlikler Fransızlardan oluşuyordu. İkinci Haçlı Seferi'ne Fransa kralı VII. Louis bizzat katılmış ve Fransızlardan oluşan büyük bir orduya komuta etmişti. Fransızlar, Üçüncü Haçlı Seferi'nin üç ana ordusundan birini oluşturmuş ve bu orduya Fransa kralı Philippe komuta etmişti. Dördüncü Haçlı Seferi'ne birçok asilzadeyle destek veren Fransızlar, Beşinci ve Altıncı Haçlı Seferleri'nde geri planda kalmışlardı. Yedinci ve Sekizinci Haçlı Seferleri ise Fransa kralı IX. Louis tarafından düzenlenmiş ve seferlere birçok Fransız asilzade de katılmıştı.

Özellikle Birinci Haçlı Seferi'nin en önemli unsurlarından biri de Normanlardı. Normanlar, Fransa'nın kuzey bölgelerinde yaşayan, İskandinav ve Fransızların karışımından oluşan bir halktı. XI. yüzyılda Avrupa'da istila hareketlerine girişen Normanlar, İtalya'nın güneyi, Sicilya ve İngiltere'yi ele geçirmişlerdi. Normanların ayrıca Kuzey Afrika kıyı şeridinde de toprakları bulunuyordu. Birinci Haçlı Seferi liderlerinden Bohemund, Tankred ve Robert Norman soylularıydı. Antakya'da kurulan haçlı devleti de bu sebeple Norman karakterlidir. Normanların Güney İtalya'nın hakimiyeti için Bizans'la sürekli savaşmaları, Antakya Prinkepsliği'nin Bizans'ı düşman olarak görme sebeplerinden biridir.

Almanlar, Birinci Haçlı Seferi'nin ilk aşaması olan 1096-1099 arasındaki sefere üst düzey asilzadelerle katılmamakla birlikte, 1101 yılındaki sefere iştirak etmişlerdi. İkinci Haçlı

Seferi'ne imparator III. Konrad liderliğinde büyük bir orduyla katılan Almanlar, Üçüncü Haçlı Seferi'nde imparatorları Friedrich Barbarossa'nın ani ölümü sonucunda seferi yarım bırakarak ülkelerine dönmüşlerdi. Almanlar, Dördüncü Haçlı Seferi'ne eski imparator VI. Heinrich'in kardeşi Philipp von Schwaben liderliğinde katıldılar. Beşinci Haçlı Seferi'ne haçlı yemini etmesine rağmen katılmayan Alman İmparatoru II. Friedrich, ordusuyla Altıncı Haçlı Seferi'ni düzenlemiş, ancak hem imparator hem de sefer papa tarafından aforoz edilmişti. Bu, Almanların katıldıkları son haçlı seferi oldu. Almanların Fransızlara göre seferlere daha az katılmalarındaki en önemli etken, Alman imparatorları ile papaların siyasi erk konusundaki anlaşmazlıklarıydı.

İngilizlerin etkin oldukları sefer ise Üçüncü Haçlı Seferi'dir. Kral Arslan Yürekli Richard komutasında sefere katılan İngilizler, özellikle Akkâ'nın geri alınmasında ve bu sayede bölgedeki haçlı varlığının yüz yıl daha devam etmesinde baş rolü oynadılar. Burada Richard'ın Norman asıllı bir kral olduğunu da belirtmemiz gerekir. İngiltere'nin kıta Avrupa'sının dışında kalması vaizlerin bu bölgedeki faaliyetlerini kısıtladığından dolayı İngilizlerin seferlere katılımı düşük seviyededir. Ayrıca ülkede asiller arasında bitmek bilmeyen savaşlar ve Fransa ile yaşanan sorunlar, İngilizlerin seferlere katılımını engelleyen diğer unsurlardır.

İtalyanlar, tüm Haçlı Seferleri'nde etkin olan güçlerdendi. Birinci Haçlı Seferi ve sonrasında donanmalarıyla haçlıların Doğu Akdeniz liman kentlerini ele geçirmelerinde baş rolü oynayan İtalyanlar, daha çok ücret ve imtiyaz karşılığında haçlı ordularını Yakın Doğu'ya taşıma görevini üstlenmişlerdi.

Fransızlar, Normanlar, İngilizler, Almanlar ve İtalyanlar dışında İskandinavlar, Avusturyalılar, Polonyalılar, Lombardlar ve Macarlar da Haçlı Seferleri'ne destek veren milletlerdir.

Bunlar bazen asillerin komutasında, bazen de münferit olarak seferlere katılmışlardı.

7. Haçlı Seferleri'ne katılma karşılığında ücret alan Hristiyanlar oldu mu?

Prensip olarak Haçlı Seferleri, herhangi bir ücret karşılığında yapılmamaktaydı. Sefere katılacak olan asiller veya sıradan halk, kendi iaşesini ve silah donanımlarını finanse etmek zorundaydılar. Yakın Doğu'da kurulan haçlı devletlerinde birçok asilzade, belirli bölgelerde fief/timarlar edinerek feodal yapılarını kurmuşlar ve önemli gelirler elde etmişlerdi. Ancak bu bir savaş ganimeti olarak değerlendirilmelidir. Haçlı Seferleri'ne katılmak için doğrudan ücret alanlar, İtalyanlardı. İtalyan devletlerinin haçlı seferi politikaları hakkındaki soruda da detaylı olarak açıklanacağı üzere İtalyanlar, önceleri Müslüman devletlerden elde ettikleri imtiyazları riske atmamak için Haçlı Seferleri'ne pek sıcak bakmıyorlardı. Ancak Doğu Akdeniz liman kentlerinin Hristiyan egemenliğinde olmasının ticari açıdan daha karlı olduğunu anladıklarında, donanmalarıyla birlikte seferlere katılmaya başladılar. İtalyanlar hem deniz yoluyla yapılan Haçlı Seferleri'nde haçlı ordularını Doğu Akdeniz ve Mısır'a taşıma karşılığında ücret alıyorlar, hem de bizzat katıldıkları seferler için önemli ticari imtiyazlar elde ediyorlardı. İtalyanlar, kendilerine vaat edilen ücret ödenmediği zaman haçlıları seferden çekilmekle dahi tehdit edebiliyorlardı. Bizans üzerine yapılan Dördüncü Haçlı Seferi bunun en güzel örneğidir. Sefere katılan asillerden Geoffroi de Villehardouin, kaleme aldığı kronikte Venediklilerle haçlılar arasında yürütülen ücret pazarlığını detaylı olarak kaydetmiştir. Buna göre Venedik, 85 bin mark karşılığında 4500 şövalye ile bunların atları, 9 bin seyis ve 20 bin yaya askerini taşımak için gemiler yapacaktı. Ayrıca bunların bir

yıllık iaşesini de üstleniyordu. Bunun dışında ele geçirilecek ganimetin ve toprağın yarısı karşılığında elli kadırga ile sefere katılmayı da taahhüt etmişti. Ancak haçlılar bu 85 bin markı ödeyemeyince, başka sebepler de olmakla birlikte Venedikliler seferin önce Adriyatik kıyısındaki bir Hristiyan şehri olan Zara'ya, sonra da Bizans Devleri üzerine yapılmasını sağladılar.

8. Türklerin haçlılarla mücadeledeki önemi nedir?

Haçlı Seferleri öncesinde Yakın Doğu'nun önemli bir bölümünün bizzat Türkler'in veya Selçuklulara bağlı emirlerin hakimiyetinde olduğundan daha önceki sorularda bahsetmiştik. Seferleri düzenleyen Roma Kilisesi'nin en büyük amacı, Bizans'a ait eski toprakları ele geçirmek ve başta Ortodoks Kilisesi olmak üzere tüm Doğu Hristiyanlığı üzerinde kendi yüksek hakimiyetini kurmaktı. O toprakların büyük çoğunluğunda Türkler hakimdi; o zaman mücadele Türklere karşı yapılacaktı.

Haçlı ordularının Bizans sınırlarını terk ettikleri anda karşılaştıkları ilk Müslümanlar Türkiye Selçuklularıydı. Birinci Haçlı Seferi esnasında Türkiye Selçuklu Devleti kurulma aşamasındaydı. Bu aşamada hem Bizans'a karşı savaşıyor, hem de Anadolu'da hakimiyeti sağlamak için diğer Türk beylikleriyle mücadele ediyordu. Bununla birlikte Anadolu'daki Türklerin, Yakın Doğu'daki diğer Türk ve Arap hâkimlerin aksine haçlı tehdidine karşı çok hızlı tepki verdikleri görülür. Nitekim İznik'in kaybedilmesinin hemen ardından Anadolu Türkleri, kendi aralarındaki mücadeleyi bırakıp Dorylaion'da haçlı ordularının karşısına müttefik ordularla çıkabilmişlerdir. Tüm sefer boyunca kendilerinden çok daha kalabalık olan haçlı ordularını durduramamış olsalar da, gerek ikmal ve iaşe yollarını keserek, gerekse de gerilla taktiğiyle savaşarak haçlılara büyük zayiat verdirmişlerdir.

Ancak haçlılar Anadolu topraklarını terk ettikten sonra, mevcutları çok azalmış olsa da bölgedeki diğer Türk ve Müslüman hakimlerin zafiyetinden yararlanarak Kudüs'e varmış ve burayı ele geçirmişlerdi. Bir Selçuklu kenti olan Antakya, Kudüs'e gidinceye kadar haçlılara direnen son merkezdi.

Anadolu Türklerinin Birinci Haçlı Seferi'nin devamı olan 1101 yılı Haçlı Seferleri'nde gösterdiği başarı ise, Yakın Doğu Müslüman dünyasını çok daha büyük bir felaketten korumuştu. 1097 yılındaki ilk büyük haçlı dalgasının kazandırdığı tecrübe sayesinde Anadolu Türkleri, 1101 yılı haçlı ordularını birbiri ardına yenilgiye uğrattı. Bu orduların Kudüs'e ulaşması durumunda, zaten Kudüs'ü ele geçirmiş durumdaki haçlıların, kuzeyde Dımaşk ve Halep, güneyde ise Mısır'ı ele geçirerek İslam dünyasına çok ağır bir darbe vurmaları muhtemeldi.

Türklerin haçlılarla mücadeleleri Birinci ve İkinci Haçlı Seferleri arasında kalan dönemde de tüm şiddetiyle devam etti. Türkiye Selçuklu Sultanı Kılıçarslan, Selçuklu komutanı Mevdûd, Artukoğlu Sökmen ve İlgazi ile Selçukluların Musul valisi Çökürmüş, XII. yüzyılın başlarında Antakya ve Urfa haçlı devletleriyle giriştikleri savaşlarda büyük başarılar kazandılar. Selçukluların daha sonra Musul atabeyi olarak atadıkları İmadeddin Zengi ise Urfa'yı ele geçirerek haçlılara ağır bir darbe vurdu.

Anadolu Türkleri, İkinci Haçlı Seferi ordularına karşı da İslam dünyasının koruyucusu olmuşlardı. Fransa Kralı VII. Louis ve Alman Kralı III. Konrad önderliğindeki devasa haçlı orduları, sultan Mesud önderliğindeki Türkiye Selçuklu ordusu tarafından ağır yenilgilere uğratıldılar. Haçlı ordularının çok küçük bir kısmı Kudüs'e ulaştıysa da başarısız olarak yurtlarına döndüler. Üçüncü Haçlı Seferi'nde Alman ordusuna karşı gerilla taktiğiyle savaşan Selçuklular, Anadolu'nun haçlılar için geçilemez bir coğrafya olduğunu, ele geçirmenin ise hayal

bile edilemeyeceğini gösterdiler. Başka önemli sebepler de olmakla birlikte Anadolu'daki Türk direnişi, bundan sonraki Haçlı Seferleri'nin deniz yoluyla yapılmasına neden oldu.

Haçlılarla mücadelede önemli bir dönüm noktası da, Mısır'ın Türk idaresine geçmesidir. Türk memlûklerin Mısır'da, tabir yerindeyse askeri bir darbeyle yönetimi ele geçirmeleri, Müslümanlar'ın haçlı politikasındaki önemli bir değişimi temsil eder. Memlûkler uzlaşmaya kapalı, tavizsiz, sert ve acımasızdılar. Haçlılarla barış içinde yaşamanın mümkün olmadığına inanıyorlardı. Memlûkler, İslamı yok olmanın eşiğine getiren Moğol istilasını durdurduktan sonra yönlerini haçlılara çevirmiş, kalan son haçlı kale ve şehirlerini fethederek bölgedeki haçlı varlığına tamamen son vermişlerdi. Sonuç olarak, ilk Haçlı Seferleri'nde Anadolu'yu geçilmez kılan ve bu sayede haçlıların Yakın Doğu bölgesine olduklarından daha güçlü bir biçimde nüfuz etmelerini engelleyen Türklerin, 1291 yılında son haçlı kalesi Akkâ'yı da ele geçirerek, haçlılara son darbeyi de vurup Haçlı Seferleri tarihini sona erdirdiklerini söyleyebiliriz.

9. Eyyûbîlerin Haçlılarla mücadeledeki önemi nedir?

Eyyûbî Devleti, tüm Suriye ve Mısır coğrafyasını tek bir siyasi otorite etrafında birleştirmeyi başaran ilk devlettir. Zengi Atabeyliği'nin komutanlarından, Selahaddin'in babası Necmeddin Eyyûb'un kardeşi Şirkûh'un 1169'da Şii Fatımi Devleti'nde yönetimi ele geçirerek vezir olmasıyla devletin temelleri atılmıştır. Şirkûh'un iki ay sonra ölmesinin ardından vezir olan yeğeni Selahaddin Eyyûbî, Fatımi halifesinin ölümüyle Mısır'ın tek başına hakimi oldu. Bölgeyi halihazırda Zengi Atabeyliği'ne bağlı olarak yönetiyordu; bununla birlikte Mısır'ın sağlamış olduğu ekonomik zenginlik ile sahip olduğu komutanlık ve devlet

adamlığı vasıfları, Nureddin Mahmud Zengi'nin ölümünün ardından diğer Müslüman liderler arasında sivrilmesini sağladı. Selahaddin, İslam dünyası arasındaki parçalanmışlığın haçlılara karşı ortak bir politika izlenmesini engellediğinin farkındaydı. Zengi Atabeyliği Dımaşk, Halep ve Musul gibi önemli bölgeleri ele geçirerek İslam birliği için önemli adımlar atmıştı. Ancak Haçlı devletleri, Mısır'dan da kuşatılmadığı sürece kesin yenilgiye uğratılamıyordu. Şimdi Mısır da ele geçirilmişti; ancak bu sefer de Nureddin Mahmud Zengi'nin oğulları arasında hakimiyet mücadelesi başlamıştı. Bu mücadeleye katılan Selahaddin, on sene içerisinde tüm coğrafyanın tek lideri olmayı başardı. Artık hedef haçlılardı.

Selahaddin liderliğindeki Müslüman ordusu 1187 yılında Hıttîn mevkiinde Kudüs Kraliyet ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı. Ardından Akkâ, Askalan, Gazze ve Beyrut şehirlerini ele geçiren Eyyûbîler, Kudüs'ü yeniden fethederek haçlılara ağır bir darbe vurdular. Akkâ sonradan tekrar haçlıların eline geçtiyse de haçlı devletleri büyük güç kaybetmişlerdi. Selahaddin önderliğindeki Eyyûbîler, Üçüncü Haçlı Seferi sırasında da özellikle İngiltere kralı Arslan Yürekli Richard'ın ordularına karşı İslam dünyasının koruyucuları olmuşlardı. Üçüncü Haçlı Seferi'nden sonra Eyyûbîler, elde ettikleri pozisyonu koruma yoluna gittiler. Yeni bir haçlı seferinin düzenlenmediği dönemlerde haçlı devletleri ve Avrupa ile yoğun ticari ilişkiler geliştirdiler. Selahaddin'in ölümünden sonra kardeşi el-Âdil siyasi birliği bir süre daha koruduysa da, daha sonra Eyyûbî hanedanının diğer üyeleri, hüküm sürdükleri bölgelerde bağımsız hareket etmeye başladılar. Haçlılara karşı güttükleri barış politikası ve kendi içlerindeki hakimiyet mücadeleleri, haçlı devletlerinin bir süre daha Yakın Doğu'da varlıklarını korumalarına neden oldu. Eyyûbîler Beşinci Haçlı Seferi sırasında tekrar ittifak kurarak haçlı ordularını püskürtmeyi başardılar. Altıncı

Haçlı Seferi'nde ise Mısır hakimi el-Kâmil, diplomatik pazarlıklar sonucunda Kudüs'ü Alman imparatoru II. Friedrich'e teslim etti. Kudüs'ün bu şekilde kaybı, Eyyûbî hanedanının diğer üyeleri ile birlikte tüm Müslüman liderler arasında infiale yol açtı. Hanedan üyeleri arasındaki mücadeleler o hale geldi ki, mücadelenin tarafları haçlı devletleriyle ittifak kurma yollarını aradılar. Bu mücadeleler, Mısır Eyyûbîlerine karşı diğer Eyyûbîlerin Akkâ Kraliyet ordusu ile ittifak halinde Gazze yakınlarında savaşmalarıyla doruk noktasına ulaştı. Mısır Eyyûbîlerinin kesin zaferi, bölgedeki haçlı varlığına indirilen en ağır darbelerden biri oldu.

Eyyûbîlerin haçlılarla mücadeledeki bir diğer önemi, getirdikleri yeni askeri sistemdir. Diğer İslam devletlerinde de görülen Türklerden askeri birlikler oluşturma uygulaması, Eyyûbîler tarafından belirli bir sistematiğe oturtulmuştu. Bu disiplinli, eğitimli ve sürekli silah altında bulundurulan memlûk birlikleri sayesinde Gazze'de müttefik ordular mağlup edilmiş, Yedinci Haçlı Seferi'nde haçlılara karşı başarılı mücadeleler verilebilmişti. Bu memlûk birlikleri daha sonra iktidarı ele geçirerek haçlılara son darbeyi indireceklerdir.

10. Haçlı Seferleri'nin Anadolu'nun Türkleşmesine etkisi olmuş mudur?

Anadolu Türklerinin ilk üç haçlı seferinde haçlı ordularına karşı nasıl mücadele ettikleri ve İslam dünyasını çok daha büyük felaketlerden nasıl korudukları konusu, haçlılarla mücadelede Türklerin rolü sorusunda açıklanmıştı. Türklerin bu mücadelesi aynı zamanda yeni yeni yurt edinmeye çalıştıkları Anadolu'ya daha güçlü bir biçimde nüfuz etmelerini sağlamıştır.

Türklerin Anadolu'yu ele geçirmeleri, bir yağma ve ganimet elde etme keyfiyeti değil, bir zorunluluktu. Büyük Selçuklu

Devleti, Asya'daki yoğun nüfus baskısını göçlerle Batı'ya kanalize etmeye çalışıyordu. Tarihteki diğer hızlı ve büyük fetih hareketlerinde fatihler, ele geçirdikleri bölgelerin askeri ve idari efendileri olup, bu bölgelerden ekonomik getiriler beklerlerken; Anadolu'yu ele geçiren Türk fatihler kendi halklarıyla birlikte hareket ediyorlardı. Göçen büyük bir nüfus, kendisine yaşayacak bir yurt arıyordu ve bu yurt Bizans egemenliğindeki Anadolu'ydu. Malazgirt Savaşı'ndan on yıl sonra Türkler Ege ve Marmara kıyılarına kadar ilerlemişler, dönemin en büyük imparatorluğu olan Bizans'ın iç işlerine bile müdahale etmeye başlamışlardı. Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Türkler, Bizans'la mücadele etmelerinin yanında farklı siyasi oluşumlar altında yaşadıklarından dolayı birbirleriyle de çatışmaya başladılar. Bunlar arasında Selçuklu hanedanı üyesi Süleymanşah önderliğindeki Türkiye Selçukluları, en büyük ve güçlü siyasi oluşum olarak diğerlerini de kendi hakimiyeti altında birleştirmeye çalışıyordu. İşte Haçlı Seferleri böyle bir ortamda başlamıştı.

Bir halkı belirli bir hedefe kanalize etmek ve onları birbirine bağlı kılmak, çoğu zaman bir *öteki*nin varlığına ve yarattığı korkuya bağlıdır. Bizans Devleti, Türkler karşısında bu *öteki* rolünü çok kısa bir süre oynayabilmişti. Türkler fetihlerle Anadolu'nun doğal sınırlarına ulaşmıştı; dahası yukarıda da belirttiğimiz üzere Bizans'ın iç işlerine karışmaya, Bizans tahtını ele geçirmek isteyen imparator adaylarına belirli şartlar öne sürerek destek vermeye başlamışlardı. Bizans, Türkler için bir tehdit olmaktan uzaklaşınca Türkler yönlerini birbirlerine çevirdiler. Haçlı Seferleri, böyle bir ortamda Türkleri bir araya getiren yeni *öteki* olarak ortaya çıktı. Haçlılar uzlaşmak niyetinde değillerdi, ana amaçlarından biri Türkleri Anadolu'dan atmaktı. Türkler, birbirleriyle mücadele etseler de her haçlı saldırısında ittifak kurarak haçlıların karşısına çıkabilmişlerdi. Zira Anadolu Türkleri için başka

bir yurt yoktu; dolayısıyla ya savaşarak yok olacaklardı, ya da bu topraklara çok daha güçlü bir biçimde tutunacaklardı. 1097 yılında Anadolu'dan geçen ilk haçlı dalgasının yarattığı travma, 1101 ve 1148'de Türklerin haçlılara çok daha güçlü bir biçimde direnmelerini sağlamıştı. Bizans'ın ilk haçlı seferinin yarattığı kaostan yararlanarak Batı Anadolu'yu tekrar ele geçirmesi de uzun vadede Türklerin lehine sonuç verecekti. Başta yeni başkentleri Konya olmak üzere Orta Anadolu'ya tüm kültürel öğeleri ve gelenekleriyle nüfuz edecek olan Türkler, Anadolu'nun Bizans hakimiyetinde kalan kıyı bölgelerini tekrar ele geçirebilmek için yeni bir ruhla mücadeleye girişecek; gerek Moğol baskısı, gerekse de diğer ekonomik sebepler sonucu Asya'dan yeni göçlerle gelen Türk boylarını Bizans sınırlarına gaza faaliyetlerinde bulunmak üzere yerleştirerek, ileride kurulacak olan büyük Akdeniz imparatorluğunun da temellerini atacaktı. Denilebilir ki, Haçlı Seferleri'yle mücadele Anadolu'yu Türkler için sadece bir yurt olmaktan da öteye taşımış, bir ana yurt haline getirmişti. Bundan sonra nerelere, hangi kıtalara yayılırlarsa yayılsınlar, son direnç noktaları Anadolu olacaktır.

11. Haçlı Seferleri'ne katılan Batılıların Türkler hakkındaki düşünceleri nelerdi?

Haçlı Seferleri başlamadan önce Batılılar, Türk ve Müslüman sözcüklerini eşanlamlı olarak kullanıyorlardı. Bunda Selçukluların Orta Doğu'daki egemenlikleri ve Anadolu'yu süratle fethetmelerinin etkisi bulunduğu muhAkkâktır. Papa II. Urbanus, Clermont'ta yaptığı çağrıda hedefin Türkler olduğunu söylerken tüm İslam dünyasını kastediyordu. Haçlılar, Yakın Doğu coğrafyasına geldikten sonra İslam dünyasının farklı milletlerden oluştuğunu ve Türklerin de bunlardan biri olduğunu anlamışlardı. Haçlı liderlerini Türklere karşı ilk uyaran Bizans

imparatoru Aleksios oldu. Türklerin savaş yöntemlerinin çok farklı olduğunu anlatmaya çalışan Aleksios, haçlı liderlerine hayatta kalmak istiyorlarsa kafilenin ortasında bulunmaları gerektiğini tavsiye etti.

Birçok haçlı kaynağında Türklerin İran kökenli bir kavim olduğu yazılıdır. Başlangıçta Türkler hakkındaki bilgileri yok denecek kadar az olan haçlılar, Türklerle ilk karşılaştıkları yerler olan İznik ve Dorylaion savaşlarında, *ölmekten korkmayan* bu insanlardan çok etkilenmişlerdi. At üzerinde akrobatik hareketlerle savaşan ve aslında bir piyade silahı olarak bildikleri yayı at üzerinde ustalıkla kullanan Türklerin cesaretleri karşısında haçlılar şaşkınlığa düşmüşlerdi. Haçlı kaynakları Türklerin savaşçılıklarını o kadar övmüşlerdir ki, *Hristiyan olsalar Türklerin dünyanın en asil milleti* olacağını yazmışlardır. Günümüz Batılı haçlı tarihçileri, haçlı kaynaklarındaki bu aşırı övgünün haçlıların kendi başarılarını yüceltmek amacıyla yazıldığını ileri sürmektedirler.

Haçlı Seferleri'ne bizzat katılarak Türkler ile birebir görüşüp ilişki kuran ve daha sonra da anılarını yazan bazı Batılılar ise Türkler konusundaki olumlu kanaatlerini açıkça yazmaktan çekinmemişlerdir. Mesela Yedinci Haçlı Seferi'ne katılan ve bir kısmı Memlûk Türkleri'ne esir olmak kaydıyla altı yıl Orta Doğu'da yaşayan Fransız Lordu Joinville'in anılarını anlattığı eserinde Bahri Memlûkler'in ileri gelen Türk Emirlerinden birisi olan Aktay hakkında; *"Benim daha önce hiç görmediğim kadar vefalı bir Müslüman olan Fares ed-Din Aktay"* ifadesini kullanması çok anlamlıdır. Yine İkinci Haçlı Seferi sırasında Antalya'dan Antakya'ya yeterli paraları olmadığı için haçlı kardeşlerinin yardımcı olmayıp gemilere almadığı ve bu yüzden de kara yoluyla gitmek zorunda kalan yaya askerler ve hacılara Toroslar'da Türkler'in merhamet göstererek yiyecek

ve su verip hasta olanları da tedavi ettikleri, daha sonra da bu haçlıların yardımı yapan 'erdemli Türkler'den' çok etkilenerek topluca Müslüman oldukları haçlı kaynaklarında anlatılmaktadır. İlgili kaynak bu anlatının arkasına şu notu da düşmüştür: *"Türkler haçlılara bu yardımı Müslüman olsunlar beklentisi ile yapmamışlardı"* Haçlı kaynaklarında Türkler'in insani yanlarına vurgu yapan daha pek çok buna benzer ifadelere rastlamak mümkündür.

12. Müslümanlar haçlıları nasıl görüyorlardı?

Haçlı Seferleri, her yönüyle birbirlerinden farklı iki toplumun karşılaşmasına ve iki yüzyıl boyunca yan yana yaşamasına neden oldu. Müslümanlar'ın, çok uzaklardan gelerek topraklarını istila eden, ele geçirdikleri şehirlerde büyük vahşet sergileyen bu *tuhaf* insanlarla ilgili düşünceleri, bazı kronik yazarları tarafından günümüze kadar ulaştırılabilmiştir.

Haçlılar henüz Müslüman topraklarına girmeden önce, *korkunç şövalyeler*in toplanarak kendi topraklarına saldıracakları haberleri, Müslüman dünyasında yayılmaya başlamıştı. Haçlıların Anadolu'da Türklerle yaptıkları ilk savaşlar, *korkunç şövalye* imajının Müslümanlar arasında kök salmasına neden oldu; nitekim savaşçı Türkler bile onları durduramamıştı. Haçlılar, fiziksel yapıları, silahları ve savaş yöntemleriyle şimdiye kadar karşılaştıkları hiçbir düşmana benzemiyorlardı. Sarışın, dev cüsseli, tepeden tırnağa demir zırh içinde, çok büyük ve ağır kılıçlar kullanan, her biri birer seyyar kale gibi olan bu şövalyelerin yarattığı korku, özellikle Birinci Haçlı Seferi sırasında pek çok Müslüman askeri birliğinin savaşların hemen başında dağılmasına yol açtı. Haçlılarla Kürboğa komutasındaki Müslüman ordusunun Antakya önündeki savaşı, buna iyi bir örnek teşkil eder. Tarihçi İbn'ül Esir Müslüman ordusunun bu savaştaki bozgunuyla ilgili

olarak *"Haçlılar bu durumu görünce bunu bir hile zannettiler; çünkü savaş olmadı ki böylesine bir mağlûbiyet görülsün. Müslümanlar'ı takip etmekten korktular."* demektedir. Birinci Haçlı Seferi liderlerinden Raymond'un 1102 yılında Trablusşam önünde Müslümanlar'a karşı yaptığı savaş da, korku faktörünün ne derece etkili olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. İbn'ül Esir, bu savaşta üçyüz şövalyenin yedi bin kişilik Müslüman ordusunu kılıçtan geçirdiğini aktarmaktadır.

Haçlıların savaşlardaki vahşetlerine çok geçmeden sivil halka karşı giriştikleri katliamlar da eklendi. Bir şehrin zorla ele geçirilmesi durumunda gerçekleştirilen yağma ve katliam, Orta Çağ'da sıklıkla rastlanan bir durumdu. Ancak haçlılar, zaman zaman teslim olan kent ve kalelerde de akla hayale gelmeyen işkence ve katliamlar sergiliyorlar, bunu biraz da psikolojik harp yöntemi olarak uyguluyorlardı. Onlar mutlak galipti, halk üzerinde de psikolojik yılgınlık yaratmaya çalışıyorlardı

Tüm bu olaylar, Birinci Haçlı Seferi sonrasında Müslümanlar'ın gözünde savaşçı, vahşi, kana susamış barbar haçlılar imajının yerleşmesine neden olmuştu. Haçlılar Yakın Doğu'da yerleştikten ve Müslümanlar'la savaş dışında da ilişkiler kurmaya başladıktan sonra, Müslümanlar haçlıların aynı zamanda cahil, kaba ve ahlaksız olduklarını düşünmeye başladılar. Haçlıların yaşayışlarıyla ilgili en değerli bilgileri veren ve yaptığı yorumlarla bir Müslümanın haçlılar hakkındaki düşüncelerini anlamamıza yardımcı olan dönemin Şeyzer emiri ve tarih yazarı Usame bin Munkız, haçlıların *"sadece kuvvet ve yük taşıma özelliklerine sahip olan hayvanlar gibi sadece cesaret ve savaşçılık yeteneğine sahip hayvanlar"* olduklarını söylemektedir. Haçlıların kıskançlık ve namus anlayışları da Usame bin Munkız'ın ilgisini çeker. Usame bin Munkız, haçlıların eşlerini hiçbir şekilde kıskanmadıklarını örneklerle açıklayarak, Müslümanlar'ın buna ne

kadar şaşırdıklarını aktarmaktadır. Frank doktorların yanlış tedavilerle rahatlıkla iyileşebilecek hastaları öldürdüklerini, adalet anlayışlarıyla gerçek suçluyu değil, masum insanları cezalandırdıklarını şaşkınlık içerisinde anlatan Usame bin Munkız, uzun süredir Doğu'da olan haçlılarla yeni gelen haçlılar arasında da zaman zaman ayırıma gider. Avrupa'dan yeni gelen haçlıların saygısızlıklarının ve kabalıklarının Müslümanlar'ı nasıl rahatsız ettiğini, buna karşın uzun süredir Doğu'da yaşayanların tabir yerindeyse inceldiklerini, Müslüman adetlerine saygılı davranmayı öğrendiklerini, hatta bunlardan etkilenerek Müslüman gibi davranmaya başladıklarını anlatır. Usame bin Munkız verdiği bir örnekte Antakya'da yaşayan bir haçlının kesinlikle domuz eti yemediğini belirtmektedir. Şövalyelerin günlük yaşamda sarık giydikleri, savaş esnasında miğferlerinin üzerine Arap usûlü kefiye taktıkları da kaynaklarda yazılıdır. Usame bin Munkız'ın bu tespitini, dördüncü ve beşinci Haçlı Seferleri arasındaki dönemde Doğu'daki durumu tetkik ve bölge Hristiyanlarını yeni bir sefere teşvik etmek amacıyla papa tarafından Akkâ'ya gönderilen piskopos Jacques de Vitry de paylaşmaktadır. Piskopos papaya gönderdiği raporda, yerli Hristiyanlar'ın Latinlerden nefret ettiklerini, Latinlerin ise artık tamamıyla Doğulu olduklarını, Templier ve Hospitalier gibi şövalye tarikatları dışında kalan Hristiyanlar'ın yeni bir haçlı seferi istemediklerini yazmıştı. Yerleşik ve gelişmiş bir kültür olan Müslüman kültürü, savaştan başka bir şey bilmeyen barbar haçlıları süreç içerisinde kendi bünyesine katmaya başlamıştı.

Müslümanlar'ın, haçlıların kaba, görgüsüz, cahil ve kibirli oldukları şeklindeki düşüncelerini Bizanslılar da paylaşmaktadır. Birinci Haçlı Seferi ordularının İstanbul'a geldiği dönemin görgü tanığı ve aynı zamanda imparator Aleksios'un kızı olan Anna Komnena kaleme aldığı kronikte, bir haçlı asilzadesinin

imparator Aleksios'un tahtına oturmaya kalkacak kadar nezaketten yoksun ve cahil olduğunu, kendisine müdahale edildiğinde imparatora kaba sözler söylediğini belirtmektedir. Kente girmesine izin verilen haçlıların taşkın davranışları ve sur dışındakilerin şehre saldırmaları, haçlıların Bizanslı halk nazarında da uzak durulması gereken vahşi tabiatlı insanlar şeklinde algılanmalarına yol açmıştı.

13. Haçlılar seferler sırasında nasıl besleniyorlardı?

Yüzbinlerce kişiden oluşan haçlı ordularının binlerce kilometrelik yürüyüşleri sırasında iaşelerinin sağlanması, seferlerin liderlerinin en önemli problemlerinden biri olmuştu. Ortalama bir seferin iki-üç yıl gibi uzun bir sürede gerçekleştiği göz önüne alındığında, sefere katılanların kendi memleketlerinden erzak taşımasının pek de mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca sefer güzergâhlarının büyük bir bölümü yabancı topraklardan geçmekteydi. Bu toprakların bir kısmı Hristiyanlar'a ait de olsa, bu kadar büyük bir ordunun beslenme ihtiyacını karşılayacak bir organizasyon, bölgede ancak güçlü ve merkezi bir devlet teşkilatının mevcut olmasıyla mümkün olabilirdi. Ancak Avrupa'da bu organizasyonu sağlayacak güçte bir merkezi devlet bulunmamaktaydı. Haçlılar Bizans sınırlarına gelene kadar, geçtikleri bölgelerde bulunan ekili arazileri ve yerleşim yerlerini yağmalayarak, besi hayvanlarını çalarak veya satın alarak ve avlanarak beslenme ihtiyaçlarını karşılıyorlardı. Bizans topraklarından geçerken de benzer yağma hareketleri görülmekle birlikte, Bizans'ın gönderdiği refakatçi birlikler mümkün olduğunca bunlara engel olmaya çalışıyorlardı. Haçlılar, Anadolu'nun Bizans'a ait topraklarından geçerken, iaşeleri genellikle Bizans Devleti tarafından sağlanıyordu. Bununla birlikte birçok kaynakta disiplinsiz bazı grupların yerleşim yerlerini ve tarlaları basarak yağma yaptıkları yazılıdır.

Haçlıların beslenmelerinde asıl problem, Anadolu'daki Türk topraklarında yaşanıyordu. Türklerin haçlılarla asıl mücadelesi, onların iaşe kanallarını kesmek üzerine kuruluydu. Yerleşim yerleri haçlılar gelmeden önce boşaltılıyor, tarlalar yakılıyor, kuyular zehirleniyor, avlanmak üzere ana ordudan ayrılan gruplar kılıçtan geçiriliyordu. Açlık ve susuzluk haçlı askerleri arasında kaos yaratıyor, birçok toplu ölüm vakaları yaşanıyordu. Özellikle fakir hacı adayları ve yaya askerler bu açlıktan en çok etkilenen kesimdi. Birinci Haçlı Seferi sırasında haçlı ordusu Antakya'dayken ortaya çıkan açlık, askerlerin kedi köpek gibi hayvanlarla birlikte bilmeden baldıran otu, hint sümbülü gibi zehirli bitkileri kaynatıp yiyerek ölmelerine neden oldu. Dönem kaynaklarından Radulphus Cadomensis yazdığı kronikte "Bu acı çeken insanlar yaşamak için yiyorlar, ama yedikleri için ölüyorlardı." ifadesini kullanmaktadır. Açlık, özellikle İkinci Haçlı Seferi'nde öyle bir hal almıştı ki, Türkler Antalya'dan Antakya'ya karayolu ile giden yaya askerlere ve hacılara merhamet göstermiş, onlara yiyecek ve su vererek hasta olanları tedavi etmişlerdi.

14. Haçlılar Yakın Doğu'da insan eti yedi mi?

Açlık ve kısıtlı yiyecek kaynakları, haçlıları bazen insanlık dışı davranışlara da itiyordu. Haçlıların, ele geçirdikleri bazı şehirlerde sadece yağma ve katliamla yetinmeyip insan eti yedikleriyle ilgili kayıtlar, dönem kaynaklarında mevcuttur. Daha çok korku salmak amacıyla bu yola başvursalar da, açlığın haçlıları insan eti yemeye sevk edecek kadar büyük bir problem teşkil ettiğini kabul etmek gerekir. Pierre l'Ermite'in haçlı seferi sırasında İzmit ve civar köyleri yağmalayan haçlıların çocukları kızartıp yedikleri, Anna Komnena'nın eserinde yazılıdır. Antakya kuşatması sırasında Pierre l'Ermitte'in diğer haçlılara, açlıklarını

gidermek için Türklerin ölülerini yemelerini tavsiye etmesi ve haçlıların bu tavsiyeye uymaları da kaynaklarda yer almaktadır. Haçlılar Antakya'yı ele geçirdikten sonra da insan eti yemeye devam etmişlerdi. Özellikle Suriye bölgesindeki bir kent olan Ma'arra'da yaşananlar ise, Müslüman coğrafyasında dilden dile ve nesilden nesile aktarılmıştır. 1098 yılında Antakya'yı ele geçirdikten sonra Ma'arra kentini kuşatan haçlılar, iki haftalık bir direnişten sonra şehre girince, giriştikleri büyük katliamın ardından insan eti yemeye başladılar. Radulphus Cadomensis yazdığı kronikte, haçlıların yetişkinleri kazanlarda kaynattıklarını, çocukları ise kazığa geçirip kızarttıklarını kaydetmiştir. Fulcherius Carnotensis, haçlıların açlıktan dolayı bazı ölmüş Müslümanlar'ın kalçalarını kesip yediklerini, yeterince pişmemiş insan etlerini bile çiğ çiğ yuttuklarını söylemektedir. Haçlı liderleri bu olayla ilgili olarak Papa'ya yazdıkları mektupta, askerlerin açlıktan dolayı insan eti yemek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Ancak görgü şahitlerinin söyledikleri, Ma'arra'daki yamyamlığın sadece açlıkla açıklanamayacağını gösterir. Zira bazı haçlılar Müslüman eti yemek istediklerini bağırarak söylüyorlar, şehirde ve kırsal bölgelerde insan avına çıkıyorlardı. Yine kaynaklarda haçlıların açlıktan kedi, köpek, at ve böcek yedikleriyle ilgili bilgiler de mevcuttur.

Kaynaklar, yine 1098 yılında haçlıların Antakya kuşatması sırasında, haçlıların arasına sızmış bir Müslüman casusun yakalandığını yazmaktadır. Casus hemen idam edildikten sonra haçlı liderlerinden ve daha sonra Antakya Haçlı prinkepsi olan Bohemund, cesedin kızartılarak arkerler tarafından yenmesini, bu olayın tüm Müslüman bölgelerde anlatılmasını emretmiştir. Kaynaklar Bohemund'un buradaki amacının Müslümanlar'ın cesaretlerini kırmak ve bir daha böyle bir işe kalkışmalarını engellemek olduğunu yazmaktadır.

15. Haçlı Seferleri sırasında ahlak dışı olaylar yaşanmış mıydı? Bunun ne gibi yaptırımları vardı?

Haçı alarak Kudüs yolculuğuna çıkan haçlıların, faziletli ve ahlaklı davranışlar sergilemeleri beklenirdi. Zira haçlılar, aynı zamanda birer hacı adayıydı ve görevlerini tamamladıkları takdirde, daha önce işledikleri günahlardan affolacaklardı. Yine *kafirlere* karşı yapılan savaşlarda ölenlerin şehit sayılabilmesi için, bu kişilerin ahlaklı bir yaşam sürmeleri gerekirdi.

Günümüzde çok büyük bir suç ve ahlaksızlık olarak değerlendirilen birçok eylem, Orta Çağ savaş hukukunda normal sayılıyordu. Düşmandan savaşarak ele geçirilen bölgelerdeki yağma, katliam ve tecavüz, savaş hukukuna uygundu. Zira ele geçirilen mal ve insanlar savaş ganimetiydi; galiplerin bunlar üzerinde sınırsız tasarruf hakları bulunuyordu.

Haçlılar arasında ahlaksız davranış olarak görülen ve ordudaki din adamları ve haçlı liderlerinin en çok engellemeye çalıştığı olay fuhuştu. Haçlı Seferleri'ne katılan büyük güruh içerisinde fahişeler de bulunmaktaydı. Ayrıca ordunun konakladığı bölgelerde yaşayan fahişeler, mevcudu yüzbinlerle ifade edilen haçlı ordularını bir kazanç kapısı olarak görüyorlardı. Birçok haçlı kaynağı, din adamlarının askerleri fuhuştan vazgeçirebilmek için mücadele ettiklerini, İncil'den pasajlar okuyarak vaazlar verdiklerini, buna karşın yasaklanan her şeyde olduğu gibi fuhuşun da yasaklandıkça çekiciliğinin ve sayısının arttığını kaydetmişlerdir. Yine kaynaklarda, fuhuş yaptıkları tespit edilenlere kırbaç, teşhir veya ordudan atılma gibi cezaların verildiği yazılıdır. Jean de Joinville, Yedinci Haçlı Seferi sırasında Kaysâriye kentinde genelevde yakalanan bir şövalyeden bahseder. Bu şövalyeden, birlikte olduğu kadınla birlikte, üstlerinde sadece gömlekleri olduğu halde iple birbirlerine bağlanarak ordugâha getirilme veya

at ve silahlarını bırakarak ordudan sürülme cezalarından birisini tercih etmesi istenir. Şövalye, atını ve silahlarını bırakarak ordudan ayrılmayı tercih etmiştir. Yine Yedinci Haçlı Seferi sırasında bazı haçlı baronlarının Dimyat'ta hayat kadınlarıyla birlikte olmaları nedeniyle Fransa kralı IX. Louis tarafından ordudan atıldıkları kaynaklarda kaydedilmiştir.

16. Haçlı Seferleri sadece Müslümanlar üzerine mi yapıldı?

Haçlı Seferleri, *kutsal toprakları ve Doğu'daki din kardeşlerini kurtarmak* sloganıyla başlamıştı. Kutsal topraklar Müslümanlar'ın elindeydi ve din kardeşleri de Müslüman egemenliğinde yaşıyorlardı. Bunlara XI. yüzyılın başlarından itibaren Roma Kilisesi tarafından yaratılmaya çalışılan *kafir ve putperest Müslüman* algısı da eklenince, seferlerin sadece Müslümanlar'ı hedeflediği düşünülebilir. Buna karşın Roma Kilisesi'nin asıl amacı hem Müslüman egemenliğindeki tüm bölgeleri yeniden ele geçirip Hristiyanlaştırmak, hem de bu sayede kendi egemenliğini tüm Hristiyan dünyası üzerinde tesis etmekti. Haçlı Seferleri'ne bu perspektiften bakıldığında hedefin sadece Müslümanlar değil, Roma Kilisesi'nin hakimiyet mücadelesi verdiği Bizans Kilisesi, diğer Doğu Hristiyanları ve Avrupa'da Roma Kilisesi'ne tabi olmayan tüm kesimler olduğu açıkça görülebilir.

Kutsal toprakları kurtarmak için yola koyulan haçlıların ilk katlettiği halk, Avrupa'daki Yahudilerdi. Pierre l'Ermitte'in Almanya'da verdiği vaazlardan etkilenen ve onun müritlerinden olan Gottschalk, Emich ve Volkmar adlı kişilerin önderliğinde binlerce kişi harekete geçmiş, *İsa'nın düşmanları* olarak niteledikleri Yahudilere karşı büyük bir soykırım gerçekleştirmişlerdi.

Birinci Haçlı Seferi, Müslümanlar kadar doğulu Hristiyanlar'a da büyük zarar vermişti. Haçlılar Kudüs'ü ele geçirdiklerinde, Kutsal Mezar Kilisesi'nde temsil edilme hakları bulunan ve

Müslüman egemenliğinde bu haklarını sonuna kadar kullanan Doğu Hristiyanları'na işkence etmişler ve kutsal emanetleri ele geçirmişlerdi. Haçlılar ardından Doğu mezheplerini sapık mezhepler şeklinde niteleyerek bunların ayinlerini Roma Kilisesi'ne göre yeniden düzenlediler.

1204 yılındaki Dördüncü Haçlı Seferi, doğrudan Hristiyan Bizans Devleti'ne yapılması bakımından önemlidir. Bu sefer esnasında İstanbul'daki Hristiyan halk, 1099'da Kudüs'te Müslümanlar'a karşı girişilen katliamın bir benzerini yaşadı. Dördüncü Haçlı Seferi'yle Roma Kilisesi, Haçlı Seferleri'nin asıl amaçlarından birini gerçekleştirerek yüzyıllardır mücadele içinde olduğu Bizans Kilisesi'ne karşı büyük bir zafer kazanmış oldu.

Hristiyanlar üzerine düzenlenen bir başka haçlı seferi ise 1208 yılında gerçekleşmiştir. Bu tarihte papa Innocentius, tüm Hristiyanlar'ı Güney Fransa'nın Albi bölgesinde yaşayan ve bu nedenle Albililer olarak adlandırılan Hristiyan tarikatının üyeleri üzerine bir haçlı seferi yapmaya çağırdı. Albililer Roma Kilisesi'nin politikalarını desteklemiyorlar, asıl erdemin fakir ve gösterişsiz bir yaşam sürmekte olduğuna inanıyorlardı. Binlerce kişinin katledileceği bu savaşlar yirmi yıl sürdü.

Bunlar dışında, Avrupa'da Hristiyan dinini yaymak amaçlı Roma Kilisesi tarafından desteklenen bazı seferler de Haçlı Seferleri olarak adlandırılmaktadır. Bunlar Avrupa'nın Kuzey ve Doğu bölgelerindeki pagan halklar üzerine yapılmış ve Hristiyanlığın Avrupa kıtasında bugünkü şeklini almasını sağlamıştır.

17. Haşhaşiler Haçlı Seferleri süresince nasıl bir politika izlemişlerdir?

Haşhaşi sözcüğü, İran ve Suriye coğrafyasındaki bazı müstahkem kalelerde örgütlenen Nîzârî İsmailî mezhebi fedailerini

tanımlamak için kullanılmaktadır. Nizarî inancı, Şiiliğin İsmailî kolunun alt şubesidir. İlk tohumları Hz. Osman'ın halifelik döneminde atılan İslam'daki ayrılıklar, Hz. Ali'nin halifelik döneminde meydana gelen Sıffîn Savaşı ve hakem olayı ile keskinleşmeye başlamıştı. Hz. Ali'nin oğlu ve dolayısı ile Peygamber soyundan olan Hz. Hüseyin'in Emeviler tarafından Kerbelâ'da öldürülmesi, İslam için dönüm noktası oldu. Halifelik hakkının Emevilerde değil, Peygamber soyundan gelenlerde olduğu şeklindeki inanç, Şiilik mezhebini doğurdu. Şiilik, Arap olmayan Müslümanlar (mevâli) arasında, özellikle İran coğrafyasında daha hızlı yayıldı. Şiiler, liderlerine "imam" adı verdiler. Altıncı imam olan Cafer'üs-Sadık'tan sonra Şiilik de iki kola ayrıldı. Cafer'üs-Sadık'ın oğlu İsmail'in imamlığını kabul edenlere İsmailî denildi. İsmailîlerin ilk siyasi teşekülleri, Arap yarımadasındaki Karmâtîlerdi. X. yüzyılın başlarında ise Kuzey Afrika'da Fatımi Devleti kuruldu. Fatımi Devleti, Sünni Abbasi Halifeliği'ne karşı ikinci bir halifelik merkezi halini aldı. Fatımî halifelerinden Mustansır Billah'ın 1094 yılındaki ölümü, İsmailîlik içinde bir bölünmeye neden oldu. Mustansır Billah'tan sonra küçük oğlu Ebu'l Kasım Ahmet, Mustâlî Billah adıyla halife olunca, büyük oğul Nîzâr ona biat etmeyerek Kahire'yi terk etti. Nîzâr'ın halife olması gerektiğini savunanlara Nîzârîler adı verildi. Aslen İranlı olup Mısır'da İsmailî ileri gelenleriyle temaslarda bulunan Hasan b. Sabbah, bu Nizarî öğretisini yaymak amacıyla İran'da faaliyetlere başladı. Yandaşlarıyla birlikte 1090 yılında Alamut kalesini ele geçiren Hasan b. Sabbah, önce İran ve daha sonra Suriye coğrafyalarında bazı kaleleri ele geçirerek, Nîzârî örgütlenmesini sürdürdü.

Nîzârîler, dailer aracılığıyla öğretilerini yayıyorlardı. Örgütlendikleri bölgeler, dönemin en güçlü Sünni devleti olan Büyük Selçuklu Devleti'nin egemen olduğu topraklardı. Selçuklular,

kendi topraklarında örgütlenen Nîzârîlerle sürekli mücadele halinde oldular. Nîzârîler, bu mücadeleyi fedailer aracılığıyla yürütüyorlardı. Hasan b. Sabbah'ın bu fedailere uyuşturucu maddeler vererek kendisine bağladığı, fedailerin bu şekilde canlarını hiçe sayarak suikastler gerçekleştirdiği ve bu sebeple fedailere "haşhaşi" adı verildiği şeklindeki eski kanı, günümüzde konuyla ilgili araştırma yapan tarihçiler tarafından ciddiye alınmamaktadır. Kelimenin kökeninin Arapça "sır bekçileri" veya "Hasan'ın takipçileri" olduğu yönünde araştırmalar mevcuttur. En çok kabul gören görüş ise, uyuşturucu kullanmanın toplumda kabul görmeyen bir davranış olmasından dolayı, "haşhaşi" sözcüğünün "toplum dışı, serseri" anlamında, dönemin Mustalî İsmailileri ve Sünniler tarafından Nîzârîler için kullanıldığıdır.

Suikast, Nîzârîlerin biraz da zorunluluktan dolayı seçtikleri mücadele şekliydi. Nîzârîler, davayı yayma ve örgütlenmeleri karşısında duran gücü nokta atışıyla ortadan kaldırma yolunu benimsediler. Bu yöntem ve Nîzârîlerin gizemli yapısı, bugün bilgisayar oyunlarından romanlara ve filmlere kadar pek çok kurgusal esere ilham kaynağı olmuştur. Onların etkilerini Batı'ya taşıyanlar ise haçlılardı. Tüm haçlı kaynaklarında "Dağın yaşlı adamı (dağın şeyhi)" olarak geçen Nîzârî liderleri, bölgenin en önemli ve karizmatik politik aktörleri konumundaydılar. Haçlıların özellikle Suriye coğrafyasında yarattıkları kaos, Nîzârîlerin burada da davalarını yaymalarını sağlamıştı. Bölgenin diğer siyasi figürleri, girişecekleri herhangi bir icraatta *dağın şeyhi*ni dikkate almak zorundaydılar. Zira fedailerin yarattığı korku, herhangi bir klasik ordunun yarattığı korkudan çok daha fazlaydı. Aralarında Abbasi halifelerinin ve Nizamülmülk gibi dönemin en güçlü kişilerinin de bulunduğu birçok devlet adamı, komutan, kadı ve bazı haçlı liderleri, Nîzârîlerin kurbanları arasındaydı.

Nîzârîlerin, her ne kadar bazı haçlı liderlerini öldürseler de, Haçlı Seferleri'ne karşı bir İslam davası güttükleri söylenemez. Eylemlerindeki temel güdü, kendi davalarını yaymaktı. Bu anlamda esas düşmanları, yayılmalarını engelleyen, öğretilerini yasaklayan, onları takibata uğratan Sünnilerdi. Haçlı Seferleri'nin Sünni dünyada yarattığı yıkım, yukarıda da belirttiğimiz gibi daha rahat örgütlenmelerini sağlamıştı. Bu anlamda bölgede tekrar Sünni bir yükselişin, örgütlenmeleri üzerinde yeniden bir baskı oluşturacağı aşikardı. 1127'de, haçlılarla mücadelenin önemli komutanlarından Aksungur el-Porsukî'nin Nizarîler tarafından öldürülmesi, bu açıdan değerlendirilmelidir. Nîzârîlerin 1152 yılında Trablus kontu II. Raymond'u öldürmeleri ise, muhtemelen propaganda amaçlı bir eylemdi. Bu suikast Nîzârîlerin haçlılarla olan ilişkilerini bozmuş, Templier şövalyelerinin Nîzârî topraklarına saldırmaları sonucunda Nîzârîler bu tarikata iki bin altın vergi vermek zorunda kalmışlardı. Yine Selahaddin Eyyûbî'ye karşı düzenlenen başarısız suikast girişimlerinin ardında, bölgede güçlü bir Sünni devletin kendi varlıkları açısından doğuracağı tehlike bulunmaktadır. Selahaddin bu suikast girişimleri üzerine Nîzârî topraklarına saldırmış, ancak yeni bir suikast tehdidinden çekinerek onlarla barış yoluna gitmişti. Barış, aslında Suriye Nîzârîlerinin başında bulunan Reşideddin Sinan için de tek çıkar yoldu. Zira Templier ve Hospitalier şövalye tarikatları, resmi Kudüs politikasının aksine Nîzârîlere karşı düşmanca bir tutum içerisine girmişler; Templier şövalyelerine verilen yıllık verginin kaldırılması için Kudüs kralı ile görüşmeye giden Nîzârî elçilerini pusu kurarak öldürmüşlerdi. Şövalye tarikatlarının bu tutumları, Eyyûbî ve Nizârîleri haçlılara karşı ittifak yapmak zorunda bıraktı. Kudüs'ün Eyyûbîler tarafından fethedilmesinin ardından Sûr kentini azimle savunan ve bu kahramanlığı sonucunda haçlılar tarafından yeni Akkâ kralı seçilen

Konrad de Montferrat'ın Nîzârîler tarafından öldürülmesi, haçlılar için ağır bir darbe oldu.

Suriye Nîzârî lideri Reşideddin Sinan'ın ölümünden sonra Nîzârîler, Üçüncü Haçlı Seferi sonrasının genel havasına uyarak haçlılarla ilişkilerini düzeltmeye çalıştılar. Zira barış, ticaret ve dolayısıyla ekonomik refah demekti. Nîzârîler sadece kapalı ve müstahkem kalelerde yaşayan insanlar değillerdi; kentlerde zanaat ve ticaretle de uğraşıyorlardı. Bazı araştırmacılar, Nîzârîlerin kendi gemileri vasıtasıyla deniz aşırı ticaret yaptıklarını da ileri sürmüşlerdir. Bu barış havası sırasında tarikat şövalyelerinin baskılarını artırmaları sebebiyle Antakya prinkepsi IV. Bohemund'un oğlu Raymond'u öldüren Nîzârîler, Bohemund'un öc almak için düzenlediği sefere karşı Eyyûbîlerle ittifak kurmuşlardı.

Sonuç olarak Nîzârîlerin haçlılara karşı pragmatik bir politika izledikleri, bir dönem asıl düşman olarak gördükleri Sünnilere karşı haçlılarla ittifak arayışı içerisinde oldukları, şövalye tarikatlarının baskılarını artırdıkları dönemlerde haçlılara karşı da suikastler düzenledikleri söylenebilir.

18. İtalyan deniz devletleri Haçlı Seferleri sırasında nasıl bir politika izlemişlerdi?

Cenova, Venedik, Pisa ve Amalfi gibi İtalyan deniz devletleri, Haçlı Seferleri'nin ilk yıllarında büyük bir ikilem içerisindeydi. Her birinin Yakın Doğu'daki Müslüman devletlerle ve Bizans'la yoğun ticari ilişkileri mevcuttu ve bu devletlerin tanıdığı bazı ticari imtiyazlara sahiptiler. Bu sebeple sonunun ne olacağı belirsiz bir macera olarak gördükleri Birinci Haçlı Seferi'ne katılarak bu imtiyazları ve ticari kazançlarını riske atmak istemediler. Buna rağmen haçlıların Antakya ve Kudüs kuşatmaları sırasında az sayıdaki Cenova ve Pisa gemisi, haçlılara erzak

ve kuşatma aleti imalatında kullanılacak malzeme yardımı yapmışlardı. Haçlılar Antakya'yı ele geçirdikten ve Kürboğa'nın ordusunu mağlup ettikten sonra birçok Cenovalı tüccar, şehirdeki ticareti ele geçirebilmek için Antakya'ya doluşmuşlar ve Bohemund'tan önemli imtiyazlar koparmayı başarmışlardı. Bununla birlikte Birinci Haçlı Seferi'nin başarıya ulaşması ve haçlıların Kudüs'ü ele geçirmeleri de önceleri İtalyan devletlerinin ikilemini gidermedi. Mısır'daki İskenderiye limanı, tüm Suriye ve Filistin limanlarından çok daha yüksek ticaret hacmine sahipti. İtalyanlar bir taraftan Fatımi Devleti'nin kendilerine tanıdığı imtiyazları kaybetmek istemiyorlar, diğer taraftan Papalık makamının seferlere katılmaları konusundaki baskısını hissediyorlardı. İtalyanlar, kendileri açısından son derece doğru bir analiz sonucunda haçlılara yardım etme kararı aldılar. Fatımiler bir anlık öfkeye kapılarak, düşmanlarına yardım eden İtalyanların Mısır limanlarına girişini yasaklayabilirdi. Ancak bunu uzun müddet sürdüremezdi; zira bu ticaretten kendileri de İtalyanlar kadar kazanç elde ediyorlardı. Ayrıca İtalyanlar, Doğu Akdeniz'de Müslümanlar'a ait şehirlerde bulunan kolonilerinin güvenliklerinden endişe ediyorlardı. Bu ticaret kolonilerinde çok az sayıda İtalyan tacir yaşıyordu ve Haçlı Seferleri'nin Yakın Doğu'da yarattığı korku ve nefret dolu ortamda Müslüman ahalinin ayaklanarak bu tacirleri öldürmeleri muhtemeldi. Bu sebeple liman kentlerinin Hristiyanlar'ın kontrolünde olması gerekiyordu. Diğer taraftan İtalyanların haçlılara yapacakları yardım, hiç de karşılıksız olmayacaktı. Bu yardım karşılığında haçlı devletlerinden, Müslümanlar'dan elde ettiklerine kıyasla çok daha büyük imtiyazlar elde edeceklerdi. Böylece İtalyan filoları, haçlıların Doğu Akdeniz sahil şeridini ele geçirmelerinde baş rolü oynadılar. Bunun karşılığında kendilerine liman kentlerinde pazar yerleri, ticarethaneler ve mahalleler tahsis edildi; başta gümrük vergisi

muafiyeti olmak üzere büyük imtiyazlar tanındı. Mısır ticareti ise, öngördükleri şekilde devam ediyordu. Fatımiler İtalyanlarla hem savaşıyor, hem de ticaret yapıyordu.

Doğu Akdeniz'in haçlılar tarafından ele geçirilmesi, İtalyan devletlerine yeni başka fırsatlar da sundu. Bu ise, insan taşımacılığıydı. Avrupa'dan Yakın Doğu'ya olan nüfus hareketi sadece seferlerden ibaret değildi; maceracılar, hacı adayları, kendilerine gelecek arayanlar seferlerin olmadığı dönemlerde de Yakın Doğu'ya gidiyorlardı. Özellikle İkinci Haçlı Seferi ordularının Anadolu'da Türkler tarafından perişan edilmesi, karayoluyla Doğu Akdeniz'e ulaşmayı imkansız kılmıştı. Türklerin bu müthiş mukavemeti, İtalyanlar için büyük bir fırsattı; zira Avrupa'da bu taşımacılığı yapabilecek kapasitedeki filolar sadece İtalyanların elindeydi. Eyyûbîlerin Akkâ'yı ve Kudüs'ü ele geçirmesi üzerine bu ticaretleri tehlikeye düşen İtalyanlar, tüm güçleriyle Sûr kentinin savunmasına ve Arslan Yürekli Richard'ın Akkâ kuşatmasına destek verdiler. Bu destekleri, haçlıların yüz sene daha bölgede varlıklarını sürdürebilmelerini sağladı.

İtalyanlar, Üçüncü Haçlı Seferi'nden sonraki seferlerde filolarıyla asker taşımaya başladılar. Bu, ticari mal taşımacılığı kadar kazançlı bir işti. Ayrıca İtalyanlara seferleri istedikleri gibi yönlendirme imkanı sunuyordu. Dördüncü Haçlı Seferi'nin Bizans üzerine yapılması, büyük ölçüde Venedik'in insiyatifinde gerçekleşen bir olaydı. Venedik'in Mısır'da ticari imtiyazları vardı ve bunu tehlikeye atmak istemiyordu. Filistin ve Suriye limanlarında ise Cenova ve Pisa hakimdi. Venedik, dönemin en büyük liman kenti olan İstanbul'a ve başta Girit olmak üzere Bizans'ın Ege ve Akdeniz'deki adalarına sahip olarak bölgede büyük bir ticaret ağı oluşturmanın hesaplarını yapıyordu; bunda da başarılı oldu. Beşinci Haçlı Seferi'nde ise İtalyanlar, Mısır'da elde ettikleri imtiyazlarla artık yetinmeyeceklerini ve bölgeye tamamen

hakim olmak istediklerini gösterdiler. Mısır sultanı el-Kâmil'in Kudüs'ü teklif etmesine karşın Dimyat şehrini almak için direten İtalyanlar, seferi bu bölgeye kaydırdılar ancak başarılı olamadılar.

Haçlı Seferleri'nde bu kadar etkin bir rol oynayan İtalyan devletleri, kendi aralarında da amansız bir rekabet içerisindeydiler. Ortada büyük bir kazanç vardı ve her biri bu kazançtan daha büyük bir pay kapma yarışındaydı. İtalyan devletleri daha geniş imtiyazlar elde edebilmek için farklı haçlı baronlarıyla ilişkiler kuruyor, mali olarak destekledikleri baronların bölgelerinde kendilerine daha fazla ayrıcalık tanınıyordu. Üçüncü Haçlı Seferi sırasındaki Guy-Konrad çekişmesi, bunun en iyi örneklerinden biridir. Akkâ'nın ele geçirilmesinden sonra yeni kralın kim olacağıyla ilgili tartışmalar esnasında Pisa Guy'ü, Cenova ise Konrad'ı desteklemişti. Konrad'ın kral seçilmesiyle Akkâ'daki etkinliğini yitiren Pisa, Guy'ün Sûr kentinin hakimi olmasını sağlayarak en azından bu kentteki imtiyazlarını korumuş oldu. Bu şekilde devam eden karşılıklı diplomatik manevralar, zaman zaman sıcak çatışmalara da dönebiliyordu. İki yüzyıl boyunca kendi aralarında birçok kez savaşan İtalyanlar, haçlı devletlerini de kaosun içine çekiyorlardı. Zira onların savaşması, destekledikleri haçlı baronlarının da aralarını açıyordu. Bu tam anlamıyla karmaşık bir ticari-siyasi ilişkiler yumağıydı ve haçlı devletlerini içten içe çürütüyordu. Özellikle 1250 yılında önce Venedik ve Cenova arasında patlak veren çatışmalar, Akkâ ve Sûr kentlerinde tam bir anarşiye neden oldu. Gerginlik en sonunda Venedik-Pisa ittifakına ait donanmayla Cenova donanması arasında 1258 yılında cereyan eden deniz savaşıyla doruk noktasına çıktı. Savaşı Cenova kaybetti ve Akkâ'daki kolonileri işgal edildi. Buna karşın Cenova, Venedik'in desteklediği İstanbul'daki Latin Krallığı'na karşı İznik'teki Bizanslılara

yardım ederek İstanbul'u tekrar ele geçirmelerini sağladı ve bu şekilde Venedik'e ağır bir darbe vurmuş oldu.

19. Hospitalier, Templier ve Alman şövalye tarikatları hangi amaçlarla kurulmuşlardır? Bunlar Haçlı Seferleri süresince nasıl bir rol oynamışlardır?

İlk kurulan şövalye tarikatı, daha sonraları St. Jean ve Malta Şövalyeleri isimlerini alacak olan Hospitalier tarikatıdır. Haçlı Seferleri'nden önce, 1070 yılında Güney İtalya'daki Amalfi kentinin dindar kesimleri, Kudüs'teki fakir ve hasta Hristiyan hacılar için bir bakımevi kurmak istediler. O sırada Kudüs'ün Mısırlı valisi, bunlara bakımevini kurmaları için yer tahsis edileceğini bildirdi. Tesis kurulduktan sonra, Filistin'deki Benedikt tarikatına bağlı bir *üstat* tarafından yönetilmeye başlandı. Kudüs'ün haçlılar tarafından ele geçirilmesinde büyük yardımları dokunan tarikat, kurulan yeni haçlı yönetimi sırasında büyük arazi ve nakdi bağışlar sayesinde gelişerek Benedikt tarikatının kontrolünden çıktı ve Hospitalier tarikatı adını aldı. Tarikatın ikinci üstadı Raymond du Puy döneminde tarikat sadece hasta hacılara bakma işlevinin dışına çıkarak, hac yollarını açık ve güvenli tutma, gerekirse bunun için savaşma görevlerini de üstlendi. Savaşçı olmayan birçok din adamı ve hacı dışında önemli miktarda şövalye, mal varlıklarını bağışlayarak ve tarikatın yeminini ederek Hospitalier tarikatına katıldı. Tarikatın işareti, şövalyelerin zırhları üzerine giydikleri palto ve pelerinlerdeki beyaz haçtı. Hospitalier şövalyeleri, diğer tarikat şövalyeleriyle birlikte haçlıların en eğitimli ve disiplinli savaş gücünü oluşturmaları bakımından önemliydi. Yakın Doğu'daki haçlı varlığının sona ermesinin ardından Hospitalier şövalyeleri, önce Kıbrıs'a, oradan da 1309 yılında ele geçirdikleri Rodos'a yerleştiler. Adanın 1522'de Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesinden sonra Malta'ya

yerleşen tarikat şövalyeleri, güçlü bir donanma meydana getirerek Osmanlılara karşı direndiler. Malta'nın 1798'de Napolyon'un eline geçmesi üzerine merkezini Roma'ya taşıyan tarikat üyeleri, günümüzde de devlet dışı siyasi aktör sıfatıyla Birleşmiş Milletler toplantılarına gözlemci statüsüyle katılmaktadırlar.

Hospitalier tarikatının Kudüs'te yavaş yavaş güç kazandığı dönemlerde, Champagne şövalyelerinden Hugue de Payens, 1118'de Kudüs kralı Baudouin'den şehrin tapınaklar bölgesindeki kraliyet sarayının bir kanadında yerleşme izni aldı. Dokuz şövalyeyle kurulan Templier (Tapınak Şövalyeleri) tarikatı, başlangıçta aynı Hospitalier tarikatı gibi Benedikt tarikatına bağlıydı. Çok kısa süre içerisinde güçlenmelerinin ardından bunlar da bağımsız bir tarikat olarak faaliyetlerine başladılar. Tarikatın işareti kırmızı renkli haçtı; tarikata bağlı şövalyeler bu işareti beyaz, uşaklar ise siyah pelerinleri üzerinde taşıyorlardı. Tarikat şövalyeleri önceleri Kudüs'e giden yolu açık ve güvenli tutmak için çalışıyorlardı. Çok geçmeden kraliyet ordusunun düzenlediği tüm seferlere savaşçı ve disiplinli birlikler olarak katılmaya başladılar. İkinci Haçlı Seferi'nin büyük vaizi Bernard de Clairvaux'un tarikat şövalyelerini papaya anlatması üzerine tarikat, Roma Kilisesi tarafından da resmen onaylandı. Ardından papalık tarafından yayımlanan özel bir bildiriyle tarikat üyelerinin tüm ülke sınırlarından serbestçe geçmelerine izin verildi ve her türlü vergiden muaf oldukları ilan edildi. Tarikat üyeleri ayrıca papa dışında hiçbir otoriteye hesap vermeme hakkına da sahip oldular. Roma Kilisesi'nin bu açık desteğinden sonra Avrupalı birçok asil, tarikata para, arazi ve asker yardımını artırdı. Templier tarikatı, savaşçı bir şövalye tarikatı olmanın yanında artık dönemin en önemli ekonomik güçlerinden biri olmuştu. Avrupa ve Yakın Doğu'da iyice yaygınlaşan tarikat, birçok bölgede kale ve kiliseler inşa etti. Templier şövalyeleri, yönettikleri

muazzam büyüklükteki ekonomi sayesinde, ilk çek sistemi diyebileceğimiz sistemi de kurdular. Hac vazifesi için Kudüs'e gitmek isteyen Hristiyanlar, yolların güvenli olmaması sebebiyle hem yanlarında götürdükleri parayı, hem de canlarını kaybediyorlardı. Tarikat üyelerinin geliştirdikleri sistemle bir hacı adayı yola çıkmadan önce parasını tarikatın Avrupa'daki üyelerine yatırıyor, onlar da hacı adayına yalnızca tarikat üyelerinin okuyabilecekleri bir şifre ile yazılmış mektup veriyorlardı. Bu mektuplarda hacı adayının ne kadar para yatırdığı yazıyor, Kudüs'teki tarikat mensuplarının bu meblağı hacı adayına ödemesi isteniyordu. Hacı adaylarının paralarını eksiksiz almaları, tarikata olan güveni daha da artırdı. Templier tarikatı o kadar büyük bir servete sahipti ki, Avrupa'daki asillere, hatta krallara borç veriyorlardı. Yakın Doğu'daki haçlı varlığının sona ermesinin ardından tarikat merkezi önce Kıbrıs'a, oradan da Londra'ya taşındı. Avrupa'da gündelik yaşamın bir parçası haline gelen tarikat şövalyeleri, yönettikleri büyük servet ve halk arasındaki yüksek itibarları sonucunda papalığın ve krallıkların tepkilerini çekmeye başladılar. Papalık fermanı sayesinde her türlü otoriteden bağımsız olmaları, kralların onlara karşı harekete geçmelerini engelliyordu. Kentlerdeki birçok zanaatkar da tarikata girmişlerdi; böylece onlar da papalık fermanıyla tarikata tanınan ayrıcalıklardan yararlanıyor, devletlerin vergi ve yargılamalarından muaf oluyorlardı. Tarikata olan borçları gün geçtikçe kabaran Fransa kralı Philippe'in desteğiyle papa seçilen V. Clement, tarikata karşı cephe aldı ve tarikatı aforoz etti. Ardından Avrupa'nın her yerinde vaizler tarikat aleyhine vaazlar vermeye başladılar. En çok üzerinde durulan konular, cinsel sapkınlık, haçı ayaklar altına alma, sihirbazlık yapma, İsa'nın Tanrılığını reddetme ve Müslümanlar'la işbirliği yapmalarıydı. 1307 yılında tarikatın üstadı ve önde gelen şövalyeleri tutuklandı. Ardından

Avrupa'nın her yerinde tarikat üyelerine karşı adeta bir cadı avı başladı. Yakalananlar engizisyon mahkemelerinde yargılandı, büyük işkencelerden geçirildi ve yakılarak öldürüldü. 1312 yılında resmen dağıtılan tarikatın mal varlığı, papalığa yakın siyaset izleyen Hospitalier tarikatına devredildi. Tarikatın özellikle haşhaşilerle işbirliği yaptığı, hiçbir zaman bulunamayan ahit sandığını ve içindeki kutsal emanetleri buldukları ve bunları korumaya çalıştıklarıyla ilgili pek çok efsane, günümüzde de pek çok komplo teorilerine kaynaklık etmektedir.

Haçlı Seferleri sırasında kurulan bir diğer tarikat, Alman veya Töton olarak adlandırılan şövalye tarikatıdır. Üyeleri Alman şövalyelerden oluştuğu için bu isimle anılır. Tarikatın işareti beyaz elbise üzerine siyah haçtır. Tarikat Akkâ'nın haçlıların eline geçmesinden sonra, 1190 yılında kuruldu. Amaçları diğer tarikatlar gibi hacılara yardım etmek ve yaralı hacı ve askerler için hastane kurmaktı. Ancak bunlar da amaçları dışında Müslümanlar'la yapılan savaşlarda aktif rol oynadılar. Bunların faaliyetleri sadece Yakın Doğu ile sınırlı kalmadı, özellikle Avrupa'daki pagan halklar üzerine yapılan seferlere de katıldılar. 1809 yılında Napolyon tarafından ellerindeki son topraklar alınıncaya kadar güçlü bir ekonomiye hükmettiler. Topraksız kaldıktan sonra hayır işleriyle uğraşan tarikatı, 1938 yılında Hitler dağıttı. 1945 yılında tekrar kurulan tarikat, günümüzde de faaliyetlerini sürdürmektedir.

Haçlılar, Yakın Doğu'daki devletlerinde Avrupa'daki feodal sistemi uyguluyorlardı. Birçok baron, aldıkları araziler karşılığında kraliyet ordusuna askerleriyle birlikte katılmak zorundaydı. Baronların acil durumlarda, aldıkları ikta karşılığında kraliyet ordusuna vermeleri gereken askeri gücü zamanında hazırlayamamaları, devleti zaman zaman zor duruma düşürüyordu. Bu noktada tarikat şövalyeleri ön plana çıkıyordu. Şövalye

tarikatları, Yakın Doğu'daki haçlı devletlerinin en çok ihtiyaç duyduğu şey olan her daim hazır ve eğitimli askeri gücü sağlamıştı. Avrupa'dan yeni savaşçılar gelmese de tarikata bağlı şövalyeler, haçlı devletleri var olduğu sürece bu devletlerin en sadık ve disiplinli koruyucuları olmuşlardır.

Haçlı Seferleri tarihinde en çok ilgi uyandıran konulardan biri şövalye tarikatlarıdır. Özellikle Templier tarikatı, tıpkı haşhaşiler gibi ezoterik öğretileri ve mistik yapılarıyla hayal gücünü harekete geçiren bir örgüt olduğundan, günümüzde edebiyat ve sinema dünyası tarafından sıklıkla roman ve filmlere konu edilmektedir.

20. Salgın hastalıklar Haçlı Seferleri'ni etkiledi mi?

Salgın hastalıklar, Orta Çağ dünyasının en yakıcı gerçeklerinden biridir. Hijyenin adının bile anılmadığı bir dönem olan Orta Çağ'da sağlıksız yaşam koşulları, kanalizasyon sistemlerinin olmayışı veya yetersizliği, doğal afetlerde veya savaşlarda ölenlerin cesetlerinin uzun süre açıkta beklemesi, surlarla çevrili Orta Çağ kentlerinin kalabalıklığı, açlık sebebiyle vücudun zayıf düşmesi gibi nedenler salgın hastalıkların ortaya çıkmasına ve kitlesel ölümlere yol açıyordu. Askeri seferler ve deniz aşırı ticari yolculuklar, hastalıkların farklı bölgelerde hızla yayılmasındaki en önemli sebeplerdi. Bir bölgede insanların bağışıklık kazandıkları bir hastalık, başka bölgelerde büyük salgınlara neden olabiliyordu. Dönemin tıp bilimi bu hastalıklara çare bulamıyor, insanlar bu hastalıkları Tanrı'nın kendilerini cezalandırmak için gönderdiğine inanıyorlardı. Günümüzde çocukluk çağında yapılan aşılarla tehlikeli olmaktan uzaklaşan bu hastalıklar, Orta Çağ insanının en büyük kabusuydu. Hastalıklar bazen biyolojik silah olarak da kullanılıyor, bir kenti kuşatanlar

vebadan ölen insanların cesetlerini mancınıklarla kente atarak hastalık yaymaya çalışıyorlardı. Savaşlar, doğal afetler ve açlığa bu salgın hastalıklar da eklenince, ortalama bir Orta Çağ insanı için yaşlanarak yatağında huzur içinde ölmek neredeyse imkansızdı. Bu toplu ölümler o kadar etkili oluyordu ki, büyük ekonomik ve siyasal sonuçlar doğurabiliyordu. Örneğin Avrupa'da XIV. yüzyılda başlayan büyük veba salgınının, toplam Avrupa nüfusunun yarısından fazlasının ölümüne yol açtığı tahmin edilmektedir. Bazı tarihçiler, nüfusa bağlı olarak büyük bir üretim kaybı yaşayan Avrupa'da feodalizmin çöküşünü bu büyük salgına bağlamaktadırlar.

İki uzak coğrafya arasında hastalıkların taşınmasında en önemli faktörlerden biri askeri seferlerdi. Sefere çıkanlar bazen kendi ülkelerindeki bir mikrobu gittikleri yerlere taşıyor, bazen de seferlerden yeni ve kendilerine yabancı hastalıklarla dönüyorlardı. Bu hastalıklar bazen en ufak bir çatışma yaşanmadan şehirlerin teslim olmasına veya savaşların kaybedilmesine neden olabiliyordu. Askeri seferler olmalarının yanında aynı zamanda bir göç hareketi olan Haçlı Seferleri'nde de bu durum sıklıkla görülmüş, salgın hastalıklar bazen seferlerin kaderini değiştiren bir rol oynamışlardır. Özellikle yedinci ve sekizinci Haçlı Seferleri buna en iyi örneklerdir. Tarihi olayları sadece siyasi ve askeri gelişmelere göre yorumlayan bir kişi, Yedinci Haçlı Seferi esnasında haçlı orduları stratejik olarak iyi bir konumdayken kral IX. Louis'nin ısrarla barış istemesinin nedenini anlayamayacaktır. Oysa açlıkla birlikte kendisini göstermeye başlayan salgın hastalıklar neticesinde ordu mevcudunun çoğunu kaybeden IX. Louis için yenilgiyi kabullenmekten başka bir çare yoktu. Mansura'daki savaş sırasında ölenlerin cesetlerinin Nil Nehri'nin her yanını kaplaması sonucu yayılan hastalık, bacaklardaki etlerin kuruması, bacak bölgesindeki derinin

üzerinde siyah lekeler oluşması ve diş etlerinin çürümesi gibi belirtiler gösteriyor; hastalığa yakalananlar kurtulamıyordu. Haçlı ordusu içindeki cerrahların bu hastalık için buldukları tek çare, çürüyen diş etlerini kesmek ve böylece hastalığa yakalananların daha rahat yemek yemelerini sağlamaktı. Kaynaklar bu işlem sırasında hastaların çok acı çektiklerini, ordugâhın her yanında doğum yapan kadınlarınkini andıran çığlıkların duyulduğunu kaydetmişlerdir. Aynı felaket yine IX. Louis'nin komuta ettiği Sekizinci Haçlı Seferi'nde de haçlıların başına gelmişti. Tunus açıklarına gelen haçlı filosu, aşırı sıcak havanın da etkisiyle yayılan hastalıklar sonucunda perişan olmuş, başta seferin lideri Fransa kralı IX. Louis olmak üzere birçok asilzade ve ordunun büyük kısmı ölmüştü. Görüldüğü üzere hızla yayılan bir hastalık, büyük bir haçlı seferinin daha başlamadan bitmesine neden olmuştu. Beşinci Haçlı Seferi'nde ise salgın hastalıklar bu kez Müslümanlar'ı vurdu. Dimyat gibi iyi tahkim edilmiş ve güçlü bir garnizon tarafından savunulan şehir, yayılan hastalıklar sonucunda en küçük bir direniş göstermeden 1219 yılında haçlılara teslim olmak zorunda kaldı.

Haçlı Seferleri sırasında salgın hastalıklar nedeniyle ölen bir başka önemli şahsiyet ise Le Puy Piskoposu Adhemar idi. Birinci Haçlı Seferi'nin ruhani lideri olmasının yanında seferin askeri reislerinin de üzerinde ittifakla birleştiği Adhemar, 1098 yılında Antakya'da çıkan bir salgın hastalık sonucu ölmüştü. Bu ölüm, ele geçirildikten sonra Kudüs'ün yönetim şekliyle ilgili haçlılar arasında büyük tartışmalara sebep oldu. Zira herkes Kudüs'te dini bir idare kurulacağı, başına da Adhemar'ın geçeceği konusunda hemfikirdi. Adhemar'ın ölmesi Kudüs'te dünyevi bir krallık kurulmasına yol açmış, yerine Roma'dan gönderilen Daimbert'in yanlış politikaları, zaten gergin olan haçlı-Bizans ilişkilerini daha da zora sokmuştu.

Haçlı kaynaklarında, yukarıda anlattığımız örneklere benzer başka salgın hastalık vakaları da kaydedilmiştir. Orduların savaş güçlerini azaltan, maneviyatını çökerten bu salgınlar, bazı örneklerde doğrudan, bazı örneklerde dolaylı olarak seferlerin gidişatını etkilemiştir.

21. Haçlı Seferleri'ne katılanlar arasında hatıralarını yazanlar var mıydı?

Haçlı Seferleri'ne katılan birçok din adamı ve asilzade, seferler sırasında yaşananları, gördükleri ilginç şeyleri, kendilerine yabancı adet ve gelenekleri kendi bakış açıları ve Orta Çağ'a özgü bir üslupla kaleme almışlardı. Bu hatıralar günümüzde Haçlı Seferleri ile ilgilenen tarihçiler için en önemli kaynaklardır. Büyük kısmı Latince kaleme alınan bu hatıraların tamamına yakını Fransızca ve İngilizce dillerine çevrilmiş durumdadır. Sayıları az da olsa Türkçe'ye çevrilen ve ilgili okuyucuların rahatlıkla bulabilecekleri hatıralar da mevcuttur. Burada ilk zikretmemiz gereken, İlcan Bihter Barlas tarafından *Kutsal Toprakları Kurtarmak* adıyla dilimize kazandırılan Fulcherius Carnotensis'in hatıralarıdır. Fulcherius, Birinci Haçlı Seferi'nin liderlerinden Baudouin'in rahibidir. Eserinde Papa II. Urbanus'un Clermont Konsili'ndeki ilk çağrısını aktaran Fulcherius, haçlıların Türklerle yaptıkları mücadeleleri, Türklerin savaş taktiklerini ve yolda karşılaşılan olayları bize nakletmiştir. Sonradan Kudüs kralı olan Baudouin ile Kudüs'e giden Fulcherius, krallığın gelişimi, yönetim düzeni, Müslümanlar'la yapılan mücadeleler konularında da detaylı bilgiler verir. Türkçe'ye çevrilen diğer iki kaynak, Geoffroi de Villehardouin ile Henri de Valenciennes'in Dördüncü Haçlı Seferi Kronikleridir. Sefer sırasında önemli görevler üstlenen ve haçlılarla Venedikliler arasındaki pazarlığı yürüten asillerden Villehardouin, seferi ve İstanbul'un haçlılar tarafından

zaptını anlatır. Valenciennes ise ağırlıklı olarak İstanbul'da kurulan Latin Krallığı ile ilgili bilgiler verir. Bu hatıralar, Ali Berktay tarafından çevrilmiştir. Dördüncü Haçlı Seferi'nin bir diğer kroniği olan Robert de Clari'nin hatıraları ise, Beynun Akyavaş tarafından *İstanbul'un Zaptı* adıyla dilimize tercüme edilmiştir. Yedinci Haçlı Seferi'yle ilgili bir kaynak da, *Bir Haçlının Hatıraları* adıyla Cüneyt Kanat tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Sefere katılan asillerden Jean de Joinville'in kaleme aldığı eser, sefer sırasındaki savaşlar, Mısır'daki Müslümanlar'ın sosyal yaşamı, memlûklerin eğitimi, bazı Türk adetleri ve Moğollar ile ilgili çok değerli bilgiler vermektedir.

22. Haçlılar Müslümanlar'dan neler öğrenmişlerdir?

Haçlılar, iki yüzyıl boyunca aynı coğrafyada yaşadıkları Müslümanlar'ın yaşam tarzlarından, kullandıkları eşyalardan, kültürlerinden ve adetlerinden etkilenerek bunların birçoğunu Avrupa'ya taşımışlardı. Bu kültürel etkileşim o kadar geniş bir yelpazeye yayılmıştır ki, Batı dünyasının bugün alıştığı ve kendi kültürlerinin bir parçası haline getirdiği pek çok şey, aslında Haçlı Seferleri vasıtasıyla tanıştıkları Doğu'ya özgü kültürel öğelerdir.

Haçlı Seferleri, Batılıların mutfak kültürüne önemli ölçüde etki etmiştir. Haçlılar, Doğu'da gördükleri pek çok bitki ve baharatı Avrupa'ya taşıyarak Batı'nın damak zevkinde büyük bir değişiklik yaratmışlardır. Şeker kamışını ve bu bitkinin kullanımını Yakın Doğu'da öğrenen haçlılar, kavun, karpuz, limon, kayısı, zerdali, soğan, pirinç ve susam gibi meyve ve sebzeleri Batı'ya taşımışlardır. Yine günümüzde yemek kültürünün olmazsa olmazlarından baharat çeşitlerini Batı'ya götürenler haçlılardır.

Haçlılar, günlük yaşamda kullanılan birçok eşyayı ve giysiyi de Batı'ya taşıdılar. Ayna, pamuklu kumaşlar, halı, cam süsle-

meleri, ipek, estetik sehpalar, vazolar, mutfakta kullanılan seramik kaplar, eşarp, minder, tuvalet kültürü ve malzemeleri bunlardan bazılarıdır. Roma döneminde kullanılan, ancak daha sonra unutulan umumi hamamlar da Haçlı Seferleri'nden sonra Batı'da yaygınlaşmaya başladı. Güvercin merakı ve bu kuşun haberleşmede kullanımı, Batı dünyasının Haçlı Seferleri sırasında Müslümanlar'dan öğrendikleri şeylerden biridir. Yine ilk olarak Çin'de icat edilen ve Asya'da yaygın olarak kullanılan kağıt, Haçlı Seferleri'yle birlikte Batı'da da kullanılmaya başlanmıştır. Dokumacılık, deri işlemeciliği, alkol ve şeker damıtımı gibi endüstriyel faaliyetlerde Batı, Haçlı Seferleri'nden sonra Müslümanlar'ın kullandıkları tarzı benimsemiştir. Bu yeni öğrenilen faaliyetler ve ürünlerin isimleri de Batı dillerine geçmiştir (*el-kuhûl-alkol, ennarenc-orange (portakal), kırmızı-crimson, el-berkuk-abricot (kayısı)* gibi). Budizm dininde ve İslam'da ibadet ederken kullanılan tesbih, Haçlı Seferleri'nden sonra Katolik dünyası tarafından da benimsenmiştir. Hint kökenli olup Müslümanlar arasında yaygın olarak oynanan satranç oyununu Batı'ya tanıtan da haçlılar olmuştur.

Batı'daki bilimsel ve teknolojik ilerlemenin temellerinde de büyük ölçüde Müslüman bilim adamlarının geliştirdikleri kuramlar yatmaktadır. Müslüman denizcilerin kullandıkları pusula, haçlılar tarafından Batı'ya taşınarak sonraki yüzyıllarda görülecek olan büyük keşifleri mümkün kılmıştır. Avrupa, tıp biliminde de Müslümanlar'dan çok şey öğrenmiştir. Cadılar ve şeytanlarla açıklamaya çalıştıkları pek çok hastalığın tedavisini Müslüman hekimlerden öğrenen Batı, bazı ağrı kesici ilaçları, cilt hastalıkları ile ilgili merhemleri, ilaç yapımında kullanılabilecek pek çok bitkiyi Haçlı Seferleri'nden sonra kullanmaya başlamışlardır. Bitkilerin hastalıkların tedavisinde bu şekilde kullanımı, kimya biliminin de temellerini atmıştır. Yine cüzam gibi

sürekli bakım gerektirecek hastalıklar için hastaneler ve bakım evleri kurma fikri, Haçlı Seferleri vasıtasıyla Batı'ya aktarılmıştır. Daha önce Batı'da kullanılsa da, su çarkları ve değirmenlerinin çok gelişmiş türlerini Yakın Doğu'da gören haçlılar, bunların yapım tekniklerini öğrenerek Batı'da uygulamışlardır. Bu gelişmiş çarklarla çok derinlerden su çıkarabilen Müslümanlar, bu sayede tarımsal sulama sistemleri de geliştirmişlerdi. Bu sistemler de haçlıların Batı'ya götürdükleri yeniliklerden biriydi.

23. Haçlılar ve Müslümanlar arasında mimari ve sanat alanında etkileşim olmuş mudur?

Mimari üslûp, bunu yaratan toplumların yaşadıkları coğrafyanın koşulları tarafından şekillendirilir. Ortalama sıcaklık düzeyi, yağış miktarı ve türü, yüzey şekilleri, orman alanlarının bolluğu veya kıtlığı, bölgenin deprem bölgesi olup olmaması ve nüfus yoğunluğu gibi etkenler, askeri, dini ve ticari yapılarla birlikte konutların mimari şekillerini belirlemektedirler. Avrupa'dan Yakın Doğu'ya gelen haçlılar, bu coğrafi farklılığa uyum sağlayabilmek için alışık oldukları mimari üslûbu değiştirmek zorunda kaldılar. Yakın Doğu, Avrupa'ya göre çok sıcaktı, sık sık şiddetli depremler meydana geliyordu. Yağış miktarı çok düşüktü, ormanlık alan ise neredeyse yoktu. Haçlılar bu sebeple bölgede hakim olan Müslüman ve Bizans mimari üslûbunu benimsediler. Yapı malzemesi olarak Batı'da alışkın oldukları ahşabı terk ederek taş binalar yapmaya başladılar. Bu, hem ağacın sınırlı olmasından dolayı bir zorunluluktu, hem de iklimin çok sıcak olmasına karşın bu malzeme binaların içini serin tutuyordu. Özellikle kuzey Avrupa'da, yoğun kar yağışları nedeniyle geliştirilen yüksek açılı çatılar, Yakın Doğu'da yerini düz teraslara bırakıyordu.

Haçlılar, dini yapıları inşa ederlerken de İslam tarzından etkilendiler. Doğu mimarisine özgü sivri kemerleri haçlı devletlerindeki kiliselerde kullanan Hristiyan yapı ustaları, bu tarzı Avrupa'ya da taşıdılar. XII. yüzyılda Avrupa'da inşa edilen pek çok kilise ve manastırda, bu anlamda Müslüman mimarisinin izleri görülür. Yine Doğu'ya özgü birçok süsleme üslûbuna, Hristiyan dini yapılarında sıkça rastlanır.

Haçlılar mimari anlamda en çok askeri yapılardan etkilenmişlerdir. Bununla birlikte kendi özel ihtiyaçları doğrultusunda Müslüman-haçlı sentezi diyebileceğimiz müstahkem mevkiler dizayn etmişlerdir. Bölgede daha önce egemen olan Bizans Devleti, asker mevcudu konusunda sıkıntı çekmediği için şehirleri büyük ve dayanıklı surlarla çevreleyebilmişti. Surların her noktasına çok miktarda muhafız yerleştirebiliyordu. Benzer durum Müslümanlar için de geçerli olmakla birlikte, Müslümanlar yüzyıllardır savunmadan ziyade taarruz halindeydiler. Ele geçirdikleri şehirlerin surlarını tamir edip koruyorlardı. Haçlıların durumu ise farklıydı. Geniş surları kontrol edebilecek asker mevcuduna sahip değildiler; bu da onları, ele geçirdikleri şehrin dışında ve hemen yakınında kaleler inşa etmeye zorladı. Bu kaleler küçük, sağlam ve az sayıda askerle rahatlıkla savunulabilir türdendi. Haçlıların kaleleri şehrin dışına yapmaktaki amaçları, olası bir Müslüman saldırısında şehir düşse bile direnişi sürdürebilmek ve şehirde meydana gelebilecek muhtemel bir isyanı bu kale vasıtasıyla kontrol altına alabilmekti. Bu kaleler aynı zamanda bölgeye hakim olan haçlı baronunun ikametgâhı ve idare merkeziydi. Bu işlevleri itibarıyla kalelerin haçlılar için önemi, Müslümanlar veya Bizanslılar için olan öneminden çok daha büyüktü.

Kaleler, haçlıların yabancı oldukları yapılar değillerdi. Avrupa'da kale dizaynı, Normanlar tarafından geliştirilen dörtköşe kuleler

şeklindeydi. Ancak haçlılar, bu dizaynı da kendi ihtiyaçları doğrultusunda değiştirdiler. Köşeli yapılar, savunma esnasında kaleden yapılan mancınık ve ok atışları için uygun değildi. Daire şeklindeki kalelerden daha uzun menzilli atışlar yapılabildiğini keşfeden haçlılar, Bizanslılardan ve Müslümanlar'dan ara surlar üzerine yerleştirilen cumba şeklinde çıkma kulelerin savunmadaki önemini öğrendiler. Bu kuleler, haçlıların yine Yakın Doğu'da öğrendikleri zift ve kızgın yağı kaleyi kuşatanların üzerine dökme işlevini yerine getiriyordu. Haçlıların Yakın Doğu'da görüp benimsedikleri bir diğer yapı, iç surlardı. Yakın Doğu'nun tüm önemli şehirleri çift sura sahiptiler. Bunu ilk uygulayanlar Hospitalier tarikatına mensup şövalyeler oldu. Çift sur uygulaması zamanla diğer şövalye tarikatlarının kalelerinde de görülmeye başlandı. Haçlıların geliştirdiği bu melez müstahkem mevkiler, seferler vasıtasıyla Batı'ya taşındı. Avrupa'da derebeylik sistemiyle özdeşleşen büyük şatoların temelinde, haçlıların doğu üslûbuyla sentezleyerek geliştirdikleri bu kaleler vardır.

Mimari yapılar dışında haçlılardan günümüze kalan sanat eserleri çok azdır. Savaşların, yağma ve tahribatların yaşandığı haçlı şehirlerinde küçük sanat eserlerinin kırılması ve yok olması kaçınılmazdı. Bugün, sanat tarihçileri ve arkeologların ortaya çıkardıkları bu az sayıda eserlerde de Bizans, İslam, Avrupa ve yerli Hristiyan sanatının izleri görülür. Resim ve minyatür sanatı o yıllarda henüz Müslümanlar'da olmadığından, ele geçen bu sanat ürünlerinde açık bir Bizans etkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte mücevher işleri, estetik ahşap oyma kutular, mühürler ve haçlı devletlerinin sikkelerinde İslam sanatının etkileri vardır. Bir davul çeşidi olan nAkkâre ve telli bir saz olan tambur, Haçlı Seferleri'nden sonra Avrupalı müzisyenler tarafından kullanılmaya başlanmıştır.

24. Haçlılar ve Müslümanlar arasında kişisel dostluklar kurulmuş mudur?

İki yüzyıl boyunca aynı coğrafyayı paylaşma, Müslüman ve haçlılar arasındaki ilişkilerin boyutlarını da etkilemişti. Birinci Haçlı Seferi sırasında yaşanan vahşet fırtınasının dinmesinin ardından, tarafları bir araya getiren en önemli unsur ticaret oldu. İki tarafın tacirleri de birbirlerinin şehirlerine girmeye ve buralarda yaşamaya başladılar. Başlangıçta birbirlerinin adetlerini yadırgayan iki toplum zamanla bunlara alışmaya, hatta saygı göstermeye başladı. Bunun istisnası, bölgeye yeni gelen haçlılardı. Bunlar, nefret dolu olarak geldikleri Yakın Doğu'da bu ortak yaşamı anlayamıyor, aynı şehirlerde yaşadıkları Müslümanlar'a karşı kaba ve hakaretamiz davranışlar içerisine giriyorlardı. Bunlara en büyük tepkiyi ise, artık doğululaşmaya başlamış olan eski haçlılar veriyorlardı. Zira bu Müslüman tacirler ekonomik yaşamın çok önemli aktörleriydiler; haçlı kentlerinin zenginleşmesi de bu ticaretin ve tacirlerin varlığına bağlıydı.

Bu karşılıklı ticari ilişkiler ve aynı coğrafyada yaşam, doğal olarak kişisel dostluklar da kurulmasına neden oldu. Dönem kaynakları bu kişisel dostluklar üzerinde uzun uzadıya durmasa da, birbirlerini evlerinde konuk eden, birlikte yemek yiyen, ortak iş yapan veya din değiştirerek evlenen Müslüman ve haçlılardan satır aralarında bahseder. Dönemin sosyal hayatı ve kişisel ilişkiler üzerine en fazla bilgi veren İslam kaynaklarından biri olan Usame bin Munkîz, anılarını yazdığı kitabında birçok yerde Hristiyan arkadaşlarından söz etmektedir. Hatta Kudüs Krallığı'ndan bir şövalye ile çok yakın dost olduklarını, birbirlerine "kardeşim" diye hitap ettiklerini, bu şövalyenin kendisine oğlunu Avrupa'ya götürmeyi ve orada bilgelik ve şövalyelik öğretmeyi teklif ettiğini belirtmiştir.

25. Haçlı Seferleri sırasında din değiştirme olayları yaşanmış mıdır?

Yakın Doğu'da iki yüzyıl aynı coğrafyayı paylaşan Müslümanlar ve haçlılar arasındaki kültürel etkileşim, din boyutunu da kapsıyordu. Dönem kaynakları, her iki dinin mensuplarının da çeşitli sebeplerle din değiştirdiklerini kaydetmiştir. Esaret veya kuşatma altında canını kurtarma, ekonomik-siyasi çıkarlar ve dini-duygusal sebepler, din değiştirmedeki ana etkenler olarak göze çarpar. Bununla birlikte ne sebeple olursa olsun din değiştirenler, her iki tarafta da şüpheyle karşılanmaktaydı. Bunların casus veya suikastçi olabilecekleri ya da her an eski dinlerine dönerek ihanet edebilecekleri göz önünde bulundurulurdu. Nitekim haçlı mahkemeleri, bir kişi dinini değiştirip Hristiyan dahi olsa, bu kişilerin tanıklıklarını kabul etmemekte, onları zina suçu işleyenler, yalancı şahitler, gayrımeşru çocuklar ve hainlerle bir tutmaktaydı. "Kötü bir Hristiyandan iyi bir Müslüman, kötü bir Müslümandan iyi bir Hristiyan olmaz." sözü de Selahaddin Eyyûbî'ye atfedilmektedir.

Özellikle Birinci Haçlı Seferi döneminde sefere katılanların dinsel bağnazlıkları ve sergiledikleri vahşet Müslümanlar arasında büyük bir korku yaratmış, bu korku savaşlarda haçlılara esir düşen bazı Müslüman askerlerin canlarını kurtarmak amacıyla Hristiyan olmalarına yol açmıştı. Bununla birlikte kaynaklardaki ilk din değiştirme vakasının kahramanı bir Hristiyandır. Batılılar tarafından *Halkın Haçlı Seferi* olarak adlandırılan Pierre l'Ermitte'in seferi sırasında, Pierre'in kontrolünden çıkıp kendi grubuyla İznik çevresine yağma akını düzenleyen Rinaldo, Sultan I. Kılıç Arslan tarafından Kserigordon kalesinde kuşatılınca maiyetiyle birlikte Müslüman olmuştu. Haçlıların İznik kuşatması sırasında ele geçirdikleri bir Türk casus da Hristiyan olarak ve sultanın ordusuyla ilgili bilgiler vererek canını

kurtarmıştı. Antakya kuşatması sırasında iç kale komutanı Ahmet b. Mervan ve adamlarının Hristiyan oldukları, Suriye'de bir şehir olan Buzaa'da ise şehrin kadısı ve dörtyüz kadar Müslümanın yaşanan katliamdan kurtulabilmek için dinlerini değiştirdikleri hem haçlı, hem de İslam kroniklerinde kaydedilmiştir. Kürboğa komutasındaki Müslüman ordusunun haçlı kontrolündeki Antakya'yı kuşatması sırasında da, kuşatma altında açlık ve sefalet içerisinde bekleyen bazı haçlı askerlerinin şehirden kaçıp Kürboğa'ya sığınarak Müslüman oldukları, Üçüncü Haçlı Seferi sırasında uzun bir süre kuşatma altında yaşayan Akkâ şehrinin bazı Müslüman sakinlerinin, yine açlık nedeniyle Hristiyanlığa geçtikleri kaynaklarda yazılıdır. Haçlı kaynakları, Hristiyanlığı seçen Müslümanlar'ın hikayelerini dini ve süslü bir üslupla anlatırlarken, din değiştirerek Müslüman olanlara lanetler yağdırır. Bu üslüp, elbette karşılıklıdır.

Birinci Haçlı Seferi ve sonrasının savaşlarla ve karşılıklı toprak kazanımlarıyla geçen yıllarının ardından, iki taraf da birbirlerinin adet ve geleneklerini tanımaya başladı. Ticari ilişkilerin artması, kişisel dostluklar ve evlilikler sonucunda din değiştirme vakalarının niteliği de değişti. Birçok haçlı kaynağı, Yakın Doğu'ya yerleşen Batılı Hristiyanlar'ın bir süre sonra *doğululaşmaya* başladıklarını kaydetmiştir. Haçlıların egemenliğindeki şehirlerde uzun süre Hristiyanlar'la birlikte yaşayıp, onların dinlerini ve kültürlerini benimseyen Müslümanlar da bulunmaktaydı. Aynı coğrafyadaki bu ortak yaşayış, kültürel bir sentez oluşturmaya başlamıştı.

Gönüllü ve samimi bir biçimde toplu din değiştirme olayına en iyi örnek, İkinci Haçlı Seferi sırasında yaşanmıştır. Haçlı orduları, sultan I. Mesud komutasındaki Türk ordusu tarafından yapılan baskınlar sonucu perişan olmuş bir halde Antalya'ya varabilmişlerdi. Seferin liderlerinden Fransa kralı VII. Louis ve

birçok asilzade buradan gemilerle Antakya'ya gitmiş, yeterli parası olmayan askerler ve fakir hacı adayları karayolunu kullanmak zorunda kalmışlardı. Toros Dağları'ndan geçen bu güzergâh boyunca haçlılar büyük bir açlık ve sefalet içerisine düştüler. Tüm bunlara yerli Rum halkın düşmanca davranışları da eklenmişti. Bu şartlar altında Türkler bunlara saldırmak istememiş, hatta yiyecek ve para yardımı yaparak hasta olanları tedavi etmeye çalışmışlardı. Kendi dindaşları tarafından ölüme terk edilen ancak Müslüman Türklerin merhamet gösterdikleri birçok haçlı askeri ve hacı adayı, bu davranışlardan etkilenerek Müslüman oldular. Bu olayı bize aktaran din adamı Odo de Deuil, Türklerin tamamen merhamet duygusuyla hareket ettiklerini, yiyecek ve para yardımını din değiştirme şartıyla yapmadıklarını belirtmektedir.

26. Haçlılar ve Müslümanlar arasında silah ticareti yapılıyor muydu?

Haçlılar ve Müslümanlar arasındaki ilişkiler barış dönemlerinde ticari ve diplomatik bir boyut taşısa da, bu durum iki tarafın birbirlerini düşman olarak gördükleri gerçeğini değiştirmez. Bu sebeple silah, ticarete konu mallardan biri değildi. Frank kılıcı, Dımaşk çeliğinden yapılmış kavisli Müslüman kılıcı ve Türk yayları rağbet gören silahlardı. Söz konusu silahlar Müslümanlar ve haçlılar arasında zaman zaman el değiştirse bile, bu el değiştirme genellikle silahın ganimet olarak ele geçmesi sonucu gerçekleşiyordu. Bununla birlikte Memlûk döneminde yaşamış tarihçi Makrîzî, vezir Şucai'nin saray silahhanesinden bazı silahları haçlılara sattığını kaydetmiştir. Makrîzî'ye göre bu durumu devletin maliyecileri tespit ederek, veziri sultanın huzurunda düşmana silah satmakla suçlamışlardı. Şucai suçlamaları kabul etmiş, ancak bunu Franklardan korkmadıklarını göstermek için

yaptığını, ayrıca eski ve kırık silahları çok yüksek bir fiyata satarak hazineye katkı sağladığını söyleyerek kendisini savunmuştu. Buna karşı suçlamayı yapanlar ise, silah satışının Frank ülkelerinde Müslümanlar'ın silahlarını satacak kadar güç durumda olduğu şeklinde algılandığını ve bu yüzden devletin itibarının sarsıldığını söylemişlerdi. Sonuçta vezir Şucai düşmana silah sattığı için azledilerek yüklü bir tazminata mahkum edilmişti.

27. Haçlı Seferleri sırasında karşılıklı alınan esirlere nasıl davranıldı?

Orta Çağ savaş hukukunda esirler, savaş esnasında ele geçirilen diğer eşyalar gibi ekonomik değeri olan bir ganimet olarak değerlendiriliyordu. Bunlar köle pazarlarında satılıyor, doğrudan hizmete alınıyor, fidye karşılığı iade ediliyor, karşılıklı esir takasında veya diplomatik görüşmelerde koz olarak kullanılıyordu. Esirlerin değeri sağlıklı veya meslek sahibi olup olmamalarına ve her şeyden önemlisi rütbesine göre belirleniyordu. Hasta esirlerin karşılıklı olarak öldürüldükleriyle ilgili kayıtlar, dönem kaynaklarında mevcuttur. Yedinci Haçlı Seferi sırasında haçlılar arasında yayılan salgın hastalıktan müzdarip birçok Hristiyan esir, hem ekonomik değer taşımadıklarından, hem de hastalığın Müslümanlar arasında yayılmasının önlenmesi için öldürülmüşlerdi. Bu sefere katılarak anılarını yazan Jean de Joinville, Hristiyan esirleri öldüren Müslüman komutanı esirleri öldürerek Selahaddin'in öğretilerine uymadığı şeklinde suçlayınca, Müslüman komutanın esirleri hasta oldukları için öldürdüklerini söylediğini kaydetmiştir.

Dinden dönme, her iki tarafın da esirlere hayatlarının bağışlanması karşılığında sunulan bir seçenekti. Dinlerini inkar edenler genellikle öldürülmüyorlardı; bununla beraber bunlara iyi gözle

bakılmadığını, Haçlı Seferleri sırasındaki din değiştirme vakalarını anlattığımız soruda bahsetmiştik. Birinci Haçlı Seferi'nde, haçlıların İznik kuşatması sırasında ele geçirdikleri bir Türk esirin Hristiyan olarak hayatını kurtardığı, Pierre l'Ermitte'in düzenlediği haçlı seferinin liderlerinden Rinaldo ve adamlarının Müslüman oldukları için hayatlarının bağışlandığı, Antakya iç kale komutanı Ahmet b. Mervan'ın Hristiyan olarak canını kurtardığı gibi pek çok örnekler kaynaklarda kaydedilmiştir. Yedinci Haçlı Seferi sırasında, haçlı ordusunun hemen hemen tümünü esir alan Müslümanlar, dinlerini değiştiren Hristiyanlar'ı öldürmemişler, diğerlerinin bir kısmını ise boyunlarını vurarak idam etmişlerdi.

Esirler, düşman hakkında bilgi edinmenin yollarından biriydi. Her iki tarafın da bu sebeple sorguladıkları esirlere çeşitli işkenceler uyguladıkları kaydedilmiştir. Sıkma aleti, kırbaçlama, germe, organ kesme bu işkence yöntemlerindendi.

Esirler bazen düşmanı savaşa zorlamak ve morallerini bozmak için öldürülüyorlardı. Üçüncü Haçlı Seferi sırasında İngiltere kralı Arslan Yürekli Richard ve Selahaddin Eyyûbî arasında süren esir takası pazarlıkları sırasında böyle bir olay yaşandı. Selahaddin elindeki esirlerin bir kısmını bırakmasına ve fidye ödemesine rağmen, Richard Hristiyan esirlerinin tümü bırakılmadan elindeki Müslüman esirleri teslim etmeyeceğini söyledi. Bu teklifi Selahaddin tarafından reddedilince pazarlığı keserek, elinde bulunan üç bine yakın Müslüman esiri Akkâ kentinin surlarının dışına çıkarıp başlarını kesmek suretiyle idam ettirdi. Richard bu idamları özellikle surların dışında, Müslüman gözetleme karakollarındaki askerlerin gözleri önünde gerçekleştirmişti. Amacı Selahaddin'i savaşa zorlamak ve Müslüman askerler üzerinde psikolojik baskı kurmaktı.

Savaşlar sırasında çok yüksek rütbeli kişiler de esir alınabiliyordu. Antakya Haçlı Prinkepsliği'ni kuran Birinci Haçlı Seferi liderlerinden Bohemund, Urfa kontu II. Baudouin ve kuzeni Joscelin, yine Urfa kontu olan II. Joscelin ve Kudüs kralı Guy de Lusignan Müslümanlar'ın eline esir düşen haçlı liderlerinden bazılarıdır. Guy de Lusignan, Hıttîn Savaşı'nda birçok asilzadeyle birlikte esir düşmüş, bir daha Müslümanlar'a saldırmayacağına söz vererek Selahaddin tarafından serbest bırakılmıştı. Aynı savaşta esir düşen eski Antakya prinkepsi ve Kerek hakimi Renaud de Châtillon ise bizzat Selahaddin Eyyûbî tarafından öldürülmüştü. Zira Renaud birçok sivil Müslümanı öldürmüş, Medine'yi basarak Hz. Muhammed'in naaşını kaçırmayı planlayacak kadar ileri gitmişti. Selahaddin, savaşlarda ele geçirdiği esirlere karşı olan hoşgörüsü ve alicenap tavırlarıyla Batı'da tanındı. Özellikle Kudüs'ü fethettiği zaman ele geçen binlerce esiri ya çok cüzi bir fidye karşılığında, ya da karşılıksız olarak serbest bıraktı. Selahaddin bu yöntemi fethettiği tüm kale ve şehirlerde uygulamış, bu ise bazı komutanları tarafından eleştirilmişti. Zira esir alınabilecekken serbest bırakılan halk ve şövalyeler Sûr şehrine sığınarak bu şehrin savunma gücüne katkı yapmışlar, şehrin Müslümanlar tarafından ele geçirilmesini önlemişlerdi.

Müslümanlar tarafından esir edilen en önemli şahsiyet, kuşkusuz ki Fransa kralı IX. Louis idi. Yedinci Haçlı Seferi sırasında, 1250 yılında Mısır Eyyûbîlerine esir düşen kral ve ordusu, bir milyon altın ve Dimyat şehrinin teslimi karşılığında serbest bırakıldı. Esirler arasında bulunan Jean de Joinville anılarında, Eyyûbî hükümdarı Turanşah'ın, adamları için bir milyon altın gibi büyük bir rakamı gözden çıkaran IX. Louis'den etkilendiğini ve fidyenin ödenmesine yardım olması bakımından krala yüz bin altın vermeyi taahhüt ettiğini yazmıştır. Jean

de Joinville başlangıçta asillerin ve kralın ölüm ve işkence ile tehdit edildiğini, fidye ve Dimyat karşılığında serbest bırakılacakları sırada Memlûklerin yönetimi ele geçirmeleri üzerine hayatlarının tekrar tehlikeye girdiğini kaydeder. Zira anlaşma Eyyûbîlerle yapılmıştır ve Memlûkleri bağlamamaktadır. Jean de Joinville, Memlûk emirlerin kendilerinin öldürülüp öldürülmemeleri konusunda hararetli tartışmalara girdiklerini, bu emirlerden bir kısmının zaten sultanlarını öldürmeleri dolayısıyla utanç içinde olduklarından esirlerin öldürülmesine karşı çıktıklarını, diğer bir kısmının ise Kur'an'dan ayetler okuyarak kafirlerin öldürülmeleri yönünde kanıtlar bulmaya çalıştıklarını canlı bir üslupla anlatır. Memlûkler kral ve maiyetinin serbest bırakılmasına karar verdikten sonra kimseyi aç olarak göndermeyeceklerini, yemek ikram etmemenin bir utanç olacağını söyleyerek onlara yemek vermişlerdi. Jean de Joinville, yemekte kendileri şerefine rengârenk boyanmış yumurta, peynir ve kurutulmuş et yedikleri gibi detaylara değinmiştir.

HAÇLI SEFERLERİ'NİN GENEL SONUÇLARI

1. Haçlı Seferleri'nin Bizans üzerindeki etkileri nelerdir?

Bizans Devleti, İslam fetihleriyle birlikte Mısır ve Suriye gibi çok önemli ekonomik bölgelerini daha VII. yüzyılda kaybetmişti. Bununla birlikte 867-1025 yılları arasındaki Makedonya hanedanı döneminde yeniden toparlanarak Anadolu ve Kuzey Suriye'de kaybettiği toprakları tekrar ele geçirmiş, Kıbrıs'ı almış, Avrupa'daki topraklarında hakimiyetini kuvvetlendirmiş, kuzeyli kavimlerin saldırılarına başarıyla karşı koymuştu. Gönderdiği misyonerlerle Hristiyanlığı Slavlar arasında yaymaya başlayan ve Akdeniz'de korsanlara karşı mücadele eden Bizans, XI. yüzyılın başında Akdeniz uygarlığının en önemli merkezi konumundaydı. Sınırlarında organize olmuş bir güç bulunmamaktaydı. Abbasi Halifeliği varlığını sürdürse de, kendi içindeki bölünmeler dolayısıyla Bizans için bir tehdit oluşturmaktan uzaktı. Ancak çok geçmeden Doğu'da Selçuklular, Batı'da da Frank-İskandinav karışımı bir halk olup X. yüzyılın başında Fransa'nın kuzeyine yerleşen Normanlar yeni birer tehdit unsuru olarak ortaya çıktılar. Özellikle ekonomik ve askeri gücünün son dayanak noktası olan

Anadolu'nun Türkler tarafından hızla fethedilmesi, imparatorluğun Batı'da yaptığı savaşları da etkiliyordu. 1081 yılında Bizans tahtına çıkan Aleksios, dağılma sürecine giren imparatorluğu bir arada tutmak ve Anadolu'yu süratle fethedip burada yerleşmeye başlayan Türkleri püskürtmek için yeni politika arayışına gitti. Amacı Batı'dan askeri yardım sağlamak, bu sayede Anadolu'yu tekrar ele geçirmekti. Ancak 1054 yılında Roma ve Bizans kiliselerinin kesin olarak ayrılmalarından beri Batı ile ilişkiler kopma noktasındaydı. 1088 yılında II. Urbanus'un papa seçilmesi, ilişkilerdeki düzelme sürecinin başlangıcı oldu. Bununla birlikte sürecin devamını sağlayan Aleksios'tu. Hem Urbanus, hem de Aleksios Müslümanlar'a karşı kutsal savaş argümanını kullanmak istiyorlardı; ancak amaçları farklıydı. Aleksios'un Türkleri Anadolu'dan atmak için askeri yardıma ihtiyacı vardı, Urbanus ise hem *kutsal toprakları* Türklerden kurtarmak, hem de Roma Kilisesi olarak Bizans toprakları da dahil bölgenin tek hakimi olmak niyetindeydi. Aleksios, Batı'nın niyetleriyle ilgili daha en başından kuşkuluydu; bu kuşkusu, Birinci Haçlı Seferi'nin devasa ordularının İstanbul'a varmasıyla daha da arttı. Aleksios'un kızı Anna Komnena'nın kaleme aldığı kronikte bu kuşku açıkça görülür. Komnena, İstanbul'un haçlılar tarafından ele geçirilip yağmalanmasından seneler önce, haçlıların esas niyetinin kutsal toprakları kurtarmaktan ziyade İstanbul'u ele geçirmek olabileceğini yazmıştır.

Birinci Haçlı Seferi sonunda, haçlıların verdikleri sözleri tutmayarak daha önce Bizans'a ait bölgelerde bağımsız devletler kurmaları, Aleksios'un süphelerinde ne kadar haklı olduğunu gösterdi. Bununla birlikte seferin Anadolu'da yarattığı kaos ortamından yararlanan Bizans, özellikle Batı Anadolu'da Türklerin elinde bulunan bölgeleri ele geçirdi. Ancak haçlıların öteden beri süregelen Bizans düşmanlıkları, ikinci ve üçüncü Haçlı

Seferleri'nde doruğa ulaştı. Haçlılar bu seferlerdeki başarısızlıklarının baş sorumlusu olarak hep Bizans Devleti'ni gördüler. Onlara göre Bizans'ın Türklerle olan ilişkileri, Hristiyanlık davasına ihanetti. Batı dünyasında Bizanslı rehberlerin seferlerde haçlıları yanlış yollara sürükledikleri, Bizans'ın Müslümanlar'a el altından sürekli yardım ettiği, onları haçlılara karşı kışkırttıkları şeklinde yaygın bir kanaat vardı. Daha İkinci Haçlı Seferi'nin sonunda Fransa kralı VII. Louis, Bizans üzerine bir haçlı seferi düzenlenmesi için Avrupa'da kulis çalışmaları yapmaya başlamıştı. Dönemin siyasi ve ekonomik dengeleri sebebiyle bu sefer hemen düzenlenemedi. Avrupa, İstanbul'u ele geçirme hayalini 1204'teki Dördüncü Haçlı Seferi'yle gerçekleştirdi. Bu seferde haçlılar İstanbul'da büyük bir katliam ve yağma gerçekleştirdiler. Sanat eserleri, kiliseler, saraylar, tüm ihtişam ve zenginlik, kısacası yüzlerce yıllık Bizans medeniyeti yerle bir edildi. Bizans topraklarında, Avrupa'da olduğu gibi bir feodal sistem kuruldu. Avrupalı pek çok asilzade bu yağmadan payını aldı. Bizans'ı o yıllarda yöneten hanedan üyeleri, imparatorluğun üç faklı bölgesinde yeni devletler kurdu. Bunların arasında İznik Devleti, 1261 yılında İstanbul'u ele geçirerek imparatorluğu yeniden kursa da, Bizans artık asla eski Bizans olamayacaktı. *Doğulu din kardeşlerini kurtarmak* iddiasıyla çıkılan seferler, böylece Batı ve Doğu Hristiyanlığı arasına büyük kin ve nefret tohumları ekilmesine neden oldu.

Genel olarak Haçlı Seferleri'nin Bizans Devleti'ne olan etkileri tahlil edilirken şu sorunun yanıtlanması gerekir: Bizans Devleti'nin tüm gücüyle var olduğu bir politik ortam mı Batı için daha iyidir, yoksa zayıflamış hatta yok edilmiş bir Bizans mı Batı'nın çıkarlarına uygundur? Batı dünyası hem düzenlediği Haçlı Seferleri'yle, hem de seferler dışında özellikle Normanların saldırılarıyla Bizans Devleti'ne o zamana kadar Müslüman

devletlerin verdikleri zararlarla mukayese edilebilir zararlar vermiştir. Bizans, her ne kadar Asya'da önemli miktarda toprak kayıpları yaşadıysa da, devlet geleneği ve güçlü teşkilatı sayesinde ayakta kalmaya ve dönemin en önemli güçlerinden biri olmaya devam ediyordu. Batılılar Bizans'ın ustaca kurguladığı diplomatik manevraları ve Batı için stratejik önemini idrak edecek yetenekten yoksundular. Mesele Hristiyanlık davası ise, bu Bizans'ın istediği yardım çerçevesinde pekala yapılabilir ve başarılı da olunabilirdi. Ancak defalarca belirttiğimiz gibi Haçlı Seferleri'nin hedefi sadece Müslümanlar değil, aynı zamanda Bizans Devleti'ydi. Bizans'ın başkentini ele geçiren ve topraklarında yerel feodal beylikler kuran Batı dünyası kısa vadede kendi egemenlikleri için sevinirlerken, uzun vadede kendileriyle Müslüman dünyası arasındaki bu çok önemli politik ve askeri gücü yok olma sürecine soktukları için pişmanlık yaşayacaklardı. Haçlı Seferleri'nden sonra bir daha asla eski gücüne kavuşamayacak olan Bizans Devleti, seferlerin bitmesinin hemen ardından Anadolu'daki sınırlarına yerleştirilen Türk beyliklerinin sürekli saldırılarıyla iyice zayıflayacak ve bu beyliklerden biri olan Osmanlılar tarafından tarihten silinecekti. Bu açıdan bakıldığında Haçlı Seferleri'nin, Türklerin Viyana kapılarına dayandığı ve bazı kırılma anları yaşanmasaydı Roma'yı ve daha pek çok önemli merkezi alabileceği süreci başlattığı söylenebilir.

2. Haçlı Seferleri, İslam toplumu ve Batı dünyası açısından ne gibi sonuçlar doğurmuştur?

"Haçlı Seferleri Doğu Hristiyanlık alemini Müslümanlar'dan kurtarmak için canlandırılmıştı. Sona erdiklerinde Doğu Hristiyanlık alemi tümüyle Müslüman hakimiyeti altında bulunmaktaydı. Papa Urbanus Clermont'ta büyük vaazını verirken Türk-

ler Boğaziçi'ni tehdit etmek üzereydiler. Papa II. Pius sonuncu haçlı seferini vaaz ederken Türkler Tuna'yı geçmekteydiler."

Yukarıdaki satırlar, ünlü İngiliz tarihçi Steven Runciman'a aittir ve üç ciltlik kapsamlı eseri Haçlı Seferleri Tarihi'nin sonuç kısmında yer almaktadır. Runciman'ın bu ifadesi ilk bakışta Haçlı Seferleri'nin başlangıçtaki amaçlarına ulaşamadığı, Türk ilerleyişini durdurmak bir yana bunun önünü açtığı, bu açıdan düşünüldüğünde İslam dünyasının lehine sonuçlar doğurduğu şeklinde yorumlanabilir. Ancak bu yorum, çok temel ve yakıcı bir gerçeği görmemizi engeller: Haçlı Seferleri'nden sonra Batı dünyası büyük bir dinamizmle harekete geçmiştir, İslam medeniyeti ise eski parlak günlerini büyük ölçüde geride bırakmıştır.

Haçlı Seferleri'nin Bizans'a bir daha asla eski gücüne kavuşamayacak kadar zarar verdiği ve bu sayede Türklerin Anadolu'ya daha güçlü nüfuz ederek Avrupa'da yapacağı fetihlerin yolunu açtığı bir gerçektir. Bununla birlikte seferlerin İslam dünyası açısından ortaya koyduğu tek sonuç Türk fetihlerinin önünü açmak olsaydı, o zaman seferlerin İslam dünyası açısından bir zafer, Batı dünyası açısından ise tam bir fiyasko olduğu şeklinde bir yorum yapabilirdik. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi seferlerle birlikte İslam dünyasındaki bilim üretimi durmuş, toplumsal bir atalet baş göstermişti. Bu noktada şunu belirtmekte fayda var; İslam toplumlarındaki durağanlaşma, Haçlı Seferleri ve Moğol istilası gibi dış etkenlerle birlikte elbette toplumun kendi iç dinamikleri de göz önüne alınarak açıklanabilecek bir olgudur. Etkenlerden birini ön plana çıkararak diğerlerini görmezden gelmek, bizi farklı mecralara sürükler. Ancak konumuz Haçlı Seferleri ve bunun İslam dünyasına etkisi olduğundan, sözünü ettiğimiz durağanlaşmada seferlerin oynadıkları rolden kısaca bahsetmek gerekir.

İslam toplumu ilk yüzyıllarda olağanüstü canlı bir yapı arz etmekteydi. Askeri fetihler Müslümanlar için sadece toprak kazanımı anlamı taşımıyordu; bu aynı zamanda büyük bir kültürel çeşitliliği de beraberinde getiriyordu. İslam devleti, bu çeşitlilikten yararlanmayı çok iyi bildi; tüm kitabî dinlere geniş bir özgürlük alanı vererek gayrimüslim unsurların İslam toplumu içerisinde Bizans hakimiyeti altında olduklarından çok daha rahat bir yaşam sürmelerine olanak sağladı. Yunanca bilen yerli halk, ister din değiştirerek Müslüman olsun, isterse kendi dininde kalmaya devam etsin, devletin idari kademelerinde kendilerine yer buldular. Antik Yunan felsefi metinlerinin Arapça'ya tercüme faaliyetleri bu şekilde başladı. Tercümeyle başlayan bilimsel etkinlikler tartışmaları, yeni felsefi akımları, teknolojik gelişimi, matematik ve tıp bilimlerinde çığır açacak kuram ve yöntemlerin ortaya çıkmasını sağladı. İslam dünyası bütünüyle bir entelektüel ortama dönüşmüştü; hem alimler, hem bilim *tâlipleri* İslam coğrafyasını baştan başa kat ederek *rıhle seyahat* denilen gezilere çıkıyor, bu seyahatler esnasında yeni alimlerle tanışıyor, onların kuramlarını öğrenerek kendilerininkilerle sentezliyorlardı. Tüm bu canlı bilimsel ortamın temelinde, en başta belirttiğimiz gibi hoşgörü yatıyordu. Yüzyıllardır Roma egemenliğinde yaşamış yerli halk fetihlerden sonra aşağılanmamış, geliştirdikleri medeniyet hor görülmemiş, tam aksine geliştirilmişti.

Haçlı Seferleri, bu bilimsel ortama iki açıdan zarar verdi. Birincisi, artık coğrafya güvenli değildi. Haçlı orduları geçtikleri yerleri yakıp yıkıyor, büyük bir vahşet sergiliyorlardı. Bu, İslam dünyasında bilimin gelişiminde önemli bir yeri olan bilimsel seyahatleri sekteye uğrattı. Seferlerin ikinci ve daha önemli zararı ise hoşgörü ortamını yıkması oldu. Haçlılar, koyu bir dinsel taassupla, sadece Müslümanlar'la savaşmak için İslam coğrafyasına gelmişlerdi. İki yüzyıl boyunca süren Yakın Doğu

deneyimleri, artık yerlileşen Latinlere ortak yaşamı öğretmişti; ancak yeni seferlerle gelenlerin sergiledikleri katliamlar ve İslam düşmanlığı, bu iki yüzyılın sonunda İslam toplumunda biriken öfkenin hoşgörüsüzlük olarak dışa vurmasına neden olmuştu. Mısır'daki memlûk ihtilali, bu açıdan bakıldığında sadece askeri bir tepkiyi ifade etmez. Bir taraftan haçlılar, diğer taraftan Moğollar tarafından kuşatılan İslam dünyası, kendisini tam ortasında bulduğu varoluş savaşını, aynı koyu taassup ve uzlaşmaz bir tavırla kazanabilmişti. Taassup ve vahşet, tepki olarak yine taassup ve hoşgörüsüzlüğü doğurmuştu. Memlûkler, Moğolları durdurduktan sonra tüm hiddetini haçlılara yöneltmiş; onların İslam şehirlerini ele geçirdikleri zaman gerçekleştirdikleri yağma ve katliamı, onlara aynen yaşatmıştı. Bölgede haçlı varlığı sona erdikten sonra, artık yerli gayrimüslim unsurlara iki yüzyıl önce olduğu gibi hoşgörüyle yaklaşılmıyordu. Haçlılar hoşgörüyü, felsefeyi, sanatı Müslümanlar'dan almışlar, kendi taassuplarını ve hoşgörüsüzlüklerini bırakarak çekip gitmişlerdi. Müslümanlar'ın gözünde Batı artık tam bir düşmandı; oradaki bilimsel ve felsefi gelişmeler, teknolojik ilerleme, coğrafi keşifler, insanı ve doğayı anlama çabaları bile Batı'ya ait değerler olarak görülüyor ve reddediliyordu. İslam dünyası Haçlı Seferleri'nden sonra Uluğ Bey, Ali Kuşçu,Takıyyeddin gibi büyük bilim adamlarını yetiştirebildiyse de, seferlerden öncesiyle kıyaslandığında bilim üretimi durma noktasına gelmişti.

Batı ise seferlerden sonra İslam dünyasının tersine bir gelişim gösterdi. İlk seferle etkinliğini, gücünü ve itibarını artıran papalık, daha sonraki seferlerin başarısızlığı üzerine bu gücünü kaybetmeye başladı. Seferler esnasında misyoner faaliyetleriyle Asya'da Katolik inancı bir nebze yayılabilmişti; ancak bu durum Avrupa'da bir süredir devam eden iktidarın kaynağı ile ilgili tartışmalarda Roma Kilisesi'ne bir avantaj sağlamadı. Binlerce

asilzadenin Haçlı Seferleri'yle birlikte Yakın Doğu'ya gitmesi ve birçoğunun geri dönememesi, merkezi krallıkların dünyevi iktidar güçlerini artırmalarına yol açtı. Bu, hem Kilise'nin hakimiyetinin yavaş yavaş çökmesini, hem de feodal yapının çözülmesini beraberinde getirdi. Feodal yapının çözülmesindeki bir diğer önemli etken ise Haçlı Seferleri'yle birlikte Doğu-Batı ticaretinin gelişmesiydi. Bu ticaret sayesinde özellikle Akdeniz kıyılarından başlayarak Avrupa'daki şehir hayatında büyük bir canlanma meydana geldi. Ticaretle uğraşan burjuva sınıfının temelleri, Haçlı Seferleri'nin yarattığı ticari fırsatlarla atıldı.

İtalyan deniz devletleri, Haçlı Seferleri'nden en çok fayda gören devletlerdi. Hem seferlerin insan gücünü Yakın Doğu'ya taşıyarak, hem de Akdeniz'de ticari taşımacılık yaparak büyük servetler biriktiren İtalyan tacirler, yeni gelişmeye başlayan burjuva sınıfına ve devletlere borç vererek ve bunu bir sistematiğe bağlayarak bankacılık faaliyetlerinin ortaya çıkmasını sağladılar. İtalyanların belirli bir sisteme oturtarak geliştirdikleri bir diğer uygulama ise sigortacılık oldu. Deniz aşırı yolculuklarda gemilerin ve malların karşı karşıya oldukları riskleri bertaraf etmek üzere ilk çağlardan beri sigorta faaliyetleri yürütülüyordu. İtalyanlar, Haçlı Seferleri'yle birlikte artan ticareti risklerden korumak amacıyla 1250 yılında modern anlamda pirime dayalı sigorta sistemini geliştirdiler. Yine bu artan ticaret, uzun yola dayanıklı, daha çok insan ve mal taşıyabilecek büyüklükte gemilerin tasarlanmasına yol açtı. Bu gemiler, iki yüzyıl sonra çıkılacak büyük keşiflerin yapılabilmesini mümkün kılacaktı.

Haçlı Seferleri'nin büyük coğrafi keşiflere tek katkısı gemi tasarımları veya Müslümanlar'dan öğrenilen deniz pusulası değildir. Haçlı Seferleri sonunda Akdeniz sahilleri kontrol altına alınamamıştı, Yakın Doğu ve Kuzey Afrika Müslümanlar'ın elindeydi. Avrupalı tacirlerin haçlı devletleri döneminde olduğu gibi

büyük imtiyazları yoktu. Seferlerden önceki parçalı siyasal yapı tekrar oluşmuştu. Bu, ticaretin maliyetini artıran bir unsurdu. Osmanlı Devleti'nin Mısır ve Afrika seferleri, Doğu-Batı ticaret yollarında bir *pax ottomana* (Osmanlı barışı) oluşturmayı ve Akdeniz'in ticari cazibesini artırmayı hedeflediyse de, Batı yeni ticaret yolları bulmak için keşif seyahatlerine başlamıştı bile. Bu açıdan bakıldığında diyebiliriz ki Haçlı Seferleri'nin uzun vadede en önemli sonucu, coğrafi keşifler ve dolayısıyla genişleyen dünya algısı olmuştur.

3. Günümüz Yakın Doğu'sunda haçlıların mavi gözlü torunları yaşıyor mu?

Haçlılar ve Müslümanlar, iki yüzyıl yan yana yaşamalarına ve bazı kültürel etkileşimler içerisinde bulunmalarına rağmen, bunların birbirleriyle kaynaştığını söylemek pek mümkün değildir. Kaynaklar, Müslüman-Hristiyan evliliklerinden pek bahsetmez, haçlıların daha çok yerli Hristiyanlar'la evlendikleri görülür. Elbette bu evliliklerin soy ağacını takip edebilmek mümkün değildir. Dolayısıyla, günümüz Yakın Doğu coğrafyasında yaşayan ve fiziksel olarak bir Avrupalı'ya benzeyen Müslümanlar'ın veya yerli Hristiyanlar'ın, haçlıların torunları olup olmadığını tespit etmek imkansızdır. Yakın Doğu coğrafyasında Slav kölelere olan rağbet ve Kafkaslardan gelen Türk memlûklerin de renkli gözlü oldukları dikkate alındığında, günümüz Yakın Doğu'sunda yaşayan renkli gözlü insanların kökeniyle ilgili tek seçeneğin haçlılar olmadığı anlaşılır.

4. Haçlı Seferleri bitti mi?

Haçlı Seferleri, Avrupa'daki bazı pagan unsurlar üzerine düzenlenen seferler bir yana bırakılacak olursa, Hristiyan Batı

dünyasının Orta Çağ'da Yakın Doğu'daki İslam coğrafyası üzerine düzenledikleri seferlerdir. Bunun ekonomik, sosyal ve dini gerekçelerine çalışmamızın birçok yerinde değindik ve dini gerekçelerin harekete meşruiyet kazandırmak için kullanıldığı üzerinde durduk. Ancak, çalışmamızda ısrarla üzerinde durduğumuz seferlerin asıl amacının siyasal ve ekonomik çıkarlar olduğuyla ilgili yargımızla ters düşmek pahasına şu cümleyi kurmamız gerekir: Din, Haçlı Seferleri'ne sadece meşruiyet kazandırmak için kullanılan bir örtü malzemesi olma fonksiyonundan öte, Avrupa halklarının ayırt edici kimliği konumuna gelmiştir. Haçlı Seferleri hem yapıldığı dönemde, hem de yeniden keşfedilerek bilimsel meraka konu olduğu XIX. yüzyılın ortalarından itibaren aynı amaca hizmet etmiştir: Avrupalı kimliği yaratmak. Papa II. Urbanus'un 1095 yılındaki Clermont Konsili'nde, Hristiyan şövalyelerin birbirleriyle savaşmak yerine aralarında Tanrısal barışı tesis etmeleri gerektiğini ısrarla vurgulaması ve hedef olarak *"putperest"* Müslümanlar'ı göstermesi bu açıdan değerlendirilmelidir. Farklı siyasal ve ekonomik amaçları olan asilzadeler ve sıradan halk, doğudaki kardeşlerine zulmettiği iddia edilen ve kutsal toprakları ele geçiren *kafir* Müslümanlar'a karşı Hristiyanlık ve kutsal savaş argümanlarıyla harekete geçirilmiş; bu argümanlar Avrupalı kimliğininin şekillenmesinin öncüleri olmuştu. Haçlı çağrıları ve seferleri, Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişme dönemlerinde de devam etmiş, Osmanlılara karşı *kutsal ittifak* arayışları Orta Çağ'daki heyecanıyla olmasa da Avrupa'da her zaman taraftar toplayabilmişti.

Kutsal toprakları kurtarma arzusu, Avrupa'da yaşayan ortalama bir Hristiyanın her zaman zihninin bir köşesinde romantik bir istek olarak kalmıştır. Batılı tarihçiler, Haçlı Seferleri'yle ilgili çalışmalarında Müslümanlar'ın *haçlı paranoyasını* bir türlü zihinlerinden atamadıklarını, İsrail'i yeni bir haçlı devleti olarak

gördüklerini, yedi yüzyıl öncesinde kalması gereken haçlı korkusunu hala dini ve siyasal söylemlerine dayanak noktası yaptıklarını söylemektedirler. Bu söylemlerinde elbette haklılık payı vardır; ancak Müslümanlar'ın bu korkularında Batı dünyasının hiç payı yok mudur? Müslümanlar'ın zihinlerinden atamadıklarını söyledikleri haçlı düşüncesi, onların zihinlerinden tamamen silinmiş midir?

Sıradan bir Hristiyanı bir tarafa bırakacak olursak, bugün haçlı tarihi araştırmalarına katkıları azımsanamayacak boyutta olan Batılı bilim insanlarının eserlerinde bile haçlı düşüncesinin izlerini görmek mümkündür. Bu eserlerin çoğunda Müslümanlar *inançsızlar*dır, savaşlarda Müslümanlar'a mağlup olan haçlı liderleri *ahmak, yetersiz* ve *cahil*dir. *Daha akıllı olsalar Kudüs inançsızların elinden kurtarılabilir*dir. Bu şekilde düşünen aydın bir Batılı, Müslümanlar'ı nasıl *haçlı paranoyasına kapılmış* olarak suçlayabilir? Dünyanın önemli bir liderinin, Orta Doğu'ya yapacağı askeri harekât için "haçlı seferi" benzetmesini kullandığını duyan bir Müslüman, Haçlı Seferleri'ni nasıl yedi yüzyıl geride bırakabilir?

Batılılar, Haçlı Seferleri'ni yeniden keşfettikleri XIX. yüzyılın ortalarından sonra da kurguladıkları politikalar için Haçlı Seferleri'ni tarihsel bir dayanak olarak kullanmışlardır. Yeni kurulmaya başlayan ulus devletler, milli kahramanlarını Haçlı Seferleri'nde bulmuşlar, emperyal hedefleri olan Avrupalı güçler, tezlerini Haçlı Seferleri'ne dayandırmışlardır. İngiltere Arslan Yürekli Richard'ı, Belçika Godeffroi de Boullion ve Baudouin'i, Almanya ise Friedrich Barbarossa ve II. Friedrich'i kendi kök arayışlarının sembolleri haline getirmişlerdir. Bu dönemde edebiyat dünyasında Haçlı Seferleri ve Hristiyanlar'ın kahramanlıklarıyla ilgili destansı hikayeler ve romanlar kaleme alınmış, Avrupa'da ekonomik durumu uygun olanlar Kudüs ve Şam'ı ziyaret etmeye

başlamışlardı. Avrupa, *iyi*'yi kendisiyle özdeşleştiriyordu; o kadar ki haçlılarla mücadelenin simge ismi Selahaddin Eyyûbî'yi batılı kavramlarla tanımlıyor, onu şövalyelik ruhunun bir temsilcisi olarak görüyordu. Aynı XI. yüzyılda olduğu gibi, yeniden bir *biz* ve *öteki* anlayışının şekillendiği Batı'da, medeniyetin batılı beyaz insanın eseri olduğu, beyaz insanın zeka ve diğer ırksal özellikler bakımından öteki halklardan üstün olması sebebiyle dünyayı yönetme hak ve yetkisinin batılılara ait olduğu şeklindeki genel kanaatin temeline yerleştirilen olgulardan biri Haçlı Seferleriydi. Tarih, ekonomi ve toplumsal gelişimle ilgili analizler ve kuramlar, hep batılı bakış açısıyla şekillendirildi. Beyaz insan araştıran, keşfeden, fetheden, geliştiren ve öğretendi. Batı, dünyanın geri kalan kısmıyla ilişkilerinde aktif olan taraftı; tarihi şekillendiren özneydi.

Batı'nın Haçlı Seferleri'ni bu şekilde dayanak olarak kullanmasına İslam dünyasından tepki, yaklaşık elli yıllık bir gecikmeyle geldi. İşte Batılıların *haçlı paranoyası* olarak ifade ettikleri durum, tam olarak bu tepkidir. XIX. yüzyılın sonunda Osmanlı sultanı II. Abdülhamid, devletin Balkanlardaki topraklarında cereyan eden bağımsızlık hareketlerini, dönemin emperyal güçleri olan İngiltere, Fransa ve Rusya'nın desteklemesi sonucunda, bunu İslam dünyasına karşı yeni bir haçlı seferi olarak değerlendirerek İslam birliği politikasına yöneldi. Sultanın Batı politikalarını yeni bir haçlı seferi olarak nitelemesinin ardından, 1899'da Haçlı Seferleri tarihiyle ilgili çalışan ilk Müslüman tarihçi olan el-Hariri'nin kitabı yayımlandı. El-Hariri kitabının önsözünde sultan II. Abdülhamid'e atıfta bulunarak, sultanın Batı politikalarını İslam dünyasına karşı Haçlı Seferleri'ne benzetmesinde ne kadar haklı olduğunu vurguladı. Böylece, batılıların haçlı paranoyası olarak adlandırdıkları tepki, bizzat batılıların Haçlı Seferleri'ni kendi politikalarının ve üstünlüklerinin

bir dayanak noktası olarak ortaya koymalarından yarım yüzyıl sonra ortaya çıkmış oldu.

Batı, Haçlı Seferleri'ni argümanlarının temeline yerleştirmeye XX. yüzyılda da devam etti. Sadece İslam dünyasına karşı olan eylemlerde değil, kendi aralarındaki savaşlarda da Haçlı Seferleri'ne gönderme yapan batılılar, düzenledikleri askeri harekatların bazılarını Haçlı Seferleri olarak algıladıklarını her fırsatta dile getirdiler. Fransa, I. Dünya Savaşı sonrası Versay görüşmelerinde Suriye üzerinde iddia ettiği haklar için Haçlı Seferleri'ni referans olarak gösterdi. Hitler, kendisini bir Alman haçlı şövalyesi olarak tasvir eden resimler yaptırırken, II. Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği'ne karşı giriştiği harekâtı "Barbarossa Operasyonu" adıyla vaftiz ettirdi. Yine II. Dünya Savaşı sırasında ABD birliklerinin komutanı olan Eisenhower, 1944 yılındaki Normandiya çıkarmasını ve Almanya'ya karşı yürütülen mücadeleyi haçlı seferi olarak nitelendirdi. Görüldüğü gibi tüm batılı güçler, kendi algılarına göre *kötü* olana karşı yürüttükleri mücadeleleri haçlı seferi olarak adlandırarak, bu kavrama olumlu anlamlar yüklüyorlardı. Buna karşın İslam dünyasında, İsrail devletinin tam da Kudüs Haçlı Krallığı topraklarında kurulması yeni bir haçlı saldırısı olarak algılanmış, bu devlete karşı mücadele eden Mısır lideri Nasır, kendisini Selahaddin ile özdeşleştirmeye çalışmıştı.

Din, artık ekonomik çıkarlar için düzenlenen askeri harekatlarda, Orta Çağ'da olduğu gibi harekete meşruiyet kazandırabilen bir olgu değildir. Seferler artık Hristiyanlık adına yapılmamaktadır; zira terörü önlemek gibi daha meşru ve dünya halkları tarafından kabul edilebilir sebepler ortaya çıkarılmıştır. Orta Çağ'da ticaret yolları üzerinde bulunan İslam coğrafyası, bugün enerji hammaddelerinin bulunduğu yerdir ve bu yönüyle stratejik öneminden hiçbir şey kaybetmemiştir. Ancak

ortalama bir batılının gözündeki Müslüman algısı, *inançsız*dan *teröriste* dönüşmüştür. Orta Çağ'da kutsal toprakları *inançsız* Müslümanlar'dan kurtarıp *cennet krallığını* kurmak için Yakın Doğu'ya gelen Batı, günümüzde *terörist dikta rejimlerini yok ederek demokrasiyi tesis etmek* gayesiyle aynı coğrafyayı birbirine katmaktadır. Batı'nın bu tavrı elbette sadece Orta Doğu İslam coğrafyası için geçerli değildir. Latin Amerika, Afrika ve Orta Asya coğrafyalarında faaliyet gösteren küresel aktörler, tüm bu faaliyetleri için terörizmi, uyuşturucu ve silah kaçakçılığını önlemek ve ulusal güvenliklerini sağlamak gibi meşru sebepler ileri sürmektedirler.

Görüldüğü üzere Batı'nın *öteki* algısı, tarih boyunca konjonktüre göre değişkenlik göstermiştir. Antik Yunan ve Roma için *ötekiler* barbar kavimlerdi, Orta Çağ Batı dünyası için din kardeşlerine zulmeden *kafir* Müslümanlar. XIX. yüzyılın sonunda Osmanlı Devleti ve Uzak Doğu bu rolü oynarken, II. Dünya Savaşı'nda Almanya, soğuk savaş döneminde komünist rejimler ve nihayet 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra yeniden İslam dünyası Batı'nın *öteki* algısına konu olmuştur. Öteki algısı, dışlama ve saldırganlığın kökenleri elbette Haçlı Seferleri'nden çok öncesine dayanır. Ancak Haçlı Seferleri, bu algıları Batı'nın ve Doğu'nun kolektif belleğine bir daha silinmemecesine yerleştirmesi bakımından rakipsizdir. Aynı zamanda bir *hac* ziyareti olan ve Kudüs'ü kurtarmayı hedefleyen Haçlı Seferleri belki tarihin tozlu sayfalarında kalmıştır; fakat bu seferlerin şekillendirdiği kimlikler ve toplumsal bilinç, *öteki*'ye karşı girişilen tüm eylemlerde kendisini göstermektedir. Batı, ulusal kimliklerini Haçlı Seferleri'ne dayandırdıkça ve kendilerini Orta Doğu'ya kan ve gözyaşından başka bir şey getirmeyen kolonist bir hareketle ifade ettikçe de Haçlı Seferleri bitmiştir diyemeyiz.

Kaynakça

ABU'L-FARAC, *Abu'l-Farac Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara, 1999.

AĞAOĞULLARI Mehmet Ali, KÖKER Levent, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, Ankara, 1991.

ALBERTUS AQUENSIS, *Liber Christianae Expeditions pro Ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Eccelesiae*, RHC, Occ., IV, 265-713, terc. H. Hefele, Albert Von Aachen, Geschichte des ersten Kreuzzuges, 2 Cilt, Jena 1923, ed. E.Peters, The Chronicle of Fulcher of Chartres and Other Source Materials, Philadelphia, 1971; August C. Krey, The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants, Princeton, 1921.

AKSARAYİ, Kerimüddin Mahmud, *Müsameretü'l Ahbar ve Müsayeretü'l Ahyar*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara, 2000.

AKTAN, Ali, "Memlük-Haçlı Münasebetleri", *Belleten*, sayı: 232, c: LXIII, (Ağustos 1999).

ALİCAN, Mustafa, "Batılı Anlamda Biz ve Ötekiler Kategorilerine Tarihsel Dayanak Olarak Haçlı Seferleri", Harold Lamb'ın "Haçlı Seferleri, Demir Adamlar ve Azizler" (çev. Gaye Yavuzcan) kitabının sunuş yazısı, İstanbul, 2010.

ALTAN, Ebru, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", *Belleten*, sayı:243, (2001) s.s. 571-582.

_____'Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", *Belleten*, sayı: 245 (2002), s.s. 87-94.

_____, "Birinci Haçlı Seferi'nin Bir Görgü Tanığı: Fulcherius Carnotensis", *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* (2001-2002), Prof.Dr. İsmet Miroğlu Hatıra Sayısı, İstanbul 2002, s.s. 45-49.

_____, *İkinci Haçlı Seferi* (1147-1148), TTK, Ankara, 2003.

_____, "Çocukların Haçlı Seferi (1212)", *Popüler Tarih*, sayı: 40 (Aralık 2003), s.s. 38-41.

_____, "Tapınak Şövalyeleri Neden Yakıldılar?", *Popüler Tarih*, Sayı: 48 (Ağustos 2004), s.s.33-39.

_____, "Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) ve Anadolu", *Sosyoloji Yıllığı*-Kitap 12, Semavi Eyice'ye Saygı. Tarihte Doğu-Batı Çatışması, İstanbul 2005, s.s. 298-305.

_____, "Dördüncü Haçlı Seferi'nden Sonra Anadolu/ Anatolia After the Fourth Crusade", *İst. Ünv. Edeb. Fak. Tarih Dergisi, Prof. Dr. Işın Demirkent Hatıra Sayısı*, sayı: 42, İstanbul 2007, s.s. 65-74, s.s. 75-84.

_____, "Anadolu'da Haçlılara Karşı Savaş", *İst. Ünv. Edeb. Fak. Tarih Dergisi. Prof. Dr. Ali İhsan Gencer Hatıra Sayısı II*, sayı: 47 (2008), İstanbul 2009, s.s. 75-104.

_____, "Haçlı Seferleri ve Doğu Hıristiyanları", *Sosyologca*, sayı: 3, (2012), s.s. 63-71.

ANNA KOMNENA, *Alexiad*, neşr ve terc. B. Leib, Anne Comnéne, Alexiade, Régne de l'emrereur Alexis I Commené(1081-1118), 3 Cilt, Paris, 1937-1945(Türkçe terc. Bilge Umar, Alexiad, Malazgirt'in Sonrası, İstanbul, 1996).

ANONİM GESTA FRANCORUM, *The Deeds of the Franks and the Other Pilgrims to Jarusalem*, İng. Çev: V.H. Galbraith, R.A.B. Mynors, C.N.L. Boorke, New York, 1962.

AVCI, Casim, *İslâm-Bizans İlişkileri*, İstanbul, 2003.

AYÖNÜ, Yusuf, "Selçuklu-Bizans İlişkileri", *Türkler*, c:6, 2002, s.s.598-617.

AZIZ, S. Atiya, "The Aftermath of the Crusades." In *A History of the Crusades* (Editor in Chief, Kenneth Meyer Setton)Vol. 3. *The Fourteenth and Fifteenth Centuries*, edited by Harry W. Hazard.647-66 Edited by Marshall W. Baldwin.590-621 Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.

CAHEN, Claude, "The Mongols and the Near East."In *A History of the Crusades* (Editor in Chief, Kenneth Meyer Setton) Vol. II *The Later Crusades, 1189-1311*, edited by R. L. Wolff and Harry W. Hazard 715-34 Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.

_____, "The Turkish Invasion: The Selchükids." In *A History of the Crusades* (Editor in Chief, Kenneth Meyer Setton) Vol. I *The First Hundred Years*. Edited by Marshall W. Baldwin.135-76. Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.

_____, "The Turks in Iran and Anatolia before the Mongol Invasions", In *A History of the Crusades* (Editor in Chief, Kenneth Meyer Setton) Vol. II *The Later Crusades, 1189-1311*, edited by R. L. Wolff and Harry W. Hazard 661-692, Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.

_____, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, İstanbul, 1994.

_____, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, çev. Mustafa Daş, İstanbul, 2010.

CHARANIS, Peter, "The Byzantine Empire in the Eleventh Century", In *A History of the Crusades* (Editor in Chief, Kenneth Meyer Setton) Vol. I *The First Hundred Years*. Edited by Marshall W. Baldwin.177-219, Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.

DAFTARY, Farhad, *İsmaililer (Tarihleri ve Öğretileri)*, çev. Erdal Toprak, İstanbul, 2006.

DEMİRKENT, Işın, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri" *İEF Tarih Dergisi* (Sayı 35'ten Ayrı Basım), sayı: 35, İstanbul, 1994.

_____, *Urfa Haçlı Kontluğu I-II*, TTK, Ankara, 1994.

_____, *Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK, Ankara, 1996.

_____, *Haçlı Seferleri*, İstanbul, 2004.

_____, *Haçlı Seferleri Tarihi Makaleler-Bildiriler-İncelemeler*, İstanbul, 2007.

ELLENBLUM, R., *Crusader Castle and Modern Histories*, Cambridge, 2007.

ERSAN, Mehmet, "Birinci Haçlı Seferine Katılan Asiller Arasında Cereyan Eden Mücadeleler", *Türk Kültürü İncelemeleri* , Sayı 2, 2000, s.s. 31-48.

_____, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK, Ankara, 2007.

_____, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, Ankara, 2010.

ERSAN, Mehmet, ALİCAN, Mustafa, *Selçukluları Yeniden Keşfetmek*, İstanbul, 2012.

_____, *Osmanlı'dan Önce Onlar Vardı*, İstanbul, 2013.

FOLDA, Jaroslav, "Crusader Art and Architecture: A Photographic Survey." In *A History of the Crusades* (Editor in Chief, Kenneth Meyer Setton) Vol. 4. *The Art and Architecture of the Crusader States*, edited by Harry W. Hazard 281-354 Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.

FOREY, A., *Military Orders and Crusades*, Aldershot, 1994.

FRANCE, John, *Victory in the East, a Military History of the First Crusade*, Cambridge, 1996.

FULCHERIUS CARNOTENSIS, *Gesta Francorum Hierosolimitana Peregrinantum*(1095-1126), çev: İlcan Bihter Barlas, *Kudüs Seferi*, İstanbul, 2009.

GRABAR, Oleg, "The Crusades and the Development of Islamic Art" In *The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World*. Edited by Angeliki E. Laiou and Roy Parviz Mottahedeh.Washington DC: Dumbarton Oaks, 2001.

HARRIS, Jonathan, *Byzantium and the Crusades*, New York, 2007.

HALLAM, Elizabeth, *The Cronicles of the Crusades*, Guild Publishing, London, 1989.

HARMAN, Ömer Faruk, "Kudüs",*TDV İslam Ansiklopedisi*, c.26, s.s. 323-327.

HAZARD, Harry, "Moslem North Africa, 1049-1394."In *A History of the Crusades* (Editor in Chief, Kenneth Meyer Setton)Vol. 3. *The Fourteenth and Fifteenth Centuries*, edited by Harry W. Hazard 457-85 Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.

HEYD, W, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal, TTK, Ankara, 2000.

HITTI, Philip Khuri, "The Impact of the Crusades on Moslem Lands." In *A History of the Crusades* (Editor in Chief, Kenneth Meyer Setton) Vol. 5. *The Impact of the Crusades on the Near East*,

edited by Norman P. Zacour and Harry W. Hazard. 33-58 Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.

HOBSON, John M., *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri*, çev. Esra Ermert, İstanbul, 2011.

HOLT, P.M, *Haçlılar Çağı*, çev. Özden Arıkan, İstanbul, 2003.

HUSSEY, Joan M., "Byzantium and the Crusades, 1081-1204", In *A History of the Crusades* (Editor in Chief, Kenneth Meyer Setton) Vol. II *The Later Crusades, 1189-1311*, edited by R. L. Wolff and Harry W. Hazard 123-152 Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.

HÜSEYİN, Muhsin Muhammed, "Haçlı Savaşlarındaki Dini Faktör", *Uluslararası Selahaddin-i Eyyubi Sempozyumu*, Diyarbakır, 1996, s.s. 241-254.

İBN CÜBEYR, *Rıhle*, Beyrut, 1964, çev. İ. Güler, İstanbul, 2003.

İBNÜ'L-ESÎR, *El-Kâmil fi't-Tarih*, c. 11, 12, Türkçe Terc., 11.C. Abdulkerim Özaydın, 12. C. Abdülkerim Özaydın- Ahmet Ağırakça, İstanbul, 1987.

İBNÜ'L-KALÂNİSÎ, *Bizeyli Tarihi Dımaşk*, neşr, H.F. Amedroz, Leyden, 1908, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, çev. H.A.R.Gibb, London, 1932.

İBN ŞEDDAD, *The Rare and Excellent History of Saladin*, İng. çev. D.S. Richards, Burlington, 1988.

IOANNES KINNAMOS, *Historia(1118-1176)*, çev. Işın Demirkent, TTK, Ankara, 2001.

JEAN DE JOINVILLE, *Bir Haçlının Hatıraları*, çev. Cüneyt Kanat, Ankara, 2002.

JOHN OF SALISBURY, *The Historia Pontificalis*, İng. çev. Marjorie Chibnall, Oxford, 1986.

KANAT, Cüneyt, "Memlûkler'in Baybars Zamanındaki (1260–1277) Suriye-Çukurova Siyaseti ve Bu Siyasetin Çukurova'nın

Türkleşmesindeki Rolü", *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildiriler*, Adana 1999, s.s. 423–434.

_____, "Memlûkler ve Çukurova", *Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana: Köprü Başı*, Hazırlayanlar: Doç. Dr. Erman Artun-M. Sabri Koz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s.s. 92–107.

_____, "Bahrî Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sayı: 3, İstanbul 2000, s.s. 23–56.

_____, "Baybars Zamanında Memlûk–İlhanlı Münasebetleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sayı: XVI, (2001), s.s. 31–45.

_____, "Memlûk Devletinde Gölge Sultanlar (Melik el- Mansur Seyfeddin Kalavun Devrine Kadar 1250–1279)", *XIV. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler* 9-13 Eylül 2002, I, Ankara 2005, s.s. 327-332.

KOPRAMAN, Kâzım Yaşar, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)", *Türkler*, c. V, 2001, s.s. 99-126.

KOSTİCK, Conor (ed), *The Crusades and the Near East*, New York, 2011.

KÜÇÜKSİPAHİOĞLU, Birsel, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, İstanbul, 2007.

_____, "Haçlı Devletleri", *Türkler*, c. 6, Ankara 2002, s.s.687-694.

_____, "Sicilya ve Napoli Kralı Charles d'Anjou'nun 1261'den Sonra Bizans'ı Zapt Etme Girişimi", *Sosyoloji Yıllığı- (Tarihte Doğu-Batı Çatışması) Semavi Eyice'ye Saygı*, İstanbul, 2005, s.s. 306–311.

_____,"The Western Plans to Capture Byzantium from the Beginnings of the Crusades to 1204", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 42 (2005), s.s. 56–63.

_____, "Birinci Haçlı Seferi'nin Bir Görgü Tanığı: Raimundus Aguilers", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 41 (2005), s.s. 17–23.

_____, "Haçlı Saldırısına İlk Çağrı", *Popüler Tarih*, 63 (Kasım 2005), s.s. 28–33.

_____, "İskenderiye Neden Yağmalandı", *Popüler Tarih*, 59 (Temmuz 2005), s.s. 18–23.

_____, "İstanbul'un Latinler Tarafından İşgali", *2005–2006 Fatih Sempozyumu I-II Tebliğler*, İstanbul, 2007, s.s. 126–135.

_____, "Osmanlı Öncesi İstanbul Tarihi", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, I, İstanbul, 2010, s.s. 1–15.

LEWIS, Bernard, *Ortadoğu*, çev. Selen Y. Kölay, Ankara, 2005.

MAALOUF, Amin, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, çev. Ali Berktay, İstanbul, 2007.

MARSHALL, Christopher, "The Crusading Motivation of the Italian City Republics in the Latin East", *The Experience of Crusading*, ed: Marcus Bull, Norman Housley, s.s. 60-79, Cambridge, 2003.

MARSHALL W.Baldwin, "The Decline and Fall of Jerusalem, 1174-1189." In *A History of the Crusades* (Editor in Chief, Kenneth Meyer Setton) Vol. I *The First Hundred Years*. Edited by Marshall W. Baldwin.590-621 Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.

MCNEAL, Edgar H., WOLF Robert Lee, "The Fourth Crusade", In *A History of the Crusades* (Editor in Chief, Kenneth Meyer Setton) Vol. II *The Later Crusades, 1189-1311*, edited by R. L. Wolff

and Harry W. Hazard 153-186, Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.

MERÇİL, Erdoğan, "Haçlı Seferleri Sırasında Büyük Selçuklu Devleti'nin Durumu", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu (İstanbul 1997)*, TTK, 1999, s.s. 83-90.

NIKETAS KHONIATES, *Historia (1195-1206)*, çev. Işın Demirkent, İstanbul, 2004.

ODO OF DEUIL, *The Journey of Louis VII to the East*, İng. çev. Virginia Gingerick Berry, New York, 1948.

ORDERIC VITALIS, *The Ecclesiastical History*, İng. çev. Marjorie Chibnall, Oxford, 1978.

OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1999.

ÖZBEK, Süleyman, "Yakın Doğu Türk İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud", *Türkler*, c. V, 2001, s.s.127-133

PAINTER, Sidney, "The Third Crusade: Richard the Lionhearted and Philip Augustus", In *A History of the Crusades* (Editor in Chief, Kenneth Meyer Setton) Vol. II *The Later Crusades, 1189-1311*, edited by R. L. Wolff and Harry W. Hazard 45-86, Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.

PHILLIPS, Jonathan, *Defenders of the Holy Land*, Oxford, 1996.

_____(ed), *The First Crusade, Origins and Impacts*, Manchester, 1997.

PIRENNE, Henri, *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul, 2010.

_____, *Ortaçağ Kentleri*, çev. Şadan Karadeniz, İstanbul, 2011.

_____, *Hz. Muhammed ve Şarlman*, çev. Muhsin Önal Mengüşoğlu, İstanbul, 2012.

RALPH OF CAEN, *Gesta Tancredi*, A History Normans on the First Crusade, İng. çev. Bernard Bachrach ve David Bachrach, Burlington, 1988.

RAYMOND D'AGUİLİERS, *Historia Francorum qui ceperunt Jerusalem*, RHC, Occ., III, terc. August C. Krey, The First Crusade: The Accounts of Eye-Witnesses and Participants, Princeton, 1921, ed. E.Peters, Fulcher of Chartres and Other Source Materials, Philadelphia, 1971.

RICHARD, Jean, "The Political and Ecclesiastical Organization of the Crusader States." In *A History of the Crusades* (Editor in Chief, Kenneth Meyer Setton) Vol. 5. *The Impact of the Crusades on the Near East*, edited by Norman P. Zacour and Harry W. Hazard. 193-250 Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.

RILEY-SMITH, Jonathan, *The Knights of Saint John in Jarusalem and Cyprus c. 1050-1310*, London, 1967.

_____, (ed), *The Oxford History of the Crusades*, New York, 1999.

_____, *Haçlılar Kimlerdi?*, çev. Berna Kılınçer, İstanbul, 2005.

_____,*The Crusades, Christianity and Islam*, New York, 2008.

ROBERT, Louise Buenger "Venice and the Crusades."In *A History of the Crusades* (Editor in Chief, Kenneth Meyer Setton) Vol. 5. *The Impact of the Crusades on the Near East*, edited by Norman P. Zacour and Harry W. Hazard. 379-451 Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.

ROBERT DE CLARI, *İstanbul'un Zaptı*, çev. Beynun Akyavaş, TTK, Ankara, 1994.

RUNCIMAN, Steven, "The Pilgrimages to Paletsine Before 1095", In *A History of the Crusades* (Editor in Chief, Kenneth Meyer Setton) Vol. I *The First Hundred Years.* Edited by Marshall W. Baldwin.68-80, Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.

_____, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 3 Cilt, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 2008.

SPULER, Bertold, *İran Moğolları*, çev. Cemal Köprülü, II. Baskı, Ankara 1987.

SEVİM, Ali, *Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*, TTK, Ankara, 1989.

_____, "Suriye Selçukluları-Haçlı İlişkileri", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu (İstanbul 1997)*, TTK, 1999, s.s. 91-114.

STRAYER, Joseph R., "The Crusades of Louis IX", In *A History of the Crusades* (Editor in Chief, Kenneth Meyer Setton) Vol. II *The Later Crusades, 1189-1311*, edited by R. L. Wolff and Harry W. Hazard 487-521 Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.

ŞENTÜRK, Onur Kutlu, *Ortaçağ Nizârî İsmâilîleri'nde Fedâilik Kurumu*, Ege Üniversitesi yayımlanmamış yüksek lisans tezi, 2012.

ŞEŞEN, Ramazan, *Salahaddin Eyyubi ve Devlet*, İstanbul, 1987.

_____, "Haçlı Seferleri Sırasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Siyasi ve Sosyal Durumu, Haçlılarla Yapılan Mücadeleye Katkısı", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu (İstanbul 1997)*, TTK, 1999, s.s. 33-44.

_____, *Selahaddin Eyyubi ve Devri*, İstanbul, 2000.

_____, *Kudüs Fatihi Selahaddin Eyyubi*, İstanbul, 2013.

_____, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, İstanbul, 2013.

TOUATI, Hauari, *Ortaçağda İslam ve Seyahat*, çev. Ali Berktay, İstanbul, 2004.

T S, R. Boase, "Military Architecture in the Crusader States in Palestine and Syria." In *A History of the Crusades* (Editor in Chief, Kenneth Meyer Setton) Vol. 4. *The Art and Architecture of the Crusader States*, edited by Harry W. Hazard 140-65 Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.

TUDELALI BENJAMIN ve RATISBONLU PETACHIA, *Ortaçağ'da İki Yahudi Seyyahın Avrupa, Asya ve Afrika Gözlemleri*, çev. Nuh Arslantaş, İstanbul, 2001.

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2002.

_____, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul, 2003.

URFALI MATEOS, *Vekayiname*, çev. Hrant D. Adreasyan, Notlar, Edouard Dulaurer, M. Halil Yinanç, Ankara, 2000.

USTA, Aydın, "Müslüman-Haçlı Mücadelelerinde Haşişiler", *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sayı: 44, İstanbul, 2007, s.s. 1-23.

_____,*Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, İstanbul, 2008.

_____, "Haçlı Seferleri Döneminde Din Değiştirme Vakaları", *Belleten*, 274, (2011), s.s. 691-717.

ÜSÂME İBN MÜNKIZ, *Kitabu'l-İtibar(İbretler Kitabı)*, çev. Yusuf Ziya Cömert, İstanbul, 2008.

VAN CLEVE, Thomas, C., "The Fifth Crusade", In *A History of the Crusades* (Editor in Chief, Kenneth Meyer Setton) Vol. II *The Later Crusades, 1189-1311*, edited by R. L. Wolff and Harry

W. Hazard 377-428 Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.

_____, "The Crusade of Friedrich II", In *A History of the Crusades* (Editor in Chief, Kenneth Meyer Setton) Vol. II *The Later Crusades, 1189-1311*, edited by R. L. Wolff and Harry W. Hazard 429-461 Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.

WILBRAND VON OLDENBURG, *Filistin ve Küçük Asya'ya Seyahat*, çev. Mehmet Ersan, İzmir, 2000.

VILLEHARDOUIN ve VALENCIENNES, *IV. Haçlı Seferi Kronikleri*, çev. Ali Berktay, İstanbul, 2008.

WILLERMUS TYRENSIS, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, RHC, Occ., III, s.1 vd., İng. Terc. August C. Krey, A History of Deeds Done Beyond the Sea, 2 Cilt, New York, 1941.

YILDIRIM, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, Ankara, 1988.

ZIADA, Mustafa M., "The Mamluk Sultans to 1293." In *A History of the Crusades* (Editor in Chief, Kenneth Meyer Setton) Vol. II *The Later Crusades, 1189-1311*, edited by R. L. Wolff and Harry W. Hazard 735-58 Madison: University of Wisconsin Press, 1969-89.